

LATVIJAS UNIVERSITĀTE
SOCIĀLO ZINĀTŅU FAKULTĀTE
SOCIOLOĢIJAS NODAĻA

PRIVĀTO MEŽA ĪPAŠUMU KOPIĢA APSAIMNIEKOŠANA

PROMOCIJAS DARBS

Autors: **Renārs Felcis**

Promocijas darbs izstrādāts socioloģijas un sociālā darba
zinātņu nozarē

Darba zinātniskā vadītāja: Dr.sc.soc. profesore Aija
Zobena

RĪGA, 2019

Šis darbs izstrādāts ar Eiropas Sociālā fonda atbalstu projektā «Atbalsts doktora studijām Latvijas Universitātē».

VPP SUSTINNO - Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO), projekts „Sabiedrības vērtīborientācijas un sabiedrības atjaunošanās”.

Saturs

Apzīmējumu saraksts.....	6
Jēdzienu skaidrojums.....	7
Attēlu saraksts	10
Tabulu saraksts	10
Ievads.....	11
1. Mežu īpašumi kā sociāli organizētas dabas sistēmas	26
1.1. Sistēmpieejas dabas resursu un sociālo tīklu pētīšanā	27
1.2. Meži kā ekosistēmu sastāvdaļa	29
1.3. Dabas resursu sistēmas cilvēku sistēmu skatījumā	37
1.4. Dabas sistēmu un cilvēku sistēmu saistība vides plūsmu socioloģijā.....	39
1.5. Kopsavilkums.....	42
2. Meža kā kopīga resursa īpašumtiesības un lietošanas tiesības	44
2.1. Kopīgu resursu pazīmes	45
2.2. Īpašumtiesību izpratne dabas resursu piederībā.....	48
2.3. Teorētiskās pieejas darbībās ar īpašumu	51
2.4. Kopsavilkums.....	56
3. Meža kopīgas apsaimniekošanas pieejas	58
3.1. Kopīgo resursu būtība kopīgā apsaimniekošanā	59
3.2. Kopīgas apsaimniekošanas iezīmes pārvaldībā, saimniekošanā un labklājībā	60
3.2.1. Kopīgas apsaimniekošanas politiskās iezīmes.....	62
3.2.2. Kopīgas apsaimniekošanas ekonomiskās iezīmes	67
3.2.3. Kopīgas apsaimniekošanas sociālās iezīmes	72
3.3. Kopsavilkums.....	75
4. Tapšanas teorija	77
4.1. Tapšanas teorijas pielietošanas vēsture	77
4.2. Tapšanas teorijas izmantošanas iespējas	78
4.3. Tapšanas teorijas izmantošanas ierobežojumi.....	81
4.4. Kopsavilkums.....	81
5. Aģentu tīkla teorijas pieeja kopīgas apsaimniekošanas izpētē	83
5.1. Aģentu rīcību nozīmju tulkošana tīklos	84
5.2. Aģentu tīkla teorijas pielietojamība mijiedarbību un grupu analīzē	88
5.3. Aģentu tīkla teorijas pielietojamība pašorganizējošās pārvaldības formu analīzē.....	90
5.4. Kopsavilkums.....	93
6. Gadījumu izpētes metodoloģija kopīgas apsaimniekošanas izziņā.....	94

6.1. Kopīgas apsaimniekošanas metodoloģija privāto meža īpašumu gadījumu izpētē.....	95
6.2. Kopīgo resursu pētniecības metodoloģijas pielietojums kopīgas apsaimniekošanas analīzē.....	98
6.3. Pētījuma plāns, datu ieguve un rezultātu analīzes principi	101
6.4. Kopsavilkums.....	106
7. Meža īpašumu apsaimniekošanas izpausmes	108
7.1. Zemes apsaimniekošanas un īpašuma tiesību pieredze.....	108
7.1.1. Zemes apsaimniekošanas institucionālā dinamika.....	109
7.1.2. Meža apsaimniekošanas vēsture	112
7.2. Meža apsaimniekošanas pārvaldības konteksts.....	115
7.2.1. Meža resursu pārvaldība Baltijā pēc neatkarības atjaunošanas	115
7.2.2. Meža īpašnieku vajadzības meža īpašnieku organizācijās.....	119
8. Meža īpašnieku raksturojumi kopīgas apsaimniekošanas scenārijos	123
8.1. Meža īpašnieku profils un sadarbības potenciāls dabas resursu apsaimniekošanā	123
8.2. Gadījumu pazīmju raksturojumi kopīgas apsaimniekošanas scenārijos	128
8.2.1. Meža īpašnieku līdzīpašnieku gadījumi.....	130
8.2.2. Meža īpašnieku nevalstisko organizāciju un tīklu gadījumi	134
9. Meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas dinamika.....	137
9.1. Organizāciju veidošanās dinamika.....	137
9.1.1. Kooperatīvu veidošanās dinamika	139
9.1.2. Nevalstisko organizāciju veidošanās un pastāvēšanas dinamika.....	140
9.2. Vienošanās par vajadzībām meža īpašnieku sadarbības tīklos	142
9.2.1. Jaunaudžu kopšana.....	144
9.2.2. Lauksaimniecības zemju apmežošana	146
9.2.3. Upes krastu aizsargjoslas pret ūdens kvalitāti	147
9.2.4. Neparedzēti gadījumi	148
9.2.5. Privāto meža īpašnieku un vides aizsardzības sadarbība.....	149
9.3. Sadarbības tīkli mazu meža īpašumu īpašniekiem.....	150
10. Meža īpašnieku organizāciju iekšējā funkcionēšana	154
10.1. Menedžeru loma un darbība.....	154
10.2. Meža īpašnieku organizāciju biedru loma un darbība.....	157
11. Mežu kopīgas apsaimniekošanas iespējas un ierobežojumi	161
11.1. Piederība vietai un palīdzība kaimiņiem kā sadarbības priekšnosacījums.....	162
11.2. Privātīpašuma riski kopīgā apsaimniekošanā.....	163

11.3. Konkurence starp mežsaimniecības pakalpojumu sniedzējiem ierobežotā darījumu tirgū	164
11.4. Mežizstrādes plāni, pieredze, un sadarbības iespējas meža atjaunošanā	165
11.5. Sadrumstalotības dilemma liberālas meža politikas arēnā	168
11.6. Pēctecības riski	172
12. Mežu kopīgas apsaimniekošanas pieredzes turpmāka pielietošana	174
12.1. Pētījuma pielietojamība – praktiskās sekas	174
12.1.1. Meža īpašnieku organizāciju darbībai	174
12.1.2. Politikas veidotājiem ekonomiski – ekoloģiskā konsensus panākšanai	176
12.1.3. Diskusijai par daudzveidīgu sociāli ekonomisko prakšu leģitimizēšanu.....	181
12.2. Pētījuma pielietojamība – ieguvums zinātnei.....	185
12.3. Meža apsaimniekošana nākotnē	186
Secinājumi	189
Izmantotā literatūra.....	199
1.pielikums. Empīriskais materiāls.....	231
1.1.pielikums. Intervijas meža īpašnieku organizācijās un tīklos	231
1.2.pielikums. Tapšanas gadījumi	233
1.3.pielikums. Pēcpublisko tiešo interviju materiāli	233
1.4.pielikums. Kvantitatīvo aptauju instrumentāriji sekundāro datu analīzei	233
2.pielikums. Interviju vadlīnijas	234
2.1.pielikums. Intervijas vadlīnijas ar MĪK pārstāvjiem.....	234
2.2.pielikums. Atkārtotas intervijas ar meža īpašnieku organizāciju pārstāvjiem	236
2.3.pielikums. Interviju vadlīnijas ar MĪB	237
2.4.pielikums. Interviju vadlīnijas ar MKPC pārstāvjiem.....	240
2.5.pielikums. Interviju vadlīnijas ar multifunkcionālajiem aģentiem.....	242
3.pielikums. Pētījuma kvantitatīvo datu analīzē izmantotie materiāli.....	243
3.1. pielikums. Pētījuma kvantitatīvo datu analīzē izmantotie jautājumi.....	243
3.2. pielikums. Ekonomiski vai ekoloģiski orientētas attieksmes.....	245

Apzīmējumu saraksts

ALTERFOR	(alternative models and robust decision-making for future forest management)
ATT	Aģentu tīkla teorija
CSP	Centrālā statistikas pārvalde
IAA	Institucionālā analīze un attīstība
IKP	Iekšzemes kopprodukts
JPP	Jaunā publiskā pārvaldība
LELB	Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca
LLKC	Latvijas lauku konsultāciju centrs
LR ZM	Latvijas Republikas Zemkopības ministrija
MĪA	Meža īpašnieku apvienība
MĪK	Meža īpašnieku kooperatīvi
MKPC	Meža konsultāciju pakalpojumu centrs
MPKS	Meža pakalpojumu kooperatīvā sabiedrība
NVO	Nevalstiskās organizācijas
ZTP	Zinātnes un tehnoloģiju pētniecība (<i>Science and technology studies</i>)

Jēdzienu skaidrojums

Assemblage jeb montāža (asamblēšana) ir aģentu tīkla teorijas jēdziens, kas nozīmē jaunu saistību savienošanu.

Associations jeb saistības ir aģentu tīkla teorijas jēdziens, kas raksturo, kā pārdefinēts "sociālā" jēdziens un nozīmē, ka visi aģenti, kuri ir redzeslokā, ir saistīti tādā veidā, ka tie liek citiem darīt lietas.

Bracketing of connections jeb saikņu ierāmēšana (jeb "ietvara veidošana") starp sociālajiem aģentiem ir aģentu tīkla teorijas jēdziens, kas nozīmē saikņu identificēšanu, sistematizēšanu noteiktā ietvarā.

Case study jeb gadījumu izpēte ir datu ieguves un analīzes ietvara metode, kurā tiek izvēlēti tēmai atbilstošu situāciju norises vietas.

Common forests jeb kopīgie meži nozīmē, ka meži ir gan kopīgie resursi pēc kopīgo resursu teorijas pieejas, gan arī šajā gadījumā tie ir kopienas (nevis individuāliem vai saistītiem (*bundled*) īpašniekiem) īpašumā.

Common good jeb kopīgais labums ir tāds ieguvums, kurš apmierina dažādu sabiedrības grupu vajadzības un nepieciešamības, primāri uzsverot nepriviliģēto sabiedrības grupu un ieguvumus kopienām vai plašākām grupām, kas nav tikai indivīdi.

Common-pool resources jeb kopīgie resursi nozīmē tādus resursus, kuri pēc resursu dabas nav ne privātie, ne sabiedriskie jeb publiskie resursi. Tos raksturo pazīmes – nodalāmība jeb izslēgšanas princips (*excludability*) un izgūstamība jeb konkurence patēriņā (*subtractability* vai *rivalness*).

Commoning jeb kopīga rīcība ir tāda rīcība, kura rēķinās, ņem vērā, saskaņo un darbojas plašāku, nekā individuālu mērķu vārdā, lai ar kopīgu rīcību panāktu visiem izdevīgus lēmumus.

Commons kopīgumi jeb kopresursi ir dabas vai sociālie resursi, kuru tapšanā un pārveidošanā iesaistās resursu lietotāji, kuriem nepieder ekskluzīvas tiesības izslēgt citus lietotājus no pieejas šiem resursiem. Tie var būt gan resursi, gan arī process, kurā apvienoti gan kopīgi dabas resursi un to pārvaldība, gan arī zināšanas plašā nozīmē (šajā ziņā tie ir zināšanu kopīgumijeb *knowledge commons*) kā kopīgi resursi. Šajā kontekstā tas nozīmē kopīgo resursu kopīgu pārvaldību (*governance of commons*).

Emergence theory tapšanas teorija ir pieeja, kuras centrā ir jaunu noteikumu formulēšana, noteikšana un ieviešana, kas ir plašāka, nekā vienkārši to rašanās, parādīšanās. Tapšanas modelis ir normu, noteikumu un prakšu rašanās, parādīšanās process vai kļūšana redzamām pēc tam, kad tās/tie ir bijuši noklusēti vai slēpti. Noklusētība un slēpšana jāsaprot kā daudzveidīgu neapzinātu vēsturisko faktoru ("mantojuma") ņemšana vērā pašreizējo procesu

analīzē, kur pašreizējās darbības var skaidrot kā unikālu līdzšinējo un pašlaik topošo normu un noteikumu savienojumu. Tapšana ietver arī pieredzes mācīšanos jeb sociālo mācīšanos.

Enclosure of commons vai *enclosure* ir kopresursu apvienošana vai apvienošana ir process, kas praktiski nozīmē privātu vai publisku īpašumtiesību piešķiršanu īpašumiem – pār zemi, dabas resursiem u.tml.

Externalities jeb ārējie apstākļi ir blakusparādības ražošanas procesā, kas ietekmē citus, bet neatspoguļojas preču vai pakalpojumu cenā. Ekonomikā ar to saprot preces ražošanas vai patērēšanas ietekmi uz personām, kas nav šīs preces pircējas vai pārdevējas.

Forest extension services jeb meža izglītošanas un atbalsta pakalpojumi ir publisko pakalpojumu forma, kurā valsts deleģē sabiedrībai nozīmīgu pakalpojumu sniegšanu un saņemšanu caur publiskajām un nevalstiskajām institūcijām.

Free riders jeb nerēķinieki (šaurāka metafora - bezbiļetnieki) ir indivīdi, kuri grib labumus bez atbilstošiem pienākumiem, saistībām vai atbilstoša ieguldījuma, par ko vienojošies šajā gadījumā dabas resursu apsaimniekotāji.

Free riding jeb nerēķināšanās ar vienošanos dabas resursu apsaimniekošanas gadījumā ir situācija, kad notiek nerēķināšanās ar (dabas resursu apsaimniekotāju savstarpēju) vienošanos par noteikumiem, to ievērošanu, atbilstoši pieņemot noteiktus pienākumus un saistības.

Functional blankness – funkcionālais nepiepildījums ir aģentu tīkla teorijas jēdziens, kas raksturo to, ka cilvēku, artefaktu, dabas atribūtu mijiedarbībās ne-sociālajiem aģentiem piemīt “vēlme saistīties” (*will-to-connect*), bet tā kļūst redzama, identificējama, analizējama tikai to savstarpējās attiecībās, kur pamazām tiek atrasta nozīme.

HEP, human exceptionalist / exemptionalist paradigm jeb cilvēku atbrīvotības paradigma ir vides sociologu aizsācēju piedāvāts raksturojums procesam, kurā cilvēki savās ekonomiski, sociāli, politiskajās darbībās neņem vērā dabiskās, biofizikālās, bioķīmiskās vides nosacījumus.

Intermediary jeb starpnieki saskaņā ar aģentu tīkla teoriju ir tādi aģenti, kuri nodod nozīmi bez izmaiņām citiem tieši tādā pašā veidā un saturā, kā viņi to ir saņēmuši.

Mediators jeb starpneši saskaņā ar aģentu tīkla teoriju ir tādi aģenti, kuri pārveido, tulko, maina elementu nozīmi, kurus viņi pārnes, nodod.

Natural law jeb the law of nature jeb dabiskais likums ir filozofa Džona Loka formulēts stāvoklis, kas nozīmē cilvēku tiesības pār savu dzīvi, brīvībām un īpašumiem, tie nodrošina pamatu mierīgai dabiskā stāvokļa un cilvēku veidoas politiskās varas līdzās pastāvēšanu.

NEP, new ecological paradigm jeb jaunā ekoloģiskā paradigma ir vides socioloģijas aizsācēju Viljama Ketona (*William Catton*) un Railija Danlepa (*Riley Dunlap*) rosinājums sociologiem

apzināties ārējās, dabiskās vides noteiktību un formulēt mūsu atkarību no tās, aicinot uztvert vidi tās dabiskā, biofiziskā izpratnē.

Nodes ir mezgli jeb mezglpunkti, kas ir tīklu teoriju autoru (M. Kastels, Dž. Arijs) jēdziens, kas apzīmē strukturāli līdzīgus punktus, krustpunktus, kuros notiek mijiedarbības.

Performativity theory ir izpildāmības teorija, kurā aģentu tīkla teorijas pārstāvis Mišels Kalons (*Michell Callon*) formulējis pieeju par to, ka tirgus izpilda ekonomiskās idejas un ekonomisko rīcību tā vietā, lai atklātu dabiskos likumus tirgū.

Plausible rival hypotheses jeb ticama alternatīva hipotēze ir gadījumu pieejas metodoloģijas sastāvdaļa, kad pētnieki, analizējot konkrētā empīriskā veidā iegūtus rezultātus, interpretē tos, ietverot papildus pārbaudes veidus ārpus konkrētā empīriskā materiāla, kas iegūts laukadarbā. Praktiski tas nozīmē, ka identificējot un kontrolējot ticamās alternatīvas hipotēzes (*rival hypotheses*), pētnieki izslēdz pētījuma nepamatojamības avotus.

Translation jeb sociology of translation jeb tulkošana (jeb tulkošanas socioloģija kā pieeja) ir jēdziens, kas aģentu tīkla teorijā nozīmē vairākus būtiskus aspektus. Pirmkārt, tulkošana nozīmē tīklus, kuros notiek zināšanu, pieredzes, tekstu, nozīmju izskaidrošana jeb tulkošana. Tātad tīkli nav par to, kam ar ko ir saiknes, bet kādas tās saiknes ir? Otrkārt, tulkojumi nosaka nozīmes, kur *starpneši* ir aģenti, kuri rīkojas tulkojot zināšanas, pieredzi utt., tajā pārveidojot un mainot pausto nozīmi. Treškārt, tulkošana aģentu tīkla teorijā galvenokārt nozīmē vienas lietas pārvēršanu citā, bet sākotnēji uzskatot šīs “lietas” par līdzvērtīgām.

State of nature jeb dabiskais stāvoklis ir situācija, kurā nav pievienots “dabiskais likums” (skatīt – *natural law*), brīvību realizēšana bez to tiesiski, juridiski, politiska nostiprinājuma vai apliecinājuma par šo brīvību realizēšanu ārpus citu brīvībām.

Tragedy of anticommons jeb ne-kopīgo resursu (jeb anti-kopīgumu traģēdija) nozīmē situāciju, kur daudz īpašniekiem ir tiesības izslēgt citus no nepietiekamiem resursiem un nevienam nav priekšrokas tos izmantot efektīvi.

Tragedy of commons jeb kopīgo resursu traģēdija nozīmē, ka situācijā, kad kopīgi apsaimniekoti resursi nav cilvēku privātīpašumā, cilvēku dabā būtu izmantot dabas resursus par daudz savās interesēs, un kopienai pieejamie resursi nerūp tās locekļiem tādēļ, ka tie nav cilvēku īpašumā.

Will-to-connect jeb vēlme saistīties nozīmē artefaktiem, dabas atribūtiem kā ne-sociālajiem aģentiem piemītošā “vēlme saistīties” (*will-to-connect*), kas kļūst redzama, identificējama, analizējama tikai to savstarpējās attiecībās, mijiedarbībās ar dažādiem aģentiem, kur pamazām tiek atrasta nozīme.

Attēlu saraksts

1.1. att. Nodaļu detalizēta struktūra.....	22
3.1. att. Pārvaldības konceptualizācija. Autora shēma	58
6.1.att. Promocijas darba struktūra metodoloģiskā perspektīvā	98
7.1. att. Meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas konteksts	108
7.1.1. att. Mežizstrādes apjomi sadalījumā pa īpašuma formām.....	118
7.1.2. att. Meža atjaunošanas dinamika pēc īpašuma formas	119
8.1. att. Latvijas iedzīvotāji priekšstati par cilvēku godīgumu.....	126
9.2.1. att. Jaunaudžu kopšanas pieredzes shēma. Autora shēma.....	145
9.3. att. Vēlmju saistīties piemēri meža īpašumu funkcionālajā nepiepildījumā. Autora shēma	152
11.1. att. Lēmumu pieņemšanas process. Autora shēma.....	164
11.3.1. att. Mežizstrādes plāni 2015.gadam pēc īpašuma apjoma.....	166
11.3.2. att. Mežizstrādes aktivitāte – galvenās cirtes veikšana pēdējos piecos gados pēc īpašuma apjoma	167
11.3.3. att. Mežizstrādes aktivitāte – kopšanas cirtes veikšana pēdējos piecos gados pēc īpašuma apjoma	167
11.5. att. Piekrišana ekonomiski – ekoloģiskiem apgalvojumiem	171
12.1. att. Valdības izdevumi ekonomiskajai darbībai lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, zivsaimniecībā un medniecībā un vides aizsardzībai bioloģiskās daudzveidības un ainavu pozīcijā, miljonos eiro	176
P1. att. Ekonomiski vai ekoloģiski orientētu attieksmju klasteri meža īpašnieku vidū	246
P2. att. Ekonomiski vai ekoloģiski orientētu attieksmju klasteri Latvijas iedzīvotāju vidū...	246

Tabulu saraksts

2.1. tabula. <u>Kopīgo resursu iedalījums kopīgo resursu pētniecībā</u>	46
8. tabula <u>Gadījumu apraksts</u>	129
P1. tabula <u>Aptaujas jautājumi par ekonomiski vai ekoloģiski orientētām attieksmēm.</u>	245

Ievads

Meži aizņem 55% Latvijas teritorijas. Būtisks aspekts sabiedrības izpratnē saistīts ar mežu kā ekosistēmu sastāvdaļu apzināšanos. No tās izriet līdzsvarotas meža apsaimniekošanas nepieciešamība, ņemot vērā ne tikai ekonomiskos vai saimnieciskos ieguvumus, bet vēl vairāk, nodrošinot meža ilgtspējīgu apsaimniekošanu, uzsverot dabas vides saglabāšanu, sociāli atbildīgu un saimnieciski izdevīgu meža apsaimniekošanu. Izpratne par ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu ir plašāka, nekā tikai ekonomiskā aktivitāte, it sevišķi, ja runājam par atsevišķu mežu īpašumu iekļautību plašākā kontekstā, kur mežu resursi iekļaujas ekosistēmās, kas, savukārt, ir kopīgas apsaimniekošanas objekts. Meža resursu iekļautības plašākā ekosistēmā dēļ pastāv Latvijas meža īpašumtiesību sadrumstalotības izaicinājums, jo Latvijā ir daudz mežu īpašnieku, kam pieder nelielas platības, un šo fragmentēto privāto īpašumu situāciju radīja zemes restitūcija (Živojinović et al., 2015), piešķirot mantotās nelielās zemju, tostarp mežu teritorijas to iepriekšējiem mantiniekam.

Fragmentētā meža īpašnieku struktūra ir raksturīgs problēmjaucējums dažādās Eiropas valstīs. Starptautiskās mežzinātnieku organizācijas tīkla IUFRO (*International Union of Forest Research Organizations*) rīkotajās konferencēs par maza mēroga (*small-scale*) mežsaimniecību 2012. gadā kopējais uzstādījums bija šāds:

“Daudz vietās pasaulē ekstensīvi apsaimniekotas mežu teritorijas ir sadalītas daudzos mazos īpašumos. Mežu ekosistēmu modelis un funkcionēšana notiek plašākos mērogos, bet šis mazā mēroga īpašumtiesību fenomens piedāvā unikālus ierobežojumus un uzmanību konservācijai un apsaimniekošanai. Lielākoties, ja pat ne visi izaicinājumi ietver cilvēku komponenti, un iedzīvotājiem, it sevišķi tiem, kuriem pieder vai kuri apsaimnieko šos resursus, ir jābūt daļai no risinājumiem. (Meyer, 2012).

Mežu ekosistēmu kontekstā meži ir pārmaiņu procesā, un Latvijai tuvā pieredzē, piemēram, Somijā tie tiek aktīvi un daudzveidīgi pētīti (Merilä & Joutsimäki, (Eds.), 2011). Par ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas nepieciešamību rakstījuši arī Zviedrijas un Lietuvas piemērā (Brukas, Mizaras, & Mizaraite, 2015). Lauku un dabas resursu sociologs Frederiks Batels (*Frederick Buttel*) labi kopsavelk ilgtspējas jēdziena piemērošanu dabas resursu apsaimniekošanas aktualitātē. Batels piekrīt apgalvojumam, ka ilgtspēju drīzāk jāsaprot kā procesu, nevis rezultātu, un tas atgādina, ka būs arvien jauni veidi, kādā “sistēmas saglabāt ekoloģiski veselās, ekonomiski dzīvotspējīgas un sociāli taisnīgas” (Buttel, 2006). Tomēr tas ir pie nosacījuma, ka ilgtspējas jēdziens tiek izmantots kā tas bija sākotnēji iecerēts, nevis no ietekmīgāko ražotāju, ieinteresēto pušu, zinātnieku un politikas veidotāju puses attaisnojot

tikai **ilgtspējas ekonomiskos** aspektus (tas ir – galvenokārt atjaunojamo resursu izmantošana, efektīvas un lētas pārtikas nodrošināšana), kamēr sociālā taisnīguma ziņā tie nav ilgtspējīgi (industriālās ražošanas un izstrādes rosināšana, padarot marginālus maza mēroga daudzveidīgas saimniekošanas aspektus). Latvijas mežsaimniecības kontekstā tiek uzsvērtā ekonomiskā aktualitāte un saimnieciskās aktivitātes, to nepieciešamību pamatojot ar tās būtisku ietekmi valsts ekonomikā vairākos aspektos – mežsaimniecības un mežizstrādes nozares īpatsvars IKP un meža resursu pieaugošais ekonomiskais potenciāls (piemēram, koksnes krājas apjomi). Mazāk tiek analizēts, **kā organizēt** ne tikai meža resursu ekonomisko potenciālu, bet arī rekreācijas, brīvā laika un ekoloģisko potenciālu sociāli taisnīgā veidā meža īpašniekiem plānojot, izvērtējot un pieņemot lēmumus savu mežu īpašumu apsaimniekošanā.

Meža apsaimniekošanas vide ir dinamiska, jo notiek saimnieciskās aktivitātes, kas, no vienas puses, izpaužas mežizstrādē un atjaunošanā, bet, no otras puses, ir riskantas skarto mežu ekosistēmu kontekstā. Mežu pārklājuma izmaiņu dinamika gan liecina par būtiskām izmaiņām (gan izciršanas, gan atjaunošanas ziņā) bijušajās Padomju Savienības un tās bloka valstīs. Ar ģeogrāfiskām metodēm¹ novērtētajos meža resursu apjomos redzams, ka Baltijas valstīs un Austrumeiropas reģionā kopumā notiek intensīva mežu izmantošana. Šīs valstis raksturo augstākie mežu izmaiņu rādītāji, kuri novērtēti procentuālā mežu zaudēšanā salīdzinājumā ar 1985.gada meža apjomu (24% Latvijā, 22% Lietuvā, 18% Igaunijā). Meža izmaiņas, galvenokārt, veido kokmateriālu ieguve (Potapov et al., 2014, p. 13). Potapovs ar kolēģiem, kā arī citi autori norāda uz faktoriem, kas noteikuši mežu izmaiņas – mežu restitūcija un tirgus atvēršana, tirdzniecības liberalizācija pēc pievienošanās Eiropas Savienībai, mazais attālums līdz papīra un koksnes pārstrādes uzņēmumiem Skandināvijā un Polijā, Padomju Savienības mežu liegumu atcelšana, kā arī tas, ka pēc 2. pasaules kara degradētajos un nodegušajos mežos stādītās priežu plantācijas sasniedzušas ciršanas vecumu (Potapov et al., 2014, p. 13) (Brukas, Linkevicius, & Cinga, 2009) (Lazdinis, Carver, Carlsson, Tõnisson, & Vilkriste, 2004), tomēr arī meža atjaunošanas rādītāji šajās valstīs bija augsti – jaunaudžu pieaugums kopš 1985.gada sastādīja vairāk kā 20% no visu mežu teritorijas Igaunijā un Latvijā (Potapov et al., 2014, p. 13). Minētie rādītāji liecina par dinamisku meža apsaimniekošanas vidi, bet neraksturo to apsaimniekošanas formu daudzveidību. Meža apsaimniekošanas dinamiskā vide un vēl jo vairāk apsaimniekošanas daudzveidība izpaužas dažādās apsaimniekošanas pieredzēs un izmaiņās laika gaitā, dažādos

---

¹ Šīs metodes ir būtiski papildinošas, jo autori norāda uz nekonsekventi iegūtajiem mežu statistikas datiem Austrumeiropā, kas apgrūtina meža izmaiņu dinamikas aprēķinus (Potapov et al., 2014). Par augstu mežizstrādes intensitāti skatīt arī Leversu un citu autoru darbu (Levers et al., 2014, p. 165), kurā tā tiek saistīta ar zemiem plantāciju mežu rādītājiem.

institucionālos ietvaros. Principiāli svarīgā īpašumtiesību un ar to saistīto lietošanas tiesību jautājuma regulējums dažādos institucionālos ietvaros būtiski atšķiras. Institucionālais ietvars nozīmē noteikumu un normu sistēmu, kas ierobežo resursa individuālu lietošanu (definīcija no Blomberg & Nilsson, 1997). Lietošanas tiesību sistēmas regulējums ir nepieciešams, lai risinātu izaicinājumus par tādas sistēmas atrašanu, kas pieļauj ilgtspējīgāko resursu izguves veidu (turpat).

Par meža apsaimniekošanas² nevienmērīgu attīstību un būtisku **problēmas kontekstu** liecina vairāki **procesi**, kas jāņem vērā. Pirmkārt, tā ir meža īpašumtiesību vēsturiskā ietekme Latvijā un Baltijas valstīs kopumā. Pāreja no valsts pārvaldīta sabiedriskā īpašuma centralizētā, plānveida ekonomikas sistēmā uz brīvā tirgus kapitālismu³, atjaunojot privātīpašuma tiesības restitūcijas veidā vai privatizācijas veidā, radīja situāciju, kurā valsts pārvaldīti meža īpašumi pastāv līdzās mežu privātīpašumiem, kurā meža īpašnieku tirgus ir sadrumstalots (Vilkriste, 2012b) (Mežsaimnieks KS, 2011; LR Zemkopības ministrija, n.d.) un privātīpašnieks brīvi un individuāli var izmantot likumā noteiktās tiesības rīkoties ar savu meža īpašumu, nerēķinoties ar citiem. Sadrumstalotais tirgus konsolidējas – īpašumi tiek apvienoti, uzpirkti un pārdoti (Ķirsons, 2014) (Vilkriste & Zālīte, 2015), tomēr, no vienas puses, pārdošanas plāni ir vienlīdz zemi dažādu meža īpašnieku grupās, neatkarīgi no meža īpašuma platības (skatīt 9.2.2., 11.3. nodaļas), kas tomēr liecina par meža īpašumu fragmentācijas turpināšanos, jo mazie meža īpašnieki neizceļas kā grupa, kura vēlētos pārdot koksni meža īpašumos aktīvāk salīdzinājumā ar citām grupām. No otras puses, lielie meža īpašnieki (ar meža īpašumiem virs 50ha) ļoti izceļas uz īpašumu meklētāju fona, katrs trešais (27%) aktīvi meklē īpašumus (citās grupās no 2% līdz 9%), bet vēl 46% pirktu, ja saņemtu izdevīgu piedāvājumu (citās grupās no 28% līdz 43%) (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014). Otrkārt, kā norāda autoru grupa ar Mariušu Lazdini priekšgalā (*Marius Lazdinis*), pāreja no Padomju Savienības sistēmas uz tirgus ekonomikas apstākļiem ierosināja plašas pārmaiņas mežsaimniecības sektoros visās Baltijas valstīs. Pie tam autori uzsver, ka, galvenokārt, šīs pārmaiņas saistītas ar kompromisiem starp mežsaimniecības politikas veidošanā un ieviešanā iesaistītajām pusēm (Lazdinis et al., 2004). Treškārt, Latvijas gadījumā privāto vai valsts īpašumā esošo mežu proporcija pēckrīzes laikā mainījies no vairākumā valsts īpašumā esošajiem mežiem uz vairākumā privātīpašumā esošajiem mežiem (54% no visiem mežiem ir privātīpašumā).

---

² Jēdziens apsaimniekošana ietver gan pārvaldības, kas mežu pārvaldības kontekstā attiecas uz politiskajām, ekonomiskajām, sociālajām institūcijām, gan mežsaimniecības aspektus.

³ Par pārejas procesiem no valsts sociālisma plānveida ekonomikas uz brīvā tirgus kapitālismu skatīt Bandelj, 2008.

Kopsavelkot konteksta aspektus, runa tātad ir par privāto meža īpašnieku sadarbības organizāciju tapšanas procesu, kurā pašreizējās sadarbības formas un veidus ietekmē arī meža īpašumu vēsture kopš 19.gadsimta, pirmās brīvvalsts pieredze, padomju kolektīvās saimniekošanās pieredze, 20.gs. 90.to gadu vilšanās “kooperatīvos” Latvijā, kā arī horizontālās attiecībās balstīta mežu nozares politikas veidošana un ieviešana Baltijas valstīs un Skandināvijā. Meža īpašnieku sadarbošanās jeb kooperēšanās ir jauns process, kura ietvaru nosaka:

- a) Kolektīvās pārvaldības pieredze
- b) Īpašumu restitūcija
- c) Privāto meža īpašumu fragmentācija
- d) Meža īpašumu kā kopīgu resursu sarežģītā nodalāmība ekosistēmās.

Minētie meža apsaimniekošanas procesi pēc dažādu autoru viedokļiem norisinājušies gan veiksmīgi, gan problemātiski. Pirmkārt, lai gan meža īpašnieku sektors ir sadrumstalots un, piemēram, rada apsaimniekošanas efektivitātes problēmas (Mizaraitė & Mizaras, 2015), tomēr privatizācijas process ir bijis būtisks veiksmīgas pārvaldības procesu rosinātājs mežsaimniecības attīstībā no hierarhiskas un izteiktas valsts iesaistes pārvaldībā uz relatīvi caurspīdīgu un saprotamu pārvaldības modeli, kas ņem vērā privātās īpašumtiesības, reaģē uz sabiedrības vajadzībām un interesēm, kā arī pret piedāvājumu un pieprasījumu tirgū (Lazdinis, Carver, Lazdinis, & Paulikas, 2009). Daudzveidīgo meža īpašnieku interešu un nepieciešamību apmierināšanā nepieciešama elastīga politika (Pollumae, Korjus, & Paluots, 2014). Otrkārt, pārmaiņas mežsaimniecības nozarēs mežsaimniecības politikas veidošanā un ieviešanā iekļauj attiecības starp formālajām un neformālajām institūcijām. Aigars Kallas (*Aigar Kallas*) piedāvā “sastatņu” (aizgūtu no citiem autoriem) jēdzienu, analizējot mijiedarbības starp minētajām institūcijām Igaunijā 20.gs. 90.tajos gados un secina, ka līdzdalība politikas veidošanā ne vienmēr noved pie vēlamiem politikas rezultātiem. Pastāvošās sociālās normas un individuālā lēmumu pieņemšana bijusi nozīmīgs faktors veiksmīgas mežu politikas ieviešanā (Kallas, 2002). Tātad tas, ko no minētā varam būtiski aizgūt tālākajam izvērsumam, ir tas, ka veidojas gan formālas, gan neformālas procedūras, kuras institucionalizētas vai neinstitutionalizētas fragmentētajā un daudzveidīgajā privāto meža apsaimniekošanas sektorā.

Mežu kā dabas resursu kopīgo pazīmju dēļ (jo tā ir vienota ekosistēma, raksturota iepriekš) efektīvāk apsaimniekojams, kooperējoties jeb praktiski sadarbojoties. **Kopīga apsaimniekošana** var notikt **dažādās formās** – meža īpašnieku organizācijās (nevalstiskās organizācijas – biedrības, apvienības), meža īpašnieku kooperatīvos, baznīcas mežu fondā,

ģimenes kooperēšanās u.c. Sadarbošanās starp meža īpašniekiem var tikt uzskatīta par vienu no veidiem, kā paplašināt dažādu ar mežu saistītu ieguvumu klāstu (Pollumae, Korjus, Kaimre, & Vahter, 2013). Igaunijas privāto meža īpašnieku gadījumā meža īpašnieku nevalstisko organizāciju dalībnieki meža apsaimniekošanā ir aktīvāki un konsekventāki, bet, lai piesaistītu jaunus biedrus, nozīmīgi ir diversificēt organizāciju aktivitātes un piedāvātus pakalpojumus, lai apmierinātu dažādas meža īpašnieku gaidas. Tas liecina, ka meža īpašnieku organizācijas apmierina daudzveidīgās meža īpašnieku vajadzības. Relatīvi lielāku meža īpašumu īpašnieki, kuri ir organizāciju biedri, ir aktīvi mežu apsaimniekotāji. Hipotētiski jaunu biedru piesaisti veicinātu to vajadzībām pielāgotu pakalpojumu piedāvājums.

Latvijas gadījumā viena no daudzveidīgo meža apsaimniekošanas pieredzēm kopīgā apsaimniekošanā, līdzīgi kā Igaunijas gadījumā, ir meža īpašnieku iesaistīšanās nevalstiskās organizācijās – apvienībās vai biedrībās. To darbība Latvijā datējama ar 20.gadsimta 90.tajiem gadiem, kad pēc Padomju Savienības sabrukuma tirgus ekonomikas un mežu restitūcijas apstākļos sāka veidoties meža īpašnieku nevalstiskās organizācijas, lai pārstāvētu meža īpašnieku intereses, kā arī, lai veicinātu sadarbību starp privātajiem meža īpašniekiem sadrumstalotajā īpašumu⁴ vidē, kas var radīt ilgspējīgas apsaimniekošanas riskus (Schulte, Rickenbach, & Merrick, 2008).

Cits būtisks kopīgas apsaimniekošanas veids ir meža īpašnieku kooperatīvi un to veidošanās⁵. Tā ir salīdzinoši pavisam nesena iespēja, kas pastāv tikai kopš 2012.gada⁶, kad, līdzīgi kā lauksaimniecības gadījumā, var dibināt, veikt saimniecisko darbību kooperatīvu veidā. Privāto meža īpašnieku kooperatīvu (turpmāk, MĪK) veidošanās ir jauna tendence Latvijā. Pirmais šāda veida kooperatīvs tika dibināts 2012.gada sākumā (Mežsaimnieks KS, 2012) kā risinājums tiesiskiem ierobežojumiem (Ķirsons, 2012a; Ķirsons, 2012b). Nesenās izmaiņas likumdošanā ļauj oficiāli dibināt mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības, un tām ir piešķirtas nodokļu atvieglojumu tiesības (Zablovska, 2012; LR Zemkopības ministrija, 2012; Lielbārde, 2012). Paralēli meža īpašnieku apvienības darbojas arī nevalstisko organizāciju formā (turpmāk, NVO), kas iesaistās publiskās diskusijās par kooperēšanās nepieciešamību (skatīt, piemēram, Upenieks, 2014c), bet tās atšķiras meža apsaimniekošanas ekonomiskā regulējuma ziņā, kas nosaka, ka kooperatīvus iespējams

---

⁴ Lai gan pēdējo 10 gadu laikā īpašumu struktūra ir kļuvusi sadrumstalota, tomēr palielinājies īpašumu apjoms ar platību lielāku par 50 hektāriem (Latvijas Valsts meži Dienvidkurzemes mežniecība, 2014).

⁵ Veidošanās procesu, tā formu labi raksturo tapšanas teorija (4.nodaļā), saturu – kā tapšanas procesā sekojam un identificējam aģentu atstātās “pēdas”, “nospiedumus” – aģentu tīkla teorija (5.nodaļā).

⁶ Grozījumi Kooperatīvo sabiedrību likumā paredzēja arī “mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības” dibināšanas un darbības iespējas, kur meža īpašnieku kooperatīvā sabiedrība “sniedz mežsaimniecības un mežsaimnieciskās produkcijas realizācijas pakalpojumus, bet nenodarbojas ar mežsaimnieciskās produkcijas ražošanu.” (LR Saeima, 2012).

analizēt citu tirgū esošo uzņēmumu un tirgus attiecību kontekstā (Karantininis & Nilsson, 2007). Ņemot vērā to, ka meža apsaimniekošanas politika Baltijas valstīs bijusi līdzīga, var atsaukties uz meža īpašnieku kooperatīvu darbības pieredzi Lietuvā, kur privāto meža īpašnieku kooperatīvu darbības mērķi centrēti ap ieguvumiem meža īpašniekiem – kooperatīvu biedriem. Autori norāda, ka galvenie kooperatīvu darbības mērķi Lietuvā bijuši pakalpojumu piedāvāšana uz pievilcīgiem nosacījumiem, biedru vienošana, peļņas gūšana biedriem (Lazdinis et al., 2005), tātad pamatā sociāli ekonomiski mērķi. Lietuvas pirms 10 gadiem gūtā pieredze liecina par to, ka privāto meža īpašnieku kooperācijas process ir lēns dažādās tās izpausmēs – gan kopīgā lēmumu pieņemšanas un realizēšanas (pārvaldības) ziņā, gan saimnieciski jēgpilnā un izdevīgā pārvaldībā, gan kopīgā labuma, taisnīgu principu un uzticēšanās (sociālā) ziņā.

Promocijas **darba mērķis** ir noskaidrot meža resursu kopīgas apsaimniekošanas veicinošos un kavējošos faktorus Latvijā tās dažādās organizatoriskās izpausmēs (nevalstiskās organizācijas, meža īpašnieku kooperatīvi, baznīca, ģimenes kooperēšanās u.c.) un tīklos.

Lai sasniegtu mērķi, izvirzīti vairāki uzdevumi:

1. Izvērtēt kā socioloģiski varam jaunā veidā skaidrot resursu kopīgu apsaimniekošanu.
2. Izvērtēt to, kā darbojas vai nedarbojas kolektīvā aģentūra un lemšana resursu ilgtspējīgā izmantošanā.

Lai sasniegtu darbā izvirzīto mērķi, formulējami **pētnieciskie jautājumi**, atbildes uz kuriem tiks iegūtas, pētot kopīgas apsaimniekošanas pieredzi meža īpašnieku organizāciju un meža apsaimniekošanas procesu gadījumos.

1. Kādi ir galvenie aģenti un to loma kopīgas apsaimniekošanas veicināšanā?
2. Kādā veidā tiek veicināta kopīga apsaimniekošana?
3. Kādā veidā darbojas kopīgo resursu kopīgas pārvaldības principi⁷?
4. Kādā veidā funkcionē dažāda līmeņa nosacījumi – operacionālais, kolektīvais, tiesiski normatīvais meža īpašnieku organizācijās?
5. Kādi organizāciju iekšēji un ārēji faktori nosaka praktiskas sadarbības veidošanos un kādi – praktiskas sadarbības riskus?
6. Kā var identificēt un pētīt kopīgas rīcības principus meža apsaimniekošanā?

Līdzšinējie pētījumi liecina, ka dažādu līmeņu analizē svarīga loma ir institūcijas izmēram, darbības mērogam, ne obligāti mazs-liels dihotomijā tādām vai citādām izmēram ir priekšrocības (Gibson et al., 2000a, p.13) it sevišķi meža apsaimniekošanas jomā (Geores, 2003), kā arī situācijai, ka “grupas, kurās pastāv ilga uzticēšanās un tās ir ciešu saikņu

---

⁷ 8 pārvaldības principi formulēti metodoloģijas nodaļā.

kopienas, kas ļauj resursu lietotājiem būt savstarpēji saistītiem rīcībā, drīzāk kā citas grupas būs veiksmīgākas institūciju nosacījumu ieviešanā un uzturēšanā” (Dolšak & Ostrom, 2003, p. 6; Lam, 1998). **Uzticēšanās** stiprina vai nostiprina sadarbības pastāvēšanu, tās ilglaicības iespējamību (Kohn, 2008, p. 38). Proti, sadarbošanos var sākt un uzturēt bez uzticēšanās, bet brīdī, kad uzticēšanās kļūst iespējama, tā uztur savstarpējās attiecības, kuras citādā gadījumā sabruktu, palielina sadarbošanās kvalitāti un satur sociālo veidojumu kopā (Turpat, p. 38). Tāpat ļoti svarīga ir **kopēja noteikumu izpratne** (Gibson et al., 2000a, p. 22) neatkarīgi no tā, kāda veida šie noteikumi ir, kādi ir to veidošanās cēloņi. Kopēja noteikumu izpratne paredz arī to uzturēšanu un attīstību laika gaitā.

Līdz ar to iespējams izvirzīt sekojošus **pētnieciskos pieņēmumus**, hipotēzes kopīgas pārvaldības potenciālam un aizstāvamās tēzes. No pieņēmumiem, hipotēzēm līdz tēzēm metodoloģiski nonākts ticamas alternatīvas hipotēzes identificēšanas un kontroles veidā, izslēdzot pētījuma nepamatojamības avotus.

Promocijas darbā izvirzītie pētnieciskie pieņēmumi:

1. Straujais privatizācijas process (vienlaicīga daudzu privātīpašumu tiesību restitūcija) kopā ar institucionālām izmaiņām⁸ radīja ilgtermiņa ietekmi uz zināšanu⁹ par apsaimniekošanu tirgus apstākļos uzkrāšanu un pielietošanu, savstarpējās uzticēšanās rādītāji bija zemi, kas rezultātā aprūtinā kopēju noteikumu izpratni.
2. Meža īpašumu tirgus sadrumstalotība, vidēji nelieli meža īpašumi, dažāda mēroga meža īpašnieku atšķirīgas intereses neveicina kopīgu apsaimniekošanas formu – meža īpašnieku kooperatīvu veidošanos un attīstību.
3. Lietpratīga meža īpašnieku kooperatīvu pārvaldība, kas veikta ne vien formāli, bet arī neformāli mežsaimniecības darbībās Latvijā ir galvenais nosacījums veiksmīgai fragmentētai meža īpašumu darbības attīstībai.

Promocijas darbā izvirzītās hipotēzes kopīgas pārvaldības potenciālam privāto meža īpašnieku vidū. Tās ir saistītas arī ar pētnieciskajiem pieņēmumiem (formāla un neformāla pārvaldība; zemi uzticēšanās rādītāji pārmaiņu laikā uz tirgus regulētu ekonomiku):

1. Dabas resursu kopīgas apsaimniekošanas pārvaldīšanas potenciālā piekrišana kopīgi veidotu noteikumu formulēšanai un to ievērošanai ir saistīta ar attieksmi, ka cilvēkiem var uzticēties, cilvēki ir godīgi, cilvēki ir izpalīdzīgi.

---

⁸ Piemēram, “atrauta ārējā vide” (*extractive external environment*) (Mathijs and Swinnen, 2001, p. 101) pārejā no centralizēti organizētas sociālistiskas iekārtas uz brīvā tirgus attiecībām un tam sekojošo privatizāciju.

⁹ Zināšanas vārda plašā nozīmē, ar to saprotot gan pieejamo informāciju, refleksiju par to, savas un citu pieredzes apzināšana utt. Citējot, aģentu tīkla teorijas (*actor-network theory*) autoru Mišelu Kalonu (*Michel Callon*), zināšanas ir daudzveidīgas, tās var attiekties uz “kopēju kultūru, noteikumiem, procedūrām, rutīnām vai vienošanos, kas nodrošina rīcības atbilstību un paredzamību” (Callon, 1999, p. 185).

2. Attieksme, ka cilvēki ir izpalīdzīgi (vai pretēji domāšana par sevi) ir saistīta ar konkrētām praksēm sadarbībā ar līdzcilvēkiem – palīdz kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā.
3. Pastāv saistība starp nepiedalīšanos un šaubas par citiem, nevis līdzdalību un citu pozitīviem novērtējumiem. Tātad aizspriedumi, nevis labā pieredze kā noteicošie aspekti.

Promocijas darbā **aizstāvamās tēzes:**

1. Dabas resursu kopīgu pazīmju dēļ ilgtspējīgākais meža apsaimniekošanas modelis ir kopīga meža apsaimniekošana, kas nozīmē kooperēšanos jeb praktisku sadarbību saimnieciskajā darbībā.
2. Kopīga apsaimniekošana izpaužas dažādās meža īpašnieku sadarbības formās – institūcijās, organizācijās, tīklos. Organizāciju veidošana ir apzināti pieliktas pūles, lai veicinātu sadarbošanos, savstarpēji daloties pieredzē, zināšanās, informācijā, labajās praksēs, tāpēc organizācijas ir vieta, kur kooperēšanās jeb praktiska sadarbība labi identificējama.
3. Ne mazāk būtiski par meža pārvaldības organizāciju institucionālajiem aspektiem ir meža pārvaldības tīklu aspekti, kuros privātie meža īpašnieki sadarbojas. Sadarbības tīkli ir metodoloģiski un empīriski identificējami un aprakstāmi gan organizācijās, gan tapšanas gadījumos¹⁰.
4. Dabas resursu privatizācija, kas padara tos par precī, un konkurence tirgū ir riska faktori un ierobežojošie aspekti meža īpašnieku sadarbībai.
5. Riski meža īpašnieku sadarbībai ir arī nerēķinītu problēma (piemēram, mežizstrādes pelēkajā sektorā, pretrunīgu baumu izplatītāji savtīgās interesēs, mežu ekosistēmu izpratnes trūkums), kura liberālajā mežu politikā atbildības potenciālu sabojā ar sliktu savstarpējas kontroles un savstarpējas atbildības mehānismu, kurš, savukārt, ir būtisks kopīgas apsaimniekošanas nosacījums.

Sociālo zinātņu pētniekiem ir ne vien laba iespēja sekot līdzi un analizēt pakāpenisku kooperēšanās procesu un izsekot ekonomiskos un sociālos faktorus, kas to ietekmē, bet arī iespēja un vajadzība analīzes rezultātus pielietot kopīgas apsaimniekošanas attīstības, kopīgu pārvaldības formu, dabas resursu pārvaldības un politikas veidošanas veicināšanā.

---

¹⁰ Tapšanas gadījumi nozīmē kombināciju starp tapšanas teoriju un gadījumu izpēti, kur centrā ir jaunu noteikumu formulēšana, noteikšana un ieviešana, kas ir plašāka, nekā vienkārši to rašanās, parādīšanās. Runa ir par kļūšanu redzamam pēc tam, kad ticis noklusēts/bijis slēpts. Noklusētība un slēpšana jāsaprot kā daudzveidīgu neapzinātu vēsturisko faktoru ("mantojuma") ņemšana vērā pašreizējo procesu analīzē, kur pašreizējās darbības var skaidrot kā unikālu līdzšinējo un pašlaik topošo normu un noteikumu savienojumu.

Turpmākajā izklāstā aprakstīšu darba struktūru. Privāto meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas konceptuālā ietvara piedāvājums izklāstīts pirmajās trīs darba nodaļās, noskaidrojot katra pieteiktā jēdziena nozīmes interpretāciju. Promocijas darba kontekstā būtiskāka par mežu ekosistēmu (un šaurāk – ekoloģijas) pētniecības pieejām¹¹ ir meža īpašnieku un meža apsaimniekotāju apzināšanās par mežu iekļaušanos ekosistēmās un noteiktu ekosistēmu funkcionēšanas ņemšanu vērā meža apsaimniekošanā. Jēdzieni **mežs** un **īpašnieks** saistīti ar kopīgo resursu holistiskas pārvaldības jautājumu. Pēdējais minētais nozīmē daudzveidīgas sadarbošanās izpausmes un tīklus apsaimniekošanā jeb sociālās plūsmas, bet svarīgi, lai sociālās plūsmas būtu atbilstošas ekoloģiskai sistēmpieejai jeb dabas plūsmām. Kontekstā ar sekojošo īpašuma jautājumu, meža īpašumu tiesiskā, politiskā, ekonomiskā uztverē esam pieraduši meža īpašumus uzlūkot privātīpašuma un sabiedriskā īpašuma kategorijās.

Meža **īpašums** (īpašuma tiesības, lietošanas tiesības). Kopīgo resursu kopīgas pārvaldības teorijās meža īpašnieku kooperatīvu rīcības objekts ir kopīgie resursi (*common-pool resources*), kuru atšķirības no privātīpašuma un sabiedriskā īpašuma dalījuma¹² nosaka divi kritēriji – nodalāmība jeb izslēgšanas princips (*excludability*) un izgūstamība jeb konkurence patēriņā (*subtractability* vai *rivalness* (Ostrom, Gardner, & Walker, 1994; Gibson, McKean, & Ostrom, 2000a; Ostrom, 2003; par pirmo plašāk arī - Dolšak & Ostrom, 2003)). Ja privātīpašums ir skaidri nodalāms jeb izslēdzams izmantošanā un atskaitāms no kopuma jeb konkurējošs patēriņā (viena cilvēka patēriņš samazina labuma gūšanas iespēju otram), bet sabiedriskais – nenodalāms un neatskaitāms, tad kopīgie resursi – grūti nodalāmi (jebkurš var izmantot), bet atskaitāmi no kopuma (patēriņš samazina labuma gūšanu citiem). Pirms turpmākas domas attīstīšanas, jāprecizē daži konceptuālie pieņēmumi. Es atsaukšos uz kopīgo īpašumu kā uz privāti piederošu teritoriju kopīgu resursu jomā, kur privātīpašums kļūst par kopīgā īpašuma subjektu to sarežģītās nodalāmības jeb grūtību izslēgt citus no lietošanas¹³ (*hard-to-exclude*) un konkurences patēriņā (*subtractability*) dēļ¹⁴ (Ostrom et al.

---

¹¹ Skatīt nozīmīgus darbus Latvijas gadījumu izpētē. Bioloģiskās daudzveidības konservācijas politikas ieviešanas un tās saistības ar iesaistītajiem vietējiem sociālajiem aģentiem Lietuvas gadījumā (Lazdinis, Angelstam, & Lazdinis, 2007) ir nozīmīgs piemērs paplašinātas mežu apsaimniekošanas politikas piemērošanā. Savukārt, Latvijas gadījumā zemes zinātņu nozares autoru pieeja, analizējot meža īpašumtiesību veidu saistību ar mežu reģionu telpiskajiem modeļiem un vecumstruktūru ilgtspējīgas mežu telpiskās plānošanas jomā (Rendenieks, Nikodemus, & Brūmelis, 2015).

¹² Atsevišķas diskusijas vērta ir valsts īpašumā esošie resursi (lasi, meži). Pēc minētās īpašumtiesību loģikas, tas atbilst privātīpašuma pazīmju izpausmēm – īpašums ir skaidri nodalāms tiesiskās kategorijās un atskaitāms no kopuma (meža resursi ir izgūstami).

¹³ Tā izpaužas vairākos veidos. Viens no tiem nozīmē uzskatīt mežu kā vienotas ekosistēmas sastāvdaļu. Cits aspekts nozīmē to, ka arī privātos mežu īpašumus ar to iezīmētām vai neiezīmētām robežām lieto citi cilvēki citiem mērķiem – mežu nekoksnes produktu (sēnes, ogas, augi) ieguvei un patēriņam, medībām, makšķerēšanai, rekreācijai utt. Ir sarežģīti (citreiz vieglāk, citreiz grūtāk) izslēgt no labuma gūšanas tos, kuri neiegulda un

1994; Gibson, McKean, & Ostrom, 2000b; Ostrom, 2003; Dolšak & Ostrom, 2003). Pētījumi liecina, ka pastāv arī citi īpašumu režīmi papildus privātīpašuma vai sabiedriskā īpašuma režīmiem dabas resursu pārvaldībā (Cox & Ross, 2011). Kopsavelkot, kopīgo resursu kopīgā pārvaldība saistīta ar privātā īpašuma pārvaldību un vadību (turpmāk, vienoti apzīmēta kā apsaimniekošana) *kopīgumu* jomā, kur privātīpašums kļūst par kopīgā īpašuma jautājumu. Ietekmīgajā rakstā Jēlas universitātes tiesību profesore Kerola Rouza (*Carol Rose*) zemes trastiem piederošo zemi raksturo kā situāciju, kurā “īpašums ir no ārpuses, bet kopīgums iekšienē”, lai raksturotu “režīmu, kurā daži resursi tiek uzskatīti par kopīgiem grupas iekšējo dalībnieku starpā, bet par grupai piederošām, norobežotām (*exclusive*) tiesībām attiecībā pret ‘ārējiem’ dalībniekiem.” (Rose, 1998).

Meža īpašuma (kopīga) **apsaimniekošana**. Mežsaimniecība ir viena no galvenajām kopīga īpašuma apsaimniekošanas jomām un kopīgo resursu pētniece Elinora Ostroma (*Elinor Ostrom*) uzsver “kopienu un privātīpašuma struktūru decentralizētu sajaukuma” (Ostrom, 2012, p. 37) lomu šo resursu apsaimniekošanā. Meža īpašnieku organizācijas kā, pirmkārt, jaunas apsaimniekošanas formas Latvijā pēc 20.gs. 90.gadiem, otrkārt, kā forma, kurā iekļaujas privātīpašuma un iespējamās kopienas (līdzīpašnieki vai īpašnieki ar potenciāli kopīgām apsaimniekošanas stratēģijām un praksēm to realizēšanā) decentralizēts sajaukums ir labs pētniecības lauks. Treškārt, organizācijas, konkrēti, kooperatīvi atspoguļo tādu kopīgas apsaimniekošanas modeļi, kur tas ir “īpašums ārpusē, kopīgs iekšpusē”, lai raksturotu režīmu, kurā daļa resursu ir kopīgi grupas iekšienē, bet ir īpašas tiesības un privilēģijas attiecībā pret grupai “ārējiem” pārstāvjiem (Rose, 1998). Meža īpašnieku kooperatīvi līdz ar to ir viens no kopīgas apsaimniekošanas veidiem, un to analīzes aktualitāti pamato šādi principi. Meža īpašnieki, iestājoties kooperatīvos, sniedz savu ieguldījumu paju veidā, bet, piemēram, mežizstrādes tirgū darbojas kā uzņēmums, kurš pārstāv savu līdzīpašnieku (attiecīgi, katru individuālu meža īpašnieku) intereses. Kooperatīvu pastāvēšana un darbība nav jautājums tikai par “bezpersonisku” no aģentu viedokļa ilgtspēju vai ilgtspējīgu attīstību, bet tas ir jautājums par vienlīdzību uzņēmējdarbībā (Bollier, 2003, p. 204). Līdzšinējos pētījumos pēc sistemātiskas mezo-līmeņa kopīgo resursu pārvaldības formu analīzes deficīts gan starptautiski (Gibson et al., 2000a, p. 12), gan arī Latvijā. Maza un vidēja izmēra

---

resursus var izmantot jebkurš, cita lieta, ka vienošanās noslēgšanas par izmantošanu gadījumā, piemēram, ar mednieku kolektīviem, nosaka resursu izmantošanas principus un to ievērošanas mehānismus.

¹⁴ Līdzīgi kā citu izslēgšanas (*excludability*) gadījumā arī konkurences patēriņā gadījumā kopīgus resursus lieto citi cilvēki citiem mērķiem, un atšķirībā no sabiedriskā īpašuma, kur viena cilvēka patēriņš nesamazina labuma gūšanas iespēju otram, šeit labums ir „izgūstams”, „iztērējams” gan no kopīgo resursu īpašnieku puses (piemēram, kailcirtes maina ainavas, var mainīt nekoksnes resursu (sēņošanas vietas) izguves vietas), gan no kopīgo resursu izmantotāju puses (piemēram, mednieku kolektīvu medību vietas maina dzīvnieku dzīvesvietas, ietekmē īpašuma īpašnieku vēlmes lietot viņu īpašumā esošos resursus ilgtspējīgā veidā).

uzņēmumiem mežsaimniecības jomā ir būtiska loma ilgtspējīgā mežu lietošanā, nodrošinot vietējās dzīves telpas un dodot ieguldījumu lokālajā ekonomikā¹⁵.

Meža īpašumu apsaimniekošanas **kopīgas** izpausmes. Kolektīvās saimniekošanas (kā plašāka konceptuālā kooperatīvu pastāvēšanas ietvara) ideja pati par sevi ir laba, jo salāgo neizslēgšanas principu jeb grūtas nodalāmības principu (jebkurš var izmantot, nevar izslēgt no labuma gūšanas tos, kuri nemaksā u.tml.) ar konkurenci patēriņā (viens patēriņš var samazināt iespējas patērēt citiem). Skatīt sociālo kustību aktīvista un publicista Džona Restakis (*John Restakis*) darbu par kooperatīvu vēsturi, to veidošanos un attīstību Itālijā, Anglijā un Japānā no 19.gadsimta līdz mūsdienām, (Restakis, 2010), kā arī kooperatīvu vēsturnieka Pītera Lainbo (*Peter Linebaugh*) darbus (Linebaugh, 2008; Linebaugh, 2014). Tas norāda uz sadarboties-spējas un kooperēšanās augsto potenciālu. Problēma rodas to neadekvātā pielietojumā, izmantojot piespiedu vai varas attiecību formas. Tādā ziņā “sociālo un individuālo realitāšu” atkarība no “ekonomiskajiem likumiem”¹⁶ pastāvēja arī marksisma ideoloģijā, kā norāda Dž.Restakis. Tādā ziņā, ja konkurence patēriņā izmantota kapitālisma loģikas ietvaros mežu kā dabas resursu degradēšanai, atverot jaunas ekspluatācijas telpas, rada gan vides, gan šī darba kontekstā – sociālos traucējumus¹⁷, kurus var iespējami mazināt, ja kooperatīvos apvienojas un tos veido vietējie, paši mežu īpašnieki, kuriem meži bijuši īpašumā paaudžu gaitā vai tie atgūti restitūcijas veidā.

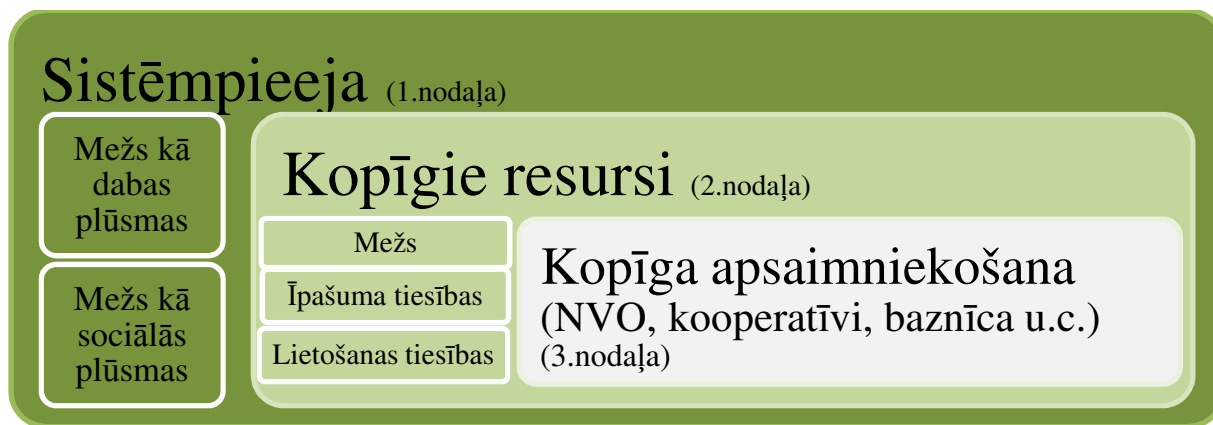
Analīzes shēma 1.-3.nodaļām redzama 1.1.attēlā. To loģiku nosaka Ovena Džonsa (*Owain Jones*) veiktā socio-ekoloģisko veidojumu un hibritātes (kooperatīvu daba un izpratne) saistība, kas mana darba kontekstā nozīmē – sistēmpieeju (1.nodaļa) saistību ar kooperatīvu darbību (2.-3.nodaļa), analizējot meža apsaimniekošanu. Džonss norāda, ka cilvēku un ne-sociālo aģentu mijiedarbība (kas aprakstīta šajā nodaļā ATT izpratnē) ietver dažādas rīcības formas vai nu ne-cilvēku darbību, attiecību darbību vai kolektīvo darbību veidā (Jones, 2006). Pārfrāzējot aģentu tīkla teorijā uzdoto jautājumu par cilvēku un ne-sociālo aģentu mijiedarbību, runa ir par to, vai viena aģenta rīcība vai darbība tādā vai citā veidā ietekmē citu aģentu (Latour, 2005, p. 65).

---

¹⁵ Par šo, tiesa, citā kontekstā runā Hajjar, Badini, & Kozak, 2016.

¹⁶ “Papildus tam, ka cilvēku atbrīvošana tika pārnesta no vienas šķiras uz citu, būtiskākie nosacījumi, kas šo atbrīvošanu raksturoja, proti, sociālās un individuālās realitātes atkarība vai pakļautība ekonomiskajiem likumiem – nav būtiski mainījusies” (Restakis, 2010,p.44).

¹⁷ Džona Belamija Fostera (*John B. Foster*) no Kārļa Marksa aizgūtais jēdziens *metabolic rift* (Foster, York, & Clark, 2010).

1.1. att. Nodaļu detalizēta struktūra

Teorētiskais ietvars (4., 5.nodaļa). Aģentu tīkla teorija (turpmāk, ATT) izmantota kā teorētiskais ietvars. Pārfrāzējot sociologu Mišelu Kalonu (*Michel Callon*), drīzāk jāpievēršas meža īpašnieku mijiedarbībām meža īpašnieku organizācijās gan iekšēji, gan ārēji¹⁸, nekā jāfokusējas uz normatīvo institucionalizāciju. Tā vietā, lai uzsvērtu normatīvos aspektus kā galvenos nosacījumus attiecību analīzei starp aģentiem, “attiecību izplatīšanās” (*proliferation of relations*) un zināšanu izplatīšana iezīmē meža īpašnieku sadarbošanās iespējamo institucionalizāciju. Attiecību analīze ir izšķiroši svarīga, jo tā nosaka aģentu rīcību¹⁹. ATT tiks izmantots promocijas darba empīrisko rezultātu interpretācijā. Kopīgo resursu kopīgas apsaimniekošanas metodoloģiski empīriskā pieeja un tapšanas teorija empīriski “piezemēs” saskaņā ar kopīgo resursu teorijas pieeju noteiktos organizāciju veidošanās kritērijus. Tapšanas teorija palīdzēs praktiski izsekot “takas” un “pēdas”, kuras atstājuši aģenti situācijās, kuras fenomenā (meža apsaimniekošana) ir jaunas, top, attīstās laika gaitā dažādās sadarbības formās un izpausmēs meža apsaimniekošanā (meža īpašnieku kooperatīvi, meža īpašnieku nevalstiskās organizācijas (biedrības, apvienības), baznīcu meži, ģimenes, mājsaimniecības sadarbība utt.). Minētās dažādās sadarbības formas ir potenciāls tam, cik tālu ierāmēšana ir iespējama ne tikai organizāciju līmenī, bet arī raksturo to, kā aģenti vieno saiknes ārpus tām.

Aģentu tīkla teoriju pielietošanas adekvātumu, analizējot mežsaimniecības politikā iesaistītos aģentus, kā arī mežsaimniecības politikā iesaistīto aģentu uzskatīšanu par gadījumu attiecībā pret meža īpašnieku kooperatīvu dibināšanas un pastāvēšanas iespējamību, pamato un ierobežo sekojoši aspekti. No vienas puses, būtiska labā ziņa ir tāda, ka mežsaimniecības politikas darbības vietu (*arenas*) nosacīti veiksmīgo attīstību nodrošina “savstarpēji saistīti

¹⁸“Tā vietā, lai liktu lietā saistības (pārstāvības līgumus, uzticēšanos, noteikumus, kultūru), kas izskaidrotu sadarbošanās iespējamību, [...] mums jāsāk ar attiecību izplatīšanos un jājautā, cik tālu šo saikņu kategorizēšanai – ierāmēšanai – jāiet, lai varētu runāt par izvērtēšanu un sadarbošanos ar izvērtēšanas palīdzību” (Callon, 1999,p.186). Protī, cik tālu ierāmēšana nav iespējama tikai organizāciju līmenī, bet vieno saiknes ārpus?”

¹⁹ Brauns un Kapdevila (*Brown and Capdevila*) uzsver, ka “to, kas lieta ir, var saskatīt tikai to sastapšanās brīžos, attiecībās un tīklos” (Brown and Capdevila, 1999, p.40).

politikas tīkli, nevis hierarhiska valsts pārvalde”. No otras puses, paši autori norāda uz pieaugoši sarežģīto un dinamisko politikas vidi. (Lazdinis et al., 2004).

Meža īpašnieku organizāciju veidošanās pētīta trīs metodoloģiski identificējamās nosacījumu līmeņos (Ostrom, 1990). Trīs nosacījumi (Ostrom, 1990, p. 52-53; Kiser & Ostrom, 1982) ir operacionālie noteikumi, kolektīvās izvēles noteikumi, tiesiski normatīvās izvēles nosacījumi. Tiem atbilstoši ir arī analīzes līmeņi, attiecīgi – operacionālās, kolektīvās un tiesiski normatīvās izvēles.

Privāto meža īpašumu kopīga apsaimniekošana analizēta kā dialektisks strukturālā ietvara un aģentu rīcības process. Trīs līmeņu nosacījumu (vienu otru ietverošu – operacionālo ietver kolektīvais, kolektīvo – tiesiski normatīvais) veidošanās un nostiprināšanās procesu var konceptualizēt sekojošu aspektu veidā:

1. Tiesiski normatīvais līmenis. Organizāciju (NVO, kooperatīvi, baznīca, MKPC) un tīklu (kooperatīvu dibināšanas piemērs) veidošanās, to tiesiski juridiskie aspekti; līdzšinējais politiskais un tiesiskais regulējums un rīcībpolitika; padomju pieredze pārvaldības ziņā; tiesiski normatīvās pārmaiņas – īpašumtiesības, to maiņa, restitūcija, privatizācija;
2. Kolektīvais līmenis. Organizāciju pārvaldības modeļi – statūti, darbības principi, valdes, kopsapulces lēmumi, stratēģiskas attīstības darbība; jaunu biedru piesaistes stratēģijas un prakses; pārvaldības modeļu vēsture un analogi, padomju pieredze kooperatīvu darbības pārvaldībā;
3. Operacionālais līmenis. Ikdienas darbību veikšana, formālās sadarbības nosacījumi (ieinteresēti iesaistītās puses sadarbības veikšanā, kontraktēšana jeb līgumu slēgšana utt.), neformāli nosacījumi (uzticēšanās utt.), labumu guvēju izslēgšanas, nerēķinieku jeb nerēķināšanās ar vienošanos²⁰ atrisināšanas problēmjaudājumi.

Visbeidzot atbilstoši nosacījumiem ir arī procesi, kas tiks analizēti katrā posmā. Operacionālajā līmenī – ieguve, pārraudzība, monitorēšana, ieviešana jeb praktiska realizēšana. Kolektīvā līmenī – rīcībpolitikas veidošana, pārvaldība, noregulēšana/sakārtošana. Tiesiski normatīvajā līmenī – formulēšana, pārvaldība, noregulēšana/sakārtošana, modificēšana (Ostrom, 1990, p. 53).

Savukārt nosacījumi un procesi iekļaujami institucionālās analīzes ietvarā (Ostrom et al., 1994,p.37) un institucionālās analīzes un attīstības (turpmāk, IAA) ietvarā, ņemot vērā dažādos faktoros, kas ietekmē lokālās ekosistēmas (Gibson et al., 2000a, p. 9).

---

²⁰ Sociālo kustību aktīvists Deivids Boljēra (*David Bollier*) darbā nerēķinieki (“bezbiļetnieki”) jeb *free riders* tiek raksturoti kā “indivīdi, kuri grib labumus bez atbilstošiem pienākumiem vai saistībām” (Bollier, 2014, loc218).

Veidošanās procesā organizāciju dibinātāji, veidotāji, paši biedri ir iekļauti daudzveidīgu mijiedarbību tīklā starp meža īpašniekiem (iekšējās iesaistītās puses) un kokapstrādes tirgu, varas institūcijām un citām ārējām iesaistītajām pusēm.

Organizāciju veidošanās pētniecības nozīmīgumu pastiprina arī atziņas par lokālo kopienu un institūciju lomu tiesiski normatīvā līmeņa (piemērojot augstāk minētos jēdzienus) nosacījumu piemērošanā operacionālā līmenī. Pēdējais minētais ir svarīgs katalizators procesu izpratnei²¹. Visbeidzot teritoriālais aspekts (tikai kā gadījumu izpētes izvēles pamatojums) atkārtoti parādās pētniecības nozīmīguma pastiprināšanā, jo “nav iespējams vienkārši pārcelt institucionālo ieceri, kas darbojās labi viena veida kopīgo resursu kopīgā pārvaldīšanā vienā reģionā, pārcelt to uz citu un cerēt, ka tas strādās” (Dolšak & Ostrom, 2003, p. 9).

Promocijas darbs izstrādāts **gadījumu izpētes metodoloģijas** (6.nodaļa) veidā. Gadījumu izpētes empīriskie dati (dokumentu analīze, padziļinātas intervijas, strukturētas intervijas (tiešās un telefoniskas, elektroniskas), līdzdalības novērojumi) tiks izmantoti, lai sasniegtu darba mērķi un atbildētu uz pētnieciskajiem jautājumiem. Izvēlētos gadījumus pamato jauna meža apsaimniekošanas veida princips. Izvēlētie gadījumi pamatoti ar Elinoras Ostromas metodoloģisko ietvaru²² un tā atbilstību vai ierobežojumiem Latvijas situācijai (Ostrom, 1990).

Promocijas darba gadījumi izmantotās gadījumu izpētes (*case study*) ietvaros ir: meža īpašnieku kooperatīvi; meža īpašnieku biedrību / apvienību gadījumi; citi gadījumi, kuri liecina par hibrīdām organizācijām (baznīcas piemērs) vai hibrīdiem tīkliem (ģimenes, kaimiņu, draugu sadarbība); tapšanas gadījumi. Gadījumi atspoguļo meža īpašnieku sadarbības formas – institūcijas, organizācijas (pirmie divi punkti) un tīklus (trešais punkts – tapšanas gadījumi).

Darba **pamatstāsts** ir kopīgas apsaimniekošanas pieredzes un scenāriji, kuri metodoloģiski identificēti meža īpašnieku pārstāvošo organizāciju (kooperatīvu, NVO, citu formu) gadījumos, kā arī tapšanas gadījumos, bet **konteksta stāsts** ir kopīgas apsaimniekošanas pieredžu atkarība no mežiem kā kopīgiem resursiem, kas metodoloģiski raksturota intervijās ar **daudzlomu** aģentiem (ieņem gan meža īpašnieku, gan politikas veidotāju vai ieviesēju lomu, izglītotāju, pieredzes apmaiņas u.c. iespējamās lomas), mežu

---

²¹“Vietējo iedzīvotāju loma lokālā līmenī ir izšķiroša. [...] Kļūst arvien skaidrāks, ka vietējās kopienas gan filtrē, gan ignorē centrālās valdības noteikumus. Arī viņi veido savus noteikumus, veido vietējās institūcijas – praksē lietotos noteikumus (*rules-in-use*) – un aktivitāšu modeļus, kas būtiski atšķiras no likumdevēju un birokrātu gaidām” (Gibson, et.al, 2000b). Tas ir nozīmīgi arī procesu analīzes lietišķajā / praktiskajā pielietojamībā gan pētniecībā, gan arī politikas veidotājiem. (par to runā, piemēram, Arnold, 1992).

²²“Tie ir gadījumi, kas nodrošina skaidru informāciju par procesiem, kas attiecas uz 1) ilgstoši darbojošos kopējo resursu pārvaldību 2) esošo institucionālo nosacījumu pārveidošanu un 3) ilgstošu kopēju resursu problēmu pārvarēšanas nespēju” (Ostrom, 1990, p.26-27).

politikas tapšanas gadījumā, primāru un sekundāru kvantitatīvo datu analīzē Latvijas iedzīvotāju un privāto meža īpašnieku grupās. Darba konteksta stāsta veidošanā izmantota sekundāro kvantitatīvo datu analīze no valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” īstenotās Latvijas iedzīvotāju aptaujas (SUSTINNO, 2017) un intervijas ar meža politikas jomā iesaistīto organizāciju pārstāvjiem (meža īpašnieku biedrības) un ekspertiem – mežzinātņu eksperti, vides politikas eksperti.

Darba teorētisko ietvaru ar empīrisko materiālu saista praktiskas nozīmes materiāls (7.nodaļa), kurš izmantots kā konteksts meža apsaimniekošanas situācijai Latvijā – sākot no vēsturiskās pieredzes, institucionalizētiem apsaimniekošanas režīmiem, beidzot ar tapšanas gadījumiem meža apsaimniekošanas organizācijās un tīklos. Līdzšinējie pētījumi par individuālo un kolektīvo motivāciju dabas resursu apsaimniekošanā papildina kopīgo resursu pētnieku pret ekonomistu teorētiskajiem spriedumiem ekonomikas socioloģijā par cilvēku spēju sadarboties.

Empīriskā materiāla analīzē ir šādas tēmas. Meža īpašnieku raksturojumi kopīgas apsaimniekošanas scenārijos (8.nodaļa) no primāriem un sekundāriem datu avotiem raksturots privāto meža īpašnieku profils un dabas resursu kopīgas pārvaldības potenciāls, kā arī gadījumu apraksts, kurš strukturēts pēc interviju plāna satura ar mērķi piedāvāt meža īpašnieku organizāciju darbības kontekstu (savā ziņā statisks portretējums). Meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas dinamikas analīze (9.nodaļa), kur ir gan organizāciju veidošanās dinamika, tostarp mēroga jautājums, gan vienošanās par vajadzībām meža īpašnieku tīklos. Meža īpašnieku organizāciju iekšējā funkcionēšana (10.nodaļa), kur analizēta organizāciju menedžeru vai citu izpildvaras pārstāvju loma un darbība, meža īpašnieku biedru loma un darbība dažādos organizāciju darbības posmos – piesaistīšanas un/vai iesaistīšanās posmā, gaidas pirms iestāšanās un pieredze līdzdarbojoties, dalība lēmumu pieņemšanā, gaidas par kooperatīva attīstību. Mežu kopīgas apsaimniekošanas ierobežojumi (11.nodaļa), kur analizēti privātīpašuma riski kopīgā apsaimniekošanā, kā arī meža pakalpojumu sniedzēju darbība piesātinātā pakalpojumu sniedzēju tirgū, kur darbības ar mežu kā dabas resursiem to aprites ciklu ilguma dēļ krasi ierobežo to pakalpojumu apjomu, ko dažādie konkurējošie pakalpojumu sniedzēji var piedāvāt. Citiem vārdiem sakot, piedāvājums ir plašāks par pieprasījumu pēc tā. Diskusijā (12.nodaļa) saistīts empīriskais materiāls ar to pielietojamību – teorētisku (sniedzot atgriezenisko saikni teorētiskajām nodaļām 1.-5.) un praktisku pielietojamību (sniedzot atgriezenisko saikni konteksta nodaļai – 7.nodaļa un empīriskajām nodaļām 8.-11. nodaļa).

1. Mežu īpašumi kā sociāli organizētas dabas sistēmas

Savā darbā pievienojos pozīcijai, ka mežu īpašumi nav tikai noteiktas privātīpašuma (vai valsts īpašuma) vienības, kuru apsaimniekošana rada tieši attiecināmas sekas uz visu meža apsaimniekošanu, jo “kopums ir lielāks, nekā tā daļu summa” (Kerr, 2012, para. 1 “Emergence”) un mežs interpretējams dabas un sociālo sistēmu neatraujamas saistības ietvaros. Piedāvāju meža apsaimniekošanu skatīt plašākā sociālo-dabas sistēmu ietvaros, kuros apsaimniekošanas un pārvaldības principus, tradīcijas un pieredzes būtiski nosaka meža dabiskā vide. Socioloģijas tradīcijās ar vidi ierasti asociētas dažādas vides, izņemot fizisko vidi. Vides sociologu Viljama Ketona (*William R. Catton*) un Railija Danlepa (*Riley E. Dunlap*) jaunā ekoloģiskā paradigma, kuru autori formulēja 20.gs. 80.tajos gados, iedvesmojoties no Čikāgas cilvēku ekoloģijas skolas (Vaillancourt, 2010), rosināja sociologus reaģēt uz ārējās, dabiskās vides noteiktību un formulēja mūsu atkarību no tās (Catton & Dunlap, 1980; Dunlap & Catton, 1979; Dunlap & Catton, 1994), visbeidzot aicinot uztvert vidi tās dabiskā, biofiziskā izpratnē (Schnaiberg, 1980). Autori kritizē sociologus par cilvēku atbrīvotības paradigmu²³, saskaņā ar kuru cilvēki jūtas atbrīvoti no vides, ekoloģiskajiem nosacījumiem, it kā tie neattiektos uz sociālajām, ekonomiskajām, politiskajām attiecībām.

Nodaļas struktūru veido **sistēmpieeju** skatījumu izklāsts (1.1.nodaļa) kā fons un ietvars tam, lai tālāk varētu runāt par dabiskajām sistēmām – mežiem kā ekosistēmām **cilvēka ekoloģijas** kontekstā, kur izejas punkts ir sociālie aspekti ekoloģijas perspektīvās (1.2.nodaļa) un **cilvēku sistēmām** – mežiem kā cilvēku pārvaldītām un organizētām sistēmām (1.3.nodaļa), bet pēc analogijas ar 1.2.nodaļu – izejas punkts ir ekoloģiskie aspekti sociālajās zinātnēs. Pirms detalizētas 1.3.nodaļas apraksta jānorāda, ka lai gan 1.2. un 1.3. nodaļu uzstādījumi paradigmātiski atšķiras, tomēr šāda pieeja ļaus sasniegt vienu no darba virsmērķiem, **mazinot paradigmātiskās nesaskaņas**. Šīs nesaskaņas var mazināt vairākos veidos (1.2.nodaļa). Pirmkārt, izprotot mežus kā cilvēku pārvaldītas un organizētas sistēmas, vienlaicīgi līdzsvarojot “izejas punktus” - antropocentriskās un ekocentriskās pieejās. Otrkārt, ekoloģijas zinātņu izpausmes cilvēka ekoloģijas pieejā nozīmē nevis uzsvaru uz ekoloģijas zinātņu pētniecības priekšmetu, bet uz to, ka cilvēku sistēmas ir daļa no dabas sistēmām, un sekojoši runa ir par sociālās organizēšanas aspektiem, raksturojot ekonomikas procesu atkarību no sociālajām un vides sistēmām (1.3.nodaļa). Vides plūsmu socioloģija (1.4.nodaļa) ir pieeja, kur dabiskās un cilvēku sistēmas ir konceptuāli saistītas ar dabas resursu socioloģijas pieejām. Tādā ziņā vides plūsmu socioloģija izpaužas dažādos praktiskos kontekstos situācijās un kopienās, kuras ir cieši saistītas tādā vai citā veidā ar mežu dabas resursiem.

---

²³ Oriģinālā tulkojumā – human exemptionalism paradigm (HEP) (Vaillancourt, 2010, p. 48; Catton & Dunlap, 1980; Dunlap & Catton, 1979).

1.1. Sistēmpieejas dabas resursu un sociālo tīklu pētīšanā

Sistēmpieejas ir pēc būtības holistiskas pieejas, kuras tiek pielietotas, lai analizētu un skaidrotu veidus, kādos cilvēku sociālās struktūras saista ne tikai cilvēkus, bet arī ne-cilvēkus, fiziskos objektus, telpas u.c. (Benton & Redclift, 1994, p. 9). Pieņemot, ka sociālo aģentu, fizisko objektu un telpas nosacījumi manā darba teorētiskajā pamatojumā ir kontekstuāli, kuru ietvaros tiks analizēta cilvēku sociālo struktūru saistība ar tām, 1.1.nodaļa tiks strukturēta:

- 1) sākot no vispārēja sistēmpieēju nepieciešamības pamatojuma;
- 2) turpinot ar materiālo objektu un telpas jautājumiem;
- 3) noslēdzot ar sociālo zinātņu atziņām, kuras minētos jautājumus integrē sociālo sistēmu funkcionēšanā.

Tā rezultātā sistēmpieēja kā holistiska pieeja tiks piemērota meža ekosistēmu izpētes izpratnē, ņemot vērā mežu integrētību un nedalāmību ekoloģiskajās ķēdēs (nākamās apakšnodaļas 1.2. tēma), uz kā bāzes politiskajās, ekonomiskajās un sociālajās sistēmas cilvēki organizē rīcību ar mežiem (1.3. nodaļas tēma par konceptuālu sasaisti).

Iemesli, kādēļ darbā izmantoju sistēmpieejas, ir cilvēku un citu dzīvo būtņu savstarpējā saistība un arī to savstarpējo darbību sekas (Harper & Fletcher, 2011, p. 34). Cilvēku un citu dzīvo būtņu savstarpējā **saistība** izpaužas cilvēku daudzfunkcionālo vajadzību realizēšanā mežos²⁴, kur meži ir arī dzīves telpa dažādām dzīvajām būtnēm un organismiem. Cilvēku un citu dzīvo būtņu savstarpējo darbību **sekas** ir būtiskas meža pārvaldības kontekstā, kur meži kā cilvēku saimnieciskās darbības vide rada ietekmi uz mežu ekoloģiju (biofizikālajiem, bioķīmiskajiem procesiem, dzīvajām būtnēm un organismiem, kas dzīvo tajos).

Sistēmpieejas izmantošana nozīmē ņemt vērā dažādu nozaru pieejas un ieskatus, pie tam tas ir ne tikai jautājums par zinātņu starpdisciplināritāti, bet drīzāk jautājums par daudzdimensionālu un daudzlīmeņu pieeju, ņemot vērā gan dažādu disciplīnu skatījumus, analizējot procesus, gan arī ņemot vērā dažādu faktoru risinājumus lēmumu pieņemšanā²⁵. Sistēmpieēju izpratni un izmantošanu rosina arī Donella Medouza (*Donella Meadows*), kura ne vien bijusi aktīva pētniece un sistēmpieejas domāšanas aizstāve, bet arī sava institūta izveidotāja šajā paradigmā (The Donella Meadows Institute, n.d.) (Meadows, 2008).

---

²⁴ Mežsaimniecība un tās cikli, tostarp koksnes dažādie izmantošanas mērķi; mežu nekoksnes resursu izguve, pārstrāde utt., meži kā medību telpa, meži kā atpūtas un rekreācijas mērķi, meži kā ainava, meži kā vietas identitāte utt.

²⁵ Starpdisciplināritātes nepieciešamība pēc Strethērnas domām pamatojama ar modernās pasaules sarežģītību, kas pieprasa tādu pieeju, kura ņem vērā daudzveidības, kopīgu vērtību, sadarbības un sabiedrības iesaistes vajadzības (Strathern, 2004, p. x). Vēl jo vairāk starpdisciplināritāte ir saistīta arī ar dažāda līmeņa un to paudēju zināšanām, tostarp ne-speciālistu zināšanas (Turpat, p. 3).

Sistēmpieeja konsekventi un plaši tiek pielietota ģeogrāfijā, zemes zinātņu un dzīvības zinātņu nozarēs (skatīt, piemēram, Unwin & Rose, 2004; Davies, 2004; Richards, Bithell, & Bravo, 2004). Šajās nozarēs sistēmu ekoloģija²⁶ attīsta domu par dabu kā mehānismu ar tās līdzsvāriem un virzošiem mehānismiem, kurus tā robežās ir jākontrolē, lai tie nepārsniegtu kritisko sliekšni²⁷. Meža apsaimniekošanas kontekstā ir būtiski korekti plānot un paredzēt meža resursu krājumu apjomu pašreiz un nākotnē, lai piemērotu korekti izvērtētus politikas lēmumus un risinājumus apsaimniekošanā. Kritiskā sliekšņa prognozes, no otras puses, nav ne Latvijas mēroga problēmjautājums, ne tāds jautājums, kurā piemērotu korektu rīcību Latvijas situācijā.

Izvērsot domu par sistēmpieeju konsekventu un plašu pielietojumu ģeogrāfijā, zemes zinātņu un dzīvības zinātņu nozarēs, jāatzīmē, ka galvenie šo zinātņu jēdzieni un interpretācijas, kas saistītas ar mežiem kā dabas resursiem, ir saistīti ar telpas jēdzienu. Tālāk tiks analizētas telpiskās pieejas mežu un dabas resursu skaidrojumos. Mežu kā telpā samērā noteikta dabas resursa (Tucker, 2008, p. 10) gadījumā nozīmīga ir to pārvaldības un telpas attiecības piesaiste konkrētai teritorijai. Mežu atrašanās vieta var radīt vairākas problēmas – priekšstatu par meža izplešanos (proti, iespaids, ka ārpus konkrētā meža īpašuma ir “vēl daudz meža”), nerēķināšanos ar blakus īpašumu ietekmi, kā arī attālums starp kopienu un mežu, kas var paaugstināt izmaksas (finansiālas vai citādas) meža apsaimniekošanas uzraudzībai (Gibson et al., 2000b, p. 237). Šī darba ietvaros jāņem vērā tas, ka meža īpašumi bieži vien ir izkliedēti telpā (lai gan kooperatīvos apvienojušies viena reģiona mežu īpašnieki, tomēr meža īpašumi teritoriāli neatrodas blakus), kā arī meža īpašnieku pašu dzīvesvietas attālumu no meža īpašumiem (daļā gadījumi). Teritoriālais aspekts var būt būtisks meža īpašnieku kooperatīvu gadījumā, jo ar to saistītas meža apsaimniekošanas kontroles izmaksas. Meža īpašniekam ir sev jāatbild uz jautājumiem - vai ir iespēja, vai ir tā vērts, vai ir nepieciešams nodrošināt pastāvīgu apsaimniekošanas kontroli? Atbildē iespējams nozīmīgs ir “uzticēšanās” jēdziens kā efektīvs nemonētārs kontroles instruments apsaimniekošanas veiksmīgam risinājumam. Pirmais solis – pati apvienošanās kopīpašnieku statusā (tas var būt gan meža īpašnieku kooperatīvu, gan vairāku privāto meža īpašnieku gadījumā) liecina par uzticēšanos iekšējām kopīgām rīcībām, otrais solis – kādas ir uzticēšanās ārējās sekas? Uzticēšanās kopīgai rīcībai var būt arī nesaistīta ar formālu vienošanos par kopīgu īpašumu, bet runa ir par, piemēram, ģimenes kooperēšanos, sadarbību starp vairākiem privātiem mežu īpašniekiem noteiktos jautājumos (piemēram, kopīgi pirktā tehnika un kopīga tās izmantošana kādā no

²⁶ Ģeogrāfs Saimons Šeklejs (*Simon Shackley*) raksta par sistēmu ekoloģiju (Shackley, 2000, p. 246) un sistēmu dinamiku (*system dynamics*) (Shackley, 2000, p. 243-244, p. 247).

²⁷ Tālāk tiek izvērstā doma par mikromodeļu priekšrocībām pār makromodeļiem, taču tas drīzāk attiecas uz globāliem procesiem kā klimata pārmaiņas, enerģijas jautājumi un tamlīdzīgi.

meža īpašnieku nevalstisko organizāciju gadījumiem) un citiem gadījumiem, kad izkļiedētību telpā un ar to saistīto kontroli risina gan ar formālu, gan neformālu vienošanos. Teritoriālais aspekts ir būtisks arī gadījumos, kad uz vienu un to pašu teritoriju attiecas dažādas intereses (meža īpašnieku pienākumi un tiesības rīkoties ar saviem meža īpašumiem, mednieku kolektīvu un mednieku intereses, atpūtas un rekreācijas iespējas sabiedrības grupām, meža nekoksnes produktu izguve – ogošana, sēņošana). Šajā nodaļā teritoriālā aspekta piemēri apzināti attiecināti uz plašāku kontekstu, nekā promocijas darba tēma, kurā galvenais uzsvars ir uz meža īpašnieku pienākumiem un tiesībām rīkoties ar saviem meža īpašumiem un sadarbošanos vai nesadarbošanos šajā procesā. Taču tas ir būtisks konteksts sistēmpieeju skatījumā un empīriskajā materiālā veido “konteksta stāstu” papildus “pamatstāstam”. Lai gan nozares piederības ziņā promocijas darba rezultāti dod pienesumu socioloģijai kā sociālajai zinātnei, tomēr starpdisciplināritātes un vēl jo vairāk transdisciplināritātes pieeja (Strathern, 2004, p. 68-86) rosina iekļaut arī socioloģijā ierasti neiekļautās dabiskās vides, biofizikālos un biosfēras nosacījumus, kuri ir ekoloģijas, cilvēku ekoloģijas un citu zinātņu pētniecības priekšmets. Un tieši šāda pozīcija ļaus mazināt nodaļas sākumā pieteiktās **paradigmātiskās nesaskaņas**, turpinoši savijot gan sociālo sistēmu atkarību no ekosistēmām, gan ekonomisko un politisko sistēmu atkarību no sociālajām sistēmām (3.nodaļa).

Visbeidzot atbildot uz nodaļas sākumā minēto pieteikumu par sistēmpieejas piemērotību meža ekosistēmu izpētes izpratnē, nākamā nodaļā tiks raksturotas konceptuālās pieejas mežu nedalāmībā ekoloģiskajās ķēdēs.

1.2. Meži kā ekosistēmu sastāvdaļa

Nodaļas galvenais uzsvars un mērķis ir norādīt uz ekosistēmām kā vidēm, kurās cilvēki ir neizbēgami iesaistīti. Iesaistīti tādos pārvaldības modeļos, kuriem jābūt saskaņā ar mežu kā ekosistēmu robežām, kas ir citādas kā cilvēku veidotās administratīvās un juridiskās robežas. Mērķis ir piedāvāt argumentus tam, kāpēc sociālo zinātņu un vides zinātņu (plašā nozīmē) mainīgās “attiecības” notiek, tiešā veidā iekļaujot sarežģītos ekosistēmu funkcionēšanas modeļus. Līdz ar to mežs interpretējams dabas un sociālo sistēmu neatraujamas saistības ietvaros. Nevēloties iezīmēt dabas-sociālās dualitātes robežas, tas tiek darīts, jo Rietumu modernisma kultūrā tas ir iesakņots paradums (Latour, 1993; Latour, 2004a), bet tā atšķetināšana jeb atklāšana (izmantojot Latūra ieceri *Reassembling the Social* grāmatas 1.daļas 5 nodaļās raksturoto, Latour, 2005) tika veikta, lai parādītu diskusiju par

duālisma robežām bezjēdzīgumu. Dabas-sociālās dualitātes atšķetināšanas un jaunas montāžas jēga tātad ir interpretācijas iegūšana ārpus dabas-sociālā iedalījuma²⁸.

Gan ekoloģijas (cilvēka ekoloģija, politiskā ekoloģija), gan ekoloģisko sociālo zinātņu pieejās mēs neizliekamies, ka sociālo zinātņu analīzes izejas punkts ir tikai “sociāls”, proti, ka ekonomikas zinātnēs un plašāk sociālajās zinātnēs ir jācenšas “iekļaut” vai “paturēt prātā” ekoloģiskos, dabiskās vides faktoros, bet analīzē jāņem vērā ekoloģiskos nosacījumus. Citiem vārdiem sakot, tās ir ekocentriskā un antropocentriskā pieeja, kuras tiek izmantotas, lai mazinātu iepriekš minētās paradigmātiskās nesaskaņas.

Jāsāk ar vides ētikas skatījumiem par to, kā tiek uztverta daba, dabas resursi cilvēku sistēmās. **Antropocentriskās un ekocentriskās pieejas** pārstāv dažādus polus attieksmē pret dabu un dabas resursiem. Tā ir plašāka sociāli filozofiska doma, kura tiks izvērsta vides socioloģijas kritiskos skatījumos par vides faktora ignorēšanu dominējošajās ekonomiskās attīstības perspektīvās. Tādi vides ētikas aspekti kā antropocentriskās un ekocentriskās pieejas pārstāv dažādus polus attieksmē pret dabu un dabas resursiem, kur, no vienas puses, antropocentriskajās pieejās meži uzskatīti par cilvēku veidotām un organizētām sistēmām utilitārām vajadzībām, bet, no otras puses, ekocentriskajās pieejās mežiem ir vērtība pašiem par sevi, tostarp kā dabiskai dzīves videi dažādām dzīvnieku un augu sugām²⁹. Antropocentriskumā ir nepamatota cilvēku privileģēšana uz citu dzīvo būtnu rēķina, savukārt ekocentriskumā - cilvēku intereses neapšaubāmi ir svarīgas, bet visa ekosfēra ir vēl jo nozīmīgāku un savstarpēji izrietošu procesu kopums, jo tā ir iekļaujošāka, sarežģītāka, radošāka, nekā atsevišķi tās elementi (Curry, 2011). Zemes ētikas atziņas, kurā darbam nozīmīgas ekocentriskas pozīcijas pauž, piemēram, Oldo Leopolda (*Aldo Leopold*) savās klasiskajās esejās “Smilšu grāfistes kalendārs un citas skices par dažādām vietām”, kurās uzsver, piemēram, Eiropas mežsaimniecības pieeju draudzīgumu videi salīdzinājumā ar ASV (Leopold, 1986, p. 212; Leopolds, 1989).

Jaunā ekoloģiskā paradigma var kalpot saiknes veidošanai starp dabas sistēmām un to apzināšanos sociālajās sistēmās. Tās galvenie autori ir Viljams Ketons (*William Catton*) un Railijs Danleps (*Riley Dunlap*). Mazāk antropocentriskas, vairāk ekocentriskas pieejas rosināšana (Hannigan, 2006, p. 13). Danlepa citāts, kas kopsavelk jaunās ekoloģiskās

---

²⁸ Jau pirms 20 gadiem kritiskās teorētiskās pieejas vides socioloģijā pārstāvošie Greiems Vudgeits (*Graham Woodgate*) un Maikls Redklifts (*Michael Redclift*) norādīja uz „socio-vides attiecību dinamisko dabu”, ar to rosinot atteikties no konstruktīvisma / reālisma duālisma (Woodgate & Redclift, 1998).

²⁹ Skaidrs, ka šeit runa savā ziņā ir par ideāltipiem. Arī antropocentriskajās pieejās mežiem var būt vērtība pašiem par sevi, bet ekocentriskās pieejas neizslēdz organizētas sistēmas utilitārām vajadzībām, kur mežu koksnes resursi tiek izmantoti, piemēram, mājokļu, siltumenerģijas un citām cilvēku pamatvajadzībām. Pie tam pati vēlme definēt, kas ir antropocentrisks un kas ekocentrisks jeb novilkt robežas / atfīrīt, to, kas ir kas (*purification*) ir “modernisma” tieksme saskaņā ar aģentu tīkla teorijas autoru Bruno Latūru (Latour, 1993).

paradigmas aicinājumu. “Padarīt sociologus jūtīgākus pret vides problēmu svarīgumu kopumā, un rosināt atzīt mūsu atkarību no ekosistēmām” (Hannigan, 2006, p. 14). F.Batels runā par holistiskāku pieeju, konceptualizējot sociālos procesus plašākā biosfēras kontekstā (Hannigan, 2006, p.13). Ekosistēmu izpratnē saskaņā ar Flečera un Hārpera darba norādīto svarīgākais ir sistēmas kā “savstarpēji saistītu un savstarpēji atkarīgu tīklu” jēdziens (Harper & Fletcher, 2011, p. 12), kurā notiek ne tikai, piemēram, mežu biofizikālie procesi, bet to vadību, virzību noteicošā cilvēku rīcība un darbība.

Atbilstošas teorētiskās pieejas meža ekoloģijas pārvaldības procesu raksturošanā ir teorētiskās pieejas lēmumu pieņemšanā un realizēšanā par meža ekoloģijas jautājumiem (politiskā ekoloģija). Interpretējot aģentu tīkla teorijas pārstāvja Bruno Latūra (*Bruno Latour*) idejas, dabas izpratnes vēsture vienmēr bijusi tikai no cilvēku perspektīvas, bet dabisko procesu analīze nav bijusi saistīta ar cilvēku vēsturi (Latūrs to raksturo kā “dabiskās dabas nevēsture”) (Latour, 2004a, p. 33-34). Dabiskās dabas interpretācija tādejādi atstāta statiskā pozīcijā (monodabiskums) attiecībā pret dažādām sociālo sistēmu interpretācijām (multikulturālisms).

Mežu ekosistēmu perspektīvas ietver arī šaurākas mežu ekoloģijas perspektīvas. Mežu ekoloģija³⁰ cieši integrēta kopējā ekoloģijas perspektīvā, kur mežs ir kā dzīvo organismu vides telpa, ar paplašinājumu, ka arī koki ir iekļaujami šajā pašā shēmā – koki kā organismi, koku sugas, to izplatība, daudzveidība, koku sugu kopienas – plašāki noteiktu koku sugu apgabali un procesi tajos. Sociālo zinātņu mezo-perspektīvā mani interesē mežu ekosistēmu ietvars, nevis, piemēram, mežu ekoloģijas organismu un populāciju līmenis. Mežu populāciju līmeņa izpēte mana pētījuma kontekstā ir nozīmīga tiktāl, ciktāl tas spēlē nozīmīgu lomu meža apsaimniekošanas darbībās. Vai tiek apzināti konkrēti procesi un to ņemšana vērā, plānojot un veidojot procesus politiskā, ekonomiskā vai sociālā ziņā? Galvenais, kas raksturīgs dzīvības zinātņu, vides zinātņu, ekoloģijas pieejās ir līdzvērtīga dzīvo organismu, tostarp cilvēku, uztveršana. No aģentu tīkla teorijas perspektīvas – dažādi dzīvie organismi (sākot no mikroorganismiem līdz cilvēkiem) mijiedarbojas tīklos. Konceptuāla saistība starp mežu kā ekosistēmu un mežu kā cilvēku sistēmu skatījumiem atrodama ekoloģijas autoru piedāvātajā ilgspējas jēdziena konceptualizēšanā, kur papildus vispārīgai izpratnei par sociālo, ekonomisko un vides jautājumu salāgošanu, specifiski raksturīgi ir biodaudzveidības, produktivitātes un reziliences jēdzienu saistīšana (Thompson et al., 2011).

Meži kā ekosistēmu sastāvdaļa tāpat nozīmē vairākus aspektus. Pirmkārt, tie ir integrēti ekoloģiskajās ķēdēs. Otrkārt, ekoloģiskās ķēdes ir sarežģītas un daudzveidīgas, pašas

---

³⁰ Skatīt, piemēram, mežzinātnes un ekosistēmu menedžmenta jomas zinātnieka Deivida Perija (*David A. Perry*) ietekmīgo darbu (2008), un ieguldījumu mežu ekoloģijas jomā.

par sevi pakļautas dažādām interpretācijām, pieejām (nevis monodabiskums) (sauksim to par dažādām meža ekoloģijas pieejām). Treškārt, ekoloģiskās ķēdes ir saistītas ar cilvēku organizētām ķēdēm (aizsardzība, konservācija, izguve, izstrāde, lietošana, rekreācijas, brīvā laika nodarbjū telpa un daudzas citas³¹). Ceturtkārt, meži kā ekosistēmu sastāvdaļa nozīmē to, ka tie ietver ne tikai meža resursu sistēmas un vienības (atsaucoties uz kopīgo resursu pētnieku definējumu), bet arī šo dabas resursu sociālu izpratni. Visbeidzot mežu kā ekosistēmu sastāvdaļas raksturošanā redzeslokā ir nevis mežu kā dabas resursu sociālā izpratne, bet gan mežu kā ekosistēmu sastāvdaļas sociālās implikācijas. Runājot Latūra jēdzieniem runa ir par multikulturālu multidabiskumu³², kur starpneši (*mediators*) pārnes dažādas nozīmes dažādos veidos un ir daudz starpnieku un starpnešu.

Mežu kā ekosistēmu sastāvdaļas sociālās implikācijas ir tas, kādas robežas un ietvaru sociālai organizēšanai nosaka mežu kā ekosistēmu daļas būtība. Šāda ietvara nepieciešamību pamato viens no galvenajiem jēdzieniem vides socioloģijas pirmsākumos – jaunā ekoloģiskā paradigma (NEP, *new ecological paradigm*), kura mūsdienu ekoloģiskajās sociālajās zinātnēs, kas ir starpdisciplināra pieeja, ir pašsaprotams jēdziens, bet socioloģijā joprojām uzturama kā vadlīnija, kā mēraukla, pēc kuras salīdzināt pētāmos un analizējamos procesus.

Stāstā par ekosistēmu sociālajām implikācijām būtiski ir norādīt, ka “dabas-sabiedrības” dalījums vides socioloģijas diskusijā nav tik svarīgs kā integrēta izpratne “ārpus” “dabas-sabiedrības” dalījuma (skatīt, piemēram, Irwin, 2001; Hannigan, 2006; “cilvēku sabiedrību jēdziens”, kas apvieno abus elementu veidus – simbolisko un materiālo, skatīt Fischer-Kowalski, 2000, p. 128). Paturot to prātā sekojošo nodaļu saturiskā izklāstā, tomēr to nosaukumos minētais dalījums pastāvēs, lai lasītāji spētu sekot līdz ideju izcelsmei, avotiem un attīstībai. Meži kā dabas sistēmu sastāvdaļas tiks saistīti ar ekoloģijas nozari, to iekļautību ekosistēmās un analogijām ar sociālo mijiedarbību atkarību no ekosistēmām. Tā ir runa globālās ekosocioloģijas³³ (Vaillancourt, 2010) jeb ekoloģisko sociālo zinātņu pieejām.

Sociālo zinātņu atziņās, kuras materiālo objektu un dabiskās vides jautājumus integrē sociālo sistēmu funkcionēšanā, būtiski ir teorētiskie virzieni, kuri saista dabas un sociālās sistēmas. Piemēram, ko-evolūcijas teorija. Tās izpratnē līdzīgi kā vides socioloģijā kopumā ir runa par to, ka cilvēki ietekmē vidi, un vide – cilvēkus, kopīgi attīstoties (Nordgaard, 2000;

³¹ Apzināti uzskaitītas pēc būtības šķietami dažādas, bet aģentu tīkla teorijas garā adekvātas.

³² Tā varam formulēt tāpēc, ja pieņemam, ka dabas interpretācija vairs nav statiskā pozīcijā (monodabiskums) attiecībā pret dažādām sociālo sistēmu interpretācijām (multikulturālisms), bet arī dinamiskā nozīmju piešķiršanas pozīcijā, tātad multidabiskums.

³³ Vides sociologu uzdevums kopš tās pirmsākumiem saskaņā ar Raileja Danlepa un citu autoru ierosinājumiem ir rosinājums pētīt veidus vai to, kā cilvēki ietekmē globālo ekosistēmu, norādīt uz tiem uzvedības modeļiem, kurus var pārveidot un kādi pārveidojumi būtu veicami, lai sasniegtu ekoloģisko līdzsvaru (Vaillancourt, 2010, p. 53).

Woodgate & Redclift, 1998), un tādejādi tā ir pielāgojama dabas resursu ekoloģijas, mežsaimniecības procesu analīzei, piemēram, dinamiska modeļa piemērā, kur ko-evolucionē mežu pārvaldība ar sociālo kapitālu politikas procesā (Gorriiz-Mifsud, Secco & Pisani, 2016). Šis piemērs ir veiksmīgs piemērs, kurā, lai arī konceptuāls fokuss uz sociāliem aspektiem (mežu pārvaldība un sociālais kapitāls, politikas process), tomēr to visu caurvij biofizikālu procesu klātbūtne. Ko-evolūcijas teorijas autors vides socioloģijā Ričards Nordgārds (*Richard Nordgaard*) uzsver sociālo un ekoloģisko sistēmu savstarpēju saistību un neauglīgo diskusiju par kultūras un bioloģiskā determinisma izbeigšanu.

Mežu integrētības un nedalāmības ekoloģiskajās ķēdēs izpausmes makrolīmenī var analizēt sociāli ekoloģisko sistēmu pieejās (skatīt piemēram, makrolīmeņa daudzdimensionālu pētniecības lauka piedāvājumu Hanspach et al., 2014). Tajās meža ekosistēmu analīzes piedāvājumā meži analizēti ne tikai to ietvaros, bet pat kā daļa no dabas kapitāla kopuma (*natural capital bundles*) (Hanspach et al., 2014).

Ekoloģiskās sociālās zinātnes nozīmē sociālo zinātņu pieejas par ekoloģijas nozarē pētītu procesu un ekosistēmu procesu organizēšanas aspektiem. Ekoloģisko sociālo zinātņu pārstāvju diskusijas izpaužas politiskās ekoloģijas (*political ecology*)³⁴ jomā, piedāvājot pretējas pieejas ekonomisko un ekoloģisko procesu savietojamībā (skatīt, piemēram, diskusiju par ekonomikas “zaļināšanu” un degradētas vides atjaunošanu, Ewing, 2017) un arī kā sabiedriski nozīmīgu kopienu konservācijas (*community conservation*), ilgtspējīgas dzīves telpas (*sustainable livelihoods*) pieeju aizstāvjiem, popularizētājiem un izglītotājiem.

Vides sociologs Alans Šnaibergs (*Allan Schnaiberg*) skaidro, ka vidi vienkāršā veidā var definēt kā “biotisko un citu fizisko materiālu kopumu, kas organizēts dinamiskās sistēmās”, turpinot, ka “šīs sistēmas ir ekoloģiskās sistēmas vai ekosistēmas, kas atspoguļo dzīvo (biotisko) un nedzīvo elementu saistību vidē” (Schnaiberg, 1980, p. 9). Ekosistēmās dzīvie un nedzīvie elementi ir saistīti vidē. Vides socioloģijas izpratnē un manā promocijas darbā ar vidi tātd tiks saprasta ekoloģisko sistēmu telpa, kurā līdzās dzīvo un organizējas cilvēku un dabas sistēmas. Minētā problemātika labi atspoguļota politiskās ekoloģijas nozarē. Politiskā ekoloģija fokusējas uz ilgtermiņa ekosistēmu evolūciju, kuru nosaka divi faktori. Pirmkārt, tādi ārējie faktori kā ģeoloģiskie un klimata pārmaiņu faktori, bet, otrkārt, ekosistēmu dzīvo organismu (tostarp cilvēku) aktivitātes, piemēram, re-produktivitātes rādītāji un konkurence par enerģiju (Harper & Fletcher, 2011, p. 21). Politiskā ekoloģija priekšplānā izvirza dabiskās, fiziskās vides jautājumu. Kā norāda vides sociologs Alans Šnaibergs, vides struktūra un process ir fokusēšanās uz ekoloģijas nozari, jo ekoloģija

---

³⁴ Skatīt arī, Hannigan, 2006, p. 55-57.

atšķirībā no citām bioloģijas nozarēm, izzina populācijas, kopienas, ekosistēmas un biosfēru, ne tikai dzīvo būtņu pastāvēšanu (no protoplazmas līdz organismiem) kā botānika vai zooloģija (Schnaiberg, 1980, p. 10). Ekoloģijā vēl būtiski ir arī enerģijas un matēriju plūsmas, kas savieno dzīvos un nedzīvos organismus ekosistēmās (Begon et al., 2006, xi). Atstāsim ekoloģijas “populāciju” (mežaudžu atrašanās teritoriāli noteiktā vietā) un “kopienu” (mežaudžu kombinācijas noteiktā vietā) līmeni nošķirtu un kā analīzes priekšmetu mežu ekoloģijas nozarei, bet ekosistēmu, kur dzīvo sugu kopienas mijiedarbojas ar tās nedzīvajiem fiziskajiem elementiem, pētniecību vides zinātņu nozaru priekšmetam, analizējot, piemēram, mežu kā unikālu vides organisma formu mijiedarbību gan kvalitatīvi (sugu veidi un fiziskie elementi), gan kvantitatīvi (relatīvā sugu koncentrācija). Ekoloģija tāpat ir skaidra dabas sistēmu perspektīva, kuras pētniecības laukā fokuss ir uz skaidru cilvēku atkarību no tām dabiskajām vidēm, kurās viņš dzīvo. Tāpat, vides izpratne kā *iztikas bāze* sabiedrības pastāvēšanai (Schnaiberg, 1980, p. 11). Tāpat, uz **citū nozaru analīzes priekšmetu bāzes**, šajā darbā būtisks ir jautājums par to, kā, izprotot biotiski-fiziskās vides produktīvo struktūru, var to saistīt ar moderno sabiedrību produktīvo struktūru. Ar pēdējo A.Šnaibergs saprot vides dzīvo un nedzīvo elementu kopumu, kurus potenciāli izmanto cilvēki neatkarīgi no tā vai tieši, vai netieši to lieto mūsdienu sabiedrības.

Mežu kā ekosistēmu sastāvdaļu un to saistību ar cilvēku organizētu pārvaldību pamato iemesls, ka dabiskās ekosistēmas ierasti šķērso administratīvās un juridiskās robežas. Tāpēc to pārvaldība pieprasa savstarpējo koordinēšanos un sadarbību starp dažādām ieinteresētajām pusēm un institūcijām (Szaro, Sexton, & Malone, 1998). Ekosistēmu pārvaldība joprojām ir virzošais spēks, kurai jāatbild un jāpielāgojas dažādiem izaicinājumiem. Jau vairāk kā 15 gadus arī mežsaimniecības pieejās mežu ekoloģiskas pārvaldības virzienā runāts par labāku pārvaldību gan mežu audzēšanas (ražošanas), gan bioloģiskās daudzveidības jomā (piemēram, cilvēku ietekme uz bioloģisko daudzveidību Eiropas mežu ekosistēmu izmaiņās un analīze par to, kā bioloģiskā daudzveidība ietekmē tādas funkcijas kā produktivitāte un ekosistēmas stabilitāte (Bengtsson, Nilsson, Franc, Menozzi, 2000)).

Daudzfunkcionālu mežu ekosistēmu veicināšana³⁵, kuras atbalsta dažādus ekosistēmu pakalpojumus, bijusi būtiska izpausme mežzinātnēs pēdējos 30 gados, lai gan ierasti prioritāte piešķirta meža pārvaldības stratēģijām (Führer 2000, Schönenberger 2001, Fürst et al. 2007, kā citēts Grêt-Regamey, Brunner, Altwegg, Christen, & Bebi, 2013). Līdzīga problēma ir

---

³⁵ Preces un pakalpojumi cilvēku labklājībai – koksnes izguve un tirdzniecība, ogļskābās gāzes uzkrāšana, dzīvotelpa augiem un dzīvniekiem, ainavas skaistums, rekreācijas iespējas, ūdens regulēšana, aizsardzība pret dabas katastrofām – kopumā ekosistēmu pakalpojumi (Grêt-Regamey, Brunner, Altwegg, Christen, & Bebi, 2013). Kooperēšanās stāstos šīs “taciņas” nav iespējams izlaist, jo *daudzpusīgo aģentu stāstos* (skatīt 8.-11.nodaļas) šie aspekti parādās kā būtiski saistīti kopīgā mežu kā ekosistēmu daļu apsaimniekošanā.

bijusi arī vides socioloģijas attīstībā attiecībā par cilvēku sistēmu un ekosistēmu savstarpējas saistības analīzi. Tas, ko no ekoloģisko traucējumu (*ecological rift*) jēdziena autora, amerikāņu vides sociologa Džona Belamija Fostera (*John Bellamy Foster*) un citu autoru darbiem (Foster, York, & Clark, 2010) var secināt, ir tas, ka lai gan jaunā ekoloģiskā paradigma palīdzējusi sociologiem būt jūtīgākiem pret cilvēku sistēmu saistību un atkarību no dabas sistēmām, tomēr vairāki būtiski virzieni vides socioloģijā tāpat kā citās vides sociālajās zinātnēs bijuši mazāk kritiski un izteikti ignorējošāki pret reāliem biofizikāliem procesiem, kā dabaszinātņu, vides zinātņu pārstāvji.

Galvenie principi, par kuriem runā ekologi pētījumu izmantojamībā, lai optimāli organizētu moderno sabiedrību struktūras, ir “paredzēt, kas notiks ar organismiem, populācijām, kopienām vai ekosistēmām pie noteiktiem apstākļiem” un situācijas kontroles iespējas (Begon et al., 2006, xii). Sekojošie ekoloģijas autoru minētie piemēri attiecas uz dažādiem pielietojamības mērķiem, ko pauž un realizē lauksaimniecības zinātnē, arī mežsaimniecības zinātnē. Piemēram, slimību paredzēšana un lēmumu pieņemšana, augšanai labvēlīgu apstākļu noskaidrošana, konservācijas politikas veidošana un ieviešana apdraudētām sugām, biodaudzveidības saglabāšana ekosistēmu pakalpojumu nodrošināšanā.

Modeļu un faktoru, kas ietekmē daudzveidīgas ekosistēmu pakalpojumu vērtības, saprašana varētu palīdzēt mums **labāk pārvaldīt ekosistēmas**. Kompromisa darījumu (*trade-offs analysis*) iespējamo ieguvumu analīze ir izsvērt vienu ekosistēmu pakalpojumu ieguvumus pret citu samazinājumu. Piemēram, kompromisa darījumi mežu ekosistēmu pakalpojumu gadījumā (Stepniewska, 2016). Meža ekosistēmu pakalpojumu pieeja ļauj redzēt saiknes starp konservācijas biodaudzveidības vērtību un koksnes pārstrādes potenciālu (šāda saikne pārbaudīta, piemēram, Gonzalez-Redin, Luque, Poggio, Smith, & Gimona, 2016), kuras nav viegli savietojami aspekti, bet nepieciešami, ja mēs vēlamies nevis nodrošināt tikai laikā ilgstošu saimniecisko darbību, bet arī ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu, kas ņem vērā gan saimnieciskās vajadzības, gan dzīvo organismu daudzveidību ekosistēmās, kas līdzsvaroti dod ieguldījumu mežu ekosistēmas funkcionēšanā, gan arī vides un dabiskās dzīvesvides saglabāšanu dažādām dzīvnieku un augu sugām.

Adrienna Grēte-Regameja (*Adrienne Grêt-Regamey*) un citi autori ekosistēmu pakalpojumu vērtību kartēšanā pievieno arī **vietējo ekspertu zināšanas** par ekosistēmas dinamiku un sociālās atbildes globālajām izmaiņām šajā modelēšanā. Ekspertu zināšanas būtiski ietekmē ekosistēmu pakalpojumu vērtības, integrējot ekspertu zināšanas modelēšanas procesā un ekosistēmu pakalpojumu kartēšanā, kas garantē turpinošu ekosistēmu pakalpojumu vērtību karšu uzlabošanu, pie tam ļaujot jaunas savstarpējas mācīšanās iespējas starp zinātniekiem un iesaistītajām pusēm, lai atbalstītu adaptīvu resursu menedžmentu

(*adaptive resource management*) (Grêt-Regamey, Brunner, Altwegg, Christen, & Bebi, 2013).

20.gadsimta beigās ģeogrāfijas kā telpiskās plānošanas virziena autori Roberts Šaro (*Robert C. Szaro*) un kolēģi aizsāka ekosistēmu pārvaldības pieejas, kas rezultējās Džefrija Seijera (*Jeffrey Sayer*) un Stjuarta Maginisa (*Stewart Maginnis*) 2005.gada izdotajā grāmatā par ekosistēmu pieejām ilgtspējīgai attīstībai, kurā autori runā par jaunām pieejām meža apsaimniekošanā. Ekosistēmu pārvaldības galvenās atziņas ir būtiskas promocijas darba kontekstā, jo saskaņā ar Zaro un kolēģu bieži citēto rakstu ekosistēmu pārvaldība ir pieeja, kurā mēģināts iekļauts visas ieinteresētās puses ilgtspējīgu alternatīvu definēšanā, noteikšanā cilvēku mijiedarbībai ar vidi, kurā tie dzīvo (Szaro, Sexton, & Malone, 1998). Tātad, kopsavelkot, īpaši ir jārunā par cilvēku mijiedarbību ar dabisko, fizisko vidi, kurā viņi dzīvo. Tā nav ierastā sociālā konstruktīvisma pieeja, analizējot sociālā-dabas dalījuma tikai “sociālos” aspektus³⁶ vai runājot par “dabiskā konstruēšanu” sociālo prakšu ietvaros³⁷, tā ir runa par cilvēku mijiedarbību **ar** fizisko vidi (ne tikai par cilvēku sociālām mijiedarbībām un tajās konstruētiem aspektiem **par** fizisko vidi!). Zaro un citi autori uzsver, ka mērķis ir atjaunot un saglabāt ekosistēmu veselīgumu, ražīgumu un bioloģisko daudzveidību un kopējo dzīves kvalitāti ar tādu dabas resursu pārvaldības pieeju, kura ir pilnībā integrēta ar sociālajām un ekonomiskajām vajadzībām. Tā saucamajos globālajās Dienvidu valstīs uzsvērtas sociālās un ekonomiskās ilgtspējīgas attīstības vērtības, bet globālajās Ziemeļu valstīs uzsvērtas mežu ekoloģiskās funkcijas un nepieciešamība pēc pētījumos balstītas informācijas (Holvoet & Muys, 2004). Uz mežu integrētības un nedalāmības ekoloģiskajās ķēdēs bāzes politiskajās, ekonomiskajās un sociālajās sistēmas cilvēki organizē rīcību ar mežiem, meža sistēmu socio-ekonomikas pētniecības fokusā cilvēku-mežu attiecības analizētas plašākā kontekstā, nekā tikai tā saucamajā neoklasiskajā meža ekonomikā, analizējot cilvēku rīcības un mijiedarbību iedabu pārvaldības, uzraudzības, lietošanas vai mijiedarbību ar mežiem kā dabas resursiem kontekstā (Schlüter & von Detten, 2011). Citas mežu kā dabas resursu sociālās un ekonomiskās, kā arī ekoloģiskās vajadzības tiks attīstītas nākamajā nodaļā par mežu cilvēku sistēmu skatījumā.

---

³⁶ Dalījums starp sociālo un dabisko kļūst problemātisks, ja sociologi sevi ierobežo, strādājot pie dalījuma “sociālo” aspektu puses. Tā rezultātā sociologi kā pētnieki nespēj atbilstoši ņemt vērā materiālos nosacījumus, kuri ļauj zinātniekiem rīkoties efektīvi. “Ko-konstruktīvistu” tradīcija, kuras daļa ir arī aģentu tīkla teorija, šo dalījumu integrē (Murdoch, 2001).

³⁷ Kā to savos darbos darījuši, piemēram, Fils Maknatens (*Phil Macnaghten*) un Džons Arijs (*John Urry*) (Macnaghten & Urry, 1995; Macnaghten & Urry, 1998).

1.3. Dabas resursu sistēmas cilvēku sistēmu skatījumā

Šajā nodaļā cilvēku sistēmu analīze saistīta ar reāliem, fiziskiem, ekoloģiskiem procesiem, un šie objekti ir nesaraujami saistīti teorētiskā analīzē. Aģentu tīkla teorija šajā ziņā sekmīgi iekļauj ne-cilvēku aģentus kā analīzes neatraujamu sastāvdaļu. Tāpēc, pirmkārt, tiks pamatota ekonomikas sistēmu atkarība un nosacītība pret **sociālajām sistēmām** (iesakņotības jēdziens ekonomikas socioloģijā) un **vides sistēmām** (kritizējama vides kā ekonomikas sistēmu ārējo apstākļu (*externalities*) izpratne), lai pēc tam, otrkārt, norādītu uz kritiski vērtējamām pozīcijām.

Dominējošās ekonomiskās attiecības perspektīvas, kuras tika kritizētas 1.2.nodaļā par antropocentriskajām pieejām, šajā nodaļā tiks saistītas ar to sociālo noteiktību, to iesakņotību sociālajās attiecībās. Nodaļas galvenais mērķis ir piedāvāt teorētisko ietvaru ekonomisko sistēmu sociālajai determinētībai. Sociāli ekonomiskās sistēmas kā cilvēku sistēmas var raksturot ar **iesakņotības** jēdzienu, tā pielietojumu sociālajās zinātnēs. Ekonomists Karls Polaņi (*Karl Polanyi*, 1886-1964) 20.gadsimta vidū (1944. gads) nāca klajā ar iesakņotības (*embeddedness*) jēdzienu (Polanyi, 2001)³⁸. Polaņi uzsver, ka tā vietā, lai ekonomika būtu iesakņota sociālajās attiecībās, sociālās attiecības ir iesakņotas ekonomiskajā sistēmā (Polanyi, 2001, p. 60). Autors to pamato raksturojot, ka tirgus arī uzskatāms par sociālu institūciju. Tirgus kontrolē ekonomisko sistēmu tik lielā mērā tieši tādēļ, ka tirgus ir sabiedrības organizēšanās sekas. Autors attīsta tirgus ekonomikas pastāvēšanas atkarību no atbilstošas sociālo institūciju organizēšanas, proti, “tirgus ekonomika var funkcionēt tikai tirgus sabiedrībā” (Turpat, p. 60).

Ekonomikas iesakņotības sabiedrībā analīzi Polaņi iesāk ar ekonomikas sistēmas funkcionēšanas pašpietiekamības iedomāšanos, raksturojot to, ka varam iedomāties ekonomikas sistēmas pastāvēšanu tās ietvaros³⁹ (Polanyi, 1977, p. 47-48). Polaņi liek secināt, ka mūsu iedomātās atšķirības starp “mežonīgajām” un “mūsdienu” institūcijām nav tik būtiskas, kā varētu domāt. Arī kopienā bija individuālo tiesību tīkls, bet cilvēks piederēja zemei, nevis zeme cilvēkam. Proti, cilvēks arī individuāli bija **apņēmiens** apsaimniekot zemi, nevis viņam bija **piešķirtas tiesības** (Polanyi, 1977, p. 51). Galu galā “materiālo labumu ražošana un pārdale ir iesakņotas neekonomiska rakstura sociālajās attiecībās” un Polaņi apvienojot antropologu atziņas, norāda, ka minētos procesus nenosaka nekādi ekonomiskie motīvi (ieguvums ieguvuma pēc vai bailes citādi būt izsalkušam kā indivīdam), bet uzvedība nav bijusi institucionāli nošķirta (turpat, p. 51-52). Tātad uzvedība,

³⁸ 1.izdevums izdots 1957.gadā.

³⁹ Kaut vai tādā veidā, ka tās institucionālais ietvars ir atdalāms no sabiedrības ne-ekonomiskajām institūcijām, kā arī ekonomikas institūcijas aktivizē ekonomikas motīvi un pārvalda ekonomikas likumi – institūcijas, motīvi un likumi ir izteikti ekonomiski.

rīcība, rīkošanās pat tā saucamajās ekonomiskajās sistēmās ir sociāla. Mums tikai ir priekšstats, ka ir iespējama kāda atsvešināta, rēķinoša un racionāla ekonomisko likumu vadīta rīcība, kas ir ekonomisko institūciju pamatā.

Sociologs Marks Granoveters (*Mark Granovetter*) uzsver jaunās ekonomikas socioloģijas nozīmi. Arī Granoveters runā par to, ka ekonomiskās institūcijas ir sociāli konstruētas. Izpratne (zināšanas) par šo tiek uztverta par pašsaprotamām un iepriekš noteiktām tādēļ, ka tā ir iesakņojusies, ar to saprotot organisku iekļaušanos ikdienas procesos (Granovetter, 1992), kuru nozīme, izpausme un tā tālāk netiek izvērtēta. Tā ir aksioma, uz kuru pamata tiek balstītas ekonomikas teorijas.

Socioloģe (pārtikas socioloģe, vides socioloģe) Sāra Bovenā (*Sarah Bowen*), runājot par procesiem vietās, iesakņošanās jēdzienu uzsver procesos, kuros vietējie un izteikti-vietējie sociālie aģenti aktīvi veido iesakņotos tirgus (Bowen, 2011, p. 325). Resursu ģeogrāfijas jomā minētais tiek skatīts tekstualitātes nozīmīguma kontekstā materiālo lietu pasaulē, lai saprastu materiālo objektu sociālo nozīmīgumu. Šaura ekonomiskā pieeja, mākslīgi nošķirot “ekonomiskos” un “kultūras” aspektus, tiek paplašināta (Bakker & Bridge, 2006, p. 14).

Ekonomikas sistēmu atkarības no **vides sistēmām** jautājumā būtiski norādīt uz ekonomisko sistēmu kritizēšanu par neoliberālās ekonomikas negatīvajām blaknēm videi. Vides socioloģijas (Mol, 2006) un dabas aspektu pētniecība sociālajās zinātnēs (Marsden, 2018) pētniecības lauks veiksmīgi raksturo dažādus ceļus un veidus, kādā saistīt ekosistēmas kā fiziskās vides ar cilvēku organizētām jeb sociālajām sistēmām. Eiropas vides socioloģijas tradīcija ir iekļaut sociālos aspektus vides zinātnēs, tādā ziņā varam runāt par plašāku zinātnisko disciplīnu, piemēram, ekoloģiskajām sociālajām zinātnēm (Mol, 2006). Vides sociologs A. Šnaibergs savās teorētiskās pieejās kritizē ekonomisko sistēmu atražošanas un nerēķināšanas ar vides aspektiem (Schnaiberg, 1980; Schnaiberg & Gould, 2000). Tas ir hipotētisks risks arī meža resursu pārvaldībā, ja ekonomiskie modeļi dominē pār citiem aspektiem mežu ilgtspējīgā apsaimniekošanā, it sevišķi, ja ir grūtības novērtēt ekoloģisko ietekmi, kura redzama ilgā laika posmā⁴⁰. Pašlaik pieņemto lēmumu sekas ir grūti nosakāmas.

Kopresursu apvienošanas telpiskā racionalitāte, par ko raksta ģeogrāfs Alvaro Sevilja Buitraho (*Alvaro Sevilla-Buitrago*) (Sevilla-Buitrago, 2015), no vienas puses, attiecas uz piesaisti fiziskām telpām un tajā esošajiem dabas resursiem, bet no otras puses – uz procedūrām, rīcību, kā tas tiek atražots, norāda uz kapitālisma ekonomikas pārņemošo dabu.

---

⁴⁰ Piemēram, meža augsnes erozija mežu intensīvā izciršanā, kas palielina sanešu/nogulumu un irigācijas problēmas, kā arī samazina dabiskos augsnes auglības nodrošinātājus. Kā norāda Šnaibergs daudzi no šiem procesiem ir pakāpeniski, tāpēc grūtāk novērtējami vides izmaksu sociālo aspektu ziņā (Schnaiberg, 1980, p. 36).

Jāpapildina, ka runa var būt ne tikai par kapitālismā atražotām procedūrām un rīcībām, bet arī par citā ekonomiskas organizēšanas formā pastāvošām atražotiem mehānismiem.

Kapitālisma ekonomikas pārņemošās dabas Sevilja Buitraho centrā ir kopresursu apvienošana. Tas ir viens no kapitālisma teritoriālajiem ekvivalentiem, kā polimorfisks paņēmieni ar daudzveidīgām izteiksmēm laikā, bet arī ar pastāvīgu loģiku, kas izmanto kopīgo resursu telpisko eroziju, lai ietilpinātu ne-prečotas, pašorganizētas sociālās telpas. Atbildot visu laiku mainīgajai kopīgošanas (*commoning*) dabai, sekojošie apvienošanas režīmi pārveido atņemšanas morfoloģijas (forma, struktūra un tās pārmaiņas) un to paušanu, raksturošanu, formulēšanu citās valstīs un tirgos, lai atbilstu mainīgajām kapitāla uzkrāšanas un sociālās atražošanas stratēģijām.

Tomēr kapitālisma ekonomikas pārņemošās dabas pamatā ir šādas sistēmas pārvaldības un menedžmenta ieražas. Proti, tā ir iesakņota sociālajās attiecībās.

Cilvēku sistēmu organizēšanas vietā varam runāt par pašorganizēšanos. Tas nebūt nenozīmē paļaušanos uz 'tirgus' regulēšanu vai tirgus pašregulēšanos. Proti, paļaušanos uz to, ka 'tirgus sakārtos' procesus. Šāda paļaušanās konceptuāli izslēdz mazo grupu procesu kontroles spēju. Kontroles spēju, savukārt, var nodrošināt sociāli ekonomiskās sistēmu izpratnes. Un te parādās organizēšanās dialektika – pašorganizēšanās formas kā sociāli iesakņoti veidojumi un kopīgo resursu telpiskā erozija, kas cenšas iekļaut un aptvert pašorganizētās sociālās telpas. Šajā organizēšanās dialektikā ir jautājums par to, kur varam identificēt vienu vai otru konkurējošo procesu attīstību.

1.4. Dabas sistēmu un cilvēku sistēmu saistība vides plūsmu socioloģijā

Mežus kā dabas plūsmu un kā sociālās plūsmu saistībai mežu ekosistēmās piedāvāju vides plūsmu un plūsmu socioloģijas apvienošanu vides plūsmu socioloģijas teorijā. Vides plūsmu socioloģija būs konceptuāls teorētiskais sistēmpieejas ietvars, kura nosacījumi tiks ņemti vērā ne tikai metožu izvēlē un pielietojumā (veidojot pētījuma dizainu un interviju vadlīnijas tajā starpā), bet arī rezultātu analīzē un to interpretācijā. Vides plūsmu socioloģijas teorijas galvenie principi tiks izklāstīti un strukturēti šādā veidā, pirmkārt, raksturota vides plūsmu socioloģijas veidošanās un galvenie autori, bet, otrkārt, vides plūsmu socioloģija saistīta ar socio-ekoloģisko sistēmu principiem un to pielietojumu meža nozares pētniecībā, tādejādi saistot vides socioloģijas pieejas ar kopīgo resursu pārvaldības pieejām⁴¹.

Artūrs Mols (*Arthur Mol*) un Hērts Spārharens (*Gert Spaargaren*) piedāvā vides plūsmu socioloģijas (*sociology of environmental flows*) pieeju, balstoties Manuela Kastela

⁴¹ Skatīt detalizēti arī nākamās nodaļas par kopīgo resursu dabu (2. nodaļa), par kopīgu pārvaldību un apsaimniekošanu (3. nodaļa), ko apvieno aģentu tīkla teorijas izklāsts (4. nodaļa), kur līdzīgi kā vides plūsmu un sociālo plūsmu, dabas sistēmu un cilvēku sistēmu dalījumos apvieno konceptuāli ideju par cilvēku un ne sociālo aģentu mijiedarbību.

(Manuel Castells) un Džona Arija (John Urry) sociālo plūsmu idejās (Mol & Spaargaren, 2006a; Mol & Spaargaren, 2006b) (Spaargaren, Mol, & Buttel (Eds.), 2006). Arī Martins Janike (*Martin Jänicke*) piedāvā savu ieguldījumu vides plūsmu socioloģijā (Jänicke, 2005), kur šī darba kontekstā ir būtiski ņemt vērā, ka vides plūsmas attiecinātas uz globāliem procesiem, kā arī ir sarežģīti empīriski, bet tomēr labi pielietojams kā teorētisks ietvars, saprotot materiālo plūsmu sarežģītību ietekmē uz vidi un to pārvaldošo sociālo nosacījumu globālo izpaušanos un izplešanos.

Janike norāda, ka materiālās plūsmas nav tikai vielu kustība telpā, bet arī to ietekme uz vidi, kā arī saistība ar citām materiālām plūsmām. Tāpēc meža resursu plūsmas būtu pārāk plašs ietvars mana promocijas darba empīriskajai izpētei, tas nav socioloģijas kā zinātnes pētniecības lauks, un arī nav piemērots empīriskai izpētei, bet tas ir būtisks teorētisks ietvars, lai apzinātos, ka meža resursu plūsmas nav tikai koksnes resursu plūsmas, bet koksnes resursu plūsmas nevar izolēti skatīt un analizēt bez apzināšanās, ka tās ir tādā vai citā veidā saistīts ar meža resursu plūsmām. Ilgtspējīgi koksnes resursu cikli būtu ilgtspējīgi tikai to resursu plūsmu ietvaros, bet meža resursu plūsmu kompleksā skatījumā parādās arī citi aspekti. Tomēr arī šim teorētiskajam ietvaram ir praktiski pielietojumi manā promocijas darbā, piemēram, analizējot meža politiku kā meža īpašnieku sadarbības tīklu tiesiski normatīvo nosacījumu tapšanu, veidošanu un pārveidošanu.

Mola un Spārharena skatījumā galvenais rosinātājs teorijas attīstīšanai ir straujā sociālā un ekonomiskā planētas globalizācija un pieaugošā sarežģītība, kas ar to saistīta. Uzsveru, ka sarežģītība nozīmē arī dažādas jaunas globālās tīklošanās, kuru saskares punkti, centri ir līdzīgi. Mols un Spārharens atsaucas uz Kastela ideju par mezgliem un sekojoši piemēru par pilsētām kā mezgliem globālajos ekonomiskajos tīklos. To lomas palielināšanos nosaka informācijas tehnoloģiju visaptverošā attīstība⁴². Autori izceļ Kastela atziņu, ka “plūsmu vara ir pārāka par varas plūsmām”⁴³ (Castells, 2010, p. 500).

Domāju, ka Mols un Spārharens tomēr pārmet Kastelam, ka viņš pārāk daudz koncentrējas uz sociālajiem tīkliem, mezgliem, ignorējot un aizmirstot par vides, dabas, fiziski ģeogrāfiskiem aspektiem. Mols un Spārharens iesaista analizē Džona Arija atziņas, kur norādīts, ka gan sociālie aģenti, gan nacionālās valstis izzūd, atdodot modernitātes vietu globāli saistītiem, integrētiem tīkliem un plūsmām (Urry, 2003). Tātad tas ir jautājums par to, kādi procesi tiek uzskatīti par izteiktākajiem, dominējošiem sociālajās institūcijās. Arijs sasaista ‘plūsmu ideju’ ar hibriditāti. Arijs pievieno arī ‘sarežģītības (*complexity*) teoriju’, kur

⁴² Kastela uzsvērtais, ka tīklošanās kā sociāla organizācija pastāvējusi senāk, bet jaunās informācijas tehnoloģijas nodrošina materiālo pamatu to izplatībai visās sociālajās struktūrās. (Castells, 2010: 500).

⁴³ Skatīts 2.izdevums, kas izdots 2010.gadā (Castells, 2010), nevis 1996.gada oriģināls, uz kuru atsaucas Henigens.

iznākumi, sekas attīstās neparedzamos, nelineāros virzienos un pat haotiskos virzienos. Tas noliek uzmanības centrā tādas globālo plūsmu un tīklu pazīmes, kuras ir tapšanas procesā. Tajā pašā laikā arī vides plūsmas “nav tikai materiālas plūsmas un tehniskās infrastruktūras”, bet arī “notikumi / darbības vietas, mezgli, tīkli un diskursi”, kas papildina vides plūsmas (Hannigan, 2006, p.151).

Teorijas empīriskais tuvinājums nav tik vienkāršs, to norāda gan Janike, gan Henigens. Tāpēc iespējams fokuss var būt uz mezgļpunktiem, kuros izpaužas gan vides plūsmas, gan to pārvaldības veidi. Tāpēc tapšana (*emergence*) ir nozīmīga parādība, nosakot jaunas iezīmes cilvēku-vides attiecībās, jaunas reakcijas un veidus, kā tikt galā ar šo problēmu, kā arī kā mikroelementu mijiedarbība ar ekonomiskajiem, sociālajiem un politiskajiem faktoriem attīstās neparedzētos veidos (Hannigan, 2006, p. 152). Ja mēs skrupulozi pielietojam šo gadījumu mežsaimniecībā un meža apsaimniekošanā, tad ‘starmešu gaismā’ nokļūst meža apsaimniekošanas institūciju dažādās reakcijas, rīcība utt., atbildot uz kādiem neviennozīmīgi kokus ietekmējošiem ekoloģiskiem vai biofizikāliem, bioķīmiskiem procesiem, kas izpaužas kopīgi risināmās dilemmās – ūdens kvalitāte un upju krastu aizaugšana, meža upju aizaugšana un izmaiņas faunas populācijās.

Mola un Spārharena vides plūsmu socioloģijas pieejas centrā ir plūsmas, kuras ir tapšanas procesā (*emergent flows*). Saskaņā ar tapšanas teoriju (skatīt 4.nodaļu) tās veidojas un pārveidojas gan no labi zināmā vecā, bet attiecīgajā kontekstā iegūst jaunu, kādā aspektā iepriekš nezinātu niansi.

Martins Janike norāda, ka ražošanas un patēriņa sistēmās esošās vides plūsmas pašlaik ir un visticamāk arī būs galvenais modernās vides pārvaldības izaicinājums. Vides politikas diskursa attīstība noved pie šādiem piedāvājumiem. Būtiskākais ir ilgtspējīgas ražošanas un patēriņa ietvarprogramma, kura izveidota Apvienoto nāciju organizācijā (ANO). Tās ieviešanā Eiropas Komisija ieviesusi dabas resursu ilgtspējīgas izmantošanas iniciatīvu. Ražošanas un patēriņa joma ir vissvarīgākais lauks stratēģiskai vides plūsmu “tīrīšanai un samazināšanai”. Vides plūsmu pārvaldība ir pēc būtības daudz iesaistīto pušu, daudznozaru, un daudzlīmeņu pārvaldības jautājums. Šajā visā procesā papildus ierastajiem valsts instrumentiem ir nepieciešamas arī citas pieejas, kas motivētu un attīstītu inovāciju potenciālu sabiedrībā un uzņēmējdarbībā. Tā ir runa par modernu kooperatīvo pārvaldību, lai izvairītos no sarežģīta lēmumu pieņemšanas procesa, vienojoties hierarhiju ietvaros.

Dabas resursu un cilvēku sistēmu analizē tiek piedāvāta *socio-ekoloģisko sistēmu* (turpmāk, SES) pētniecība (Ostrom, 2012, p. 68), uzsverot dabas zinātņu, ar tehnoloģijām saistītu inženierzinātņu un sociālo zinātņu integrētu pielietojumu “cilvēku sistēmu” un “dabas sistēmu” (Constanza, Low, Ostrom, & Wilson, 2001a) pētniecībā.

Roberta Konstancas (*Robert Constanza*) un līdzautoru grāmata (Constanza, Low, Ostrom, & Wilson (Eds.), 2001) ir par dabas sistēmām (*natural systems*) un cilvēku sistēmām (*human systems*). Dabas-cilvēku sistēmas ir vairāk vides un dzīvības zinātņu lauciņš, bet ekosistēmas-sociālās sistēmas ir starpdisciplinārāks vides un sociālo zinātņu lauciņš⁴⁴. Tomēr arī sociālo zinātņu laukā politiskās ekonomikas jomā konceptualizēts dabas zinātņu, ar tehnoloģijām saistību inženierzinātņu un sociālo zinātņu integrēts pielietojums “cilvēku sistēmu” un “dabas sistēmu” (Constanza et al., 2001a) pētniecībā.

Izteiktāks socioloģijas fokuss un arī metodoloģisks tuvinājums būtu dabas resursu socioloģijas izpratnes par minētajiem procesiem. Viens no galvenajiem dabas resursu socioloģijas pārstāvjiem Donalds Fīlds (*Donald Field*) norāda uz tādu pētījumu nepieciešamību, kur tiktu pētītas dažādas cilvēku-dabas resursu attiecības (Field, 2013). Aktuālā un potenciālā, uzdodot jautājumus “kā pētīt” un “ko pētīt” arī ir būtiski jautājumi tieši dabas resursu socioloģijas spēju un iespēju izmantošanā (Freudenburg & Gramling, 2002).

Dabas resursu socioloģijas rezultātu analīzē ir lielāks uzsvars uz lietišķās socioloģijas nozari, pētot saikni starp specifiskiem dabas resursu nosacījumiem (šeit meži) un to ietekmi sociālās organizācijas, kopienu pārmaiņu un sociālās labklājības tēmās, tad vides socioloģija saglabā teorētiskāku, konceptuālāku rezultātu atspoguļošanu, makro-orientāciju, bieži fokusējoties uz nacionālā līmeņa vai globāliem politiskās un ekonomiskās organizācijas procesiem. Dabas resursu sociologa Beļska raksts kalpo kā aicinājums neveidot dalījumu starp vides un dabas resursu socioloģiju, norādot abu nozaru saistību ar ekoloģiskajām sociālajām zinātnēm (Belsky, 2002).

1.5. Kopsavilkums

Nodaļa atbild uz jautājumu “**kas ir mežs?**” teorētiskā skatījumā, skaidrojot kā mežs interpretējams dabas un sociālo sistēmu neatraujamas saistības ietvaros. Nevēloties iezīmēt dabas-sociālo dualitātes robežas, tas tiek darīts, lai parādītu diskusiju par duālisma robežām bezjēdzīgumu. Analīzes jēga ir interpretācija ārpus dabas-sociālā iedalījuma. Pēdējais minētais ir svarīgs iemesls darba galvenā teorētiskā ietvara – aģentu tīkla teorijas – pielietošanas izvēlē.

Galvenie nodaļas secinājumi ir šādi. Pirmkārt, dabas resursu un sociālo attiecību savstarpējā saistība ir būtisks meža īpašnieku organizāciju darbības ietvars, kurā, izmantojot kopīgo resursu pārvaldības principus un tulkošanas jēdzienu no aģentu tīkla teorijas, varam analizēt meža īpašnieku organizāciju veidošanās procesu.

---

⁴⁴ Tāpat kā augstāk izmantotās Hārpera un Flečera grāmatas idejas, kas kopumā veidota kā *sociālo zinātņu perspektīva* vides problēmu analīzē (Harper & Fletcher, 2011: 23).

Otrkārt, nodaļā piedāvāti vides socioloģijas (tostarp cilvēku ekoloģijas) un dabas resursu socioloģijas skatījumi un pieejas, analizējot dabas resursu lietošanas, dabas resursu lomas saistību ar sociālās dzīves organizāciju. Citiem vārdiem sakot, tā ir runa par ieinteresēto pušu iekļaušanu ilgtspējīgu alternatīvu definēšanā, noteikšanā cilvēku mijiedarbībai ar vidi, kurā tie dzīvo.

Treškārt, formulētas vides plūsmu socioloģijas nostādnes kā konceptuāls sistēmpieejas ietvars vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, teorija saista dabas sistēmas (viss, kas ir mežsaimniecības nozares pētījumu priekšmets – praktiskās mežsaimnieciskās darbības ar mežaudzēm – inventarizācija, dastošana, stigošana, mežu atjaunošana – jaunaudžu kopšana, pameža retināšana, pameži un paaugas (terminoloģiju skatīt, piemēram, Mežaks, 2015a)) ar sociālajām sistēmām – mežu pārvaldība, mežu politika u.c. ar sociālajām institūcijām saistītas izpausmes.

Sekojoši jāatbild uz līdzīgiem jautājumiem par citiem darba galvenajiem jēdzieniem. Ja šajā nodaļā noskaidrots, “**kas ir mežs?**”, tad nākamajā nodaļā tiks uzdots jautājums un atbildēts par to, “**kam ir mežs?**” jeb “kas ir īpašnieks/īpašums?” vai vēl citā veidā – “**kam ir kāds mežs?**” Proti, tas ir jautājums par dažādām **īpašuma tiesību** izpratnēm, kā arī par konceptuālu pieeju par **mežu kā kopīgu resursu**. Dažādās īpašuma tiesību izpratnes ļaus paplašināt pētījuma empīriskā materiāla analītisko ietvaru, jo īpašuma tiesību juridiska izpratne sašaurina potenciāli dažādās sociālās izpratnes par īpašumu. Konceptuālā pieeja par mežu kā kopīgu resursu, norādot meža kā kopīga resursa pazīmes, savukārt, ļaus saprast praktisku mežu iekļautību dabas resursu sistēmās un īpašuma tiesību nodalāmības jautājumus tajās. Kopīgo resursu pazīmes ir atšķirīgas no privāta / sabiedriskā īpašuma dalījuma, jo resursu nodalāmības un izgūstamības apvienojumā robežas kopīgajiem resursiem ir sarežģīti nosakāmas, bet kopīgie resursi ir tajā pašā laikā izgūstami jeb pastāv konkurence to patēriņā.

2. Meža kā kopīga resursa īpašumtiesības un lietošanas tiesības

Kopīgo resursu pētnieki Klārks Gibsons (*Clark Gibson*), Margareta Makkīna (*Margaret McKean*) un Elinora Ostroma (*Elinor Ostrom*) norāda, ka cilvēku un mežu attiecībās kopīgās un atšķirīgās pazīmes starp precēm, īpašumtiesībām un īpašniekiem ir ļoti svarīgas, it sevišķi meža resursu ieguvumu izvērtēšanā (Gibson et al., 2000a, p. 6). Ieguvumi var izpausties kopīga labuma nodrošinājumā noteiktām sabiedrības grupām, kur būtiska robežšķirtne ir īpašumtiesību un lietošanas tiesību izpratne, jo nosaka kopīgā labuma guvēju loku, kā arī īpašumtiesību un lietošanas tiesību objekts. Īpašumtiesību un lietošanas tiesību objekts var būt gan zeme kā tāda, gan zemes “preces” (piemēram, meža zeme un koki, koksnes krājas u.tml.).

Nodaļa tiks strukturēta sekojoši. Kopīgo resursu pazīmju noskaidrošana (2.1.nodaļa) ļaus saprast, kādā veidā analizējama meža īpašumu specifika. Nodaļā tiks iezīmētas kopīgo resursu pazīmes – to izgūstamība un sarežģītā norobežošana. Kopīgo resursu pētnieku noteiktās kopīgu resursu pazīmes būs kā izejas punkts īpašumtiesību un lietošanas tiesību raksturošanai. 2.2.nodaļā raksturotā īpašumtiesību attīstība Rietumu sabiedrībās⁴⁵ meža īpašumu gadījumā ir zināmā mērā pretrunā ar kopīgu resursu izpratni, jo laika gaitā veidota pārlicība, ka meža īpašumi uzskatāmi vai nu par privātu, vai publisku īpašumu. To nosaka īpašuma kā sociālas struktūras iesakņotība Rietumu sabiedrībās. Pastāv dažādas jēdziena “zeme” konceptualizācijas, kas saista īpašumtiesības, lietošanas tiesības ar to apsaimniekošanu. Dažādas zemju konceptualizācijas palīdz atrisināt jautājumu par to, kāpēc jārunā par meža īpašumiem kā kopīgiem resursiem. Turpmāk tekstā tiks piedāvāti plašo un daudzveidīgo līdzšinējo gadījumu izpētes rezultāti kopīgo resursu pētniecībā, kas attiecas uz mežsaimniecības jomu. Kopīgo resursu pētniecības pielietojamības kritika mežsaimniecības jomā Rietumu sabiedrībās izpaužas tādejādi, ka Ostromas un citu autoru piedāvātā konceptualizācija pilnā mērā izmantota kopienu apsaimniekotu zemju gadījumā, kur ir runa par īpašuma uztveršanu ne Rietumos izteikto tiesību robežu ietvaros, bet mītiskās kategorijās (“mītisks pret tiesisks” konceptualizāciju skatīt, piemēram, Abramson & Theodossopoulos, (Eds.), 2000). Proti, Rietumu īpašumtiesību vēsture un evolūcija neatstāj vietu kopienu mežiem, jo privātie meži uzskatīti par tādu pašu īpašuma formu kā jebkura cita forma, un uz to attiecināmi līdzīgi īpašuma tiesību nosacījumi (Platt, 2004). 2.3. nodaļā analizētas izmantošanas, lietošanas tiesības, jo ar īpašumtiesībām ir par maz, ja pieņemam, ka lietošanas tiesības pilnvērtīgi nosaka tās praktiskās rīcības, kuras veic īpašnieki.

---

⁴⁵ Ar tām domātas tās sociāli ekonomiskās sistēmas, kas balstītas uz privātipašumu.

No mežu kā kopīgo resursu iedabas izriet pētnieciskais pieņēmums, ka kopīgos resursus visoptimālāk ir organizēt kopīgas apsaimniekošanas un pārvaldības formā, jo tas ir atbilstoši sistēmpieejai, kā arī ilgtspējīgas attīstības principiem. Jautājums ir par to, kā sadarboties un kooperēties, apsaimniekojot mežus robežās, kas ir plašākas par individuāliem nodalītiem privātīpašumiem (skatīt, piemēram, par sadarbošanos ne-industriālu privāto meža īpašnieku vidū 19 valstīs, Kittredge, 2005). Kittredžs norāda, ka sadarbošanās uzlabos individuālā privātīpašuma priekšrocības, kā arī kalpos plašākam sabiedriskajam labumam (Kittredge, 2005).

2.1. Kopīgu resursu pazīmes

Nodaļā tiks detalizēti raksturotas kopīgo resursu pazīmes – to izgūstamība un sarežģītā norobežošana. Nodaļas nobeigumā kopīgo resursu pētnieku noteiktās kopīgu resursu pazīmes būs kā izejas punkts īpašumtiesību un lietošanas tiesību raksturošanai.

Kopīgo resursu pētnieki⁴⁶ konceptuāli runā par dažādām resursu kategorijām no vairākām perspektīvām. Viena perspektīva saistīta ar īpašuma un ar to saistīto preču veidiem (lasi, īpašuma objektiem), otrā – ar ekonomiskajām darbībām ar kopīgajiem resursiem.

Pirms resursu kategoriju definēšanas visu ekonomisko darbību ietvaros jādefinē kopējo resursu avots – proti, tas fiziskais kopums, ar ko var veikt ekonomiskās darbības. To var definēt kā resursu sistēmas. Promocijas darba kontekstā resursu sistēmas atkarībā no analīzes līmeņa (skat. analīzes līmeņus 6.3.nodaļā) ir visi mežu resursi un to īpašumtiesību formas – valsts, privātie meži (tiesiski normatīvā līmenī), mežu īpašumi, ar kuriem vienotā uzņēmējdarbības formā – meža īpašnieku kooperatīvos (MĪK) apvienojušies mežu īpašnieki (kolektīvais līmenis), vai arī mežu teritorijas, ar kurām MĪK veic saimnieciskas darbības (operacionālā līmenī). Kopējo resursu avotos var veikt saimnieciskas darbības ar **resursu vienībām**. Tur ietilpst gan darbības ar kokiem, kas ir cērtami saimnieciskiem nolūkiem dažādu cirsmu veidā (kailcirte, izlases cirte, kopšanas cirte, sanitārā cirte, rekonstruktīvā cirte u.c.), resursu sistēmas uzturēšanas nolūkiem, atjaunošanas nolūkiem (mežu atjaunošana, jaunaudžu kopšana).

Atgriežoties pie resursu kategorizēšanas, viens dalījums ir privātīpašums un sabiedriskais (publiskais/valsts) īpašums. Kopīgie resursi (*common-pool resources*) savukārt nozīmē tādus resursus, kuri neatkarīgi no īpašumtiesību formas un/vai to iekļautības ekosistēmās, ir **grūti nodalāmas robežas**. Galvenie principi, kas nosaka kopīgos resursus, ir **nodalāmība** jeb izslēgšanas princips (*excludability*) un **izgūstamība** (*subtractability* vai

---

⁴⁶Kopīgo resursu pētnieki sevi paši tā dēvē, bet labs kopsavilkums un pretstatījums viņu kritizētajiem kopīgo resursu traģēdijas piekritējiem atrodama Geira Honelanda (Geir Hønneland) rakstā (Hønneland, 1999), kur viņš kopīgo resursu pētniekus iekļauj sadarbības rīcība teoriju ietvaros.

rivalness). Autori (McKean, 2000) norāda uz tradicionālo pieeju īpašumtiesību teoretizēšanā, kas tā paredz divus preču veidus – privātās preces un sabiedriskās preces. Taču divi preču klasificēšanas noteicošie kritēriji vai resursu raksturojumi (Dolšak & Ostrom, 2003, p. 7) ir nodalāmība jeb izslēgšanas princips (*excludability*) un izgūstamība (*subtractability* vai *rivalness*) (Ostrom et al., 1994; Gibson et al., 2000a, 6; Ostrom, 2003; Dolšak & Ostrom, 2003, p. 7)), kas variē un veido citas kombinācijas kopīgo resursu gadījumā. Ja privātīpašums ir viegli un skaidri nodalāms jeb to var izslēgt, proti, izmanto tikai īpašnieks, un atskaitāms no kopuma⁴⁷, bet sabiedriskais – sarežģīti (un izmaksās dārgi) nodalāms jeb jebkurš var izmantot, un neatskaitāms no kopuma, tad kopējie resursi – sarežģīti (un izmaksās dārgi) nodalāmi, bet atskaitāmi no kopuma (skatīt 2.1.tabulu).

2.1. tabula.

Kopīgo resursu iedalījums kopīgo resursu pētniecībā (McKean, 2000)

Izgūstamība (<i>subtractability</i> vai <i>rivalness</i>) Nodalāmība jeb izslēgšanas princips (<i>excludability</i>)	Izgūstams (konkurējošs patēriņā)	Neizgūstams (nekonkurējošs patēriņā)
Viegli izslēgt lietotājus	Privātīpašums	“Klubs”
Sarežģīti (un izmaksās dārgi) izslēgt lietotājus	Kopīgie resursi	Sabiedriskais īpašums

Autori uzskata, ka galvenā problēma ir tāda, ka esam pieraduši domāt tikai sabiedrisko vai privāto preču kategorijās, tāpēc tad, kad vides resursi tiek uzskatīti par nodalāmiem, mēs sākam tos uzskatīt par privātām precēm (Gibson et al., 2000a, p. 6). Tāpēc meži var tikt uzskatīti kā preču⁴⁸ kopums, kam ir gan kopīgo resursu, gan sabiedrisko preču pazīmes. Saskaņā ar teoriju, meži ir sarežģīti nodalāmi, bet atskaitāmi no kopuma (konkurējoši patēriņā). Jāpiebilst, ka dažādi dabas resursu veidi atšķiras nodalāmības pakāpē. Piemēram, zivsaimniecības nozares un mežsaimniecības nozares resursu sistēmas ir strukturāli atšķirīgas tādā ziņā, ka zivsaimniecības resursu pamatvienības⁴⁹ – zivju resursi ir vēl grūtāk nodalāmi “atklāto ūdeņu” vidēs, bet mežsaimniecībā vieglāk kontrolēt izstrādāto vienību apjomu (Ostrom, Burger, Field, Norgaard, & Policansky, 1999), taču arī mežsaimniecībā – lai arī teritoriāli ir skaidrāk noteiktas privāto mežu teritorijas, tomēr mežu ekosistēmas ir

⁴⁷ Kā papildina Makkīna - konkurējošs patēriņā. „Neizgūstamības” gadījumā - nekonkurējošs patēriņā attiecīgi. Tāpēc arī papildus „atskaitāmība no kopējā” (*subtractability*) lietots atskaitāmības konkurējošās dabas jēdziens (*rivalness*).

⁴⁸ Un patēriņa priekšmetu attiecīgi, ņemot vērā jēdziena *commodity* daudznozīmīgumu.

⁴⁹ Konceptuāli būtiski ir saprast jēdzienu “resursu sistēmas” un “resursu vienību plūsmas”, ko rada sistēmas atšķirības (Ostrom, 1990, p. 30). Attiecības starp šiem jēdzieniem ir tādas, ka resursu sistēmas ir avots resursu vienību plūsmām, kuras ir atjaunināmi dabas resursi ekonomiskajos darījumos.

daudzveidīgi saistītas – gan floras, gan faunas ziņā (Gibson et al., 2000a, p. 5). Arī Honnelands (Honneland, 1999, p. 195) runā par to, ka tipiski kopīgie resursi būtu zvejas vietas, ganības, pazemes ūdeņi, irigāciju kanāli un citi ūdeņi.

Izvēršot plašāk minētos preču kategorizēšanas kritērijus, **nodalāmības** pazīme liecina par to, cik viegli vai sarežģīti ir noteikt robežas, kur sākas viens privātīpašums un kur beidzas cits vai vēl plašāk – kur sākas noteiktu īpašnieku tiesības rīkoties ar īpašumu un kur sākas citu ieinteresēto pušu tiesības realizēt savas nepieciešamības un iespējas tajā pašā īpašumā. Tātad, no vienas puses, Statiskā, fiksētā izpratnē, ko piedāvā ekonomikas teorijas un jurisprudences teorijas un prakses, ir **viennozīmīgi skaidri noteikti likumiski nosacījumi, lai nodalītu vienu privātīpašumu no otra**. Ja privātīpašums ir artefakts (cilvēka veidots objekts), piemēram, dažādas tehnoloģiskas ierīces, tā īpašumtiesības un izmantošana paliek īpašnieka un objekta pārziņā. Šādas preces patēriņu nosaka tikai īpašnieka izvēles un rīcības. No otras puses, runa ir ne tikai par noteiktu īpašnieku tiesībām rīkoties ar īpašumu, bet arī citu ieinteresēto pušu tiesībām realizēt savas nepieciešamības un iespējas tajā dabas resursu nogabalā⁵⁰. Dabas resursi kā kopēji resursi ir savstarpēji daudzveidīgi saistīti ekosistēmās, tāpēc patēriņu nosaka ne tikai īpašnieka izvēles un rīcības, bet to (patēriņu) tieši vai netieši ietekmē dinamiskas mijiedarbības ar citiem aģentiem. Mijiedarbības starp privātīpašumu subjektiem (īpašniekiem) faktiski ir saistītas ar bezgalīgi veidojošu un pārveidojošu nozīmju loku par to, kā tiek apsaimniekots privātīpašums. Visbeidzot ir sarežģīti nodalīt dabas resursus kā kopējus resursus, jo tas ir izmaksu ziņā dārgi, it sevišķi posmā, kad daudzu nelielo īpašumu īpašniekiem jāiegulda dažāda veida resursi, lai nodrošinātu likumdošanā noteiktos apsaimniekošanas nosacījumus.

Preču **atskaitāmības no kopuma** (*subtractability*) jeb **konkurence patēriņā** (*rivalness*) jēdziens paredz analogiski kā matemātiskās darbībās – atņemšanas darbību, kuras rezultāts ir starpība, samazinot citu īpašnieku daļu (skatīt, piemēram, Magsi & Torre, 2012). Ja no kopuma sociālie aģenti savā resursu sistēmā izgūst resursu vienības jeb “novāc ražu vai iegūst depozītu no resursa”, tad tādā veidā viņi “atņem citiem iespēju darīt to pašu” (Dolšak & Ostrom, 2003, p. 7). Tātad, ja attiecīgajā meža īpašumā ir izcirsta koksne, bet valstī ir

---

⁵⁰ Vērtīgs avots dažādām nodalāmības izpausmēm situācijās, kurās tiek nodrošināti atbalsta mehānismi un atvieglojumi resursu izmantošanai dažādos veidos (ekonomikā saukti par **izdevīguma meklēšanu** – *rent seeking*, privātīpašuma kontekstā skatīt Benson, 1984), mežu apsaimniekošanas gadījumā ir rumāņu autoru raksts (Nichiforel & Schanz, 2011). Izdevīguma meklēšanai ir savi plusi un savi mīnusi. Brīvā tirgus ekonomisti kritizē to par konkurences kroplošanu, kas noved pie augstām cenām, kuras maksā patērētāji. Tiek runāts arī par ienākumu pārdales nesamērību situācijās, kurās tirgū esošajiem ir priekšrocības, tomēr arī brīvā tirgus apstākļos nav paredzēti “dabiski” mehānismi, kas ļauj pārdaļīt ieguvumus. Tātad izdevīguma meklēšanas gadījumā saprātīgi atbalsta mehānismi aizsargā atbildīgo uzņēmēju iespējas un subsidē tādas darbības, kuras “brīvā tirgus” apstākļos tiktu izkonkurētas. Vēl no citas puses tā joprojām ir alternatīva pēc tiem pašiem kapitālisma tirgus ekonomikas nosacījumiem. Tajos ne vienmēr ir ņemtas vērā citu resursu izmantotāju tiesības un iespējas.

noteiktas koksnes ieguves kvotas, tad šī izciršana samazina atlikušo kvotas daudzumu. Teorētiski un arī empīriski pastāv konkurence par cirsmu atļauju saņemšanu blakus īpašumos, kur noteiktās likumdošanas ietvaros nav iespējams pārsniegt noteiktos cirsmu apjomus. Vai vēl triviālāk – izcirsta koksne nozīmē to, ka līdzīgu darbību varēs veikt tikai pēc daudz gadiem, kad koki būs izauguši, un to nevar neatņemt no kopuma – mežiem. “Kopums” tajā pašā gadījumā ir arī tirgū, sabiedriskajā sfērā, ekosistēmā, “klubiņā” pieejamie resursi (pārfrāzējot četras iespējamās preču pazīmju kombinācijas institucionālā līmenī). Turklāt nav izšķiroši svarīgi vai preču (jeb resursu vienību) ieguve ir saistīta ar atjaunojamiem vai neatjaunojamiem dabas resursiem, bet “atskaitāmība no kopuma” ir augsta, ja preču patēriņš ir atkarīgs no lietotāju skaita (par situācijām, kurās izgūstamība ir augsta rakstījuši, piemēram, Dedehouanou, 1998).

Kopīgo resursu pētnieku noteiktās kopīgu resursu pazīmes var tikt uzskatītas kā izejas punkts īpašumtiesību un lietošanas tiesību raksturošanai, ja īpašumtiesības saprot kā sociālu ietvaru kopīgiem resursiem. Tas dominē pār kopīgo resursu dabu, jo dažādi inovatīvi izdevīguma meklēšanas veidi dažādos nodalāmības gadījumos (kritizējot Nichiforel & Schanz, 2011 darbu) joprojām tādi paliek saimnieciska izdevīguma ziņā. Izslēdzot tos, kuri nerēķinās ar citiem, tiek veicināta to īpašnieku, kuri darbojas atbildīgi, iespējas ar kompensācijas un, piemēram, mežu sertifikācijas iespējām⁵¹. Arī Eiropas Savienības atbalsts un subsīdijas meža īpašnieku kooperatīviem ir risinājumi ekonomiskās modernizācijas teorijas ietvaros, kas rosina padarīt “zaļākas” ekonomiskās darbības, nemainot to sistēmiskās attiecības. Detalizētāki par iemesliem, kāpēc īpašumtiesības kā sociāli tiesisks ietvars ir uzslāņojums kopīgiem resursiem, sekojošajā 2.2. nodaļā.

2.2. Īpašumtiesību izpratne dabas resursu piederībā

Īpašumtiesību vēsture un attīstības dinamika ļaus saprast tās daudzveidīgo un sociāli ekonomisko iedabu. Promocijas darba ietvaros īpašumtiesības tiek uzskatītas par cilvēku veidotām institūcijām. Proti, resursi privātīpašumā nav resursi kā tādi, bet tās ir cilvēku veidotas institūcijas, kas nozīmē “savstarpēji atzītu nosacījumu un lēmumu pieņemšanas varas kopumu par resursiem” (Gibson et al., 2000a, p. 6). Arī citi autori norāda uz nepieciešamību analizēt atsevišķi tiesību kopumus, kas ir kā paši par sevi pieņemti dažādās sabiedrībās (arī mūsu) un atsevišķi – specifiskas tiesības un pienākumus, kas saistīti ar zemi (Reynolds, 2010). Deivids Bromlijs norāda, ka visu ekonomiku pamatā ir tiesiskās struktūras, kas rada tirgus procesu un pastāvošo īpašumtiesību režīmus (Bromley, b.d.). Tātad, īpašumtiesību

---

⁵¹ Ekonomiskās aprites paradigma dominē ar “atbildīgumu” attaisnojot tādas ekonomiskās darbības, kuras ir labākas par citām (tas ir akceptējami), bet darbojas saskaņā ar ekonomisko attiecību noteikumiem Šajā kontekstā mežu sertifikācijas shēmās redzams konvencionālās tirgus loģikas, prakšu un galveno aģentu spiediens (Taylor, 2005).

režīmu atšķirības nosaka dažādas izpausmes dabas resursu piederībā un attiecīgi rīcībā ar tiem, proti, izmantošanā, lietošanā.

Vēsturiski Rietumu tradīcijā dominē pieņēmums, ka zeme nevar nepiederēt konkrētam īpašumtiesību subjektam. Savā promocijas darbā piekrītu, ka šāds pieņēmums ir dziļi iesakņojies mūsdienu dzīves organizēšanā, bet tas ir kavēklis optimālai kopīgai kopīgo resursu pārvaldībai. Šādu īpašumtiesību režīmu ir sarežģīti saistīt ar kopīgo resursu pārvaldību. Atsaucoties uz īsu privātīpašuma paradigmas dominēšanas sākumposmu, turpināšu ar īsu ekskursu tā sākumposmā, apgaismības, industriālisma laikā. Filozofa Džona Loka “dabiskais stāvoklis” ir līdzīgs Tomasa Hobsa idejām par to, kas nosaka politiskās varas mērķi un saturu, kad politiskā vara nepastāv. Cilvēki bauda brīvības, kas viņiem dotas, bet bez šo brīvību nostiprinājuma, apliecinājuma par sargāšanu no citu cilvēku brīvībām, tās ir sarežģīti realizēt. (Boazs, 2006, 119.-120.lpp.). Tāpēc Loka “dabiskajam stāvoklim” ir “dabiskais likums”, kas pārvalda to. “Dabiskā likuma” centrā ir cilvēku tiesības pār savu dzīvi, brīvībām un īpašumiem, tie nodrošina pamatu mierīgai dabiskā stāvokļa un cilvēku veidotu politiskās varas līdzās pastāvēšanu (Mack, 2009, p. 23). Saskaņā ar Loku politisko varu veido, lai labāk realizētu neatkarīgo “dabisko likumu”. Loka jēdziens morālā kārtība nosaka vadlīnijas cilvēkiem “dabiskajā stāvoklī”, ierobežo jebkādas pārvaldes varu un bez ierunām nodrošina pamatu pretestībai pret pārvaldi, kas pārkāpj tās radītās varas robežas (Mack, 2009, p. 24). Tātad redzam spēcīgu ētisku atbalstu cilvēktiesībām un īpašuma tiesībām, kas dominē Rietumu tradīcijā, gadsimtu gaitā radot morālu un ētisku pamatojumu “privātīpašuma svētumam” un pamatojot “dabisku” nepieciešamību to leģitimizēt arī normatīvajā regulējumā, bet, ja regulējums ir pretrunā ar “dabiskā stāvokļa” un no tā izrietošā “dabiskā likuma”, tad ir runa par dziļāku, ārpus normatīvā regulējuma esošu privātīpašuma nostiprinājumu, kas pēc būtības (neformāls, uz tradīcijām, ieražām balstīts utt.) ir līdzīgs kopīgā īpašuma nostiprinājumam citās kultūrās. Taču šis nostiprinājums teorētiski būtiski ietekmē lietu kārtību uztveri un var radīt problēmas salāgot privātīpašuma ētiku ar ekoloģijas ētiku, it sevišķi kopš 20. gadsimta 90. gadu pārejas uz brīvā tirgus ekonomiku, kurā privātīpašuma “dabiskajai” aizstāvībai pielāgots arī normatīvais regulējums, argumentējot, ka varas morālajam pamatam būtu jācentrējas ap indivīda, īpašnieka “dabisko stāvokli” rīkoties ar savu īpašumu savos “pareizos” ieskatos, un caur valsts pārvaldi virzītie un atbalstītie kopīgā labuma principi dažādu sabiedrības grupu intereses pārstāv un aizstāv tiktāl, cik tas nav pretrunā ar indivīdu brīvību.

Filozofs Deivids Hjūms saista indivīdus un pārvaldību, norādot uz ieradumu lomu indivīdu socializēšanā, tomēr, viņaprāt, ir nepieciešama formāla vajadzība pēc taisnīgas izturēšanās. Šīs vajadzības nodrošina pārvaldība. Vajadzība pēc pārvaldības, pēc tās

lietderības, vai kopīga labuma virzības ir acīmredzama, taču no šī neseko, ka tā ieviesta ar lielu tālredzību. Taisnīguma likumi paši par sevi lai gan ir sabiedriskās interesēs, tomēr nav “domāti tiem mērķiem, kurus paredzēja to ieviesēji”, viņu interesēs bija viņiem pašiem (“pašlabumam” kā formulēja Hjūms) (Berry, 2009, p. 55-57). Tika ieviestas konvencijas, lai pārvaldītu īpašumu, naudu un valodu. Tās kļūst par pašatbalstošām, kā “interesu būtība kļūva kopīga un ļauj mums ar pārliecību raudzīties tās nākotnes darbību regularitātē” ar savstarpēju pakļaušanos noteikumiem (Turpat, p. 58). Saistot to ar privātīpašumu, runa ir par konvencijām, kuru ietvaros līdzdarbojas un atšķirībā no cilvēku “dabiskās” pretestības nodrošina pārskatāmu drošību un pārliecību, ka īpašums saglabāsies, turpināsies un ka ir taisnīgi par tā nodrošinājumu iestāties.

Kopsavelkot īpašumtiesību dziļās saknes Rietumu tradīcijā, 18.gadsimta pasaules uzskatā dominē universālais savtīguma un individuālās racionalitātes princips, kura ietvaros veidota visa tiesību sistēma un politika (rīcībpolitika) (Bollier, 2014, loc1021). Īpašumtiesību ekonomiskās teorijas arī sakņojas Rietumu vēsturiskajā un teorētiskajā pieredzē. Uz tā bāzes arī attīstījies 20.gadsimta īpašumtiesību skola ar Ronaldu Kouzu (*Ronald Coase*), Haroldu Demsecu (*Harold Demsetz*) un citiem brīvā tirgus aizstāvjiem, kuri pamato, kāpēc privātīpašums ir labākais priekšnosacījums, kādā rīkoties. Savukārt Deivids Bromlijs galveno problēmu saskata tieši īpašuma tiesībās, kuras vainojamas pie vides ekonomikas nespējas ietekmēt vides politiku vairākos fundamentālos kļūdainos pieņēmumos par īpašumu (Bromley, 1991). Par to, kāpēc īpašumtiesību uzslāņojums dominē pār kopīgo resursu dabu, nosaka arī zinātnē dominējošās izpratnes par kopīgajiem resursiem. Teodors Bergstroms (*Theodore C. Bergstrom*) apkopo ekonomiskās pieejas⁵² kopīga īpašuma resursu pārāk intensīvā izmantošanā. Kopīgo īpašuma resursu intensīva izmantošanas iespējamība un potenciāls attiecināms arī uz Latvijas situāciju, jo mežsaimniecības jomā darbojas gan daudzveidīgi meža īpašnieki, gan dažādi pakalpojumu sniedzēji. Alternatīva pieeja salīdzinājumā ar centrālu pārvaldību no vienas puses, bet brīvā tirgus pieeja no otras puses, ir kopīgo resursu pētniecībā piedāvāta pārvaldības pieeja, kurā norādīts, ka faktiskās kopīgo resursu problēmas ir daudz sarežģītākas, nekā citu ekonomistu modeļos. Centrālās pārvaldības pieeju (tā saucamo Pigo (*Pigovian*) pieeju) var kritizēt par to, ka centrālā pārvaldība vai nodokļu sistēma nav adekvāta, jo valsts pārvaldes iestādes **pārprot vietējās situācijas**, bet

---

⁵² Kopīgumu problēmu no vienas puses pēta tā saucamās Pigo (*Pigovian*) pieejā, kur ārējos apstākļus atrisina ar centrālu pārvaldību vai tādu nodokļu sistēmu, kura nodrošina, ka privātie stimuli ir efektīvi. No otras puses, ir pētnieki, kuru pieejā neefektivitātes, kas rodas kopīgas pieejas problēmās, var risināt liedzot kopīgu pieeju un nodrošinot tirgū konvertējamās “īpašumtiesības” individuāliem īpašniekiem, kuriem, savukārt, ir tiesības izmantot šos resursus (Bergstrom, 2010, p. 246). Īpašumtiesības ir politiskas institūcijas un tām pamatā esošās sarunas nosaka īpašumtiesību sistēmu dabu, kas parādās, to termiņus un efektivitāti (Libecap, 2007, p. 258).

dalībniekiem nav stimula atklāt informāciju, kas nodrošinātu efektivitāti (Bergstrom, 2010, p. 246).

Paradigma, kuru piedāvā kopīgo resursu ideju aizstāvji publiskajā telpā – ne tikai akadēmiķi, zinātnieki, bet arī sociālo kustību pārstāvji; iesākumam skatīt, Deivida Boljēra (*David Bollier*) darbus (piemēram, Bollier, 2014) (Bollier, 2003). Pamatojums, kāpēc korekti ir atsaukties uz ne tikai akadēmiķu un zinātnieku darbiem, bet arī sociālo aktīvistu darbiem, ir vides sociologu paustais par dažādu pētnieku lomu un dažādu zināšanu paudēju lomu un nozīmīgumu sarežģītās un daudzveidīgās dabas un sociālo sistēmu attiecībās. Saskaņā ar Boljēru “kopīgi resursi (ir praktiska pašpārvaldes, resursu pārvaldības un labas dzīves paradigma” (Bollier, 2014, loc218). Boljērs būtiski piebilst, ka “kopīgo resursu lietotāji bieži var sasniegt (izrunājot, pārrunājot, diskutējot) pieņemamus lēmumus, kas atbilst viņu kopīgajiem mērķiem bez tirgu vai valsts birokrātijas iesaistes” (turpat). Tā ir faktiski runa par īpašuma tiesību sociālo izpratni. Tā nosaka līdztiesīgas iespējas arī kopienu pārvaldītām īpašuma formām. Tās, piemēram, labi raksturo tā saucamā Iezemiešu tradīcija⁵³.

Galvenā atziņa un interpretācija, kas izmantojama tālākā darbā – nav runa par īpašuma tiesību juridiskās / tiesiskās tradīcijas nomaiņu, bet par papildinātības principā balstītu skatījumu, ka jāņem vērā arī īpašumu tiesību sociālā, morālā un ētiskā izpratne. Nav runa tikai par īpašuma tiesībām, bet arī par attiecībām ar īpašumu, kā arī atbildību par īpašumu, visbeidzot, kas arī nav mazsvarīgi – lietošanas tiesības un to sistēmas.

2.3. Teorētiskās pieejas darbībās ar īpašumu

Īpašumtiesības var uzskatīt par relatīvi statisku pozīciju, par tiesību kopumu⁵⁴, tostarp potenciālu iespēju rīkoties ar resursiem. Šis potenciāls aģentu tīkla teorijas izpratnē ļoti maz ko pasaka par to, kas un kā rīkojas un dara ar īpašumu. Proti, runa ir par zemes (meža) lietošanas tiesībām. No citas puses rīcību ar īpašumtiesībām dažādās situācijās nosaka procesi, kuri piešķir tiesības noteiktā veidā ar tiem rīkoties. Latvijas privāto meža apsaimniekošanas gadījumā runa ir par privāto īpašumu un procesu – privatizāciju un piedāvātas teorētiskās pieejas privatizācijas procesu analīzē.

Jānorāda, ka Baltijas valstu lauksaimniecības un mežsaimniecības zemju lietošanas tradīcijas vismaz analītiskā ziņā bijušas samērā nošķirtas⁵⁵ (Wegren, (Ed.), 1998), lai gan

---

⁵³ Iezemiešu pieeju uztveri Rietumu tradīcijā abi raksturo Sjūzenas Bordas (*Susan Board*) grāmatas ievadā minētais (Board, 2002, p. 5). „Iezemiešu dzīvesstili un uzskatu sistēmas ir tik kulturālā un lingvistiskā ziņā svešas uzvedības normām un uzskatiem Rietumos, ka sadrumstalo kā citādus, <.> tādejādi tiek depolītizēti” (turpat).

⁵⁴ Šajā kontekstā angļiski tas būtu *bundle of rights*.

⁵⁵ Atšķirībā no Baltijas valstu pieredzes, gan bijušo padomju republiku Centrālāzijā piemērā, gan Bulgārijas, Ungārijas un citu Austrumeiropas valstu pieredzē „meži” kā atslēgvārds bija iekļauts analīzē būtiskāk (Wegren, (Ed.), 1998)

iespējams tieši tāpēc, ka zemes lietošanā Baltijas valstīs ir ciešas praktiskas saistības un tāpēc to analīzē nav viegli atdalīt, kur ir runa par lauksaimniecības, kur mežsaimniecības zemju lietošanu.

“Privāti meži atrodas to īpašnieku neaprobežotā rīcībā. Piezīme. Mežu lietošanas tiesību aprobežojumi ir noteikti likumos par mežu apsaimniekošanu un izmantošanu.”(Ministru kabinets, 1992). Tiesiskā un sociālā izpratne labi atspoguļojas Latvijas Civillikumā paustajā šķietamajā pretrunā, ka privātie meži ir vienlaikus “neaprobežotā rīcībā” un tiem ir noteikti “aprobežojumi”. Taču pretruna ir šķietama, jo, pirmkārt, tas parāda, kādā veidā meža lietošanas tiesības atšķiras un ir balstītas meža apsaimniekošanas tiesiskajos un politiskajos nosacījumos. Otrkārt, tas parāda, ka ir nepieciešama arī lietošanas tiesību sistēma (par lietošanas tiesību sistēmas nepieciešamību, skatīt, piemēram, Blomberg & Nilsson, 1997).

Vērtīgas teorētiskās atziņas sistēmpiecejas izpratnes garā piedāvā ģeogrāfijas zinātnes pētnieki. Piemēram, Razerforda Pleta (*Rutherford Platt*) (Platt, 2004,p.57) cilvēku ainavas modelī politiskā veidne⁵⁶ ietekmē cilvēku/kultūras veidni, kas, savukārt, ietekmē fizisko veidni, bet pēdējā atgriezeniski nosaka tiesisko veidni, jo fiziskajā veidnē ir iesakņota cilvēku/kultūras veidne, bet tajā – politiskā veidne.

Pie tam būtiski ir paplašināt zemes lietošanu (pašas lietošanas ziņā) uz izpratni par to, ko var ar to darīt. Pleta piedāvātais zemes izmantošanas un sabiedrības modelis to raksturo detalizēti (Platt, 2004,p.58). Tā ir runa par sabiedrības atbildi uztvertajai zemes izmantošanai.

Lietošanas tiesības var atkārtoti saistīt ar kopīgo resursu pētnieku piedāvāto analīzes ietvaru par **ekonomiskajām darbībām ar kopīgajiem resursiem**. Te, pirmkārt, jāmin **ieguves jēdziens** (*appropriation*), kas ir analogiski izprotams arī kā ar “ieguves rūpniecības” priekšmetu (ieguvi) saistīts jēdziens. Mežsaimniecībā, tāpat kā lauksaimniecībā, zivsaimniecībā nodarbojas ar dabas resursu ieguvi no dabas resursu sistēmām. Juridiskā, tiesiskā izpratnē ieguvi var asociēt arī ar piesavināšanās jēdzienu. Ar ieguvi tātad tiks saprasti atjaunojamu dabas resursu ieguves procesi, kur dabas resursu ieguve nozīmē to atņemšanu no kopējā. Ieguve attiecas arī uz tādām darbībām ar mežu, kur rezultāts nav (tuvākā vai tālākā laikā) monetārs (proti, ar tiešu finansiālu labumu par meža resursu vienību pārdošanu), bet gan arī ar meža resursu sistēmu uzturēšanu un atjaunošanu. Tātad, visas saimnieciskās darbības (ja runājam ekonomiskās kategorijās), kas tiek veiktas mežos.

Mežu kā kopīgu resursu daba nosaka savstarpējas atbildības jautājumu par darbībām savos īpašumos un par šo darbību sekām plašākā ekosistēmā. Tas nav jautājums tikai par

---

⁵⁶ Plašā nozīmē, ietverot tiesiskos un citus ar lēmumu pieņemšanu saistītos aspektus.

ekosistēmu ekoloģiju, bet arī par ekosistēmu ekonomiku. Ar pēdējo izpratni tiek saprasta apzināšanās un atbildību par a) dabas resursu (šeit ar to saprotot konkrēti mežu resursus) izstrādes iespējām un ierobežojumiem; b) dabas resursu uzturēšanās iespējām un ierobežojumiem; c) dabas resursu atjaunošanas iespējām un ierobežojumiem.

Ekosistēmu sociāla izpratne ir, no vienas puses, apzināšanās un atbilstoša rīcība individuālu privāto meža īpašnieku gadījumā, kur vienam meža īpašumam ir vairāki īpašnieki (ģimenes locekļi, kuriem restitūcijas rezultātā pienākas meža īpašums) un, no otras puses, mantojums, kas tiek atstāts nākamajām paaudzēm (ieskaitot meža īpašuma jautājumu). Perota vispār uzskata šādu zemju dalījumu par mazsvarīgu pēcpadomju telpā sarežģīto attiecību starp zemju (attiecīgi arī mežu) īpašniekiem dēļ (Perrotta, 2000). Lietošanas tiesību vēsture padziļināti tiks raksturota 7.nodaļā par meža īpašumu apsaimniekošanas daudzveidīgajām pieredzēm un režīmiem laika gaitā.

Privatizācija kā risinājums ekonomisko pārmaiņu laikā ir izaicinājumiem pilns lauks ne tikai praktiski, bet arī zinātnē, kur šie procesi analizēti. Ir samērā daudz pētījumu par privatizāciju valstīs ar stabilu politiski ekonomisko situāciju. Problēma ar privatizāciju ir tās veikšana pašas par sevi dēļ, kā arī privatizācijas uzskatīšanu jaunattīstības valstīs (šajā kontekstā Latviju par tādu var uzskatīt) par uzplaukuma garantu, bet labas ieceres var neizdoties, ja tās ir slikti plānotas un vadītas (Dharwadkar, George, & Brandes, 2000, p. 665-666; Wolfensohn, 1998).

Privātais īpašums un tā piešķiršana privatizācijas veidā ir būtisks priekšnosacījums neolibēralisma attīstībā. Iepriekšējās nodaļās minēts, ka Rietumu tradīcijā ir dziļi iesakņojies priekšstats par to, ka tikai privātais īpašums var nodrošināt lielāku kopīgo labumu. Tas izpaužas arī tādā izpratnē, ka cilvēki sargās un rūpēsies tikai par to, uz ko viņiem ir garantētas priekšrocības un ieguvumi un tikai privātīpašums var nodrošināt priekšrocību garantiju (Mansfield, 2008, p. 5)⁵⁷. Šāda interpretācija ir arī Gareta Hārdina (*Garrett Hardin*) “kopīgo resursu tragēdijas” pamatā, kurā paradigmatiski noteikts, ka cilvēku dabā būtu izmantot dabas resursus par daudz savās interesēs, un “brīvpieejas” ganības tiek uzskatītas par “neapsaimniekotām” teritorijām vai tādām teritorijām, kuras nevienam nerūp tā iemesla dēļ, ka tās nav cilvēku īpašumā. Pēc būtības līdzīga problēma, bet pretējā situācijā ir “ne-kopīgo resursu tragēdija” (*tragedy of anticommons*), kur daudziem īpašniekiem (izejas pozīcija ir privatizācijas situācija, kura raksturīga Latvijas gadījumam) ir tiesības izslēgt citus no pieejas jau tā reti, nepietiekamiem resursiem (nākotnes mežu nevēlams potenciāls)), un netiek izmantotas efektīvas lietošanas privilēģijas, tādēļ resursi tiecas uz nepietiekamu izmantošanu

---

⁵⁷ Īpašumtiesības, privatizācija un sabiedrības – dabas dalījums (Mansfield (ed.), 2008).

(Schulz, Parisi, & Depoorter, 2002; Heller, 1998). Būtiski piebilst, ka “resursu pietiekama izmantošana” nenozīmē radīt situāciju, kurā resursi tiek padarīti par vēl nepietiekamākiem (mežizstrādes apjomi kā piemērs šim riskam), bet tas nozīmē to darīt efektīvi **tas, kad tas tiek darīts**.

Bekijas Mensfīldas (*Becky Mansfield*) rediģētajā grāmatā “Privatizācija. Īpašums un dabas-sabiedrības attiecību pārveide” (Mansfield (Ed.), 2008) vairākkārtīgi norādīts, ka īpašuma nozīmes un prakses ir komplicētas, bet privatizācija neolīberālismā, neolīberālā perspektīvā pauž uzskatu, ka darbības ar īpašumu nav tik sarežģītas. “Privatizācija spēlē centrālo lomu neolīberālisma veidošanā daļēji tāpēc, ka tā mistificē īpašuma attiecības, dzēšot to sarežģītību” (Mansfield, 2008, p. 7). Neolīberālā loģika īpašniekam nosaka pilnīgu kontroli pār īpašumu, kas nozīmē iespēju lietot īpašumu kā vēlas, izslēgt pieeju no citiem, kā arī iespēju nodot citiem (pārdot). Šajā privātā īpašuma vienkāršošanā privatizācija piedāvā politisko leģitimitāti neolīberālismam, kas lietota, lai saistītu kapitāla uzkrāšanu ar individuālo brīvību. Šajā situācijā, lai privātīpašums nodrošinātu kapitāla uzkrāšanu un tirgus apmaiņu, privātīpašuma tiesībām jābūt relatīvi spēcīgām un atbrīvotām no plašākiem sociāliem ierobežojumiem (valsts vai citiem), tādejādi privātīpašums ir tas, ar ko īpašnieks var darīt, ko vēlas. Šādā veidā autori norāda privatizācijas saikni ar arvien lielāku individuālo brīvību neolīberālismā. Autori turpina, ka netiek runāts par nevienlīdzību, ko rada privatizācijas laikā ar kopresursu apvienošanu. Galvenā problēma, kura pastāv neolīberālismā privatizācijas kontekstā, ir “pārprasta izpratne par to, kādā veidā īpašums darbojas”. Būtiski uzsvērt, ka “īpašums nav lieta (vai objekts, ko kontrolē), bet sociālās attiecības” (Mansfield, 2008, p. 7). Īpašums ir “sociālā kārtība, kas nodrošina noteiktas tiesības noteiktiem objektiem, un šīs sociālās kārtības var mainīties” (Turpat, p. 7). Sociālā kārtība, savukārt, arī ir saistīta ar ētiskām izpratnēm, kur zemes tiesības papildina arī atbildība pret to. Tā ir bijusi viena no vides ētikas autora Oldo Leopolda galvenajām atziņām (skatīt, piemēram, Frese, 2003, p. 112) (Leopold, 1986) (Leopolds, 1989). Kerola Rouza (*Carol Rose*), kura norāda, ka nav būtiska īpašuma paušana – “tas ir mans”, tā vietā – citu cilvēku īpašuma tiesību paudēja atzīšana – “es piekrītu rīkoties tā, kā tas ir tavs” (Rose, 1994; Mansfield, 2008). Tāpēc **brīvība nav indivīda paša brīva izvēle rīkoties ar īpašumu, kā vēlas, bet brīvību darbībās ar īpašumu nodrošina citi cilvēki**. Šajā gadījumā iespējams kritizēt Loka un Hobsa piedāvāto “dabiskā likuma” jēdzienu, kurā izejas punkts ir indivīds, cilvēks ar privātīpašumu, tā vietā, lai uzsvērtu to, ka privātīpašuma tiesības nenozīmē primāri aizsardzību pret citu brīvībām, bet **primāri rēķināšanos ar citu cilvēku brīvībām un īpašumu**.

Ekonomikas institucionālā pamata pētnieks, lietišķās ekonomikas profesors Daniels Bromlijs (*Daniel Bromley*) (Bromley, 1991) norāda, ka vides ekonomika gadu gaitā mēģināja

ietekmēt valsts politiku, lai efektīvi izmantotu un pārvaldītu vides resursus. Tomēr Bromlijs norāda, ka valstu vides politika atšķiras no iecerētajām aktivitātēm ekonomikas analīzē. Problēma esot drīzāk nevis slikti realizētā politikā, bet (sistēmiskās) atšķirībās starp ekonomikas teoriju un valsts pārvaldi ir pašā vides ekonomikā. Autors kritizē īpašumtiesības, kuras vaino vides ekonomikas nespējā ietekmēt vides politiku vairākos būtiskos pārpratos par īpašumtiesību dabu.

Pastāv vairākas tendences dabas (resursu) privatizācijā (*privatization of nature*). Viena no tām ir kopresursu apvienošana – zemes un resursu apvienošana (jo tā ir akumulējoša stratēģija), kas būtu nepieciešama ģimenēm, mājsaimniecībām un vietējām kopienām (skatīt, piemēram, Goldman, 1998; Mansfield, 2008), kuru dzīve ir atkarīga no šiem procesiem. Cita tendence ir īpašumtiesību paplašināšana un attiecināšana uz arvien jaunām dabas formām, ieskaitot ģenētiku un bioloģiskiem procesiem (piemēram, McAfee 2003; Prudham, 2008), attiecinot to ne tikai uz mūsu dzīvošanai nepieciešamajiem resursiem, bet arī uz pašām dzīvajām būtnēm un mums pašiem (skatīt arī Strathern, 2004). Vēl viena tendence izpaužas vides pārvaldības privatizēšanā, izmantojot brīvā tirgus vai tirgus noteiktus līdzekļus (piemēram, Bakker 2003; Mansfield 2004b; Robertson 2004; Mansfield, 2008), kas faktiski nozīmē ekosistēmu pakalpojumu iekļaušanu brīvā tirgus regulētā sistēmā, runa ir par, piemēram, konservācijas atvieglojumiem, piesārņojuma kredītu pirkšana un pārdošana, mitrāju mazināšanas bankas.

Privatizācijas tendences balstās kopīgā viedoklī, ka ar stingrāku privātīpašuma aizsardzību, tirgus mehānismi var palīdzēt atjaunot līdzsvaru starp privātajām interesēm un sabiedriskajām un vides interesēm. Vai tā tiešām ir? Pie kādiem nosacījumiem? Un par kādām izmaksām, uz kā rēķina? Tie ir jautājumi, kuri tiek risināti Naivas Dolšakas un Elinoras Ostromas rediģētajā grāmatā “*The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*” (McCay, 2003; Dolšak & Ostrom (eds.), 2003), kuras autoru nodaļu atsauces es bieži izmantošu turpmākajā darbā (Ostrom et al., 2003; Geores, 2003; Lindayati, 2003).

Papildus Elinoras Ostromas un citu kopīgo resursu pētniecības autoru risinātajiem jautājumiem, arī citi dažādi risinājumi tiek piedāvāti. Viens no tiem paredz kopīgumu privatizāciju (*privatizing commons*) un anti-kopīgumu saistīšanu (*bundling an anticommons*)⁵⁸, kas risinātu gan neatbilstošas, neadekvātas, nepareizas izmantošanas traģēdiju, labāk apvienojot individuālos stimulus ar sociālo labklājību (Heller, 1998, p. 626). Jāņem vērā, ka šajā gadījumā sākuma punkts ir situācija, kurā mežu īpašumi atrodas privātīpašumā (savā ziņā var vilkt paralēles ar anti-kopīgumu jēdzienu, kur daudz īpašniekiem

---

⁵⁸ Skatīt, piemēram, rakstu par īpašumtiesību vēsturi Bell & Parchomovsky, 2008.

ir tiesības izslēgt citus no nepietiekamiem resursiem un nevienam nav efektīvas izmantošanas tiesības), un anti-kopīgumu traģēdija nozīmē situāciju, kur daudz īpašniekiem ir tiesības izslēgt citus no nepietiekamiem resursiem un nevienam nav priekšrokas tos izmantot efektīvi. Brīdī, kad pārāk daudz īpašniekiem ir šādas izslēgšanas tiesības, resursi tiek neizmantoti (Heller, 1998). No vienas puses, netiek apstrīdētas Rietumu tradīcijās dziļi iesakņotās privātās intereses, bet, no otras puses, ja resursi ir pārāk daudzu īpašnieku rokās, tad sadarbība sabrūk, labklājība zūd un zaudē visi (Heller, 2013).

Tātad, mežu kā kopīgo resursu daba tiek apsaimniekota dažādās īpašuma formās, kuras vienā situācijā (privatizētie dabas resursi) rada nepietiekami efektīvu resursu izmantošanu, bet otrā situācijā (dabas resursu īpašumi kopīgas pārvaldības formās) liecina par vienošanās sarežģītību. Tas nozīmē, ka ir nepieciešami tādi pārvaldības veidi, kur privātās intereses tiek saskaņotas, notiek sameža apsaimniekošandarbība, lai nodrošinātu ne tikai ekonomiskos ieguvumus un sociālo labklājību un tādu meža apsaimniekošanu, kas ir ekoloģiski ilgtspējīga.

2.4. Kopsavilkums

Nodaļa atbild uz jautājumu “kas ir **īpašnieks?**” ar teorētiskām pieejām. Jautājums “**kam ir mežs?**” jeb “**kas ir īpašnieks/īpašums?**” aktualizē meža kā kopīga resursa un dažādas tiem atbilstošas vai neatbilstošas īpašumtiesību un lietošanas tiesību izpausmes. Piemēram, rīkošanās ar meža īpašumu kā izteikti privātu īpašumu, ignorē ekosistēmu ierobežojumus, jo ir relatīvi sarežģīti noteikt, kur meži sākas vai beidzas. Mežs nav tikai koksnes krājas.

Nodaļas rezultātā var izvirzīt divas būtiskas atziņas.

Pirmkārt, konceptuāla pieeja par **mežu kā kopīgu resursu** ļauj saprast praktisku mežu iekļautību dabas resursu sistēmās un īpašuma tiesību nodalāmības jautājumus tajās. Mežu kā kopīgu resursu daba nosaka savstarpējas atbildības jautājumu par darbībām savos īpašumos un par šo darbību sekām plašākā ekosistēmā. Jautājums nav tikai par ekosistēmu vides izpratni, bet arī par ekosistēmu ekonomisko izpratni. Ar pēdējo saprotot apzināšanos un atbildību par dabas resursu (šeit, meža resursu) izstrādes iespējām un ierobežojumiem, dabas resursu uzturēšanās iespējām un ierobežojumiem, un dabas resursu atjaunošanas iespējām un ierobežojumiem. Ekosistēmu sociāla izpratne ir apzināšanās un atbilstoša rīcība gadījumos, kur vienam meža īpašumam ir vairāki īpašnieki un mantojums, kas tiek atstāts nākamajām paaudzēm.

Otrkārt, lai gan Rietumu īpašuma tiesību tradīcija balstīta individualizētā, tirgus attiecību noteiktā privātīpašuma pastāvēšanā, kas juridiski, tiesiski iestrādāts Latvijas likumdošanā, tomēr ilgtspējīgas attīstības dēļ būtiski ir ņemt vērā dažādu **īpašuma tiesību**

izpratņu pastāvēšanu ne tikai teorētiski vai konceptuāli, bet arī praktiski. Dažādu īpašuma tiesību izpratņu salāgošana ļāva paplašināt pētījuma empīriskā materiāla analītisko ietvaru, jo īpašuma tiesību juridiska izpratne sašaurina potenciāli dažādās sociālās izpratnes par īpašumu.

Ja šajā nodaļā atbildēts uz jautājumu **“kam ir mežs?”** jeb **“kas ir īpašnieks/īpašums?”**, tad nākamajā 3.nodaļā tiks uzdots jautājums un atbildēts par to, **“kā ir mežs/īpašums?”** jeb, ja ņem vērā procesuālu kontekstu – **“kā rīkojas ar mežu/īpašumu?”** Tas ir jautājums, kā praktiski risināt 2.nodaļā minētās konceptuālās situācijas? Atbilde ir tādu apsaimniekošanas veidu analīze, kuri adekvāti var atbildēt uz pirmajās divās nodaļās paustajām nepieciešamībām. To hipotētiski visefektīvāk var veikt tādu apsaimniekošanas formu veidā, kas ņem vērā mežu iekļautību ekosistēmās un kopīgo resursu dabu tajos, un tās ir kolektīvas apsaimniekošanas formas. Tām nav obligāti jābūt kolektīvas organizācijas formā, bet tajās jābūt **savstarpējas sadarbības un atbildības aspektam**. Meža īpašnieku kooperatīvu veidošanās nav panaceja kolektīvisma principa realizēšanā, tā veidošanās situācija un attīstības gaita norāda uz vēl vienu veidu, kādā apsaimniekot meža īpašumus. To veidošanās ierobežojumi un to faktoru identificēšana vietās, kur tas nenotiek, nenozīmē, ka tur nepastāv savstarpēja sadarbība un atbildība par ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu.

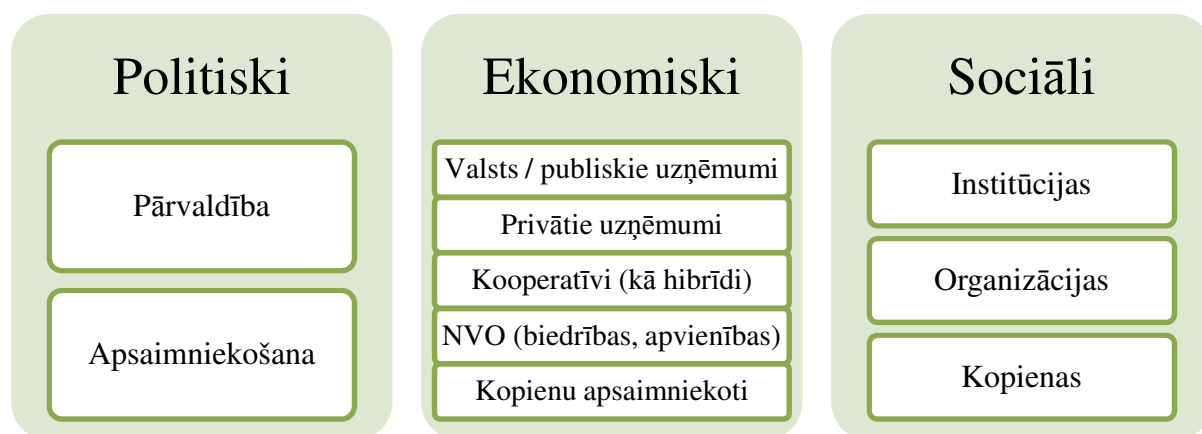
Visbeidzot, sekojošā 3.nodaļā tiks veidota saikne starp kopīgiem resursiem un to organizēšanas formām un pieredzi, norādot organizāciju veidošanas dinamiku privāti un valsts pārvaldītās formās un to hibrīdformās. Viena no hibrīdformām ir darba tēmas pamatojumā minētais jaunais process meža pakalpojumu kooperatīvo sabiedrību jeb kooperatīvu veidošanās. Tātad, lai saprastu kooperatīvu un citu hibrīdformu darbības un pastāvēšanas teorētisko saistību ar politiskajiem, ekonomiskajiem, sociālajiem un to ietvaros darbojušajiem institucionalizētām un veidojušajiem organizācijām, nepieciešams skaidrojums (3.nodaļa).

3. Meža kopīgas apsaimniekošanas pieejas

Kopīgo resursu kolektīvās, kopīgās apsaimniekošanas iezīmes pārvaldībā, saimniekošanā un labklājībā ir galvenie šīs nodaļas pieturpunkti. Nodaļas mērķis ir saprast, kādi ir privāto mežu apsaimniekošanas veidi, tostarp analizējot kooperatīvu, nevalstisko organizāciju un citu organizāciju formu funkcionalitāti kā dažādās politiskās, ekonomiskās, sociālās un ekoloģiskās formās iesakņotus kopīgas apsaimniekošanas principus. Resursu kopīgā apsaimniekošanā ir dažādi organizācijas veidi, jo kooperatīvi ir tikai viens no risinājumiem kopīgu resursu kopīgai apsaimniekošanai. Nodaļa pamatos gadījumu izvēli (6., 9.nodaļa) un izriet no pirmo nodaļu teorētiskajiem modeļiem par mežiem kā dabas un cilvēku sistēmām (1.nodaļa) un privātīpašuma izpratni dažādās kultūrās (2.nodaļa).

Nodaļas struktūra ir šāda. 3.1. nodaļā norādīta saistība starp kopīgiem resursiem un kopīgu apsaimniekošanu. Vairāki **kopīgo resursu** aspekti būs kā ietvars dažādām kopīgas apsaimniekošanas teorētiskām izpausmēm (3.2.nodaļa). Pirmkārt, kopīgo resursu iedaba. Otrkārt, plašāki kopīgumi jeb kopresursi, kur apvienoti gan kopīgi dabas resursi un to pārvaldība, gan arī pašas zināšanas kā kopīgi resursi plašā nozīmē, lai apsaimniekotu dabas resursus. Treškārt, risinājumi negatīviem ārējiem apstākļiem, kurā resursu izmantošanas intensivitātes dēļ savstarpēja kopīga pārvaldība pār mežiem kā dabas kopresursiem ir vēlamāka. Ceturkārt, pašpārvaldes formu kā kolektīvu pārvaldības formu efektivitāte neliela mēroga kopīgo resursu pārvaldībā.

3.2. nodaļā tiks uzsvērtā politisko un ekonomisko faktoru konceptuāla saistība attiecīgi demokrātisku procesu un tirgus mehānismu organizēšanas veidā (Lonnstedt, 2013), tostarp 1.nodaļas teorētiskās nostādnes (meži sistēmpieeju izpratnē) 3.2.1.nodaļā tiks saistīti ar apsaimniekošanu, proti – ekosistēmu pieeja ar pārvaldību, 3.2.2. nodaļā analizētas kopīgas apsaimniekošanas ekonomiskās pazīmes, tās konceptualizējot kā saimnieciskās darbības ar mežiem, bet 3.2.3. nodaļā analizētas kopīgas apsaimniekošanas sociālās pazīmes – tās saistība ar meža īpašnieku un sabiedrības labklājību.

3.1. att. Pārvaldības konceptualizācija. Autora shēma

3.1.attēlā redzams, kādā veidā kopīgas apsaimniekošanas organizācijas interpretējamās ārpus skatījumam tikai uz kooperatīvu kā hibrīdu organizācijas formu.

3.1. Kopīgo resursu būtība kopīgā apsaimniekošanā

Kopīgo resursu iedabu vienkāršojot var raksturot kā dabas resursu (šajā darbā attiecīgi – mežu) apsaimniekošanu robežās, kas ir plašākas par individuāliem nodalītiem privātīpašumiem. Kopīgo resursu iedaba nosaka to, ka kopīga pārvaldība ir potenciāli optimālākais veids, kādā apsaimniekot meža īpašumus. Ar to saprot ne tikai kopīgos dabas resursus (mežus), bet arī kopīgu rīcību pārvaldībā un apsaimniekošanā. Pārvaldības jēdzienu nepieciešams lietot, lai raksturotu apsaimniekošanas politikas prizmu, bet citādā ziņā apsaimniekošana (*management*) labi raksturo praktisko rīcību – gan mežsaimniecisku, gan sadarbošanos caur zināšanu pārnesei, pieredzes pārnesei, kopīgu pakalpojumu, pakalpojumu saņēmēju tīkla izmantošanu u.t.t. Ostroma un citi kopīgo resursu pētnieki vairāk raksta par kopīgiem dabas resursiem un to pārvaldību, tad Boljērs par plašākiem kopīgumiem un procesu. Savukārt, Boljērs, Ostroma un Hesa arī par zināšanām kā kopīgiem resursiem.

Kopīga rīcība pārvaldībā un apsaimniekošanā nenozīmē, ka meža īpašnieki un mežsaimniecības nozarē iesaistītie ir vienīgās ieinteresētās puses, tas nozīmē arī kopīgu vienošanos vai citu cilvēku un ne-cilvēku vajadzības mežu ekosistēmu izmantošanā. Dažādās vajadzības mežu ekosistēmu izmantošanā rada negatīvu ārējo apstākļu draudus, kur resursu izmantošanas intensivitātes dēļ savstarpēja kopīga pārvaldība pār mežiem kā dabas kopresursiem ir vēlamāka. Citādi, atsaucoties uz austriešu politikas zinātņu zinātnieku Peteru Gliku (*Peter Glück*), uz peļņu orientēti meža īpašnieki savos pārvaldības plānos iekļauj tikai tos meža produktus, kuriem viņi paredz tirgus vērtību; ne-tirgus meža preces un pakalpojumi uzskatīti par pozitīviem ārējiem apstākļiem tirgus preču ražošanas procesā (Glück, 2000).

Neliela mēroga kopīgo resursu pārvaldībā kopīga pārvaldība (*joint management*) var būt arī kā risinājums negatīviem ārējiem apstākļiem. Kā norāda Makkīna, “savstarpēja regulēšana institucionālā ekvivalenta – kopīpašuma (*common-property*) veidā ir vēlamāka, jo tā var risināt daudzveidīgas ārējās sekas tam, ka resursu izmantošana kļūst intensīvāka un sasniedz resursu sistēmas produktīvās robežas” (McKean, 2000, p. 40-41).

Apakšnodaļas mērķis ir saistīt īpašuma un mežu kā dabas resursu konceptuālo jautājumu (2.nodaļa) ar šo nodaļu, kur uzsvars ir uz apsaimniekošanu (pārvaldību, menedžmentu, organizēšanu), kādā veidā (kopīgi vai individuāli) apsaimniekojami dabas resursi. Kolektīvās pārvaldības formas var izpausties arī pašpārvaldes formu efektivitātē. Šajā saistībā viens no P. Glika piedāvātajiem risinājumiem meža apsaimniekošanas politikā sakņojas kopīgu resursu pētniecības jomas pieejā, kur pašu pārvaldīti kopējie resursi ir efektīvi pārvaldīti, jo to īpašnieki ir ieinteresēti tos pārvaldīt (Ostrom, 1990, p. 20). Ostroma

to argumentē ar to, ka iesaistītās puses ir lietas kursā, spēj sekot līdž savu darbību rezultātam, kā arī vēl svarīgāk – viņi tiešāk un skaidrāk redz un izjūt šādu organizācijas formu darbības rezultātus. Attiecīgi ārēja ietekme, kur hierarhijas dēļ nav skaidras kontroles un atbildības shēma un attiecības, mazākā mērā nosaka šādas rīcības rezultātu. Kontroli un atbildību (attiecīgi arī piedāvā stimulus vai piemēro sankcijas) veido un cenšas ievērot pašas iesaistītas puses, to veicot “kopīgu īpašumu režīmos”. Tātad P. Gliks norāda, ka kolektīva rīcība, lai ilgtspējīgi apsaimniekotu mežus to koksnes un sabiedrisko vērtību nodrošināšanai bez ārējām pārvaldes institūcijām, var izpausties šādos “kopīgu īpašumu režīmos” (Glück, 2000). Vēlos pievienot jaunu dimensiju, ka **kolektīvā rīcība** ir plašāka par vienu vai citu īpašumtiesību režīmu. Galvenais, ka centrā ir koksnes un sabiedrisko labumu lietotāju tiesības izmantot noteiktus mežus un **vienoties par saderīgu dažādu interešu apmierināšanu** (pārfrāzējot P.Gliku).

3.2. Kopīgas apsaimniekošanas iezīmes pārvaldībā, saimniekošanā un labklājībā

Pārvaldība, saimniekošana un labklājība raksturo politiskos, ekonomiskos un sociālos aspektus apsaimniekošanā. Savukārt, kopīgu apsaimniekošanu raksturo kolektīvā rīcība. Tā ir ne tikai pieeja, kuru izmantot, lai pārvaldītu kopīgos resursus, kā par to runā Katerīna Takera (*Catherine Tucker*). To var izmantot arī sadarbības pazīmju noteikšanā un izpētē arī Latvijas privāto meža īpašumu apsaimniekošanas gadījumā. Kā norāda Rika Edmondson (*Ricca Edmondson*) “kolektīvā rīcībā cilvēku grupa kopīgi darbojas, lai sasniegtu kopīgus mērķus, kurus nevar tik efektīvi sasniegt vieni paši vai kopā ar dažiem citiem indivīdiem” (Edmondson, 1997). Kolektīvās rīcības teorija piedāvā dažādus indikatorus, kurus pielietot situācijās, kurās cilvēki gatavi strādāt kopā, lai pārvaldītu kopīgos resursus (Ostrom, 1990, 2007). Arī indivīdi var sasniegt labākus rezultātus, kā “racionāli” rīkojoties, veidojot tādas apstākļus, kur savstarpējība, reputācija un uzticēšanās var palīdzēt pārvarēt spēcīgu vēlmi pēc īstermiņa personīgajām interesēm (Ostrom, 1998). Kopsavelkot var teikt, ka kopīgi mērķi ir būtisks kolektīvās rīcības priekšnosacījums, pretējā gadījumā tā ir drīzāk sarežģīts ne-kopīgo resursu saistīšanas mehānisms.

Saistot kopīgo resursu raksturojumus (“izgūstamība”, kas nozīmē to, ka resursi var izzust, iztērēties, ja to izgūšana pārsniedz ataudžu rādītājus⁵⁹, kā arī grūtības nodalīt jeb “nodalāmības grūtības”, kas nozīmē ir grūti cilvēkus atturēt no iesaistes tos cilvēkus, kuri ar savu ieguldījumu neveic darbības noteiktos meža nogabalos, bet vēlas uz tā rēķina gūt labumu). Daudzi dabas resursi, ieskaitot mežus, ganības un okeānus ir kopīgie resursi, to

---

⁵⁹ It sevišķi bīstami, ja darbojas būtisks pieprasījums vai situācijas ārpus meža īpašnieku organizācijām, meža izstrādes, pārstrādes un citu mežsaimniecības nozares uzņēmumiem kā rezultātā to darbību nosaka šis te ārpus mikroekonomiskas pārvaldības noteiktie aspekti.

dabas plūsmu raksturlielumi rada izaicinājumu saistībā ar sociālajām plūsmām, kuras nosaka cilvēku un organizāciju praktisko rīcību, to ekonomiskās ieceres realizētas ar politiskiem līdzekļiem, to sociālo atbildību, ko ierobežo politiskie risinājumi, proti, lēmumi par to, kā nodrošināt dažādu sociālo grupu vajadzības, pamatnepieciešamības.

Akims Šluters (*Achim Schlüter*) saista “ne-kopīgo resursu traģēdijas” līdzīgas sekas, kādas rodas “kopīgo resursu traģēdijā” rezultātā. Autors norāda uz mežu aktīvu neizmantošanu. Meži savā vienkāršā pastāvēšanā rada noteiktas vērtības (gan labas, gan sliktas: oglekļa dioksīda uzkrāšana, ekoloģiskā dzīvesvide, mizas kaitēkļu vaboles). Šlūtera attīstīto domu var interpretēt tā, ka šādos neizmantotos mežos ekoloģisko vērtību nevar pilnvērtīgi nodrošināt, ja tā nav saskaņota ar saimniecisko darbību. Piemēram, “nevar nodrošināt noteiktu ekoloģisko dzīvesveidu, ja, piemēram, starp daudz neizmantotiem meža nogabaliem, dažas izkaisītas meža teritorijas pieder īpašniekiem, kuri veic intensīvu ekonomisko vai citu meža teritoriju izmantošanu” (Schlüter, 2008, p. 252). Sadrumstalotajā privāto meža īpašnieku meža apsaimniekošanā tas nozīmē tādu problēmu, ka individuālas darbības, kur katrs īpašnieks rēķinās ar nosacījumiem likuma priekšā⁶⁰, rada dažādas neparedzamas sekas meža ekosistēmām. Situācijā, kurā pārāk daudz īpašniekiem ir nodalāmības iespējas (proti, noteikt sava privātīpašuma robežas un iespējas ar to rīkoties), resursi ir pakļauti izšķērdīgai nepietiekamai izmantošanai⁶¹ (Heller, 2013), kas līdzīgi kā pārāk liela izmantošana kopīgo traģēdijā ir galvenā būtība ne-kopīgo resursu traģēdijā. Maikls Hellers (*Michael Heller*) (Heller, 1998) pirmais pielietoja ne-kopīgo resursu traģēdijas jēdzienu īpašuma lietošanai pārvaldības sistēmu pārejas posmos. Ne-kopīgo resursu tēze ir vienkārša – kad pārāk daudz cilvēkiem pieder viena lieta (un tas nozīmē, ka resurss ir nepietiekams), neviens to nevar lietot. Tās pārvarēšanā politikas veidotājiem jāpievērš lielāka uzmanība **saistītiem īpašumiem**, nevis jāfokussējas tikai uz skaidrību par tiesībām. Ne-kopīgo resursu traģēdijas parādīšanās gadījumā tiesību apkopošana izmantojamos, lietojamos saistītos īpašumos var būt sarežģīta un lēna (Heller, 1998, p. 625).

Tāpēc saskaņā ar ne-kopīgo resursu traģēdijas pieeju un Šlūtera attīstīto domu ilgtspējīga apsaimniekošanas stratēģija būtu nodrošināt koordinētu, uz sadarbību orientētu rīcību, kurā tiktu saskaņotas meža saimnieciskās izmantošanas iespējas. Meža īpašnieku kooperatīvi, baznīcu meži un citas formas ir saistīto īpašumu piemēri, kuros meža īpašnieki

---

⁶⁰ Pie tam likumi to sociālā izpratnē ir formāli līgumi, formālas vienošanās, kas ir cilvēku veidotas, ar noteiktiem nolūkiem, mērķiem utt.

⁶¹ Šeit ir runa par situācijām, kurās resursi tiek izmantoti. Pavisam cits jautājums ir tāds “vai vispār nepieciešams izmantot”? No citas puses jautājums ir “izmantot kam, kādiem nolūkiem?” Ja runājam par lietošanu visās nozīmēs, arī ekoloģiskā nozīmē, tad iespējams, ka jebkurš ir process ir lietošana, arī, piemēram, koki ekoloģiskās vides nodrošināšanā ir to lietošana ekoloģiskiem nolūkiem, nevis saimnieciskiem.

konsolidē ne tikai savus īpašumus, bet arī lēmumu pieņemšanas procesu par saimnieciski lietderīgu meža apsaimniekošanas procesu, ievērojot, lai mežu lietošanas situācijās tie netiktu izšķērdēti, nepietiekami tos izmantojot saimnieciskiem, sociāliem un ekoloģiskiem mērķiem.

Stjuartisms kā centrālā pazīme vadītājiem, menedžeriem. No menedžmenta uz stjuartismu, aģenti un stjuarti (Messier et al., 2014; Vega & Keenan, 2016).

Proti, jānonāk līdz tām privāto meža īpašnieku organizāciju formām, kuras vislabāk spēj realizēt šo pašnoteikšanās iespēju. Konsultatīvās organizācijas ir no valsts atvasinātas publiskās pārvaldības formas, kuras konsultē individuālus īpašniekus, bet vismaz divas formas – kooperatīvi un NVO, kā arī baznīca, ir tādas, kuras pašas veido nozīmes, ko nozīmē būt iekļautiem plašākās struktūrās.

Pamatojums, kāpēc varam runāt par kopīgas apsaimniekošanas sociālo nozīmīgumu kooperatīvu veidā, balstās tajā, ka neatkarīgi no kooperatīvu formas, to struktūra saglabājusies līdzīga kopš ieviešanās 19.gadsimta vidū. Proti, kooperatīvi ir “uzņēmumi, kas ir kopīpašumā un tos demokrātiskā veidā kontrolē to biedri viņu pašu savstarpējiem ieguvumiem” (Restakis, 2010, p. 3). Baltijas apsaimniekošanas vēsturē tomēr izteikta ir ģimeņu privātīpašumā esošas zemes apsaimniekošana (Swinnen & Rozelle, 2006, p. 139), kas gan arī ir savstarpējam (paplašinātās) ģimenes labumam.

Kolektīvā dabas resursu apsaimniekošanā identificējamās dažādas pieredzes. No vienas puses, ekoloģijas antropoloģijas perspektīva par vietējo iedzīvotāju pašorganizējošu dabas resursu apsaimniekošanu (piemēram, Berkes, 2008), kā arī kopējo resursu kopējas pārvaldības gadījumu izpēti (sākot no Ostrom, 1990). No citas puses, kolektīvās apsaimniekošanas vēsture sociālistiskās valstu iekārtās, kur cita starpā aprakstāma arī padomju laiku pieredze (Gustafson, 2008), kā arī 19.gadsimta imperiālistiskas apsaimniekošanas vēsture, kas attiecas uz Baltijas valstīm⁶². Kopīga apsaimniekošana apzināti lietots kā plašāks jēdziens par kolektīvo apsaimniekošanu, jo pēdējais ietver neviennozīmīgas asociācijas no padomju laiku pieredzes. Visbeidzot saiknes, kuras veido kopīgas apsaimniekošanas izpausmes, ir dažādas, ja vērtējam tās kā politisku, ekonomisku vai sociālu organizācijas formu.

3.2.1. Kopīgas apsaimniekošanas politiskās iezīmes

Apakšnodaļas sākumā piedāvātas pieejas politikas izpratnes makrolīmenī, tad mezolīmenī – reģionu un valstu rīcībpolitikas, tad mikrolīmenī – praktisku rīcībpolitiku izpausmes un jaunās neo-endogēnās pārvaldības iezīmes.

---

⁶² Skatīt, piemēram, Karola Leonarda (*Carol Leonard*) apjomīgo lauksaimniecības reformu vēstures un apsaimniekošanas prakšu vēstures darbu, sākot no Krievijas Impērijas reformām 19.gadsimta vidū (Leonard, 2011). Iļjas Gerasimova (*Ilya Gerasimov*) darbu par reformām sabiedriskajā sektorā lauku teritorijās 20.gadsimta sākumā (Gerasimov, 2009).

Saistot ekosistēmu pieeju (1.nodaļa) ar pārvaldības jautājumu (kā makro-līmeņa apsaimniekošanas izpratni), var runāt par politiku jeb lēmumu pieņemšanas kopumu par ekosistēmu pakalpojumu⁶³ nodrošinājumu. Nozīmīgs avots meža apsaimniekošanas un mežu kā ekosistēmu pakalpojumu lauku ir, piemēram, Eiropas Mežu Institūta (*European Forest Institute*) publikācijas (Thorsen, Mavsar, Tyrväinen, Prokofieva, & Stenger, 2014). Viens no ekosistēmu saistības ar pārvaldību piemēriem ir ekosistēmu pakalpojumu novērtēšanas iespējas biodaudzveidības saglabāšanā un tā saistība ar meža apsaimniekošanu un dabas resursu politiku (Thompson et al., 2011). Autori piedāvā piemērus, kuri liecina par pētījumu par bioloģisko daudzveidību ietekmi uz mežu politiku – invazīvo sugu menedžments, mežu sertifikācija⁶⁴, kas kalpo kā apliecinājums mežu ilgtspējīgai apsaimniekošanai.

Pārvaldība jēdziena plašā nozīmē ietver arī organizatoriskos aspektus.⁶⁵ Ar politisko organizāciju tiek saprasts plaša mēroga noteikumu veidošanas, pieņemšanas un ieviešanas process dažādos līmeņos. Likumdošanas līmenī nacionālas valsts mērogā un pārnacionālā līmenī⁶⁶, kā arī no tās izrietošo vai pavadošo (un atgriezeniski veidojošo) rīcībpolitiku. Līdzīgi arī politikas veidošana un ieviešana, realizēšana organizāciju līmenī (meža īpašnieku organizācijas). Visbeidzot arī politikas jēdziena izpratne lokālu, mazo grupu vai indivīdu stratēģiju un to realizēšanas izpratnē, jo “pārvaldība ir līdzekļi, ar kuriem iedvest kārtību, tādejādi mazinot konfliktu un realizēt savstarpēju ieguvumu” (Williamson, 2010). Tātad ļoti praktiski redzam veidu, kā mazināt ekonomiski-ekoloģisko paradigmu nesaskaņas. Politikas veidošana un realizēšana tātad ir tas lauks, kurā to realizēt un veikt.

Politikas process dažādos līmeņos saistīts arī ar daudzlīmeņu pārvaldību ES meža politikā. Daudzlīmeņu pārvaldība nozīmē, ka politiskās sistēmas kļūst arvien sarežģītākas, jo lēmumu pieņemšanas procesā ir arvien lielāks iesaistīto aģentu skaits (Juerges & Newig, 2015, p. 228). Sākumā jārūnā par plašāka mēroga politiku un tās veidoto ietvaru kopīgas apsaimniekošanas organizāciju darbības attīstībā. Tā ir, pirmkārt, runa par starptautisko politiku, Eiropas Savienības un atbilstošo Latvijas politiku. Otrkārt, tā ir runa par Latvijas meža politiku, tās veidojošajiem faktoriem. Treškārt, tā ir runa par reģionālu un lokālu meža īpašnieku organizāciju politiku.

---

⁶³ Pats ekosistēmu pakalpojumu jēdziens un būtība nav politikas jautājums, bet ekosistēmu funkcionēšanas ietekmes uz cilvēku sistēmām raksturojums, par ko tika runāts 1.nodaļā.

⁶⁴ Skatīt, piemēram, Agrawal, Chhatre, & Hardin, 2008; un bieži citētus rakstus, kur visaptveroši raksturotas mežu sertifikācijas shēmas Bartley, 2003; Auld, Gulbrandsen, McDermott, 2008.

⁶⁵ Skatīt, piemēram, Calas & Smircich, 1999; Pentland & Feldman, 2007; Durepos & Mills, 2011

⁶⁶ Ņemot vērā nacionālo valstu lomas mazināšanas starptautiskajā politikā, kur iesaistās un darbojas gan nacionālās valstis, gan starptautiskās korporācijas, gan nevalstisko organizāciju tīkli (skatīt, piemēram, O'Neill, 2009).

Nīls Herisons (*Neil E. Harrison*) un Gerijs Briners (*Gary C. Bryner*) norāda, ka starptautiskās vides politikas veidošanā var piemērot “tapšanas procesu” teoriju. Autori norāda, ka sarežģītās sistēmas ir (vai nu pēkšņi vai pakāpeniski) radušās, dinamiskas un nelineāras (neproporcioniāli jūtīgas pret nelielām iekšējo un ārējo nosacījumu izmaiņām). Minētajam procesam ir vairākas sekas, no kurām turpmākajā darba izklāstā ir būtiskas šādas. Starptautiskā vides politika ir savstarpēji saistītu procesu rezultāts, kurā iekļaujas zinātnieku ieteikumi, starptautiskie diskursi starp valstīm; vietējo politisko procesu rezultātā radušās interešu un sabiedrisko grupu prasības, kā arī valstu un to līderu izvēles. Arī šajā šķietami makro-procesā ir iespējama sociālā mācīšanās, jo starptautiskā vides politika ir “sarežģītu un dinamisku procesu rašanās raksturojums” (Harrison & Bryner (eds.), 2004, p. 343-345).

Herisona un Brinera minētās sarežģītās sistēmas ir radušās, dinamiskas un nelineāras, kas nozīmē, ka mežu ekosistēmu pārvaldības jautājums nav tikai šīs nodaļas, bet atsevišķas nodaļas – 4.nodaļas - tapšanas teorijas jautājums, kurā ekoloģisks konteksts cieši saistīts ar politiskiem, ekonomiskiem, sociāliem kontekstiem tieši tādās dinamiskās un nelineārās situācijās, kur radušies aspekti saistīti ar jau labi zināmiem, laikā ilgiem procesiem, kā var raksturot meža apsaimniekošanu.

Vietējo meža īpašuma tiesības nacionālajā politikā (Dolšak et al., 2003, p. 348) (Lindayati, 2003). Vēsturiskā pieredze liecina par dažādu nacionālo politiku virzību no izteiktas ekonomiski orientētas ieinteresēto pušu ekonomisko vajadzību un nepieciešamību lobēšanas uz ilgtspējīgas apsaimniekošanas politiku (Somijā kopš 20.gs. 90.tajiem gadiem, (Ollonqvist, 2002), kurā tiek ņemti vērā sociālie un ekoloģiskie aspekti, deleģējot dažādu augšupvērstu iesaistīto pušu preferences un atbilstošas rīcības reģionālās meža programmās (Ollonqvist, 2002).

Elinora Ostroma piedāvā vienkāršotu divu teoriju skaidrojumu veiksmīgai kopīgas rīcības sasniegšanai – uzņēmumu (*firms*) un valsts (*state*) teorijas. Tās abas ietver jaunus institucionālus nosacījumus (Ostrom, 1990, p. 40). Šie nosacījumi attiecas gan uz organizāciju līmeni (skatīt sekojošo 3.2.2.nodaļu par ekonomisko organizāciju funkcionēšanu), gan uz mikrolīmeni (kopienu līmenis, organizēšanās un sadarbības sociālā noteiktība).

Pēc sociālās lokalitātes apzināšanas, jāņem vērā arī pārvaldīšanas subordinētas attiecības. Vispirms atsaukšanās uz tiesību socioloģijas nozari par varas attiecībām, pārvaldīšanu un kontroli sabiedriskās drošības sektorā ir pietiekami vispārīgas un sociāli nozīmīgas, lai ar to sāktu diskusiju par “pārvaldīšanas” fokusa maiņu uz “pārvaldības” aspektiem. “Pārvaldības” aspekti, savukārt, aizsteidzoties notikumiem pa priekšu, ir nozīmīgs aspekts, lai saprastu augšupvērstu attiecību un mijiedarbību nozīmīgumu arī vertikālu attiecību kontekstā – pārejot no operacionālā uz tiesiski normatīvo analīzes līmeni.

Pakļaušanās balstītā sabiedrības regulācijas analīzē tiesību socioloģijas jomā Pols Roks (*Paul Rock*) norāda uz “jaunām, daudzskaitlīgām pārvaldības formām” (Rock, 2007, p. 94). Tātad sociālo reāliju interpretācijas prizma nav (tiešas vai slēptas, jebkādas) varas attiecības to kontroles izpausmēs (Fuko, 2001) (Pavlich & Brannigan, 2007), bet gan kā “kompromiss” (Rock, 2007, p. 94). Pārvaldība var izpausties arī daudzveidīgos pārvaldības subjektos, pārvaldītājos un pat pārvaldības praksēs (Pavlich, 2007, p. 138). Attiecinot šīs izpausmes uz kopēju dabas resursu pārvaldību meža īpašnieku piemērā, pārvaldības subjekti ir, piemēram, paši mežu īpašnieki, kuri darbojas kooperatīvos, mežizstrādātāji, piesaistītie meža speciālisti utt., pārvaldītāji ir mežu īpašnieki kā kooperatīva biedri, protams, arī kooperatīvu izpildvaras pārstāvji, savukārt pārvaldības prakses ir, piemēram, darbības, kas saistītas ar kopējo resursu kontroles un monitorēšanas procedūrām tajos.

Mūsdienu situāciju pārvaldības jomā tikpat labi raksturo jaunās publiskās pārvaldības (*new public management; new public governance*)⁶⁷ modeļu autoru uzsvērtā virzība no atbildēšanas citu priekšā uz sadarbošanos ar citiem (Vigoda, 2002).

Pāreja no atbildētības citu priekšā (*responsiveness*) aktīvā-pasīvā attiecību modeļa uz iteratīvi jeb secīgiem soļiem pastāvīgi papildinošu sadarbību (*collaboration*) nosaka arī analīzes fokusu uz horizontālu aktivitāšu analīzi kā pastāvīgi turpinošos mijiedarbību organizāciju (kooperatīvu, apvienību, biedrību, ģimenes kooperēšanās u.c.) ikdienas darbībās (ikdienas menedžmentā, kopienu loma pārvaldības procesos, Shand, 2013, p. 6).

Jaunās sabiedriskās pārvaldības pieejās “tīklu pārvaldības” kontekstā galvenie jēdzieni ir “partnerības un tīklu” (Shand, 2013, p. 8) problēmjaudājums, kas veiksmīgi arīdza saskan ar aģentu tīkla teorijas (ATT) izpratni par partnerībām un aģentiem, kas mijiedarbojas tīklos saistībā ar vienu vai daudziem problēmjaudājumiem. Partnerības Tautas attīstības pārskatā definētas kā dažāda līmeņa (individuāla, kopienu, sabiedrības grupu, institūciju) sociālo aģentu sadarbošanās kopēju attīstības mērķu sasniegšanai, pie tam šī sadarbība ir paredzēta ilglaicīga (Zobena, (Red.) 2005, p. 16). Meža īpašnieku partnerības var veidoties nevalstisko organizāciju formā vai vienotā (dabas resursu gadījumā) apsaimniekošanas formā – kooperatīvos.

Tātad partnerības un tīkli ir visaptverošs meža apsaimniekošanas jēdziens, kas norāda uz pārvaldības un vadības aspektu ciešu integrāciju horizontālas sadarbības veidā resursu apsaimniekošanas izpratnē. Teorētiskā līmenī mūsdienās ir svarīga atziņa ir, ka indivīdiem un kopienām jādarbojas arvien autonomākos, pašrealizējošos, pašorganizējošos veidos (Lever,

---

⁶⁷ Bet jāņem vērā, ka jaunā publiskā menedžmenta paradigma attiecas uz valsts sektoru (Gromark & Melin, 2013), tātad tādām valsts pārvaldes resora institūcijām, kas atbild par meža politikas īstenošanu un kontroli – Valsts meža dienests, mežniecības utt.

2005). Skatoties no vadības perspektīvas, kā kopienu saliedējošs faktors noteiktās tēmās un problēmjautājumos kalpo partnerības. Publisko un privāto partnerību sadarbība un attīstība pēfīta arī Latvijā (Baltic Institute of Social Sciences, 2010).

Kalifornijas Universitātes Bērklijā (*University of California, Berkeley*) starptautiskās vides politikas pētniece Keita O'Nīla (*Kate O'Neill*) norāda, ka vienīgais piemērs globālajā vides pārvaldībā, kur pilsoniskā sabiedrība un rūpniecības nozares apvieno spēkus vides aizsardzībā un ilgtspējā, nevis ar likumdošanas vai atbalsta vai noliedzēju lobija grupu mērķi, bet kā pārvaldības aģenti pašu interesēs, ir **mežu sertifikācija** (O'Neill, 2009, p. 167). Mežu sertifikācija ir viens no pārvaldes režīmiem pasaules mežu aizsardzībai, kas apliecina, ka meža apsaimniekošana atbilst ilgtspējīgas apsaimniekošanas prasībām (Rozenāls et al., 2017, p. 260). Senākā mežu sertifikācijas sistēma, kurai var pievienoties Latvijas mežu īpašnieki, ir FSC (*Forest Stewardship Council*). FSC pauž mežu sertifikācijas nozīmi šādiem ilgtspējīgas apsaimniekošanas principiem – aizsargā un uztur dabiskās dzīvotnes un augstvērtīgu mežu, ievēro strādnieku, kopienu tiesības, attīsta tirgu, pievienojot vislabāko vērtību un sniedzot vienlīdzīgu pieeju ieguvumiem (Forest Stewardship Council, n.d., a). Līdzdalībnieki vienojās par 10 ilgtspējīgiem mežu menedžmenta principiem, sākot no ciršanas kontrolēm, lai nodrošinātu atbilstošus koksnes apjomus, vienlaikus aizsargājot trauslās ekosistēmas, kā arī vietējo iedzīvotāju tiesības (O'Neill, 2009). Tātad, **mežu sertifikācija** ir gan iespēja, gan atbildība, jo mežu sertifikācijas sistēmas ir neatkarīgas no valsts pārvaldes, piemēram, FSC nav valdības pārstāvji, bet tā ir NVO, meža īpašnieku un kokrūpniecības uzņēmumu koalīcija. Plašāk par iespējām un atbildību 11.nodaļā (“Mežu kopīgas apsaimniekošanas iespējas un ierobežojumi”).

Protams, šīs pašorganizējošās formas iekļaujas arī plašākā mērogā, kurā vienlaicīgi pastāv gan horizontālas, gan vertikālas attiecības (neo-endogēnā perspektīva). Būtiski, ka šo pašorganizējošo formu pastāvēšana un to darbības analīze var būs leģitīms fokuss pētniecībā, koncentrējoties uz aģentiem kā aktīviem zināšanu veidotājiem un pārveidotājiem, nevis tikai kā patērētājiem, ko rada pētījumi un nozares attīstība un ko pārnes izglītojošie un atbalsta pakalpojumi (skatīt, piemēram, Moschitz, Roep, Brunori, & Tisenkopfs, 2015). Tas nozīmē, ka sistēmpieejas ir būtiski, ka darbības iniciatīva nāk no augšupvērstas aģentu aktivitātes, neuzskatot tos par objektiem, kuri ir jāmāca, jāizglīto un citādi jāietekmē attiecīgajā nozarē, šajā gadījumā ne tikai lauksaimniecībā, bet arī mezsaimniecībā.

Pārvaldības jēdziens dabas resursu pētniecībā nozīmē pastāvošo institūciju un aģentu kopumu, kas būtiski ietekmē dabas resursu apsaimniekošanu (Lockie, Herbert-Cheshire & Lawrence, 2003, p. 29). Pie tam runa ir par decentralizētu pārvaldību (Agrawal, Chhatre, & Hardin, 2008). Jebkurā gadījumā runa ir par politisko varu, kas ir “ārpus valsts” un kā vara

veido to, ko sagaida no sociālajiem aģentiem, jo mūsdienu pārvaldības izpratnē tas ir jautājums par institūcijām papildus valsts institūcijām kā līdzekļiem rīcības leģitimēšanai un dabas resursu pārvaldībai vietējo "īpašumtiesību" sasniegšanā (Lockie, Herbert-Cheshire & Lawrence, 2003, p. 29). Tātad tas ir jautājums par alternatīviem meža apsaimniekošanas veidiem, kuros meža īpašnieki, no vienas puses, deleģē resursu lietošanas tiesības pašu veidotai organizācijai un, no otras puses, saglabā īpašumtiesības uz resursiem. Viens no piemēriem, kur tas izpaužas, ir meža īpašnieku kooperatīvi.

Proti, jebkādā procesā, tostarp arī dabas resursu (mežu pārvaldības jomā) apsaimniekošanas formās pastāv cieša saikne starp (formālās kategorijās) organizāciju oficiālajiem pārstāvjiem (kontaktpersonas, izpildvara) un to biedriem. Organizāciju biedri nav tikai pasīvi tā pārstāvji, kuri gaida un pieņem organizētāju noteiktos nosacījumus, bet tieši vai netieši ar savu rīcību, darbību un aktivitātēm ir iesaistīti organizācijas darbības nodrošināšanā.

3.2.2. Kopīgas apsaimniekošanas ekonomiskās iezīmes

Ar kopīgas apsaimniekošanas ekonomiskajām iezīmēm šajā nodaļā tiks saprastas organizāciju institucionalizācijas teorijas un konceptuālas pieejas praktisku organizāciju izprašanā. Organizāciju darbības izpētē būtiskas ir ne tikai aģentu attiecības organizāciju ietvaros, bet līgumattiecību jautājums, kas attiecas gan uz organizāciju iekšieni, gan starporganizāciju līmeni. Aģentu attiecības saskaņā ar ekonomisko sistēmu sociālo iesakņotību ir būtiskākie aspekti, kuriem jāpievērš uzmanība, raksturojot organizāciju ekonomisko darbību, jo to nenosaka tikai formāli līgumiski fiksēti nosacījumi.

Organizāciju institucionalizācijas teorijas ļauj tās pielietot meža apsaimniekošanas organizāciju analīzē vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, tās norāda uz to, ka institūciju vēsture nav nejauša (Greif, 2006, p. 428). Otrkārt, tās apliecina mehānismus, kā laika gaitā tiek risinātas kolektīvas dilemmas. Treškārt, tas ļauj skaidrot kolektīvo dilemmu risināšanu ar noteikumu noteikšanas un ieviešanas kārtību formālās vai neformālās organizācijās.

Institūcijas uzskatāmas par līdzekli risinājumiem kolektīvu izvēļu gadījumos, kā raksta institucionalizācijas teoriju pētnieks Roberts Beitss (*Robert Bates*) (Bates, 1988, p. 387). Par kolektīvām izvēļu situācijām jau tika minēts iepriekšējās nodaļās, ka tās no ekonomikas teoriju viedokļa ir tādas situācijas, kurās indivīdu racionalitāte noved pie rezultātiem, kurus neviens nevēlas. Šajā kontekstā institūcijas tiek uzskatītas par kolektīvo dilemmu risinājumu, jo piedāvā hierarhisku kārtību, kurā tiek piemērotas sankcijas plašā nozīmē, lai pašieinteresētība atbilstu sociālajam labumam (*social good*) (Bates, 1988).

Cita lieta, ka jautājums ir vispār par to, vai indivīdu izvēles pēc noklusējuma ir racionālas. Tomēr arī jaunais institucionālisms⁶⁸, piedāvājot ekonomisku institūciju teoriju, balstās neapstrīdamā priekšnoteikumā, ka racionāli indivīdi ir analīzes pamatvienība un mērķis ir atrast “tādu institūciju rašanos, kas ļauj indivīdiem pārkāpt decentralizētu lēmumu pieņemšanas robežas, tā vietā rīkojoties tā, lai rīcība nodrošina kolektīvo labklājību” (Bates, 1988, p. 387). Tādejādi pētniecības fokusā ir “efektīvu” (arī Beitss šo jēdzienu liek pēdiņās) institūciju rašanās un tiek pētītas institūcijas, kuras nodrošina līgumattiecības, īpašumtiesību ieviešanu un realizēšanu, ražošanas ārējo apstākļu (blakusparādības ražošanas procesā, kas ietekmē citus, bet neatspoguļojas preču vai pakalpojumu cenā) novēršanu un sabiedriskā labuma pastāvēšanu (turpat). Līdzīgi arī citur norādīts, ka jaunā institucionālā ekonomika pieņem, ka racionalitāte, paš-meklējošas priekšroku došanas, ar naudu saistītas vajadzības un oportūnisms ir cilvēku uzvedības galvenās pazīmes, kā rezultātā jaunā institucionālisma pārvaldības modeļos norādīts uz kontroles tiesību un pārvaldības pazīmju efektivitāti un darījumu izmaksu samazināšanu (Sacchetti & Tortia, 2016), kas, citiem vārdiem runājot, nozīmē dažādu barjeru nojaukšanu, lai indivīdi varētu realizēt savas tiesības. Beitss norāda, ka jaunais institucionālisms analizējis institūciju lomu, neanalizējot to cēloņu teorijas. Šeit jāatgriežas pie problemātiskās “racionālisma” premisas. Racionālās uzvedības tēma aktīvi pētīta arī socioloģijas perspektīvā un piedāvā elastīgāku pieeju. Elastīgāka pieeja, kas nedaudz būtu pretrunā ar jauno institucionālismu, būtu, piemēram, vajadzību pārvaldības teorija (*needs theory of governance*) (Sacchetti & Tortia, 2016), kurā nepilnīga racionalitāte, daudzveidīgas vajadzības un savstarpējība individuālas uzvedības gadījumā samazina oportūnismu. Tā ir teorija, kura saista pārvaldību ar līdzdalībnieku labklājību. Vajadzību pārvaldības teorija, manuprāt, labāk atspoguļo ekonomiskās rīcības sociālu iesakņotību. Runa ir par esošu normu un rīcības nosacījumu evolūciju, kur arī sociālo institūciju veidošanos un attīstību nosaka nevis “racionāli” vai objektīvi priekšnoteikumi, bet mainīgas vienošanās par vēlamajiem noteikumiem un to ieviešanas un realizēšanas iespējām.

Ekonomists Ahims Šluters (Schlüter, 2007) un Vangs ar kolēģiem (Wang, Bogle, & van Kooten, 2014) piemēro jaunās institucionālās ekonomikas pieejas meža apsaimniekošanā. Mežsaimniecības aktivitātes nosaka sarežģīti institucionālie ierobežojumi un līguma nosacījumi. Jaunā institucionālisma teorija paplašina neoklasiskās ekonomikas teoriju attiecībā uz institūcijām. Jaunajā institucionālajā ekonomikā uzsvāri ir uz īpašuma tiesībām un līgumattiecībām, darījuma izmaksu ekonomiku, morālajiem riskiem un informāciju, aģentu

---

⁶⁸ Jaunā institucionālā ekonomika aizguva idejas no dažādām citām teorijām – Austrijas ekonomikas skolas, informācijas ekonomikas, cilvēku uzvedības un kognitīvās pētniecības, organizāciju un tirgu pieejām, īpašumtiesību teorijām, institūcijām, darījuma izmaksu ekonomikas, un sociālo normu un kolektīvās rīcības teorijām (kopīgo resursu pētniecība) (Wang, Bogle, & van Kooten, 2014).

attiecībām vadības-padotības situācijās (Wang, Bogle, & van Kooten, 2014). Pie tam vadības-padotības attiecībās esošo aģentu modelis teorētiski ir saistīts ne tikai ar vadības-darbinieku attiecībām uzņēmumā, bet arī ar līgumattiecību (kontraktēšanas)⁶⁹ paradigmām – hierarhiskās kontroles jautājumi informācijas asimetrijas situācijās un interešu konflikta gadījumos⁷⁰ (Moe, 1984, p. 757). Jaunās institucionālās ekonomikas pieeja var labi skaidrot mežsaimniecības uzņēmumu un citu mežsaimniecības izguves ekonomikas aģentu attiecības. Tomēr būtiski nošķirt jaunā institucionālisma pieeju attiecināšanu vienā gadījumā uz uzņēmuma kā ekonomiskās vienības darbību un pastāvēšanu, izzinot un analizējot procesus organizācijas iekšienē – īpašumtiesības, īpašnieki, algoti pārvaldnieki un algoti procesu veicēji, un otrā gadījumā – starp-uzņēmumu attiecības, ārējas attiecības, līgumattiecības, ārpakalpojumi utt.

Neraugoties uz uzņēmuma kā ekonomiskās vienības vietu, Vangs un kolēģi norāda, ka meži ir vairāk nekā tikai koku kopums un papildus biofiziskajai videi, kad meži tiek uzlūkoti no sabiedrības un ekonomikas perspektīvām, pastāv sarežģīts attiecību un institūciju tīkls. Šis institucionālo nosacījumu tīkls nodrošina nepieciešamās meža resursu pārvaldības un lietošanas aktivitāšu struktūras.

Nobela prēmijas laureāts, ekonomists Oliveris Viljamsons (*Oliver Williamson*) ir plaši darbojies organizāciju teoriju, kapitālisma ekonomisko institūciju pētniecībā (Williamson, 1996; Williamson, 1985), kur analizējis ekonomisko organizāciju pastāvēšanu, darbību un funkcionēšanu, tajā skaitā pievērsies no hierarhiskām attiecībām (vertikālām) tirgos uz hibrīdiem, ko rada darījuma izmaksu ekonomika (Menard, 2007, p. 1). Hierarhijas ir organizēšanās procesi uzņēmumu iekšienē (Williamson, 1985). Hibrīdu uzņēmumu darbības pazīmes nepieciešams raksturot, jo pie tiem pieskaitāmi gan kooperatīvi, gan arī citas kopīpašuma formas, tādas kā baznīcas mežu fonds. Teorētiskā izpratnē kooperatīvi darbojas kā uzņēmumi ar hibrīditātes pazīmēm (Menard, 2007) (Karantininis & Nilsson, (Eds.), 2007). Aģentu tīkla teorijas piedāvāto “hibrīditāti” labi var piemērot praktiskos uzņēmējdarbības gadījumos attiecībā uz kooperatīviem kā uzņēmumu pārvaldes un vadības formu un saimnieciskā procesa organizēšanas formu analīzi. Hibrīdi nozīmē tādu situāciju organizācijās, kur nav ne “hierarhijas”, ne “tirgi” (Williamson, 1991). Menards runā par hibrīdu veidošanās pamatpazīmēm. Tās ir noteiktu un autonomu īpašumtiesību saglabāšana un lēmumu tiesības jeb tiesības lemt par lielāko daļu akciju. Pazīmes padara tos atšķirīgus no integrētiem uzņēmumiem, tomēr arī nozīmē dalīšanos ar dažiem stratēģiskiem resursiem, kas paredz ciešu koordinēšanu, kas iet ārpus tā, ko cenu sistēma var nodrošināt un tādejādi padara

---

⁶⁹ Skatīt, piemēram, Elinoras Ostromas analīzi šajā jautājumā (Ostrom, 2005, p. 51).

⁷⁰ Tiesa, jāpiebilst, ka tas ir organizāciju ekonomiskās analīzes dabiskais ietvars.

tos (hibrīdus) atšķirīgus no izteiktām tirgus darbībām. Šis autonomijas un savstarpējās saistības sajaukums definē trīs hibrīdu galvenās pazīmes:

- 1) hibrīdi apvieno resursus (resursu apvienošana kopējā kasē nozīmē, ka partneri pieņem zināmu autonomijas zaudēšanu, ko tie varētu iegūt tirgus attiecībās bez ieguvumiem, ko viņi varētu iegūt no spējas kontrolēt, ko hierarhija varētu nodrošināt (Menard, 2007, p. 5-6));
- 2) hibrīdi sadarbojas ar kontaktiem, kas nodrošina ietvaru (partneru izvēle ir svarīgs aspekts, jo hibrīdi ir selektīvas, nevis atvērtas sistēmas; tomēr tieši šie iemesli vieglāk palīdz pārvarēt hipotētiskās grūtības šādu organizācijas formu pārvaldībā, par ko tiks runāts vēlāk šajā nodaļā);
- 3) hibrīdi apvieno konkurenci ar kooperāciju (Menard, 2007, p. 4).

Skaidrojot trīs hibrīdu galvenās pazīmes, **resursu apvienošanā** biedri akceptē zināmu autonomijas zaudēšanu, ieguldot pajas par dalību kooperatīvā, un šī autonomija būtu zaudēta relatīvi attiecībā par darbošanos individuāli, pa savam, tomēr iegūst iespējas decentralizēti piedalīties lēmumu pieņemšanā kooperatīvā. Savukārt, **konkurences apvienošana ar kooperāciju**⁷¹ ir būtisks risinājums, ko var piedāvāt meža īpašnieku organizācijas, šajā gadījumā runājot par meža īpašnieku kooperatīviem. Vēl viens fakts, kas jāņem vērā un kas palielina meža īpašnieku organizāciju vadības, menedžeru lomu ir tāds, ka uzdevumu sadalīšanas sarežģītība un daudzveidība starp partneriem un koordinēšana ārpus organizatoriskajiem rāmjiem prasa kopīgu plānošanu un pārvaldību, lai ievērotu **vienošanās izpildi** (Menard, 2007, p. 5). Kooperatīvu vadība ir tie, kas seko līdz vienošanās izpildei, piemēram, ar kooperatīvu statūtu palīdzību. Hibrīdos pastāv problēma, kā tie var nodrošināt savstarpēji atkarīgu investīciju koordinēšanu, nezaudējot decentralizētu lēmumu priekšrocības? Savstarpēji atkarīgu investīciju koordinēšanu daļēji atrisina līgumi, kuri nodrošina salīdzinoši vienkāršu un vienotu ietvaru, bet nemazina elastību. Taču rodas otra problēma kādu pārvaldību piemērot, lai pasargātu līgumus no patvaļīgas rīcības. Galvenais ir iekšējās regulācijas veidi un kontroles ieviešana. Ir arī trešā problēma - kādus mehānismus var veidot efektīvai partneru disciplinēšanai un konfliktu risināšanai, tajā pašā laikā atturot no nerēķināšanās ar citiem, jo partneri nevar paļauties uz cenām (lasi, "brīvais tirgus") vai hierarhijām (lasi, valsts veidota un kontrolēta politika), kas tos disciplinētu (Menard, 2007, p. 6). Risinājums ir pārvaldības dažādošana. Būtiski minēt, ka partneru disciplinēšanas mehānisms ir arī ierobežojošu noteikumu līgumiska iesakņošanās. Tas nozīmē, ka

---

⁷¹ Bet tikai runājot šīs apakšnodaļas fokusa, proti, ekonomisko iezīmju kopīgā apsaimniekošanā ziņā. Sociālās un vides iezīmes ir citi jautājumi, kuri nevar tikt skatīti izolēti. Bet ekonomisko iezīmju kontekstā kooperācija līdzsvaro konkurences nevēlamās blaknes.

ierobežojumi iezīmē partneru rīcības lauku, ierobežojot viņu autonomiju un identificējot laukus, kur kolektīvajām rīcībām būtu jādominē (Menard, 2007, p. 7). Pārfrāzējot autoru teikto var minēt, ka šie ierobežojumi tikuši analizēti seku līmenī, aizmirstot, ka šo ierobežojumu mērķis ir “ierobežot pašplūsmu, veicinot koordinēšanu”. Autori norāda arī negatīvos ierobežojumu aspektus, kuri, pirmkārt, rada konfliktus starp iesaistītajām pusēm īpaši attiecībā par to interpretāciju. Otrkārt, tie rada aizdomas konkurenci regulējošajām varas institūcijām, kuri redz ierobežojumus kā slepenu norunu avotus. Treškārt, to piešķiršanas ietekmi ir grūti novērtēt un uzraudzīt, tāpēc partneri paļaujas uz citiem mehānismiem. Teorētiski vajadzētu būt, ka spriedze starp līgumiskajiem riskiem un sagaidāmajiem ieguvumiem no investīcijām savstarpēji saistītās akcijās rada spēcīgu vēlmi pāriet uz ietekmīgākiem koordinēšanās veidiem, nekā tirgus attiecībās balstītos līgumos.

Hibrīdorganizācijas veido specifiskus iekšējās pārvaldības paņēmienus, ko Menards piedāvā saukt par varas institūcijām (attiecīgi organizācijas iekšienē), lai uzsvērtu to atšķirīgumu no hierarhijām (Menard, 2007, p. 7). Pašu kooperatīvu starpā ir dažādi režīmi. Tāpat arī hibrīdorganizāciju vidū ir dažādi organizācijas veidi, kuri ir piemēri par dažādām norunām / vienošanām. Bet tās visas vieno ideja par to, ka hibrīdām organizācijām ir sava noteikta uzbūve, kas atšķiras no tirgus vai hierarhiski organizētas (valsts) pārvaldes. No vienas puses, “hibrīdi” ir tuvi tirgus regulētiem nosacījumiem, jo sakņojas uzticībā. Lēmumi ir decentralizēti un vāja koordinēšanās balstās savstarpējā saistībā un ietekmē. Līdz ar to attiecības nav tikai neformālas – tās ir kodificētas, lai nodrošinātu darbību turpinātību. No otras puses, hibrīdi ir tuvu hierarhijām. Iesaistītie saglabā tiesiski atsevišķas īpašumtiesības un var pat konkurēt to darbību segmentos (Menard, 2007, p. 8).

Kopīgas apsaimniekošanas ekonomiskās pazīmes būtiski atšķiras no organizāciju mēroga un organizāciju izmēra. Organizācijas lielums saistīts arī ar tās funkcionēšanas līmeni, kas pēc būtības ir atšķirīgs. Attiecīgi nepieciešams izmantot noteiktu analīzes līmeni. (Ostrom, 2012). Runājot par nosacīti lielo un mazo organizāciju atšķirībām, nav runa par pārveidošanos no maza par “lielu” veidojumu. Runa drīzāk ir par dažāda mēroga organizatoriskām struktūrām, kam vajadzīga dažāda pieeja. Tajā pašā laikā iespējams liela un maza mēroga kooperatīviem ir atšķirīgas intereses. Liela mēroga kooperatīviem ir vairāk resursu un iespēju izmantot savā labā kooperācijas priekšrocības un citus aspektus. Tas gan vairāk attiecas uz lauksaimniecības kooperatīvu pieredzi, jo kooperatīvu darbību mežsaimniecībā nosaka un ierobežo ilgi ražas aprites cikli un to ierobežotība.

Lēmumu pieņemšana kā politisks process (3.2.1.nodaļa) un tā loma ir būtisks organizāciju iekšējās darbības procesā (Brunsson, 2007), kas analizētas kopīgu apsaimniekošanas ekonomisko iezīmju veidā hibrīdorganizāciju (piemēram, kooperatīvu)

gadījumā (3.2.2.nodaļa). Taču ekonomikas sociologi norāda, ka sociālais konteksts spēlē nozīmīgu lomu aģentu ekonomiskās uzvedības noteikšanā, kas nozīmē iesakņotību (vispārīgi kā jēdzienu skatīt arī 1.3.nodaļā) (Breton-Miller & Miller, 2009 kā citēts Vega & Keenan, 2016, p. 262).

3.2.3. Kopīgas apsaimniekošanas sociālās iezīmes

Sociālais konteksts nozīmē, ka minētie procesi izpaužas līdzīpašnieku attiecībās, ar to saistītajos pienākumos, atbildībā no vienas puses un tiesībām, iespējām, no otras puses. Mežsaimniecības apsaimniekošanas organizāciju ekonomiskās *hibriditātes* iekļaušana plašāku sociālo attiecību analīzē turpina makro/mezo līmeņa tēmu par sabiedrības institūciju attiecībām un mezo/mikro līmeņa tēmu par kopienu un vietējo institūciju veidotajiem un pārveidotajiem “spēles noteikumiem”.

Kopienām piederošo kopīgo zemju piespiedu apvienošana, izmantojot pārvaldes varas pozīcijas, tiek ierasti konceptualizēta kā piespiedu kopresursu apvienošana. Tajā atšķirībā no privatizācijas būtiskas atšķirības ir sociālā stāvokļa varas izmantošana un monetāru (naudas) jautājumu nebūtiskums, bet ekosistēmu ziņā apvienošana un privatizācija mazina kopīgas pārvaldības potenciālu. Sevilja-Buitraho norāda, ka apvienošana ar sistemātiskiem, atkārtojamiem reteritorializācijas mehānismiem normalizēja telpisko kārtību, lauksaimniecības sociālajā organizēšanā padarīja reģionālās atšķirības nemanāmas un dzēsa autonomus sociālās atražošanās modeļus, kas saistīti ar kopīgo zemi (Sevilla-Buitrago, 2012). Proti, vienādi, telpai nepiesaistīti principi, kas darbojas universāli, vienādā veidā un šādu principu padarīšana par normālu procesu, normālu situāciju. Atsevišķi sociālās atražošanās modeļi ir ierobežoti, tiek atražoti unificēti risinājumi.

Tomēr ir jautājums, kā veicināt kopīgas pārvaldības potenciālu. Pastāv vairāki veidi, kā šādos unificētu risinājumu gadījumos uzturēt vēlmi sadarboties un pašu sadarbošanos:

1) Vienā gadījumā tā ir runa par uzticēšanos un kontroli. Uzticēšanās un kontroles jautājumu teorētiskās attiecības arī var skatīt jaunās institucionālās ekonomikas vadības-padotības teorijas ietvaros. Biheivioristiskās ekonomikas politekonomikas profesors Bruno Frejs (*Bruno S. Frey*) norāda, ka situācijās, kurās pastāv “psiholoģisks līgums” starp vadību-padotajiem, aģenti (padotie) uzskata kontroles un monitorēšanas situāciju kā neuzticēšanās pazīmi, līdz ar to mazina viņu vēlmi ieguldīt pūles (to sauc arī par “izstumšanas ietekmi”). Izstumšanas ietekme dominē, ja attiecības starp vadību-padotajiem ir personīgas, kamēr “disciplinējoša ietekme” dominē, ja attiecības ir abstraktas, kā tas ir konkurējošos apstākļos tirgū (Frey, 1993). Uzticēšanās un kontroles līdzsvaru līdz ar to ir jāsajūt. Uzticēšanos var piemērot situācijās, kurās ir paļāvība, ka citi aģenti rīkoties tā, kā runāts, kāda bija vienošanās. Kontroli var ieviest netiešā veidā, uzticoties, bet izveidojot tādas monitorēšanas stratēģijas,

kuras “likt lietā” tikai nepieciešamības gadījumā, tātad jābūt “plānam B”, kas ir ārpus neformālām attiecībām.

2) Otrā gadījumā sociālās un organizāciju psiholoģijas jomas pārstāvji, izvērtējot soda ietekmi uz sadarbību augstas vai zemas uzticēšanās sabiedrībās, secina, ka augstas uzticēšanās sabiedrībās sods veiksmīgāk rosina sadarbību, nekā zemas uzticēšanās sabiedrībās (Balliet & Van Lange, 2013). Proti, augstas uzticēšanās sabiedrībās cilvēki uzticas citiem cilvēkiem kopīgi uzraugot, sodot vai citādi neakceptējot nerēķināšanos ar citiem. Bet citi argumenti par to, ka zemas uzticēšanās sabiedrībās sods veicina sadarbību, jo cilvēki šādās sabiedrībās sagaida no citiem ieguldījumu tikai tad, ja viņiem ir kāds spēcīgs stimuls to darīt. Tātad var secināt, ka hipotēzes par soda ietekmi zemas uzticēšanās sabiedrībās īsti nestrādā – sods neimplicē sadarboties vēlmi neatkarīgi no stimuliem to darīt, un faktiski jāmeklē citi faktori, kas varētu rosināt sadarbošanos zemas uzticēšanās sabiedrībās.

Zemas uzticēšanās sabiedrībās (saskaņā ar promocijas darba 1. pētniecisko pieņēmumu) būtisks ir uzticēšanās atjaunošanas jautājums (Heckscher & Adler, (Eds.), 2006), bet nevis sabiedrības, bet sadarbības kopienas un uzticēšanās analizēta organizāciju ietvaros, attiecinot noteiktas menedžeru lomas analīzē (kopienas) mežu organizāciju gadījumā (Vega & Keenan, 2016). Šeit menedžeru loma no vienas puses analizēta organizāciju teoriju ietvaros (padotības-pakļautības attiecības), no otras – tas ir jautājums par to, kā šī organizācija darbojas iekš un ārpus pašas organizācijas robežām. Tādejādi, neatkarīgi no īpašumtiesību formas, to var attiecināt arī uz meža īpašnieku organizāciju darbību Latvijā, kas ir šī darba metodoloģiskā un empīriskā iecere.

Varam pieņemt, ka meža īpašnieku kooperatīvi darbojas kā uzņēmumi, kuru ietvaros ir būtiska sadarbošanās un uzticēšanās lēmumu pieņemšanā, kas attiecas uz kooperatīva virzību un attīstību. Pat ja kooperatīvu virzību nosaka ekonomiskās attiecības, sākot no ekonomisko mērķu izvēles līdz būtisku līdzekļu izvēlei to sasniegšanai, tomēr tās ir iesakņotas sociālajās institūcijās, laika gaitā veidotajās un pārveidotajās sociālajās mijiedarbībās (interpretējot ekonomikas socioloģijas “garu”, Portes, 2010).

Visbeidzot atgriežoties pie uzticēšanās, saskaņā ar aģentu tīkla teoriju uzticēšanās, tāpat kā pārstāvības līgumi, noteikumi, kultūra ir viena no saistību sastāvdaļām, kas skaidro sadarbošanās iespējamību (Callon, 1999, p.186). Uzticēšanās tīkli (*trust networks*) (saistībā ar politiskajiem režīmiem raksturots Tilly, 2005) faktiski arī ir **saistību** raksturotāji, kur uzticēšanās izprasta kā attieksme vai attiecības ar saistītajām praksēm, kuras pie tam jau ir

nostiprinātas, ar noteiktu vēsturi⁷², kur būtisks ir “paļāvības” aspekts, jo uzticamības tīkli sastāv no sazarotiem starppersonu savienojumiem, kas galvenokārt sastāv no spēcīgām saiknēm, kurās cilvēki liek vērtīgus, izrietošus, ilgtermiņa resursus un uzņēmumus pie riska citu nelikumīgai rīcībai, kļūdām vai neveiksmēm (Tilly, 2005, p. 12). Šajā kontekstā – sadarbīgās institūcijas (*collaborative institutions*) (Tilly, 2005, p. 38-43) ir kopīgu resursu kopīgas apsaimniekošanas formas, par kurām runā Elinora Ostroma un citi kopīgo resursu autori. Lai gan sadarbīgās institūcijas kopā ar uzticamības tīkliem ir viens no trim veidiem, kā radīt kopīgos labumus, tās atšķiras ar balstīšanos neredzamā nozīmju, noteikumu, prakšu un sociālo attiecību, kurās kopīgi dalās, infrastruktūrā, bez kā šķietami bezpersoniski tīkli izzustu (Tilly, 2005, p. 39). Līdzšinējie pētījumi liecina, ka dažādu līmeņu analīzē svarīga loma ir situācijai, ka “grupas, kurās pastāv ilga uzticēšanās un tās ir ciešu saikņu kopienas, kas ļauj resursu lietotājiem būt savstarpēji saistītiem rīcībā, drīzāk kā citas grupas būs veiksmīgākas institūciju nosacījumu ieviešanā un uzturēšanā” (Dolšak & Ostrom, 2003, p. 6; Lam, 1998). Uzticēšanās stiprina vai nostiprina sadarbības pastāvēšanu, tās ilglaicības iespējamību (Kohn, 2008, p. 38). Protī, sadarbošanos var sākt un uzturēt bez uzticēšanās, bet brīdī, kad uzticēšanās kļūst iespējama, tā uztur savstarpējās attiecības, kuras citādā gadījumā sabruktu, palielina sadarbošanās kvalitāti un satur sociālo veidojumu kopā (Turpat, p.38).

Sociālā veidojuma kopā saturēšana ir nozīmīga, ņemot vērā vairākus aspektus. Pirmkārt, sadarbīgām institūcijām atšķirībā no citiem kopīgo labumu radošiem veidiem raksturīga savstarpēja piekrišana izstāšanās tiesībām. Otrkārt, kopīgo resursu pārvaldība pēc Tilijs domām tikai dažreiz rada sadarbīgas institūcijas, tātad kopīgo resursu pārvaldības pazīmju⁷³ (detalizētāk 6. nodaļā, tostarp 6.3. nodaļā) pieņemšana, ievērošana un īstenošana **palielina varbūtību**, ka šādas institūcijas uzlabos kopīgo labklājību. Tikai pie šiem nosacījumiem dalībnieki visticamāk atzīs ieguvumus, ko viņi iegūs no sadarbošanās un viņiem būs efektīvāki līdzekļi nerēķinieku kontrolei (Tilly, 2005, p. 41). To cilvēku, kuri nerēķinās ar citiem (nerēķinieki), kontrole ir it sevišķi būtiska, ņemot vērā to, ka izstāšanās tiesības ir brīvprātīgas un vieglas. Tātad, galvenais empīriskais uzdevums šajā kontekstā ir noskaidrot, **kādā mērā privātie meža īpašnieki pieņem, ievēro un īsteno kopīgu resursu pārvaldības pazīmes?** E. Ostroma norāda, ka ilgspējīga kolektīvā sadarbošanās indivīdu pašieinteresētības pretstatā ir atkarīga no savstarpējas trīs elementu ieviešanas: indivīdu uzticēšanās vienam otram, ieguldījumiem uzticamības (*trustworthiness*) reputācijā, kā arī savstarpīguma/apmainīšanās (*reciprocity*) normu pieņemšana (Tilly, 2005; Ostrom, 1998).

⁷² Nostiprināts, jo ar uzticēšanās attiecībām saistītas tādas birkas kā radniecība, ticības brālība, aroda / amatbrālīs.

⁷³ Tostarp kopēja noteikumu izpratne (Gibson et al., 2000a, p. 22) neatkarīgi no tā, kāda veida šie noteikumi ir, kādi ir to veidošanās cēloņi. Kopēja noteikumu izpratne paredz arī to uzturēšanu un attīstību laika gaitā.

Teorētiskā līmenī atšķirības starp uzticēšanās tīkliem un sadarbīgām institūcijām ir galvenokārt **saistību institucionalizācijas** līmenī. Sadarbīgās institūcijās uzticēšanās ir viens no **līdzekļiem** sadarbības mērķu sasniegšanā, bet uzticēšanās tīklos paļāvības un vērtības nodošanas ar risku neizdoties ir **priekšnosacījums**, lai tīkli pastāvētu. Līdz ar to sadarbīgo institūciju, kuras šajā darbā nozīmē ir privāto mežu kopīga apsaimniekošana, izpēte un izziņa ir lielāks izaicinājums un sarežģītāk analizējams, jo mijiedarbības tīklos starp aģentiem nav tik skaidri fiksējamas, jo nav runa (tikai) par radniecībā, brālībā vai arodā balstītām paļāvības un uzticamības saiknēm, bet par meža īpašnieku ar daudzveidīgām dzīves pozīcijām (lauku iedzīvotāji, lauksaimnieki/zemnieki ar mežiem īpašumā, pilsētās dzīvojoši, ārzemēs dzīvojoši pilsoņi, kuri mežus ieguva restitūcijas veidā 20.gadsimta 90.tajos gados) sadarbošanos, kur uzticēšanās ir viens no priekšnosacījumiem, lai apsaimniekotu mežus kopīgam labumam.

3.3. Kopsavilkums

Nodaļā atbildēts uz jautājumiem - “**kā ir mežs/īpašums?**” jeb “**kā rīkojas ar mežu/īpašumu?**” Proti, tie ir jautājumi, kā teorētiski un konceptuāli interpretēt rīcību ar meža īpašumiem? Un kādos organizatoriskos veidos to var darīt. Nodaļa tādejādi atbild uz jautājumu **kā darbojas privātās meža īpašnieku organizācijas** kopīgas pārvaldības, organizēšanas un mijiedarbību veidā? Atbildes uz šo jautājumu ļauj daudzpusīgi interpretēt **kolektīvas rīcības** pazīmes.

Galvenās nodaļas atziņas, kas izmantojamas tālākajā darbā, ir sekojošas.

1. Meža īpašumu kopīga pārvaldība izpaužas ne tikai vertikālā, hierarhiski noteiktā kārtībā vai centralizētā veidā, bet horizontālās, decentralizētās attiecībās dažādos sadarbības tīklos.
2. Meža īpašnieku organizāciju ekonomiskas pārvaldības iezīmes ļaus empīrisko materiālu analizēt, saistot teorētiskās – jaunā institucionālisma pieejas – ar *de facto* praksēm, kas potenciāli variē dažādu meža īpašnieku organizāciju gadījumos, ciktāl tas potenciāli iespējams. Jaunās institucionālās ekonomikas pieejas ļauj izdarīt pieņēmumus ne tikai par organizāciju iekšējo darbību, bet arī par līgumattiecībām un attiecībām ar tām ārējiem aģentiem.
3. Meža īpašnieku organizācijas vieno arī to sociālās organizācijas potenciāls, kas izpaužas prakšu, ideju, zināšanu tulkošanas kopienu veidā. Būtisks jautājums ir par to, cik lielā mērā ir nepieciešama pārraudzība situācijās, kurās savstarpējās attiecības nosaka ne tikai formāli nosacījumi, bet tādi sociālo attiecību nosacījumi, kā uzticēšanās un citi nereglamentēti nosacījumi.
4. Sadarbīgās institūcijas var izpausties un izpaužas plašas nozīmes meža īpašnieku tīklos – kooperatīvos, biedrībās, apvienībās, domubiedru grupās, ģimenes un radnieku

sadarbības formās. Tās balstās neredzamā nozīmju, noteikumu, prakšu un sociālo attiecību, kurās kopīgi dalās, infrastruktūrā, bez kā šķietami bezpersoniski tīkli izzustu. Promocijas darba metodoloģija un empīriskais materiāls ļaus izzināt, kādā veidā šīs attiecības izpaužas un norisinās praktiski, kā arī noskaidrot to priekšrocības ilgtspējīgā apsaimniekošanā un identificēt risku šo attiecību izplatībai un realizēšanai.

Pēc darba pamatjēdzienu noskaidrošanas varam pievērsties darba praktiskajam jautājumam – **kā veidojas privāto meža īpašumu kopīga apsaimniekošana?** Citiem vārdiem sakot, tā ir runa par to, kādas mijiedarbības ir iesakņotas politiskajās, ekonomiskajās un sociālajās attiecībās un vai un kā tās mainās laika gaitā, pieredzot, piedzīvojot un izdzīvojot jaunas situācijas, jaunus politiski, ekonomiski un sociālos apstākļus. Tāpēc nākamajā 4.nodaļā tiks aprakstīts **tapšanas teorijas** būtība, tās pielietošanas iespējas un arī kritika (līdz ar to pielietošanas ierobežojumi).

Atbilde ir tādu apsaimniekošanas veidu analīze, kuri adekvāti var atbildēt uz pirmajās divās nodaļās paustajām nepieciešamībām. To hipotētiski visefektīvāk var veikt tādu apsaimniekošanas formu veidā, kas ņem vērā mežu iekļautību ekosistēmās un kopīgo resursu dabu tajos. Atbilde ir kolektīvas apsaimniekošanas formas. Tām nav obligāti jābūt kolektīvas organizācijas formā, bet tajās jābūt savstarpējas sadarbības un atbildības aspektam. Meža īpašnieku kooperatīvu veidošanās nav panaceja meža īpašnieku sadarbības modeļu īstenošanā, tā tapšanas situācija un attīstības gaita norāda uz vēl vienu veidu, kādā apsaimniekot meža īpašumus. To veidošanās ierobežojumi un to faktoru identificēšana vietās, kur tas nenotiek, nenozīmē, ka tur nepastāv sadarbības principi.

4. Tapšanas teorija

Gan privāto meža īpašnieku nevalstisko organizāciju, gan it sevišķi kooperatīvu veidošanās ir jauna organizācijas forma meža apsaimniekošanā, līdz ar to pastāv iespēja, ka daudzveidīgās privātā meža īpašnieku pieredzes, pievienojoties meža kopīgas apsaimniekošanas sadarbības formai, rada, veido un pārveido līdz šim ierastās prakses. Tas ir tādēļ, ka mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības aktīvi veido un kopīgi veido jaunie līdzīpašnieki. Tādēļ daudzveidīgo prakšu, kuras turpinās un kuras rodas no jauna, analīzē var piemērot tapšanas teoriju jeb konkrētāk – jaunu noteikumu tapšanas procesu.

Jaunu noteikumu formulēšanu, noteikšanu un ieviešanu var raksturot tapšanas teorijas piedāvātajā izpratnē. Lai gan burtiski vides sociologu piedāvāto modeli (Hannigan, 2006, p. 136) var definēt par vides un sabiedrības rašanās, parādīšanās modeli, tomēr plašākā nozīmē tas ir tapšanas modelis. Jēdziena “tapšana” plašākā nozīmē ir adekvāta tādēļ, ka normu veidošanās teorētiku ieskatos jēdziens “normu rašanās” bijis maldinošs, jo bijis pārāk šaurs. Tas ir normu, noteikumu un prakšu rašanās, parādīšanās process vai kļūšana redzamam pēc tam, kad ticis noklusēts/bijis slēpts. Noklusētība un slēpšana nav jāsaprot kā apzināti piekopta prakse, bet drīzāk kā daudzveidīgu neapzinātu vēsturisko faktoru (“mantojuma”) ņemšana vērā pašreizējo procesu analīzē, kur pašreizējās darbības var skaidrot kā unikālu līdzšinējo un pašlaik veidošos normu un noteikumu savienojumu. Tapšana ietver arī pieredzes mācīšanos jeb sociālo mācīšanos, kas bija raksturīgs meža apsaimniekošanā 20.gs. 90.tajos gados.

Sociālo mācīšanos var interpretēt arī kā dalīšanos ar zināšanām⁷⁴, kas ir kolektīva rīcība un arī pieprasa pilsonisku iesaisti. Jaunu noteikumu tapšanas process nozīmē procesu, plūsmu, pielāgošanos un mācīšanos (Hannigan, 2006, p. 138). Tātad, līdz ar šo kopīgo tapšanu, arī sociālā organizācija un zināšanu radīšana ir pēc būtības plūstoša, dinamiska un adaptīva. Tā izpaužas ikdienas darbību līmenī, nevis hierarhiski lejup vērstā virzienā.

4.1. Tapšanas teorijas pielietošanas vēsture

Tapšanas teorija jau pusgadsimtu izmantota kolektīvās uzvedības socioloģiskā pētniecībā (Hannigan, 2006, p. 139). Tā izmantota arī sociālo kustību pētniecībā un šajā kontekstā arī pielietota sociālo kustību pētniecībā promocijas darbos Latvijā (Boguševiča, 2009, 19.-22.lpp.; Berdņikovs, 2010). Galvenā doma tapšanas teorijā, pārfrāzējot un kopsavelkot to autoru idejas, ir tāda, ka normas rodas procesa gaitā, kurā cilvēki ar dažādām interesēm pauž intereses un rīkojas līdz šim neierastās, neredzētās, neapzinātās, neaptvertās situācijās. Situācijas pašas par sevi, protams, var būt pieredzētas un zināmas citiem, bet neredzētas un neapzinātas tiem, kuri tās piedzīvo pirmo reizi vai pirmo reizi piedzīvo attiecīgā

---

⁷⁴ Kolektīvā rīcība un pilsoniska iesaiste kā zināšanu kopīgumi (Levine, 2007).

kombinācijā vai situācijā. Pie tam normas rodas kolektīvās rīcības procesa gaitā. Taču arī individuālo rīcību iespējams skaidrot ar tapšanas teoriju. Individīdi rīkojas kolektīvi, konstruējot rīcību, kognitīvā izpratnē definējot jaunas iespējas un ierobežojumus, vienlaicīgi mijiedarbojoties ar citiem, lai izveidotu (piešķirtu jēgu) kopīgo uzvedību (Hannigan, 2006, p. 143).

Teoriju var piemērot it sevišķi pirms-kooperatīvu dibināšanas un veidošanas posmam (skatīt detalizētāk 8.3. nodaļu par veidošanās procesu gadījumiem), dažādos līmeņos diskutējot par mežsaimniecības nozares interesēm, to specifisko pielāgotspēju citu kooperatīvu normatīvā regulējuma ietvaros. Šajā procesā ietvertas daudzveidīgu meža apsaimniekotāju intereses un šajā interešu saskaņošanas procesā kolektīvajai uzvedībai (pielāgojot Henigena idejas, (Hannigan, 2006, p. 140) unikāli raksturīgs ir tas, ka situācija ir neskaidra vai nenoteikta vai nedefinēta un tādejādi esošās normas nevar nodrošināt atbilstošas vadlīnijas rīcībai. Tādejādi notiek kolektīvs inovāciju process, veidojot uzvedības vadlīnijas pašiem no jauna. Nav runa tikai par pašnoteikšanos, noteikt normas sev, bet arī par citu organizāciju piemēru ņemšanu vērā un adaptēšanu mežsaimniecības nozarei. Piemēram, lauksaimniecības kooperatīvu pastāvēšanu Latvijā vai citu valstu privāto meža īpašnieku kooperatīvu pieredzi. Normu rašanās procesā jebkurā gadījumā ir būtiski, ir tas, ka meža īpašnieku kooperatīvu darbības nosacījumi un reālās prakses ir unikāls tapšanas procesa piemērs, jo normas, kuras parādās, rodas un bijušas noklusētas, veidojas, no vienas puses, aizgūstot citus gadījumus, no otras puses, no jauna.

Otrs aspekts tapšanas teorijas pielietošanā saistīts ar vides pārmaiņu procesu neparedzamību. Vides socioloģijas autori izmanto tapšanas teoriju, lai skaidrotu neparedzamās sekas tādā vai citā saimnieciskajā darbībā.

Neparedzamās sekas, savukārt, saistītas ar Arija 'sarežģītības (*complexity*) teoriju', kur iznākumi, sekas attīstās neparedzamos, nelineāros virzienos un pat haotiskos virzienos (Urry, 2013) un līdzšinējo pētījumu atziņām, ka mūsu pašreizējā izpratne par to, kas determinē menedžmenta intensitāti, ir zema, it sevišķi plašā mērogā un tādejādi ir sarežģīti izvērtēt intensifikācijas vides un sociālos kompromisus (*trade offs*) (Levers et al., 2014). Proti, nav skaidrs, kas un kādā veidā tiek dots pretī, upurēts, iemainīts pret intensifikāciju.

4.2. Tapšanas teorijas izmantošanas iespējas

Teorija izmantojama kontekstā ar sistēmpieejas izpratni, kur arī ir 'tapšanas' vai 'rašanās' princips, kas paredz to, ka sistēmas elementi mijiedarbojoties, rodas (arī) kaut kas cits šo elementu mijiedarbības rezultātā, kas nebija klātesošs pašos elementos (Kerr, 2012, loc. 72-83).

Henigens raksta par dabas, sabiedrības un vides tapšanas modeli, tā pielietojumu un izmantošanas iespējām. Autors norāda, ka viena izteikta šī modeļa priekšrocība pār citām pieejām ir tāda, ka to var attiecināt uz plašāku fenomenu loku. Salīdzinājumā ar aģentu tīkla teorētisko ietvaru (5.nodaļa), tajā nav nepieciešama sava specifiska žargona ieviešana. Citiem vārdiem sakot, ar tapšanas teoriju mēs izvairāmies no postmodernām ambīcijām jau zināmus fenomenus apzīmēt jaunos veidos.

Tapšanas modelī ir daži pamatpieņēmumi. Pirmkārt, papildus tapšanas jēdzienam kā attiecības ar dabu raksturojošiem jēdzieniem, attiecības ar dabu raksturo arī plūstamības jēdziens. Tas ir jautājums ne tikai par sociālo konstruēšanu, bet arī par materiālistiskiem elementiem un to iekļaušanu analīzē. Šeit var vilkt paralēles starp tapšanas teoriju un aģentu tīkla teoriju. Autors atsaucas uz Lokija idejām par dabas substanci un modeli (Lockie, 2004). Otrkārt, nepieciešams uztvert dabas un sabiedrības attiecības dinamiskākā veidā ar improvizācijas procesa starpniecību (Hannigan, 2006, p. 148). Ar pēdējo, acīmredzot, domāts, ka pastāv dažādas situācijas, kurās lēmumu pieņemšana un rīcība ir situatīva un būtiski atkarīga no attiecīgā brīža dabas un sabiedrības attiecību dinamikas, virzības. Šī virzība nav lineāra, tādejādi paredzama tikai vispārējās stratēģiskās vadlīnijās. Dabas un sabiedrības attiecību dinamiskā vide ir hipotētiski vērojama un izpaužas meža īpašnieku organizāciju dibināšanās un attīstīšanās pieredzē (9.nodaļa).

Operacionāli jeb empīriski mērāmo kritēriju ziņā norādāmi sekojoši aspekti, kas raksturo parādīšanās, rašanās un tapšanas procesus. Tie ir situācijai piemērojamie noteikumi; situācijas izzināšana; potenciālo aģentu novērtēšana; un kopīga pārliecība par tiesībām, kas a) rada normu; b) apstiprina normai atbilstošu uzvedību; c) apvalda uzvedību, kas nav normai atbilstoša; d) attaisno to popularizēšanu; e) pieprasa atturēt to cilvēku rīcību, kuri nepiekrīt. Par pašu *normas* jēdzienu, normu teorijas autori Tērnors un Kilians papildina, ka norma neattiecas tikai uz likumu vai precīzām noteiktas uzvedības gaidām, bet arī uz faktoru kopumu, ieskaitot norādes uz situācijai raksturīgām pazīmēm un paredzami iesaistīto aģentu ilustrēšanu (Turner & Killian, 1987). Tas teorētiski nozīmē to, ka likumdošanā noteiktos nosacījumus, kas jāievēro un ko pēc tam uzrauga un kontrolē valsts pārvaldes institūcijas (Valsts meža dienests, mežniecības), var veidot arī paši meža īpašnieki, to pārstāvošās un sastāvošās nevalstiskās organizācijas, meža profesionāļi, mežsaimniecības uzņēmēji un to lobiji un citi iesaistītie aģenti. Tāpēc no teorijas viedokļa ir būtiski, lai varētu identificēt situācijām raksturīgās pazīmes un noteikt meža īpašnieku iesaisti likumdošanā.

Kolektīvās uzvedības pētniecībā ir uzdots jautājums par to, vai uzvedību virzošās normas ir institucionalizētas, vai top, kas plašāk nozīmē, ka tās veidojas, rodas, parādās, kļūst redzamas (Hannigan, 2006, p. 141). Kopsavelkot, tapšanas aspekts kā pretstats

institucionalizētām normām. Līdzīgi arī jautājums praksēm vai aktivitātēm, kas jaunās kombinācijās iedibinās kā normas organizācijās vai pastāv, ilgst līdz tam. Normu tapšanas procesā kolektīvā uzvedība, savukārt, tiek attēlota kā veidojošos normu ieņemšana forma, radušos sociālo attiecību ieņemšana forma vai abu. Šādu interpretāciju gan kritizē sekojošu argumentu veidā. Kritiķi norāda, ka, pirmkārt, tipoloģija jau kopā struktūras un uzvedības elementus, klasificēšanas un skaidrošanas elementus. Otrkārt, ir grūti noteikt cēloņseku sakarības starp kategorijām, jo viena var ietekmēt otru (piemēram, pastāvošās sociālās attiecības var noteikt esošo normu veidus, ne tikai veidojošās normas rada noteiktas sociālo attiecību kombinācijas). Atbilde kritikas argumentiem, savukārt, varbūt sekojoša. Pirmkārt, aģentu tīkla teorija veiksmīgi tiek galā ar struktūras un uzvedības aspektiem, fokusējoties uz attiecībām tīklos kā procesu, bet klasificēšanas un skaidrošanas (forma un saturs) problēmu var risināt ar citām pieejām, kas tiks izmantotas darbā. Būtisku ieguldījumu skaidrošanā var dot aģentu tīkla teorijas *tulkošanas* jēdziens. Otrkārt, cēloņseku sakarības nozīmību mazina un aizvieto procesu analīze un aprakstīšana to daudzveidībā, sarežģītībā un nelinearitātē.

Tapšanas jēdziens tomēr lietots situācijās, kurās radusies elastīga, adaptīva, lokāli bāzēta atbilde. Svarīgi ir arī improvizācijas elementi (Hannigan, 2006, p. 142). M.Kellija norāda uz “tapšanas procesā esošiem īpašumtiesību veidiem” kā jaunu pienesumu jau esošajiem īpašumtiesību plāniem - kooperatīviem, uzņēmumiem, kuri ir darbinieku īpašumā un valdību sponsorētiem uzņēmumiem (Kelly, 2012, loc291). Latvijas situācijā mezsaimniecības kooperatīvi var tikt uzskatīti par “tapšanas procesā esošiem īpašumtiesību veidiem”, jo ir jauns pienesums esošajiem īpašumtiesību plāniem.

Tapšanas jēdziens ir saistīts ar to līdzsvarojošu vai ietverošu – iesakņotības jēdzienu (Klerkx & Leeuwis, 2009). To var saistīt arī ar inovāciju kā sadarbības tīklu rezultātu informācijas apmaiņas un mācīšanās procesā (Tisenkopfs, Kunda, Šūmane, Brunori, Klerkx, & Moschitz, 2015). Inovācijas ir tas, kas ir *radies* informācijas apmaiņas un mācīšanās procesa rezultātā. Arī kooperatīvu veidošanās procesi ietver vairākus sociālās inovācijas aspektus. Sandra Šūmane⁷⁵ izmantoja “inovāciju” jēdzienu pārtikas ķēžu analīzē, definējot “inovācijas kā daudzdimensionālu praksi” (Šūmane, 2010), Matīss Neimanis pētīja mijiedarbības inovācijā meža nozarē (Neimanis, 2013). Mana darbā kontekstā būtiskāks par sociālajām inovācijām ir sociālās mācīšanās jēdziens un tā teorētiskais pielietojums meža īpašnieku sadarbības analīzē. Sociālā mācīšanās aspekts kā motīvs ir aktuāls arī refleksīvās modernizācijas literatūrā. Tajā sociālās mācīšanās process ietver zināšanu kolektīvu iegūšanu. Sociālās mācīšanās process izšķiroši ietver zināšanu kolektīvu apgūšanu. Ronijs

---

⁷⁵ Sandra Šūmane secina, ka “inovācija ir daudzdimensionāla prakse, kurā savijas tehnoloģijas, sociālas, ekonomiskas, politiskas un zināšanu stratēģijas”.

Lipšucs (*Ronnie D. Lipschutz*) raksturo sociālo mācīšanos kā konsensus zināšanu sasniegšanas balstiesisku (deliberatīvu – politikas zinātņu kontekstā tas ir pārrunu, sarunu, apsvēršanas, apdomāšanas aspekts) papildu procesu, kas notiek absolūtas patiesības nepastāvēšanā un kurā ir dažādi argumenti, neskaidrības un pretrunas (Lipschutz, 1996, p. 64). Sociālās mācīšanās izvērsums meža apsaimniekošanas jomā piemērots savstarpējā mācīšanās no līdzgaitniekiem (*peer-to-peer*) gadījumā (Hamunen et al., 2015), paplašinot meža apsaimniekošanas zināšanas.

Būtiski no kolektīvās un individuālās uzvedības analīzes atgriezties pie tēmas par organizatorisko aspektu. Autori runā arī par topošiem organizēšanas veidiem. Tiek norādītas divas galvenās organizēšanas formas – centrāls birokrātisks modelis un decentralizēts, neformāls modelis.

Tapšanas dinamikas aspekts, kas arīdžan ir būtisks meža īpašnieku organizāciju veidošanās specifikas gadījumā, arī tiek iekļauts tapšanas teorijā. Proti, no vienas puses, teorija skaidro to, kā organizācijas rodas, parādās, veidojas no jauna, bet, no otras puses, organizāciju darbība ir saistīta ar situācijas neatliekamību, pēkšņumu vai tamlīdzīgi. Proti, veidošanās process un procesa temps, ātrums, laika dimensija un kopumā dinamika.

4.3. Tapšanas teorijas izmantošanas ierobežojumi

Tapšanas teorija tiek kritizēta par to, ka tā maz pasaka par normu saturu vai vienas vai otras normas pārākumu. Tā vietā tā runā par normu veidošanos, bet ne par pašām normām, to būtību. Cita kritika ir par to, ka tā pārāk plaši interpretē normu jēdzienu (Hannigan, 2006, p. 140). Proti, tajā var ietvert visu ko.

Veidošanās modeļa pieņēmumos netieši tiek kritizēta aģentu tīkla teorija. Pirmkārt, atzīt to, ka attiecības starp sociālo un materiālo ir gan mijiedarbīgas un top, veidojas, nenozīmē automātiski, ka tas apstiprina apgalvojumu par to, ka dabas aģentūra ir pilnībā vienlīdzīga cilvēku aģentūrai. Otrkārt, pārmetumi par sava specifiska žargona ieviešanas nepieciešamību. Citiem vārdiem sakot, ar tapšanas teoriju mēs izvairāmies no postmodernām ambīcijām apzīmēt procesus jaunus veidos. Tomēr neraugoties uz šiem pārmetumiem, darbā tiks izmantota aģentu-tīkla teorija, jo tās konceptuālajā laukā ietilpst ne tikai topošu normu un noteikumu ietvars, forma, bet arī to saturs. Tas ir, kādā veidā normas un noteikumi tiek tulkoti jeb, citiem vārdiem sakot, likti vienādās kategorijās, attiecīgi salāgojot dažādas izpratnes.

4.4. Kopsavilkums

Nodaļā noskaidrots, ka procesu, kurā daudzveidīgās prakses veido jaunus sakausējumus – un par tādiem uzskatāmi privāto meža īpašnieku nevalstisko organizāciju un meža īpašnieku kooperatīvu veidošanās, analīzē var piemērot tapšanas teoriju.

Tapšanas teorijā galvenais uzsvars ir uz normu rašanās, parādīšanās un attīstīšanās jeb vienā vārdā – veidošanās procesu. Tātad galvenā runa ir par normu, noteikumu un prakšu rašanās, parādīšanās procesu vai kļūšanu redzamam pēc tam, kad ticis noklusēts/bijis slēpts. Jaunu noteikumu veidošanās un pārveidošanās nozīmē procesu, plūsmu, pielāgošanos un mācīšanos. Tātad līdz ar šo kopīgo rašanos, arī sociālā organizācija un zināšanu radīšana ir pēc būtības plūstoša, dinamiska un adaptīva.

Galvenā doma tapšanas teorijā, pārfrāzējot to autoru idejas, ir tāda, ka normas rodas procesa gaitā, kurā cilvēki ar dažādām interesēm pauž intereses un rīkojas līdz šim neierastās, neredzētās, neapzinātās, neaptvertās situācijās. Situācijas pašas par sevi, protams, var būt pieredzētas un zināmas citiem, bet neredzētas un neapzinātas tiem, kuri tās piedzīvo pirmo reizi vai pirmo reizi piedzīvo attiecīgā veidā vai situācijā.

Privāto meža īpašnieku interešu saskaņošanas procesā, piemēram, meža īpašnieku kooperatīvu veidošanās procesā kolektīvajai uzvedībai unikāli raksturīgs ir tas, ka situācija ir neskaidra vai nenoteikta vai nedefinēta un tādejādi esošās normas nevar nodrošināt atbilstošus padomus vai vadlīnijas rīcībai. Tāpēc varam runāt par jaunu normu rašanās un nostiprināšanās procesu, gan aizgūstot pieredzi no šajā gadījumā lauksaimniecības kooperatīviem, gan ņemot vērā īpaši mežsaimniecībai raksturīgo.

Tapšanas teorija kā **normu *per se*** veidošanās raksturotāja tiks apvienota ar aģentu tīkla teoriju, lai raksturotu, **kādā veidā** normas veidojas, kā pieņēmumi, pieredzes, zināšanas u.tml. tiek pārnestas, interpretētas un pārinterpretētas un kāda ir sociālo aģentu loma un nozīmē to pārnēsē.

Nākamajās nodaļās **aģentu tīkla teorija** un **kopīgo resursu kopīgas pārvaldības pētniecības pieejas** tiks izmantotas kā teorētiski un metodoloģiski rīki, lai analizētu meža īpašnieku organizāciju **veidošanās** procesu un attīstību (NVO, kooperatīvi, baznīca, veidošanās procesi) dažādos kopīgo resursu pārvaldības līmeņos – **tiesiski normatīvajā, kolektīvajā un operacionālajā.**

5. Aģentu tīkla teorijas pieeja kopīgas apsaimniekošanas izpētē

Teorijām kā tādām ir ierobežojumi un iespējas. “Teorētiķi, kuri gadu gaitā attīstījuši teorētiskos modeļus un pielietojuši to praksē, cenšas pielietot tos pēc iespējas vairāk gadījumos” (Ostrom, 1990, p. 24). Tas rada gan ieguvumus, gan trūkumus. Ieguvums ir empīriskā materiāla iekļaušana noteiktā konceptuālā rāmī, interpretējot iegūtos rezultātus noteiktā veidā. Tajā pašā laikā šis noteiktais veids var būt ne tik adekvāti atbilstošs skaidrojamiem fenomeniem, tādejādi teorētiskais ietvars kļūst kā traucēklis, apgrūtinājums, jo netieši (apzināti vai neapzināti) rada tieksmi iekļaut empīrisko materiālu izvēlētajā teorijas ietvaros, ignorējot vai neņemot vērā dažādus teorētiskajiem modeļiem ārējus faktorus. Tomēr, kā raksta Ostroma, “teorijas spēks ir tieši proporcionāls situāciju daudzveidībai, ko teorijas var skaidrot” (Ostrom, 1990, 24).

Viens no būtiskiem dalījumiem sociālo zinātņu teorētiskajās pieejās ir starp pieejām, kuru analīzes centrā ir cilvēku apzināta **rīcība** un pieejām, kuras koncentrējas uz **sociāli strukturālajiem** nosacījumiem vai ierobežojumiem rīcībai (Benton & Redclift, 1994, p. 7). Sociālo tīklu izpētē uzsvars uz tīklos iesakņoto aģentu savstarpēji saistīto sociālo attiecību izpēti, kas piedāvā rīcības iespējas un ierobežojumus. Uzsvars ir uz attiecībām, nevis pazīmēm un uz strukturālām mijiedarbībām, nevis izolētiem individuāliem aģentiem (Brass, Galaskiewicz, Greve, & Tsai, 2004).

Aģentu tīkla teorija (turpmāk, ATT) ir līdzkonstruktīvisma teorētiskā pieeja⁷⁶ ar starpdisciplināru raksturu, kuras nozīmīgākie autori ir Bruno Latūrs (*Bruno Latour*), Mišels Kalons (*Michell Callon*), Džons Lavs (*John Law*), Džons Hasards (*John Hassard*) un citi (skatīt, piemēram, Latour, 1993; Law & Hassard (Eds), 1999; Latour, 2005). Autori piemēro teoriju plašam pētījumu nozaru, apakšnozaru un tēmu lokam. Piemēram, B.Latūrs citu autoru starpā devis ieguldījumu zinātnes un tehnoloģiju pētniecībā (turpmāk ZTP) (*science and technology studies* jeb *STS*). M.Kalons ekonomikas socioloģijas nozarē attīstījis izpildāmības teoriju, kurā galvenais uzsvars ir to, ka tirgus izpilda ekonomiskās idejas un ekonomisko rīcību tā vietā, lai atklātu dabiskos likumus tirgū (MacKenzie & Millo, 2003; Callon, 2005; Callon, 2007; Overdevest, 2011).

Pārfrāzējot Mišelu Kalonu, “sociologiem jācenšas identificēt aģentus, kuri ir spējīgi mainīt ietvarus, kuros tie atrodas, un pārveidot citas vietas tāpēc, ka viņi atrodas ļoti stratēģiskā vietā” (Hinchliffe, Kearnes, Degen, & Whatmore, 2007). Stratēģiskā vieta, no vienas puses, ir plašs jēdziens, kurš nozīmē jebkura būtiska aģenta vietu un lomu, jo

---

⁷⁶ Iemesli, kāpēc ATT nav gluži saucama par sociālā konstruktīvisma pieeju, kā latviski pieejamos zinātniskajos darbos piedāvāts (Šūmane, 2010), saistīti ar Bruno Latūra hrestomātisko darbu ATT izklāstā un pamatojumā (Latour, 2005), kā arī citu autoru, piemēram, Džonotana Mērdoha pausto par „ko-konstruktīvistu” tradīciju (Murdoch, 2001).

attiecīgais aģents (vienalga vai cilvēks vai tehnoloģijas, dabas resursi utt.) ar savām liecībām veido un pārveido nozīmes mijiedarbībās. No otras puses, stratēģiskas vietas ir tie mezglpunkti, kur notiek zināšanu, pieredzes un citu aspektu mijiedarbības.

Socioloģiskos meklējumos izkristalizējas divas pretējas stratēģijas, kuras viena otru papildina. Viena ir lejupvērsta pieeja, izveidojot tēmai atbilstošu darba struktūru, kurā vispārīgajā struktūrā tiek ietvertas dažādas zināšanas. Otra ir augšupvērsta, metodoloģiski antropoloģiska pieeja (vai zinātnes etnogrāfija (Law, 2004, p.18)), apgūstot iespējams plašas tēmai atbilstošas zināšanas, kuru izveides un pārveides nosaka darba struktūru. Minētās stratēģijas ir viena otru iteratīvi papildinošas. To kombinēšana atgādina Bruno Latūra (*Bruno Latour*) idejas par “neapmierināto sociālo zinātnieku”, kurš meklē sociālo procesu nozīmi pastāvīgā “pietuvināšanā un attālināšanā” no mikro uz makro līmeni un pretēji. Latūrs piedāvā fokusēties ne tikai uz pastāvīgu “pietuvināšanu un attālināšanu”, bet arī pārskatīt līdzšinējos skatupunktus, nemeklējot īsākos ceļus, steigšanos ar sakarību atrašanu aģentu vietā, bet atbildot uz jautājumu vai viena aģenta rīcība rada izmaiņas cita aģenta rīcībā (Latour, 1999b; Latour, 2005).

Tālākās apakšnodaļas tiks veltītas tam saturam, kam neapmierinātie sociālie zinātnieki seko un cenšas izzināt. Runa ir par aģentūru – aģentu rīcību un to dabu.

5.1. Aģentu rīcību nozīmju tulkošana tīklos

Aģentūra pastāv, darbojas, funkcionē tīklos. Aģentūra un tīkli “vienas medaļas divas puses” (Latour, 1999b, p. 19), tātad viena un tā paša procesa būtiskas, klātesošas sastāvdaļas, kas pastāv tīklā jeb savstarpējās mijiedarbībās. Mijiedarbības tīklos ir tie koordinātu punkti, vietas, kur aģentūra izpaužas, kļūst redzama, identificējama. Šīs nodaļas mērķis ir atšķetināt galveno jēdzienu aģents un tīkli konceptualizāciju. Pirmkārt, “aģentūra” (un struktūra, bet tikai attiecībās ar aģentūru un tīkliem) kā darba kopējā ietvara izpētes paradigma, un, otrkārt, teorētiskais ietvars, kādā veidā aģents un struktūra iekļaujas tīklu ekvivalentā – tulkošanā socioloģiskā izpratnē.

Latūra piedāvājumam “sekot [neapmierinātībai] visur” (Latour, 1999b, p. 17) rada vairākas sekas, kuras būtiski raksturo aģentu rīcības dabu. Latūrs norāda, ka “rīkošanās jautājums (*actantiality*) nav par to, ko aģenti dara <..> bet par to, kas *nodrošina* aģentus ar viņu rīcībām, ar viņu subjektivitāti, ar viņu nolūkiem, ar viņu morāli” (Turpat, p. 18). Aģenti nav tikai vienkārši pētījuma objekti vai informanti, tāpēc “vairs nav pietiekami ierobežot aģentus ar informantu lomu, piedāvājot labi zināmu veidu gadījumus.” (Latour, 2005, p. 11). Latūrs turpina, ka aģentiem “jāsniedz iespēja veidot pašiem savas teorijas par to, kas ir tas, kas veido “sociālo”” (Latour, 2005, p. 11). Latūrs norāda, ka “nav iemesla izvēlēties starp sociālās kārtības konceptualizēšanu kā Sabiedrības veidotu un citu, kas iegūta ar varbūtībām

paredzamu individuālu atomu kompozīcijas veidā. Lai kļūtu par aģentu ir tikpat labi lokāls sasniegums kā ieņemt “kopēju” struktūru” (Latour, 1999, p. 18).

Latūrs veic ekskursu citās zinātnēs (skatīt arī Latour, 1993) un socioloģijā, un secina, ka “aģents nespēlē aģentūras lomu un tīkls nespēlē sabiedrības lomu”(Latour, 1999, p. 18-19). Pirmkārt, tas nozīmē nenodalīt prakšu un rīcības līmeni no vietām, kur tās notiek. Otrkārt, tas ir cieši saistīts arī ar jaunākajām pieejām vides socioloģijā, kur ir rosinājums no jauna konceptualizēt dabas-sabiedrības attiecības kā sarežģītas, attīstošās socio-dabas montāžas (Bowden, 2017) un arī ilgtspējas zinātnē plašākā nozīmē (Marsden, 2018). Tādā ziņā mijiedarbības notiek bezgalīgi, nerasniedzot ne mikro-līmeni (jo nekad nav mijiedarbības, kuras nav iekļautas kādā ietvarā), ne makro-līmeni. Latūrs tādejādi norāda, ka ir tikai lokāli kopsavilkumi, kas rada vai nu lokālas totalitātes (oligoptikas) vai totālas lokalitātes (aģentūras) (Latour, 1999, p. 18-19). Šie lokālie kopsavilkumi nav tikai sociāli, bet mijiedarbībās būtiski klātesoši ir “dabas elementi”, kur ir “reālas” vienības, nevis tikai “dabiskā” iekārtojums sociālajās praksēs (kā to sociologiem pārmet Džonotans Mērdohs (*Jonathan Murdoch*), Murdoch, 2001).

Individuālās un kolektīvās rīcības tiks analizētas kā “aģentūras” (un konkrēti – kā “totālās lokalitātes”) “pietuvināšanas” (*zoom-in*) procesā. Tas ir, izteikti situatīvas mijiedarbīgas attiecības. Pētniecisku mērķu dēļ darba pirmajās trīs nodaļās tika iezīmētas robežas un ietvars izpratnei, ko mēs saprotam ar individuālu vai kolektīvu rīcību jeb raksturoti rīcības “strukturālie” aspekti. Pirmajās trīs nodaļās radīta “pasāža”⁷⁷ no dabas sistēmām (1.nodaļa) uz sociālām sistēmām (2.nodaļa) un to pārvaldību (3.nodaļa). Pārvaldības procesu izpratne, savukārt, iesāk kooperatīvu veidošanās pieredzes, daudzas kopējo resursu pārvaldības gadījumu pieredzes tēmu, un arī promocijas darbā paredzētā empīriskā materiāla analīzes ietvaru, kādā veidā “aģentūru/struktūras” kopīgā izpratnē iekļaujas gan subjekti, gan objekti – turklāt līdzvērtīgās attiecībās.

Teorētiskais ietvars, kādā veidā aģentūras/struktūras izpaužas, ir tulkošana socioloģiskā izpratnē, kas ir ATT jēdziena “tīkls” ekvivalents. Paša jēdziena lietošana ir problemātiska, jo kā norāda Niks Lī (*Nick Lee*) un Pols Steners (*Paul Stenner*) pastāv risks uzskatīt visas savstarpējās saiknes par “tīkliem”. Autori to formulē tā, ka sakarā ar to, ka “mēs nojaucam visas ontoloģiskās (esamības) robežas un padarām visu par “tīklainu”, mēs kļūstam neuzmanīgi pret sarežģītību un neviendabīgumu” (Lee & Stenner, 1999, p. 110). Esamības robežu nojaukšana vai visa padarīšana par tīklainu mežu kā dabas resursu gadījumā ir riskanta, jo attiecības nav viendabīgas, dažādu dabas aģentu (sociālie aģenti, ne-sociālie

---

⁷⁷Atsaucoties uz Mišela Serē (*Michel Serres*) jēdzienu (skatīt Serē angļiski tulkotos darbus, piemēram, James & Federman, 1989; Lapidus, 1995; Sankey & Cowley, 2008).

aģenti) mijiedarbības ir pēc savas būtības dažādas. Lai būtu iespējams pētīt mijiedarbības meža īpašnieku tīklos (īpašnieki, meža īpašumi, meža profesionāļi, tehnika, dzīvā daba utt.) par to, vai un kā tie kopīgi (vai nē) apsaimnieko mežus (darbības meža īpašumos), nepieciešams kopīgas apsaimniekošanas analīzē iekļaut gan fiziskās realitātes aģentus (dzīvās būtnes, organismi, vide jeb dzīvnieki, putni, ogas, sēnes, augsne utt.), kuru daba ir citāda, gan dažāda veida sociālos aģentus (meža īpašnieki, meža īpašnieku organizācijas, apvienības, meža īpašnieku kooperatīvi). ATT ir vērtīgs risinājums, lai varētu analizēt mijiedarbības dažādajos tīklos. Aģenti savas zināšanas, pieredzes, viedokļus, attieksmes pauž, nodot, formulē, tulkojot to citiem. Citiem vārdiem sakot, socioloģiskā izpratnē tas nozīmē pieredzes un zināšanu paušanu, formulēšanu un interpretāciju. Pie tam tas notiek tīklos, kuros identificējams tikai tas, kas tiek tulkots.

Tieši tulkošanas jeb tulkojumu jēdziens ir ATT iecerētā “tīklu” nozīme (Latour, 1999, p. 15), nevis cita veida tīkli, piemēram, sociālie tīkli mūsdienās. Tulkojumi nozīmē zināšanu, pieredzes, tekstu, nozīmju izskaidrošanas, tulkošanas procesu, ko nevar izmērīt skaidri un tieši, pie tam mērot saiknes tīklā – kurš ar ko “tīklojas”. Tādā ziņā nozīmi nosaka tulkojumi, nevis subjekti vai objekti, kuri tiek savienoti. Latūrs norāda uz atšķirību starp **starpniekiem**, kas ir tādi aģenti, kas nodod nozīmi bez izmaiņām, un **starpnešiem**⁷⁸, kas ir tādi aģenti, kas pārveido, tulko, maina elementu nozīmi, kurus viņi pārnes (Latour, 2005, p. 39). Latūrs turpina, ka aģentu tīkla teorijā “nav viena izteikta sociālo kopumu veida, pastāv neskaitāms starpnešu daudzums, un kad tie tiek pārveidoti uzticamos starpniekos, tā nav likumsakarība, bet rets izņēmums, kuru jārisina ar papildus darbu, parasti iesaistot vēl vairāk starpnešus. (Turpat, p. 40). Tāpēc ATT noderīgums ir tieši teorētiskā atļaujā iesaistīt starpnešus, lai sasniegtu darba mērķi un atbildētu uz pētnieciskajiem jautājumiem. Starpneši ir tie, kuri tulkošanas procesa pārveido un maina pausto nozīmi, tāpēc tulkošanas jēdziens ATT tiks piemērots, lai līdzsvarotu un pārvērstu aģentu zināšanas privāto meža īpašumu pārvaldības un apsaimniekošanas jaunās formās – privāto MĪK, MĪB, baznīcas mežu un citās izpausmēs.

Tulkošana aģentu tīkla teorijā galvenokārt nozīmē vienas lietas pārvēršanu citā (Law 2004, p. 60, 74), uzskatot šīs “lietas” par līdzvērtīgām (Law 1999, p. 8). B.Latūrs sāk ar jēdzienu “sociālais”, kas nozīmē saiknes veidu. Viņš un ATT līdzautori piedāvā nenoteikt “realitātes jomu vai noteiktus aspektus”, bet saikne ir “kustības, pārvietošanas, transformācijas, tulkojuma, piefiksēšanas apzīmējums” (Latour 2005, p. 64-65). Citiem vārdiem sakot, lietas un procesi kļūst redzami, var tikt analizēti un saprasti tikai to mijiedarbību rezultātā (Law 1999; Brown and Capdevila 1999).

---

⁷⁸ Jēdzienu tulkojumu angļiski skatīt jēdzienu skaidrojumā darba sākumā.

Tātad promocijas darba saturā būtiska loma ir aspektiem, kas mijiedarbojas tīklos. Tas ir jautājums par divu līmeņu ņemšanu vērā – nošķiršanas jeb atdalīšanas (*purification*) un tulkošanas līmenis (Latour, 1993, p. 11). Nošķiršanas un tulkošanas darba kontekstā es piedāvāju operacionalizēt šādi. Nošķiršanas līmenī iedalāmi dažādi cilvēciskie, cilvēku radītie un dabas faktori – meža īpašnieki, viņu rīcība, attieksmes, īpašumtiesības, ieguves prakses (tas, kādā veidā tie apsaimnieko savas resursu sistēmas – meža īpašumus, izgūstot no tiem resursu vienības un to tālāko mērķi – koki, kokmateriāli utt.). Tulkošanas līmenī, savukārt, zināšanas par resursu sistēmām funkcionē un kļūst redzami, aģenti veido un pārveido nozīmes mijiedarbībās.

Tomēr ir vairāki aspekti, par kuriem ATT tikusi kritizēta. Par tiem vērts diskutēt un ņemt vērā, lai tālāk runātu par ATT pielietojamību mijiedarbību un grupu analīzē.

Aģentu tīkla teorijas neviennozīmīgumu un pielietojamības sarežģītības problēmas izpaužas zinātniskā polemikā starp ATT autoriem un teorijas kritiķiem⁷⁹.

ATT tiek kritizēta par nesavietojamu jēdzienu savietošānu vienā teorijā. Piemēram, uzsverot problēmu tajā, ka teorija vienlaicīgi paredzēta kā **reāla** perspektīva, tajā pašā laikā noliedzot, ka domājams dabisks fenomens pastāvējis pirms zinātnieki to “izveidojuši”, tātad viss ir (zinātnieku) **konstruēts** (Elder-Vass, 2014).

Aģentu tīkla teorija veiksmīgi izmantojama **metodoloģiski**, tomēr var rasties neskaidrība un grūtības novilkt stingras robežas un izlemt kādus aģentus un tīklus iekļaut pētījumā vai izslēgt no tā / neiekļaut tajā (par to rakstījuši, piemēram, Miller, 1996; Strathern, 1996; McLean & Hassard, 2004; Alcadipani & Hassard, 2010, p. 420; Passoth & Rowland, 2010, p. 834). Arī paši ATT autori ir bijuši pietiekami kritiski noskaņoti par teorijas metodoloģisko pielietojumu (Law, 2004). Vēl jo vairāk, Bruno Latūra visbiežāk citētajā rakstā⁸⁰, autors rosina zinātniekus pēc būtības būt kritiskiem pret zinātniskām zināšanām (Latour, 2004b; arī Latour, 2005). Ar “kritiskumu” saprotot priekšrocību – trūkumu, iespēju – risku, un citu pretēju kategoriju izvērtēšanu. Teorijas kritikas atspēkošanai vērts pieminēt, ka ATT tiek jaukta ne tikai ar sociālā konstruktīvisma pieeju, bet arī ar postmodernajām pieejām, kurās tiek kritizēti, piemēram, “lielie naratīvi”. Tomēr ATT autori uzskata, ka ierosinātās

---

⁷⁹ Viens gadījums saistīts ar Bruno Latūra un Deivida Blora (David Bloor) rakstu un atbildes rakstiem zinātnes socioloģijas, zinātnes filozofijas jomā (Bloor, 1999a; Latour, 1999a; Bloor, 1999b). Deivida Blora rakstā “Anti-Latour” ir detalizēti un skrupulozi analizēta un pārskatīta Latūra teorija. B.Latūrs, acīmredzot, šādu analīzi saņēmis, ņemot vērā viņa pretendiciozo eseju apkopojumu (Latour, 1993), kurā pamato problēmu ar, manuprāt, modernisma autoru neapzināšanos, ka viņu zinātniskā darbība bijusi de facto postmoderna. Savukārt, Blora raksta detalizācija saistīta ar viņa līdzšinējo darbību zinātnes filozofijas jomā (piemēram, Bloor, 1975; kā arī citētos rakstos, kas specifiski saistīti ar “cietās zinātnes” zinātniskuma analīzi (Bloor, 1992; Bloor, 1996; Bloor, 1997; Bloor, 2007), un Latūra darbību uztvēris kā nopietnu pieteikumu šajā nozarē. Bloor arī pirms tam rakstījis vairākus atbildes rakstus citu zinātnieku idejām (Bloor, 1998; Bloor, 2004).

⁸⁰ ISI Web of Science citēts 383 reizes.

dekonstrukcijas nav mērķis, kas jāsasniedz, bet jātiek tam pāri. Būtiskāk ir pārbaudīt, kas ir jaunās institūcijas, procedūras un jēdzieni, lai varētu savākt un no jauna savienot sociālo (Latour, 2005, p. 11; Latour, 2004a).

5.2. Aģentu tīkla teorijas pielietojamība mijiedarbību un grupu analīzē

Aģentu tīkla teorijas viena no lielākajām priekšrocībām meža kopīgas apsaimniekošanas pētniecībā ir iespēja pētīt, sekot līdz, aprakstīt ne tikai šauram organizāciju veidošanās procesam, bet plašākam, dinamiskam grupu veidošanās procesam. Tomēr grupu veidošanās nav panaceja “kopīgumam” mežu kopīgā apsaimniekošanā. Grupu veidošanās (rašanās, turpināšanās, attīstīšanās utt.) tādā vai citā formā (meža īpašnieku organizācijas, biedrības, apvienības, kooperatīvi utt.) nenozīmē, ka aģenti vienosies un paļausies uz savstarpēji izrunātu, izvērtētu, izlemtu rīcību, kas būtu optimāla mežu ilgtspējīgai apsaimniekošanai, bet tas ļauj identificēt, noteikt vietu, kur mijiedarbības notiek un aprakstīt, kādas nozīmes un kā tiek tulkotas mijiedarbībās.

ATT pielietojamībā mijiedarbību pētniecībā grupu veidošanās procesā ir vairāki svarīgi nosacījumi. Pirmkārt, pieņēmums, ka lietas un procesi kļūst redzami, analizējami un saprotami tikai kā to mijiedarbību sekas (Law, 1999; Brown and Capdevila, 1999). Otrkārt, mijiedarbojas gan cilvēki, gan daba (Latour, 1993, p. 10-12), citiem vārdiem sakot, sociāli un ne-sociāli aģenti, kā minēts Šūmane, 2010, p. 36). Treškārt, galvenie jēdzieni ir nevis oksimoronie (šķietami nesavietojami jēdzieni) “aģents” un “tīkls” jēdzieni, bet aģenti un struktūras, kuru izpausmes fiksējamas tīklā – attiecību un mijiedarbību tīklā. Kopsavelkot minētos aspektus, aģenti, teksti, priekšmeti – kopumā “materiāli” mijiedarbojas, veidojot un pārveidojot institucionālos un organizatoriskos nosacījumus sociālos tīklos (Law, 1992).

ATT teorētiskā izpratnē grupas nekad nav stabilas, izveidojušās, kļuvušas nemainīgas, tās ir pastāvīgā veidošanās procesā. Tieši kļūšana par nemainīgām nozīmētu pētniekiem problēmas tās pētīt, jo nebūtu pavedienu, kuriem sekot. Problēma ir pieņemta, ka grupas, to definējošās pazīmes un robežas ir “neapšaubāmas, ka vairs nerada nekādas pēdas, nospiedumus, dzirksteles vai informāciju”. (Latour, 2005, p. 33). Tādejādi, ja teorētiski būtu runa par grupām, kuras ir izveidojušās, tās būtu statiskas, “nedzīvas”, nekādu informāciju nesniedzošas.

Aģentu tīkla teorijas pielietojamība mijiedarbību un grupu analīzē promocijas darbā izpaužas vairākās konceptualizācijās.

Pirmā konceptualizācija ir vienību vairošanās. Tas nozīmē, ka lietas paātrinās, inovācijas vairojas un izplatās un arī vienības (Latour, 2005, p. 12). Vienību vairošanās konceptuālizāciju var izmantot pieredzes, informācijas u.c. zināšanu un prasmju nodošanā.

Katra zināšanu apmaiņa pievieno jaunu zināšanu sektoru, ko iespējams izvērtēt lēmumu pieņemšanā un rīcībā.

Otrā konceptualizācija ir “saikņu ierāmēšana” (*bracketing of connections*) jeb “ietvara veidošana” (*framing*) (Callon, 1999) starp sociālajiem aģentiem. Tā ir saikņu identificēšana, sistematizēšana noteiktā ietvarā. Šis rāmis veidojas saikņu pastāvēšanas laikā līdz brīdim, kamēr tas ļauj pastāvēt “kalkulējošiem” indivīdiem un sadarbībai starp tām (pārfrāzējot Mišela Kalona idejas, Callon, 1999, p. 186). “Kalkulējoši” indivīdi nozīmē to, ka indivīdi izvērtē savā rīcībā esošās zināšanas lēmumu pieņemšanā un rīcībā neatkarīgi no tā, kā mēs apzīmējam rezultāta virzienu, kurā viņi lēmumu pieņem. Tās var būt gan ekonomiskās interesēs balstītas rīcības ar dabas resursu privātīpašumu, ierāmējot, piemēram, efektīvu saimniecisko procesu (saprātīgas koksnes cenas panākšana, efektīvs mežizstrādes process, tostarp loģistika u.tml.), tās var būt arī ilgtermiņa plānošana, ņemot vērā citu meža īpašnieku intereses, ar kuriem kopīgi tiek pieņemti lēmumi. Ar “saikņu ierāmēšanu” gan nav pietiekami, jo dabas resursu pārvaldības ietvaros arī resursu sistēmas un resursu vienības, tāpat kā tehnoloģijas, spēlē noteiktu atgriezenisku un mijiedarbojošos lomu, ko nevarētu identificēt, ja tas netiktu iekļauts teorētiskajā ietvarā.

Tāpēc **trešā konceptualizācija** ir “funkcionālais nepiepildījums” (*functional blankness*) (Brown and Capdevila, 1999). Tas nozīmē, ka cilvēku, artefaktu, dabas atribūtu mijiedarbībās ne-sociāliem aģentiem piemīt “vēlme saistīties” (*will-to-connect*), bet tā kļūst redzama, identificējama, analizējama tikai to savstarpējās attiecībās, kur pamazām tiek atrasta nozīme. “Nozīmes trūkums” kā ne-cilvēku mijiedarbības iemiesojums ļauj ieraudzīt un ņemt vērā šīs mijiedarbības analīzē. Funkcionālo nepiepildījumu nozīmes trūkuma kontekstā papildina B.Latūra paustais par grupu veidošanos, kur nepieciešams identificēt anti-grupas. Latūrs norāda, ka lai varētu definēt jebkuru grupu, jānosaka ‘anti-grupas’ – “tukšas, arhaiskas, bīstamas, novecojušas, rudimentāras utt.” (Latour, 2005, p. 32). Sociālajās zinātnēs jēdziens “funkcionālais nepiepildījums” nav bieži lietots, bet, kā minēju, lietots kontekstā ar “vēlmi saistīties” no vienas puses un “nozīmes trūkumu” – no otras. Brauns un Kapdevila atsaukušies uz Heteringtonu, kurš izmantojis šo jēdzienu kā “vēlmi saistīties” (*will-to-connect*), analizējot materiālās kultūras un telpas attiecības muzeju topoloģijā (Hetherington, 1997). Uz pēdējo gan atsaukušies virkne sekojošu pētījumu “topoloģijas” un “sociālā” saistībās (piemēram, jēdziena topoloģijas lietošana topogrāfijas vietā, analizējot varas attiecības tīklos (Allen, 2011); interneta etnogrāfijā (Hine, 2011; Bengtsson, 2014); transporta telpu analīzē (Kullman, 2009; Merriman, 2004)).

Topoloģijas un topogrāfijas vienlaicīga uzsvēršana ir būtiska meža resursu pārvaldības jomā, kur (saskaņā ar aģentu tīkla teorijas loģiku) aģenti (meža īpašnieki, citas iesaistītās

pusēs) un struktūras (organizatoriskās institūcijas, utt.) vienlaicīgi gan veido telpiski nepiesaistītus tīklus, gan arī ir iesaistītas skaidri noteiktas, kartē ģeogrāfiski iezīmētas mežu privātīpašuma teritorijas. Tas ir jautājums par to, kādā veidā topoloģija saista telpiski nošķirtas teritorijas, kādas tās fiziski ir dažādos MĪK. Džons Lovs raksta, ka “topoloģija pati par sevi ir saistīta ar telpiskumu, un konkrēti – ar telpiskiem atribūtiem, kas nodrošina objektu turpinātību, ņemot vērā, ka tie mainās telpā” (Law, 1999, 6). Tātad topoloģijas un ATT loma ir arī dabas resursu kā atjaunojamu resursu vienību ieguves, tirdzniecības, pārdošanas, īrēšanas, pārstrādes un citās produkta ķēdes daļās.

“Funkcionālā nepiepildījuma” saistīta parādība var būt tehnoloģiju pārneses pētniecībā lietotais “strukturālo caurumu” jēdziens (kā latviski, Tisenkopfs, 2011, p. 29) (*structural holes*) (Burt, 1992), kas nozīmē “zināšanu trūkumu par tirgu vai tehnoloģiju”. Tātad, saistot “funkcionālā nepiepildījuma” jēdzienu ar “strukturālo caurumu”, mēs metodoloģiski spējam saistīt kopā mijiedarbības “ceļojošas” un tajās ieslēgtas attiecību nozīmes.

5.3. Aģentu tīkla teorijas pielietojamība pašorganizējošās pārvaldības formu analīzē

Privāto meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas pētīšanā ATT ir piemērojama vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, kopīga apsaimniekošana ir kolektīvo izvēļu situācijas. Otrkārt, tās ir cilvēku un dabas attiecību dialogbūtība, kas nozīmē, ka savstarpēji mijiedarbojas daudzas lietas. Treškārt, sociālo attiecību neviendabīgais tīkls, kur zināšanu pārnese notiek gan dažādās telpas, laika skalās, gan dažādos sociālo attiecību līmeņos. Ceturtkārt, kopīgas apsaimniekošanas pētīšanā var teorētiski piemērot dabas resursu apsaimniekošanas organizāciju klasificēšanas pazīmes.

1) Lai gan institucionalizācijas procesā varētu uzskatīt šīs mijiedarbības par “kolektīvo izvēļu situācijām” (Ostrom, 1990, p. 53), kurās kooperatīva dibinātāji, veidotāji, paši biedri iesaistīti izvēles situācijās starp meža īpašniekiem (iekšējās iesaistītās puses) un kokapstrādes tirgu, varas institūcijām un citām ārējām iesaistītajām pusēm, tomēr tās neliecina par iesaistīto aģentu attiecību sarežģītumu, jo nav jautājums tikai par “kolektīvajām izvēlēm”, ir jautājums par cilvēku un dabas (ekosistēmu) vienotu iekļautību attiecību tīklos.

2) Cilvēku un dabas attiecības (šajā gadījumā īpašnieka un meža – kā resursu sistēmas attiecības), kā arī cilvēku un artefaktu (cilvēku veidotas sistēmas) (šajā gadījumā īpašnieka un īpašumtiesību – kā norobežot labuma guvējus, kuri nepiedalās kopīgajās attiecībās) attiecības var konceptualizēt daudzveidīgos veidos, kuros tās pastāv. Piemēram, ar attiecību “dialog-dabu”, kas nozīmē, ka mijiedarbojas ne tikai divi vai vairāk cilvēku savstarpēji, bet mijiedarbojas jeb ir dialogā viena ar otru daudzas lietas, ko var saukt par “lietu dialog-dabu” (Caronia & Cooren, 2013, p. 46). Vai arī, plašākā nozīmē – “lietu rīcības teorijas” (piemēram,

tādās izpausmēs, kā “mēs dalāmies savās rīcībās un/vai aktivitātēs ar citiem” (Cooren, 2010, p. 23 vai tehnoloģiju piemērā organizācijās – fokusējoties uz individuālo rīcību un lietām, kas ir neatkarīgas, bet saistītas ar daudzvirzienu kauzālām attiecībām (Orlikowski and Scott, 2008) (Caronia, 2015, p. 142). Citi autori norāda uz atšķirībām dialog-dabas intensitātē un tajā iesaistīto cilvēku skaitā, kā arī katra dalībnieka īsto lomu ne vienmēr pauž publiskos tekstos (Bouvier, 2004, p. 389). Sadarbībās var vērot attiecību “dialog-dabu”, papildus ņemot vērā pastāvīgu zināšanu veidošanu, pārveidošanu un pārvērtēšanu ar “kļūdu-mēģinājumu” metodi (Ostrom, 1990, p. 34) gadījumos, kuros nav iespējams “pilns zināšanu”⁸¹ kopums.

3) Tīkls, ko veido meža īpašnieku organizācijas veido ar citiem aģentiem⁸², un kurā sociālo mijiedarbību veidā notiek zināšanu (plašā nozīmē) pārnese (*transactions*), ir neviendabīgs (heterogēns), tāpēc zināšanu pārnese notiek gan dažādās telpas, laika skalās, gan dažādos sociālo attiecību līmeņos, sākot no individuālas mikro-vides līdz sabiedriskiem procesiem makro-vidē. Tajā pašā laikā ATT autori uzsver arī heterogēnuma pārvērtēšanas problēmu. Šķietami “heterogēnais” nemaz nav tik izteikti tāds (Strathern, 1999, p. 156, p. 164-165). Par mikro-makro līmeņu analīzes saistību dabas resursu pārvaldības jomā runā arī mežu pārvaldības jomā ekosistēmu ietvaros (Gibson et al., 2000a, p. 10).

4) Visbeidzot, ATT piemērojama arī dabas resursu apsaimniekošanas organizāciju veidā analīzē. Viens no ATT pamatautoriēm Džons Hasards kopā Džūliju Volframu Koksū (*Julie Wolfram Cox*) norāda uz ATT pielietojamību Burela un Morgana klasiskajā organizāciju klasifikācijas teoriju modelī⁸³, aprakstot, kā tajā var tikt klasificēta post-strukturālā un postmodernā domāšana, ar pēdējo saprotot “ontoloģiski (pēc būtības) relatīvu, epistemoloģiski (zināšanas) attiecībās balstītu un metodoloģiski reflektīvu” (Hassard & Wolfram, 2013).

Aģentu tīklu teorijā (ATT) ir metodoloģiski ieteikumi, kā salāgot līdzšinējo sociālo zinātņu pieredzi, kur sociālā realitāte (un sekojošās teorētiskās un metodoloģiskās pieejas) tiek uzskatītas par lineārām, un kur skaidru noteiktu soļu veikšana ļauj atklāt realitāti. (Law, 2004, p. 10). Meža īpašnieku organizācijas iespējams pētīt aģentu tīkla teorijas piedāvātajā ietvarā, jo tā uzsver iekšējās loģikas dominēšanu. Šajā gadījumā atslēgas vārds ir organizāciju iekšējā loģika. Piemēram, normatīvie akti nav pielietojami un analizējami, lai arī veido juridisku struktūru kooperatīvu pastāvēšanai, ja ir vēlme tos analizēt kā struktūras.

---

⁸¹ Frāze „pilns zināšanu” kopums lietots pēdējās nevis atsauces dēļ, bet sarunvalodas dēļ, attiecinot to uz ideāltipisku situāciju, kurā būtu iespējamas „visas zināšanas”.

⁸² Saskaņā ar teoriju – sociālie aģenti var būt gan indivīdi, gan sociālās institūcijas, gan organizācijas, gan arī nedzīvas būtnes.

⁸³ Burela un Morgana klasiskais organizāciju klasifikācijas modelis publicēts darbā *Socioloģiskās paradigmas un organizāciju analīze* (Burrell & Morgan, 1979)

Normatīvos aktus var analizēt no to iekšējās loģikas perspektīvas, proti, tikmēr, kamēr tie norāda kādas saistības, kas veidojas un attīstās, tikmēr to var analizēt. “Piemēram, likumus nevar uztvert kā tādus, kurus skaidro kā sociālas struktūras papildus to iekšējai loģikai. Tieši otrādi – to iekšējā loģika var skaidrot noteiktas īpašības, kuras nosaka saikņu pastāvēšanas ilgumu un izplatību.” Latūrs arī jautā “ko mēs varētu zināt, ja ietvertu lietas ‘plašākā kontekstā’, ja neizmantotu tiesiskos precedentus, veidojot saiknes starp gadījumu un vispārīgu likumu. (Latour, 2005, p. 7).

Tātad, izvērtējot teorijas priekšrocības un trūkumus, aģentu tīkla teorija tādejādi ļauj uztvert meža īpašnieku organizācijas kā pašorganizējošās pārvaldības formas to sarežģītībā un attiecību daudzveidībā, iezīmējot teorētisko ietvaru, kas, savukārt, noder vairākiem tālākajiem soļiem. Pirmkārt, gadījumu izpētes robežu noteikšanā, otrkārt, rezultātu analīzes interpretācijas vienlaicīga plašuma (attiecības dažāda līmeņa attiecību skalās – operacionālajā, kolektīvajā, tiesiski normatīvajā) un tajā pašā laikā analīzes robežu noteikšana (ieinteresēti iesaistīto pušu, sociālo aģentu attiecības nosaka to mijiedarbības tīklu pazīmes, piemēram, organizācijas lielums u.c.). ATT noder, no vienas puses, gadījumu robežu noteikšanā, no otras puses, paver teorētiski plašāku tvērumu, nekā piedāvāts socioloģijā (atbildot uz jautājumu “kā socioloģija?” - sociālā socioloģija), jo meža īpašnieku organizācijas ir “situācijās, kur grupu robežas nav skaidras, kur iesaistīto vienību loks mainās, sociālā socioloģija vairs nevar izsekot aģentu jaunās saistības. Šajā posmā pēdējais, ko varētu darīt, ir ierobežot ietvaru, apjomu, neviendabīgumu un saistību kombinācijas vēl pirms” tās notiek (Latour, 2005, p. 11).

ATT tomēr nepiedāvā vairākus aspektus, kas ir būtiski, analizējot un aprakstot kopīgas apsaimniekošanas veicinošos faktorus meža īpašnieku organizācijās. Pirmkārt, konkrēti konceptualizējamus un operacionalizējamus jēdzienus empīriskajiem datiem, otrkārt, rezultātu pielietojamību rīcībpolitikas veidošanā. Tāpēc ATT promocijas darbā tiks izmantota kontekstā ar pašorganizējošu pārvaldības formu starpdisciplināras teorijas mēģinājumiem – kopējo resursu pārvaldības pētniecībā. Pēdējie gan norāda uz augošo spiedienu no empīriskas, situatīvas, mikro-līmeņa pieredzes apzināšanas un aprakstīšanas (sākot no ekoloģijas antropoloģijas (Berkes, 2008), turpinot ar dabas resursu ekonomiku, ekonomikas socioloģiju) (Ostrom, 2012), piedāvāt vispārīgākus teorētiskus skaidrojumus. Tajā pašā laikā kopīgo resursu pārvaldības teorijas joprojām var veiksmīgi pildīt metodoloģisku lomu, pirmkārt, ar skaidru konceptualizāciju, otrkārt, piedāvājot skaidrus praktiskus jautājumus, kas attiecas uz dažādiem analīzes līmeņiem (Ostrom, 1990, p. 50-55), kur tiem tiek papildus piedāvāti noteikumi un procesi, kuros izpaužas pašorganizējošu dabas resursu pārvaldības formu darbība.

5.4. Kopsavilkums

Aģentu tīkla teorija ir starpdisciplināra pieeja, paradigma, kuras centrā ir aģentu mijiedarbības tīklos. Pie tam mijiedarbojas gan sociāli, gan ne-sociāli aģenti (nedzīvas vai dzīvas citas būtnes). ATT ietilpst sociālā konstruktīvisma pieejās, bet metodoloģiski ievēro sociālās antropoloģijas pieeju, sekojot aģentiem. Teorija tiek kritizēta par pārāk plašu tvērumu, par neskaidrībām par to, kādus aģentus un kādēļ iekļaut. Teorijas autori paši norāda un runā par to, ko un kā nevajag darīt, izvairoties no skaidras atbildes, kā rīkoties.

Neraugoties uz teorijas kritiku, tā atbilst promocijas darba ietvaram un citām teorētiskajām pieejām tajā vairākos aspektos. Pirmkārt, papildus cilvēku sistēmām, tā iekļauj arī dabas sistēmas savā analīzē (tādejādi saistot šo nodaļu ar 1.nodaļu). Otrkārt, kā antropoloģiska pieeja tā ļauj sekot aģentiem to privātā īpašuma lietošanā un tīklu izpratne ļauj identificēt sadarbības aspektus. Proti, tīkli nav tikai mezglu punkti, bet drīzāk saiknes starp meža īpašniekiem, taciņas, kuras identificējas un papildāmas ar sadarbības piemēriem. Treškārt, pieeju var labi saistīt ar citām teorētiskām nostādnēm – tapšanas teoriju, analizējot to, kā parādās, rodas, veidojas un pārveidojas grupas, kā šajā veidošanās procesā grupas, no vienas puses, stabilizē savu darbību labi uzskatāmos piemēros – organizācijās, tām iespējams institucionalizējoties, no otras puses, saglabājot pastāvīgu veidošanās un pārveidošanās iedabu. Proti, grupas nekad nav gatavas, stabilas, izveidotas. Ja grupas par tādām uzskatām, tad saskaņā ar teorijas autoriem, vairs nevaram sekot procesiem tajās. Ja grupas kļūst statiskas, tās neliecina par izsekojamiem aspektiem tajās.

Lai arī aģentu tīkla teorija neiesaka pilnībā skaidrus rīkošanās principus, tomēr sekojot aģentiem tīklos, tā piedāvā interpretēt aģentu paustās zināšanas, pieredzes, stāstus ar tulkošanas jēdzienu, kā arī runā par vairākiem jēdzieniem, kas pamazām piepilda neskaidros, neredzamos, līdz šim neieraugāmos aspektus un saturu. “Funkcionālais nepildījums” un “saikņu ierāmēšana” ir jēdzieni, kas liecina par, no vienas puses, neizzināmo, bet, no otras puses, spēju izzināt līdz šim neizzināmo.

6. Gadījumu izpētes metodoloģija kopīgas apsaimniekošanas izziņā

Turpmākajā izklāstā raksturošu mana promocijas darba metodoloģiju, tās stiprās un vājās puses, bet arī iezīmēšu socioloģijas un precīzāk – lauku socioloģijas pētījumu specifiku un savu promocijas darbu tā kontekstā. Visbeidzot aprakstīšu promocijas darbā izvēlētajās gadījumu izpētes metodes pielietojuma pamatojumu un atbilstību darba specifikai. Analizēšu gadījumu izpētes metodoloģijas stiprās un vājās puses, tās pielietojuma ieguvumus un ierobežojumus vai riskus. Lauka darba procesa un plāna apraksts tiks piedāvāts metodoloģijas nodaļas noslēgumā kā empīrisks patapinājums, ietverot lauka darba procesa aprakstu, datu iegūšanas instrumentārija dokumentāciju, kā arī empīriskā materiāla aprakstu. Visbeidzot gadījumu metodes ietvaros tiks aprakstīta arī jaunas datu iegūšanas metodes – pēcpublikās tiešās intervijas – izmantošanas nosacījumi.

Socioloģijas pētījumu metodoloģijas tradīciju būtiski ietekmējis sociālo zinātņu konceptuālais un teorētiskais ietvars. Laika gaitā sociālo zinātņu pētījumu teorētiskās paradigmas evolucionējušas no sociālo zinātņu uzskatīšanas par “sociālo fiziku”⁸⁴ uz “sociālā konstruktīvisma” paradigmu (Berger & Luckmann, 1991). Metodoloģiski šis pārmaiņas nozīmējušas ne vien pāreju no sociālajiem eksperimentiem un kvantitatīvo metožu dominēšanas kā “objektīvas” zinātnes metodoloģiskiem priekšnosacījumiem, bet arī sociālu zinātņu paradigmu maiņu.

Analīzes līdzekļu izvēlē, pamatošanā un veikšanā vērtīgas atziņas gūstamas no lauku socioloģes Semas Hiljardas (*Sam Hillyard*) interpretācijas par to, kā lauku socioloģijas problemātikas aizsācēja Ferdinanda Tennīsa (*Ferdinand Tönnies*) idejas par kopienu (*gemeinschaft*) un sabiedrības (*gesellschaft*) jēdzienu izmantošanu. S.Hiljarda norāda, ka “tā vietā, lai šos jēdzienus uzskatītu par konceptuāli atšķirīgiem, tie tika reificēti, t.i., tie tika pārstāti uzskatīt par analīzes līdzekļiem, bet drīzāk sākti uzskatīt kā īstas sociālās struktūras, kuras var pētīt un ‘saskaitīt’ – un pārbaudīt laukadarbā.” (Hillyard, 2007, p. 15). Līdzīgi arī aģentu tīkla teorijā tiek kritizēta sociālo zinātņu pārstāvju pieeja saskatīt likumsakarības un veidot kādas labi identificējamās grupas vai formulēt strukturālus veidojumus sabiedrībā. Saskaņā ar aģentu tīkla teorijas autoru pieejām ir drīzāk grupu veidošanās, kas ir process, nevis statisks risinājums, iezīmējot skaidras robežas pirms izpētes. Tādā ziņā nepastāv “sabiedrība” un “kopiena”, bet pastāv tas, kas nosaka “sabiedrības” vai “kopienas” saturu un nozīmi.

S. Hiljarda grāmatā par lauku dzīves socioloģiju runā arī par metodoloģisko specifiku rurālās jeb lauku vides pētniecībā (Hillyard, 2007). Autore norāda, ka lauku socioloģijas

---

⁸⁴ Par ko rakstījis socioloģijas nozares pamatlicējs Ogists Konts (*Auguste Comte*) (Martineau, 2000, 33).

tradīcijā sākotnēji būtiski bija kopienu pētījumi. Bet arī tajos ir vairākas problēmas – ar ko tieši tiek saprastas kopienas, kā arī kopienu pētniecības tradīcijas plašākā pētniecības tradīciju ietvarā. Dzīve laukos mūsdienās nozīmē arī plašāku sociāli ekonomisko aktivitāšu loku, nekā lauksaimniecību un ar to saistīto dzīves aspektu organizāciju. Lauku vide gan teritoriāli, gan sociāli ekonomiski ietver arī dabas resursu vides kā būtiskas to sastāvdaļas. Pārtikas ķēžu analīze ir labs piemērs lauku socioloģijas problemātikas daudzveidīgai iekļautībai pētniecības jomā gan Latvijā, gan arī ārzemēs. Šo pētījuši gan Terijs Mārsdens (*Terry Marsden*) (Marsden, 1998) (Marsden, Banks, & Bristow, 2000) (Marsden, Flynn, & Harrison, 2000), gan arī Latvijas sociologi, šeit jāmin Tālis Tisenkopfs (Brunori et al., 2016; Grivins & Tisenkopfs, 2015; Grivins, Tisenkopfs, Stojanovič, & Ristic, 2016).

6.1. Kopīgas apsaimniekošanas metodoloģija privāto meža īpašumu gadījumu izpētē

Izvēlētā promocijas darba datu iegūšanas un analīzes metodoloģija ir gadījumu izpēte. Šīs metodoloģijas stiprās un vājās puses nosaka izvēlētās metodoloģijas atbilstība darba tēmai. Roberts Jins (*Robert K. Yin*) grāmatā par gadījumu izpētes metodoloģiju sāk to tieši ar nodaļu par to, kā zināt un pārlicināties, kuros gadījumos un kādā veidā izmantot gadījumu izpēti kā pētījumu metodi (Yin, 2009, p. 3-22).

Gadījumu izpēte ir pētnieciskā pieeja un stratēģija, kuras ietvaros tiek izmantotas dažādas datu iegūšanas metodes – kvantitatīvās, kvalitatīvās, dokumentu analīze (*desk study*) u.c. Gadījumu izpēti kopumā raksturo noteiktas pētnieciskās tēmas iespējamā lokalizācija to daudzveidības izpausmēs. Manā promocijas darbā gadījumi ir meža īpašnieku organizācijas un tīkli un tajā un ap to saistīto aģentu darbība mainīgās sociālās vidēs. Piedāvātais konceptuālais ietvars – “kopīga apsaimniekošana” – galvenokārt, iekšēji – ārējas organizatoriskās struktūras nostiprināšanās pastāvīgu stratēģiju, noteikumu, normu ieviešanas, monitorēšanas un pārveidošanas veidā paredz iteratīvā veidā analizēt, “pār-analizēt” un pārbaudīt pastāvīgi iegūto empīrisko materiālu. Datu iegūšana notika iteratīvi, sākot ar centrālajiem aģentiem dažādos gadījumos, ar to saprotot tiešās intervijas, telefonintervijas un elektronisko saraksti ar meža īpašnieku organizāciju izpildvaras pārstāvjiem – MĪK valdes locekļiem, izpilddirektoriem, MĪA organizāciju dibinātājiem un izpilddirektoriem, iesaistītajām pusēm tapšanas gadījumos.

R. Jins gadījumu izpētes metodoloģijas grāmatas ievadā norāda, ka “zinātniskas metodes kodols ir nevis eksperimentēšana pati par sevi, bet drīzāk stratēģija, kas saistīta ar “ticamu alternatīvu hipotēzi” (Yin, 2009, vii). Tas nozīmē, ka, pētniekam, pirmkārt, jāapzinās, ka “ir iespējamās alternatīvas pētījuma rezultātu interpretācijas iespējas”. Savukārt, “alternatīvas hipotēzes attiecas uz citiem cēloņseku faktoriem, kurus pētnieks piedāvā pētīt un

pēta.” Runājot par praktiskiem metodoloģiskiem soļiem, “identificējot un kontrolējot ticamās alternatīvas hipotēzes, pētnieks izslēdz pētījuma nepamatojamības avotus” (Blanche, Durrheim, & Painter, 2006, p.38). Tātad ticama alternatīva hipotēze nozīmē to, ka pētnieki, analizējot konkrētā empīriskā veidā iegūtus rezultātus, interpretē tos, ietverot papildus pārbaudes veidus ārpus konkrētā empīriskā materiāla, kas iegūts lauka darbā. Tajā pašā laikā “nepamatojamības avotu izslēgšana” nozīmē noteiktu robežu noteikšanu pētāmajam gadījumam(-iem). Proti, gadījumu robežas nosaka pētnieka pamatojums ticamu rezultātu iegūšanai.

Pētījuma plāns kvantitatīvo pētījumu metožu izmantošanas gadījumā datu iegūšanā paredz to, ka instrumentārijā ietverta attiecīgā secīgi izvērsta loģiskā līnija no jēdzienu konceptualizēšanas līdz to operacionalizēšanai, ar to saprotot autoru piedāvājumu, kas tiks pētīts un kādā veidā tas tiks saprasts un pētīts. Līdz ar to šis deduktīvais ietvars paredz striktas un šauras iespējas skaidrot pētījuma rezultātus. Proti, var skaidrot un aprakstīt tikai to, kas ietverts pētījuma piedāvājumā. Tādēļ, ja sekojam ticamas alternatīvas hipotēzes vadlīnijām, pētniekam jāapzina un jāpiemēro arī citas pētījumu metodes un empīriskais materiāls, lai skaidrotu un interpretētu sociālās reālijas. Tādejādi pētnieciski ticams datu ieguves avots ir arī kvalitatīvās metodes. Gadījumu izpēte tādejādi ir viena un tā paša procesa divas “medaļas puses”. No vienas puses, apstrīdot un paplašinot rezultātu interpretācijas avotus, pētnieks meklē datu pamatojuma iespēja daudzveidīgo un sarežģīto procesu ietvaros pētījuma priekšmetā, no otras, datu nepamatojamība ir kritērijs pētījuma dizaina ietvaros iezīmēt gadījumu robežas.

Ticamu alternatīvu hipotēžu paturēšana prātā ir galvenais princips pētījuma plāna veidošanā (Blanche et al., 2006, p. 38). Pētījuma dizains sastāv gan no pētniecības elementiem (alternatīvu zināšanu pieprasījums (attiecīgi papildus eksistējošajām), pētniecības stratēģijas, pētījumu metodes), gan no pētījuma pieejas un kritērijiem pētījumu pieejas izvēlei (Creswell, 2003, p. 3-26) (Yin, 2009, p. 25-66). Pētījuma dizains nozīmē noteikt un apzināties visa pētījuma ietvaru tā izpētes iespējamības un realizēšanas (jeb plašāk - metodoloģijas) kontekstā un attiecīgi veikt pētījumu atbilstoši tam.

Pētījuma plānā būtiska nozīme ir padziļinātajām izzinošajām (*explorative*) intervijām, kura ir aģentu tīkla teorijai atbilstoša metodoloģiskā pieeja. Lai analizētu “funkcionālo nepiepildījumu” un ar tā ietvaros “nozīmes trūkumā” “atmestos” neatbilstošos pavedienus un virzienus, nepieciešami tādi metodoloģiskie paņēmieni, ar kuriem var izzināt plašāku lauku, plašāku tēmas tvērumu, lai pēc tam identificētu gan anti-grupas (“tukšas, arhaiskas, bīstamas, novecojušas, rudimentāras utt.” Latour, 2005, p. 32) un uz tā fona spētu atlasīt mijiedarbības, kuras liecina par “vēlmi saistīties”, praktiskā ziņā – vēlmi sadarboties un kooperēties. “Vēlme

saistīties” ir konceptuāli ietilpīgāka par sadarbošanos, bet jābūt uzmanīgiem analīzē, lai varētu no “funkcionālā nepiepildījuma” atstāt tās **mijiedarbības**, kurām **ir nozīme** meža kopīgā apsaimniekošanā.

Gadījumu izpētes **plusi** manas tēmas pētījumu kontekstā ir to pielietojums ilgtspējas (sociāli, ekonomiski un vides mijiedarbības) jēdzienu pieprasošā tēmā, jo meža īpašnieku kooperatīvu institucionalizācija ietilpst socio-ekoloģisko sistēmu rāmī. Kopīgo resursu pētniece Elinora Ostroma (*Elinor Ostrom*) rakstījusi par kopēju resursu (uz ko attiecas arī meži) pārvaldību, piedāvājot metodoloģiski skaidru rāmi šo procesu analīzei (Ostrom, 2011; Ostrom, 2012).

Gadījumu izpētes plusi ir arī meža īpašnieku sadarbības tīklu analīzē, interpretējot tos kā sociālās inovācijas lauku attīstības veicināšanā (Neumeier, 2012). Lauku neo-endogēnā attīstība vietas noteikšanas kontekstā potenciāli atbilst meža īpašnieku sadarbības veikšanai un rezultātam (Shucksmith, 2009).

Tā pati sarežģītība var kalpot kā **risks vai ierobežojums** gadījumu izpētes pielietojumam vairāku iemeslu dēļ, Pirmkārt, precīzi fokusēta un problemātikai atbilstoša gadījumu izvēle. Otrkārt, grūtības var radīt gadījumu detalizēšanas pakāpe, savstarpēji saistītos procesos ir grūti noteikt robežas un pamatot nepieciešamību, attaisnot noteiktu detalizācijas pakāpi. Treškārt, lai arī gadījumu izpēte paredz plašu datu iegūšanas metožu spektru, tomēr iegūto rezultātu analīzes principi un pati analīze var būt ar vai nu vāji vai plaši / daudzveidīgi fokusēta un (ne)saistīta. Tāpēc svarīgi apzināties gadījumu izpētes procesu, lai tie riski un ierobežojumi būtu pārvēršami metodoloģijas priekšrocībā.

Jina piedāvātajā gadījumu izpētes shēmā (Yin, 2009, p. 2) gadījumu izpēte sākas ar plānu, no kā izriet pētījuma dizaina jautājumi, kas noved pie sagatavošanās datu ieguves posmam. Sagatavošanās noved pie datu ieguves kā tādas, kā arī pie dalīšanās posma ar sagatavošanās laikā apzināto. Datu ieguves posms gadījumu izpētē atgriezeniski ietekmē arī sagatavošanos un pat pētījuma dizainu, kā arī piedāvā empīrisko materiālu rezultātu analīzei. Rezultātu analīze arī nav statiska vai posms bez konteksta pētījumā, tas organiski saistīts ar datu ieguves posmu, kā arī ar dalīšanos ar analīzes rezultātiem. Tātad, ja paturam prātā “ticamas konkurējošās hipotēzes” ieteikumu, tad pētnieki, analizējot rezultātus un redzot, ka tos ir sarežģīti interpretēt, turpina lauka darbu – datu iegūšanu. Dalīšanās ar gadījumu izpētes rezultātiem, savukārt, paredz atvērtību induktīvām pieejām, papildinot citu pētnieku empīrisko materiālu un rezultātus diskusijai par atsevišķiem kontekstuāliem sociālo realitāti skaidrojošiem procesiem.

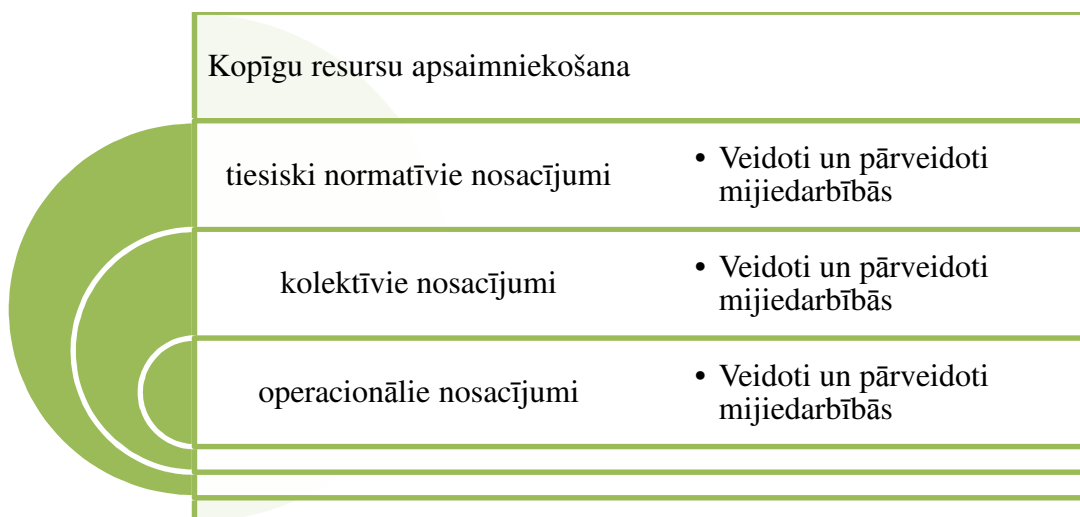
Visbeidzot atgriežoties pie konceptuālā ietvara lauku procesu pētniecībā reģionu dzīvotspējas virzībā ļoti būtiski norādīt uz sadarbojošas plānošanas elementiem arī

starpdisciplināros pētījumos, it sevišķi manas tēmas kontekstā, kurā ir runa par lauku attīstības problemātiku kopēju resursu pārvaldības procesos (Panel for Collaborative Research Support for AID's Sustainable Agriculture and Natural Resource Management Program and National Research Council, 1991) (Ostrom, 2011) (Ostrom, 2012).

6.2. Kopīgo resursu pētniecības metodoloģijas pielietojums kopīgas apsaimniekošanas analīzē

Organizācijas procesa strukturēšanā, analizējot rīcības procesu organizācijās, metodoloģiski noder kopīgu resursu kopīgas pārvaldības idejas.

6.1.attēlā apkopota darba struktūra metodoloģiskā līmenī. Proti, kādā veidā mijiedarbībās tiek veidota un pārveidota kopīgo resursu kopīga apsaimniekošana. Kopīgo resursu kopīgas apsaimniekošanas dažāda līmeņa nosacījumi – operacionālie, kolektīvie, tiesiski normatīvie ir cits citā ligzdoti nosacījumu ietvari. Proti, operacionālie iekļaujas kolektīvajos, kolektīvie – tiesiski normatīvajos.

6.1.att. *Promocijas darba struktūra metodoloģiskā perspektīvā*

Meža īpašnieku organizāciju kā pētījuma priekšmeta metodoloģisko pamatojumu veido Ostromas norādītās veidojošos institūciju kopīgo resursu mezo/mikro-līmeņa pārvaldības pazīmes. Tātad tās ir pētāmas, ja organizācijai attiecināmi trīs pazīmes:

Pirmkārt, ilgstoši darbojošos kopējo resursu pārvaldība. Meža kooperatīvi no lauksaimniecības kooperatīviem atšķiras tieši ar ekonomisko ciklu “ilgstamību”.

Otrkārt, esošo institucionālo nosacījumu pārveidošana. Meža īpašnieku kooperatīvu veidošanas iespējas likumā “Kooperatīvo sabiedrību likums” (grozījumi, kuros tas iekļauts, LR Saeima, 2012) iekļauts nesen, tātad jaunās organizatoriskās, formālo un neformālo nosacījumu izveidošana, kontrole, monitorēšana un pārveidošana ir jauns process, kurā tiek adaptētas zināšanas, pieredzes un laika gaitā tās izvērtētas un vērtētas no jauna.

Esošo institucionālo nosacījumu pārveidošana ir saistīta arī ar darbā izmantotās aģentu tīkla teorijas postulātiem par normatīvo aktu un likumdošanas kopumā loģiku un nozīmi pašiem par sevi. Atslēgas vārds ir iekšējā loģika. Normatīvie akti nav pielietojami un analizējami, lai arī veido juridisku struktūru, piemēram, kooperatīvu pastāvēšanai, ja ir vēlme tos analizēt kā struktūras. Normatīvos aktus var analizēt no to iekšējās loģikas perspektīvas, proti, tikmēr, kamēr tie norāda kādas saistības, kas veidojas un attīstās, tikmēr to var analizēt⁸⁵.

Treškārt, nespēja pārvarēt ilgstošas kopīgo resursu problēmas (Ostrom, 1990: 26-27).

Kopīgo resursu kopīga pārvaldība notiek dažāda līmeņa nosacījumos – operacionālajos, kolektīvajos, tiesiski normatīvajos, kuri ir cits citā ligzdoti jeb ietverti nosacījumi. Proti, operacionālie iekļaujas kolektīvajos, kolektīvie – tiesiski normatīvajos.

Šajos dažādajos līmeņos darbojas dažādas pazīmes. Operacionālajā līmenī – ieguve, pārraudzība, monitorēšana, ieviešana jeb praktiska realizēšana. Kolektīvā līmenī – rīcībpolitikas veidošana, pārvaldība, noregulēšana / sakārtošana. Tiesiski normatīvajā līmenī – formulēšana, pārvaldība, noregulēšana / sakārtošana, modificēšana (Ostrom, 1990, 53).

Pētījuma mērķi metodoloģiski palīdzēs sasniegt kopējo resursu pētniecības autoru (Ostrom, 1990; McGinnis&Ostrom, 1992; Edwards & Steins, 1996; Buck, 1998; Tucker, 1999; Bardhan, 1999; Dolšak & Ostrom, 2003) norādītos principus, kuru ievērošana liecina par veiksmīgu pašorganizējošas pārvaldības formu darbību un pastāvēšanu.

1. “Noteikumus iesaka, nosaka un īsteno resursu lietotāji;
2. Atbilstību noteikumiem ir viegli monitorēt;
3. Noteikumi ir izpildāmi;
4. Tiek piešķirtas sankcijas;
5. Lēmumiem ir zemas izmaksas;
6. Monitorētāji un citas amatpersonas ir atbildīgas lietotājiem;
7. Institūcijām, kas regulē noteikto kopējo resursu, jādarbojas dažādos līmeņos;
8. Pastāv noteikumu pārskatīšanas procedūras” (šis noteikumu formulējums ņemts no Dolšak & Ostrom, 2003).

Šie institucionālie principi var tikt piemēroti dažāda līmeņa un resursu veidu analīzei. Piemēram, globālā līmeņa kopīgo resursu pārvaldībā (Buck, 1998).

Mežu gadījumā papildus kā konkrētākus metodoloģiskos rīkus var piemērot resursu un lietotāju pazīmes. **Resursu un lietotāju pazīmes** var kalpot kā saturiskās analīzes asis prakšu,

---

⁸⁵ Kā raksta Latūrs, “likumi, piemēram, nav uzskatāmi par tādiem, ko var izskaidrot ar sociālo struktūru papildus to iekšējai loģikai.” “To iekšējā loģika var skaidrot dažas pazīmes, kuras ļauj saistībām ilgt un plašāk izplatīties. Bet tiesisko precedentu veido saiknes starp gadījumu un kopējiem noteikumiem, ko mēs varētu uzzināt par kādu lietu ‘ievietošanu’ plašākā kontekstā.” (Latour, 2005, p. 7)

zināšanu u.c. kopīgi veidotu un pārveidotu aspektu analīzē kopīgu resursu kopīgas pārvaldības analīzē.

Resursiem ir četras pazīmes. Literatūrā to apzīmē ar simbolu R (Gibson et al., 2000b, 230-231). R1. (Resursu) pilnveidošana ir ticami iespējama. Proti, tas nozīmē, ka meži nav tik sabojātā stāvoklī, ka tos vairs nav vērts apsaimniekot vai arī tik intensīvi apsaimniekoti, ka nav ieguvumu no tā apsaimniekošanas. R2. Meža produktu kvalitātes un kvantitātes indikatori, kas nodrošina ticamu informāciju par mežu stāvokli. R3. Paredzamība. Tas nozīmē, ka mežu izmantojamība ir relatīvi paredzama. R4. Telpiskā atrašanās, apgabals un apjoms. No tā izriet meža apsaimniekošanas infrastruktūras nodrošinājuma nosacījumi, lai varētu attīstīt precīzas zināšanas par mežu ārējām robežām, iekšējām mikrovidēm un būtu iespējams attīstīt monitorēšanas nodrošinājumu, kas izmaksā maz.

Savukārt lietotāju pazīmes ir sekojošas. A1. Galvenais nodrošinājums. Tas nozīmē, vai meža īpašums ir galvenais iztikas avots. A2. Kopēja izpratne – par R1 līdz R4 punktiem. A3. Diskonta līmenis⁸⁶. Lietotāji (lasi, mežu īpašnieki) augsti vērtē iespējamajos labumus nākamajām paaudzēm jeb nākamo paaudžu labklājība lietotājiem rūp tikpat lielā mērā, kā ieguvumi tagad. A4. Uzticība un savstarpējība (šī vārda plašās izpausmēs). Savstarpējās attiecībās lietotājiem jāuzticas vienam otram. A5. Autonomija. Lietotāji ir spējīgi noteikti pieeju un mežizstrādes nosacījumus bez ārēju varas orgānu lēmumiem par noteiktu lēmumu pieņemšanu un izpildi. A6. Iepriekšēja organizatoriska pieredze un vietējā līderība. Tāad pieredze vietēja, lokāla līmeņa organizāciju (NVO, privātā uzņēmējdarbība, zemākā līmeņa pašvaldības) veidā (Gibson et al., 2000b, p. 231).

Metodoloģiski kopīgu resursu kopīgas pārvaldīšanas pieejas praktiski ir integrētas “hibrīdu organizāciju” piemērā. 3.2.2. nodaļā analizētais ļauj privāto meža īpašnieku kooperatīvus uzskatīt par tādām⁸⁷. Tomēr nozīmīgi ir ņemt vērā uzdevumu sadalīšanas sarežģītību, daudzveidību starp partneriem un to koordinēšanu ārpus organizatoriskajiem rāmjiem, jo tas prasa kopīgu plānošanu (*joint planning*) un pārvaldību, lai monitorētu vienošanos starp partneriem šajā gadījumā meža īpašnieku kooperatīvos.

---

⁸⁶ Saskaņā ar ekonomikas teorijām, kā raksturo vides socioloģijas kritisko pieeju autors Dž.B.Fosters, diskontēšana ir par to, kā mēs vērtējam nākotni attiecībā pret tagadni. Diskontēšana mēra, cik vērtīgi nākotnes ieguvumi ir šodien. Diskonta līmeņa aplēses ir balstītas divos morālos problēmjaudājumos, kā raksturo Fosters un citi autori, kurus var kopsavilkt šādi. Pirmkārt, jautājums ir par to, cik augstu mēs vērtējam nākamo paaudžu labklājību salīdzinājumā ar mūsu paaudzi. Otrkārt, jautājums ir par to, cik labklājīgas būs nākamās paaudzes salīdzinājumā ar mūsu un vai ir pieņemami pārnest izmaksas no mūsu paaudzes nākamajām (Foster, York, & Clark, 2010, p. 94-97).

⁸⁷ Hibrīdu pamatpazīme ir tas, ka tie saglabā noteiktas un autonomas īpašumtiesības, un tiem piešķirtās lēmumu tiesības par lielāko daļu akciju, kas tos padara atšķirīgus no integrētām firmām; tomēr vienlaicīgi tie ietver dalīšanos ar dažiem stratēģiskiem resursiem, kas paredz ciešu koordinēšanu, kas iet ārpus tā, ko cenu sistēma var nodrošināt un tādejādi padara tos (hibrīdus) atšķirīgus no izteiktām tirgus darbībām. (Menard, 2007, 5)

6.3. Pētījuma plāns, datu ieguve un rezultātu analīzes principi

ATT galvenais metodoloģiskais princips “seko aģentam” tiks izmantots gadījumu izpētes plānā, jo pētījuma priekšmeta – meža īpašnieku organizāciju veidošanos nosaka ne vien iekšēja organizācijas attīstības loģika, bet arī ārējie procesi. Ārējie procesi ļauj saprast problēmas un grūtības – meža īpašnieku sadarbības neveidošanas iemeslus. Vēl jo vairāk iekšējo un ārējo procesu attīstība ļaus precīzāk raksturot pamatstāstu – kopīgas apsaimniekošanas pieredzes un scenārijus, kā arī konteksta stāstu – kopīgas apsaimniekošanas pieredžu atkarību no mežiem kā kopīgiem resursiem.

Pirms laukadarba apmeklēju informatīvos seminārus, kur iegūtā informācija netika metodoloģiski strukturēta, bet noderēja tēmas lauka iezīmēšanai. Katrā ziņā “pirmslaukadarba posms” nav uzskatāms par empīrisku materiālu⁸⁸.

Daudzveidīgas datu iegūšanas metodes pašos MĪK (dokumentu analīze, padziļinātās intervijas, telefonintervijas, elektroniska saziņa, detalizēt skatīt 1.pielikumā).

Galvenie principi, kas ievēroti laukadarbā – datu ieguves posmā, ir šādi. Pirmkārt, salīdzināšana interviju veikšanā, ar to saprotot paralēlu interviju veikšanu dažādu gadījumu ietvaros. Otrkārt, izmantots sniega pikas princips, kas atbilst arī ATT ievērotajam sekošanas aģentam principam. Tas nozīmē, ka nākamās intervijas veiktas ar intervijās norādītajiem aģentiem. Treškārt, interviju veikšanas iteratīvs princips, kas nozīmē, ka tiek veiktas atkārtotas intervijas (tiešās intervijas, telefonintervijas, elektroniskās intervijas) gadījumu ietvaros. Gadījumu izvēli, savukārt, noteica promocijas darba mērķis – analizēt kopīgu apsaimniekošanu meža īpašnieku organizācijās. Par gadījumu izvēli detalizētāk tālākajā izklāstā. Tajā raksturoti gadījumu izvēles nosacījumi un pamatojums.

Latvijā pašlaik nodibināti un darbojas 5 meža īpašnieku kooperatīvi (MĪK). Gadījumu izpētei izvēlēti visi, kuri faktiski darbojas. Gadījumu izpēte katrā MĪK sastāv no regulāriem, atkārtotiem laukadarbiem, kuru ietvaros sākotnēji veikta intervija ar *vadītājiem* jeb

---

⁸⁸ “Pirmslaukadarba posms” tiks aprakstīts sekojošajās atkāpēs. Empīriskais materiāls no Madlienas informatīvā semināra, kā arī no Latgales – Isnaudas, Preiļiem. Novērojumi informatīvajos semināros (Madliena) par priekšrocībām un izaicinājumiem meža īpašnieku kooperatīviem atklāj būtisku atšķirību starp lauksaimniecības kooperatīviem un mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīviem – naudas aprites ātrums. Tādejādi ekonomiskie ieguvumi var tikt sasniegti tikai ilgā laika posmā un pakāpenisks uzticēšanās veidošanas process ir svarīgs sociālo ilgtspēju veidojošs nosacījums. Iesaistītajām pusēm – ekonomiskajiem aģentiem, politiskajiem aģentiem ir savas intereses, kuras nereti netieši konfliktē. Proti, Latgales lauksaimnieki pozicionē savu interešu nesaskaņu ar “zviedru” meža īpašniekiem Latgales pierobežā (Ludza). Latgales vidienē (Preiļi) lauksaimnieciskās intereses dominē ne vien ekonomisko, bet arī politisko (vietējā pašvaldība, valsts / pašvaldību institūciju pārstāvniecības, NVO, kas pilda valsts / pašvaldības noteiktas funkcijas noteiktā nozarē) aģentu vidū. 2013.gada 27.novembrī Madlienas pagasta pārvaldē notika Meža konsultāciju pakalpojumu centra rīkotais informatīvais seminārs „Privāto meža īpašnieku kooperācijas iespējas”. 2014.gada 20. martā, Ludzas novada Isnaudas pagastā notika MKPC Ludzas nodaļas rīkotais informatīvais seminārs “Aktuāla informācija lauku iedzīvotājiem nodokļu, lauksaimniecības un mežsaimniecības likumdošanā, ES atbalsta iespējas”. 2014.gada 21.martā Preiļos notika LLKC rīkotais informatīvais seminārs „Par ES un Valsts likumdošanas izmaiņām, kas attiecas uz lauku un mežu apsaimniekošanu”.

menedžeriem kā galvenajām kontaktpersonām ar MĪK biedriem, neatkarīgi no viņu ieņemamā amata (valsts priekšsēdētājs, valdes biedrs, izpilddirektors, pilnvarotais vai tamlīdzīgi). Tam sekos atkārtotas intervijas (tiešās, telefonintervijas, elektroniskā sarakste u.c.) ar tiem pašiem vai citiem *vadītājiem*. Pētījumā piedāvāta jaunas datu ieguves metodes – pēcpublikās tiešās intervijas metodoloģija. Interviju mērķis ir padziļināti izzināt tēmu aspektus, par kuriem rakstīts publiskos materiālos (intervijās) par cieši saistītu tēmu. Metode aprobēta netiešā veidā, kā risinājumu piedāvājot padziļinātu interviju un dokumentu analīzes apvienojumu.

2014.gada vidū (jūlijs) Latvijā bija nodibināti un darbību veica seši meža īpašnieku kooperatīvi (MĪK). 2015.gada sākumā darbojās četri no sešiem iepriekš minētajiem, divi no tiem vairs nepastāvēja, bet viens tika nodibināts tajā gadā. Līdz ar to 2015.gada maija situācijā darbojas pieci meža īpašnieku kooperatīvi, no kuriem aktīvākie ir divi līdz trīs. Aktīvākie kooperatīvi ir pašā savas darbības sākumā. 2016.gada vasarā darbojas trīs meža īpašnieku kooperatīvi, divi vairs nepastāv. 2017.gada pavasarī aktīva darbība notiek divos meža īpašnieku kooperatīvos.

Gadījumu izpētei izvēlēti kooperatīvi, biedrības un asociācijas, kā arī citas formas, konkrēti, baznīca un gadījumi, kuros ir saskatāmi veidošanās procesi. Meža īpašnieku biedrību, apvienības un citas sadarbības formas mežsaimniecībā iekļautas darbā tādēļ, ka tos hipotētiski vieno kopīgas apsaimniekošana, kopīga pārvaldība. Mežu īpašnieki sadarbojas, apvienojas dažādās organizatoriskās formās, lai apsaimniekotu savus mežus kopīgi ar citiem līdzīgiem īpašniekiem, lai dalītos zināšanās kā starpneši – iegūstot zināšanas, izprotot un tās pielietojot.

Gadījumu izpētei izvēlēti visi kooperatīvi, iekļaujot gan tos kooperatīvus, kuri vairs nedarbojas, gan tos, kas nodibināti visnesenāk. Aktīvākie kooperatīvi ir gadījumi, kuros empīriskais materiāls iegūts padziļinātāk. Gadījumu izpēte katrā MĪK sastāv no regulāriem, atkārtotiem laukadarbiem, kuru ietvaros sākotnēji veikta intervija ar menedžeri, galveno amatpersonu - kooperatīva izpildvaras pārstāvji, galveno kontaktpersonu vai tamlīdzīgi, kas darbā saukta par vadītāju. Tam sekos atkārtotas intervijas ar personu, ar kolektīvā līmeņa vadību (valdi, priekšsēdētāju) gadījumā, ja tā nav vadītājs, kā arī intervijas ar MĪK biedriem. Empīriskais materiāls fiksēts 6.5.4. apakšnodaļā, bet detalizētāks gadījumu apraksts aprakstīts 8.2. nodaļā. Gadījumu apraksts ir veidots atbilstoši interviju tēmām (interviju vadlīnijas skatīt 2.1.-2.5.pielikumos).

Līdzīgā veidā gadījumu izpētei izvēlēti pēc iespējas visas meža īpašnieku biedrības, asociācijas (MĪA "Bārbele", Mežsaimnieku apvienība "Krāslava", Kuldīgas MĪA, Kurzemes MĪA), ieskaitot Latvijas meža īpašnieku biedrību (LMĪB), kas apvieno 57% meža platību īpašniekus (nevis meža īpašnieku skaitu) (Meža īpašnieku biedrība, n.d.). Būtiski, ka meža

īpašnieku biedrībā ir ne tikai individuāli meža īpašnieki, bet arī kooperatīvi, reģionālas apvienības, biedrības, ārzemju mežu īpašnieki un to mežsaimniecības uzņēmumi, kas darbojas Latvijā, kā arī citi lielāki mežsaimniecības uzņēmumi. Meža īpašnieku biedrību gadījumi detalizētāk aprakstīti 8.2.nodaļā.

Gadījumu izpētē izmantoti arī reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati valsts pētījumu programmas “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” ietvaros (SUSTINNO, 2017), kurā ir jautājumi par mežiem īpašumā un/vai lietošanā. Šo primāro kvantitatīvo datu izmantošanai ir vairāki mērķi:

- 1) Pirmkārt, lai raksturotu meža īpašnieku profilu (sociāli demogrāfiski un veiktās prakses) (8.1. nodaļa kā prelūdijs empīriskā materiāla analīzei pamatstāstam);
- 2) Otrkārt, raksturotu dabas resursu kopīgas pārvaldības potenciālu (8.1. nodaļas turpinājums pamatstāstam);
- 3) Treškārt, raksturotu piederību vietai un praktisku sadarbību plašākās sociālās attiecībās (11. nodaļas ievadmotīvs);
- 4) Ceturtkārt, raksturotu ekonomiski – ekoloģiskās dilemmas iespējamās atšķirības meža īpašnieku un citu iedzīvotāju vidū (konteksta stāstam) (11.4. nodaļa).

Reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati valsts pētījumu programmas “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” ietvaros (SUSTINNO, 2017) ļaus atbildēt uz hipotēzēm kopīgas pārvaldības potenciālu. Šo hipotēžu pārbaudē izmantotie jautājumi redzami 3. pielikumā.

Meža īpašnieku profilēšanai pēc meža īpašumu platībām viņu rīcībā un mežizstrādes, mežu atjaunošanas, kopšanas un citu mežsaimniecisko plānu kontekstā tiks analizēti sekundārie dati no Latvijas Valsts mežzinātnes institūta “Silava” sagatavotā pārskata par “Privāto mežu apsaimniekošanas un meža īpašumu konsolidācijas un kooperācijas monitoringa” pētījuma par meža apsaimniekošanas aktivitātēm (Latvijas Valsts mežzinātnes institūta “Silava”, 2014).

Darbā iekļauti vairāki gadījumi, kuros saskatāmi veidošanās procesi (detalizētāks apraksts 8.3.nodaļā). Pirmkārt, MĪK pastāvēšanas politiskās un tiesiskās lobēšanas, kur piedāvāti ierosinājumi un risinājumi MĪK veidošanai un diskutēts par principiem. Gadījumā iekļautas intervijas ar darba grupas ekspertiem (daļa no tiem pārklājas ar MĪK un MĪA gadījumiem), sekundārie materiāli par minēto procesu un citi materiāli. Otrkārt, jaunaudžu kopšanas gadījums, kur iekļautas intervijas ar dažāda līmeņa aģentiem – valsts izpildvaras eksperti, kas ir atbildīgi par ES atbalsta piešķiršanas kritērijiem, meža nozares profesionāļi, meža īpašnieku organizāciju pārstāvji, kuri darbojas kā starpneši starp meža nozares

profesionāļiem (stādu audzētājiem, mežziņiem), privātajiem meža īpašniekiem, kuri paši vai ar kādu citu palīdzību veikuši jaunaudžu kopšanu.

Lai analizētu operacionālā līmeņa (ikdienas darbību) nosacījumu, kas iekļauts kolektīvo un tiesiski normatīvo nosacījumu ietvaros, tiks veiktas daļēji strukturētas padziļinātās intervijas ar *menedžeri* sākotnēji (skat. 2.1.pielikumu) un atkārtoti (skat. 2.2.pielikumu).

Lai papildus analizētu tieši operacionālā līmeņa izpausmes ikdienas darbību veidā plānotas gan atkārtotas, regulāras intervijas (skat. 2.3.pielikumu) un ietvertie novērojumi (skatīt “Novērojumu protokols: ikdienas darbību pazīmes”).

Intervijas ar Meža pakalpojumu un konsultāciju centra pārstāvjiem (skatīt 2.4.pielikumu) veiktas ar mērķi noskaidrot centra lomu un vietu meža zināšanu tulkošanā, noskaidrot organizācijas pieredzi kā vieniem no aģentiem, kas ir funkcionē zināšanu tulkošanā starp meža īpašniekiem un meža pakalpojumu sniedzējiem.

Sākotnējām intervijām ar MĪK sagatavotas interviju vadlīnijas (skatīt, 2.1.pielikumu), bet sākotnējo interviju gaitā tās tika paplašinātas, lai atbilstu sekojošiem principiem:

1) Iegūtu padziļinātāku konteksta informāciju, ieskaitot Padomju laika pieredzes un zināšanu attīstības noskaidrošanu, pēcpadomju individuālās saimniekošanas pieredzi privatizētajos meža īpašumos

2) Iegūtu padziļinātāku priekšstatu par mežiem kā ekosistēmām, tostarp zināšanas par mežsaimniecības pieejām, procesiem un mērķiem

3) Noskaidrotu mijiedarbības izpausmes, veidus un vektorus ar pēc iespējas plašāku citu sociālo aģentu loku; šī informācija ir metodoloģiski būtiska, izvēloties turpmāk intervējamos respondentus.

Sākotnējām intervijām ar ekspertiem, kas darbojas meža īpašnieku apvienībās, biedrībās, tika pielāgotas vadlīnijas ar MĪK menedžeriem (vadlīnijas intervijām ar mutifunkcionālajiem aģentiem 2.5.pielikums).

Kopumā veiktas 24 padziļinātas klātienē strukturētas intervijas (interviju garums orientēts 1-2 h intervijai, noteiktās intervijās pārsniedzot 2 stundas), vairāk kā 5 attālinātas (telefona intervijas un elektroniskā saziņa), 8 gadījumos veikta dokumentu analīze (detalizētu lauka darba aprakstu skatīt 1. pielikumā).

Promocijas darbā tika izmantoti dažādi **rezultātu analīzes principi**:

Kvantitatīvo sekundāro datu analīzē kopīgas apsaimniekošanas potenciāla analīzē izmantota aprakstošā analīze (biežumsadalījumi, krustojuma tabulas), statistiskās nozīmības pārbaudes testi (hī kvadrāta tests, Pīrsona korelācijas koeficients), klasteranalīze un faktoranalīze (*principal component analysis*).

Ar kvalitatīvajām metodēm iegūtā materiāla (padziļinātās, strukturētās intervijas) analīzē izmantoti kvalitatīvās informācijas kodēšanas principi un naratīva analīze. Gadījumu izpētes kvalitatīvā metožu materiāla analīzē izmantota arī tematiskā kodēšana, atbilstoši teorētisko pieeju jēdzieniem un šajā nodaļā aprakstītajiem principiem kopīgas pārvaldības pētniecības jomā.

Kopumā kvantitatīvās un kvalitatīvās datu analīzes metodes promocijas darbā kombinētas ar dokumentu analīzē izmantoto informācijas naratīva analīzi un tematisko kodēšanu. Dokumentu analīze metodoloģiski tika saistīta ar pēcpublisko tiešo interviju metodoloģiju, jo tās apvieno primāros un sekundāros kvalitatīvo metožu informācijas avotus.

Promocijas darbā piedāvāju jaunu datu ieguves metodi - pēcpubliskās tiešās intervijas, kuras būtu veicamas pēc padziļināto/daļēji strukturēto/strukturēto tiešo interviju ar informantiem veikšanas un pēc iepazīšanās ar publiskajām intervijām ar informantiem vairāku iemeslu dēļ. Pirmkārt, lai analizētu iegūto primāro empīrisko materiālu padziļinātajās intervijās kopā ar sekundāro publisko datu materiālu un novērstu atkārtošanos un neskaidro aspektu ņemšanu vērā pēcpubliskās tiešās intervijas laikā, kur attiecīgi ievērotu pēcpubliskās tiešās intervijas metodoloģiskos principus, kas minēti augstāk.

Pēcpubliskās tiešās intervijas ir datu ieguves metode, kura pielietojama situācijās, kurās publiskā telpā publicēto (raksti masu medijos – drukātos medijos, to interneta lapās utt.) žurnālistikas interviju tēma un tēmas fokuss ir cieši saistīta ar sociālā pētījuma tēmu un tēmas fokusu. Datu ieguves metodes mērķis ir padziļināti izziņāt tēmu aspektus, par kuriem runāja publiskos materiālos (intervijās) par cieši saistītu tēmu.

Tēmu aspektus, savukārt, var izvēlēties pēc sekojošiem kritērijiem.

- 1) Kas ir papildināms šādās situācijās:
  - a) piemēru gadījumā (kas, kā, ko?)
  - b) skaidrojumu gadījumā (kāpēc, kā, kādā veidā?)
  - c) vai ar to domāts tas vai cits vai vēl kaut kas cits?
  - d) jautājumiem par sekām, risinājumiem.
- 2) Kas nav viennozīmīgi skaidrs, uzdodot jautājumus:
  - a) kādā ziņā?
  - b) vai ar to domāts tas, cits vai vēl kas?
- 3) Kur trūkst argumentu, konkrētāk:
  - a) kāpēc tā?
  - b) kas rosina tā domāt?
- 4) Kas ir kopsavelkams, secināms?

5) Kas ir uz rīcību orientēts? Piemēram, rīcībpolitikas situācijā, rīcībspējas gadījumos, problēmrisinājumos.

6) Citu viedokļu papildināšana, komentēšana, iztirzāšana vai konfrontēšana – atkarīgs no paradigmas - analīzes skatupunkta.

7) Noteiktu aspektu verificēšanā, proti, lūgumā pēc apstiprinājuma vai nolieguma.

6.4. Kopsavilkums

Gadījumu izpēte izvēlēta kā promocijas darba datu iegūšanas metode, kurā dati tiek iegūti tiktāl, lai varētu pārbaudīt ticamu alternatīvu hipotēzi. Tas nozīmē, ka, analizējot konkrētā empīriskā veidā iegūtus rezultātus, tie tiek interpretēti, iekļaujot papildus pārbaudes veidus ārpus konkrētā empīriskā materiāla, kas iegūts laukadarbā. Tajā pašā laikā “nepamatojamības avotu izslēgšana” nozīmē noteiktu robežu noteikšanu pētāmajiem gadījumiem. Proti, gadījumu robežas nosaka pētnieka pamatojums ticamu rezultātu iegūšanai.

Pētījuma plānā būtiska nozīme ir padziļinātajām izzinošajām (*explorative*) intervijām, kura ir aģentu tīkla teorijai atbilstoša metodoloģiskā pieeja. Lai analizētu “funkcionālo nepiepildījumu” un ar tā ietvaros “nozīmes trūkumā” “atmestos” neatbilstošos pavedienus un virzienus, nepieciešami tādi metodoloģiskie paņēmieni, ar kuriem var izzināt plašāku lauku, plašāku tēmas tvērumu, lai pēc tam identificētu gan anti-grupas (“tukšas, arhaiskas, bīstamas, novecojušas, rudimentāras utt.” Latour, 2005, p. 32) un uz tā fona spētu atlasīt mijiedarbības, kuras liecina par “vēlmi saistīties”, praktiskā ziņā – vēlmi sadarboties un kooperēties. “Vēlme saistīties” ir konceptuāli ietilpīgāka par sadarbošanos, bet jābūt uzmanīgiem analīzē, lai varētu no “funkcionālā nepiepildījuma” atstāt tās **mijiedarbības**, kurām **ir nozīme** meža kopīgā apsaimniekošanā.

Promocijas darbā izmantota kopīgo resursu pētniecības autori piedāvātā metodoloģija, analizējot sadarbības formas meža apsaimniekošanā. Meža īpašnieku organizāciju kā pētījuma priekšmeta metodoloģisko pamatojumu veido Ostromas norādītās veidojošos institūciju kopīgo resursu mezo/mikro-līmeņa pārvaldības pazīmes. Pazīmes ir pētāmas, ja organizācija attiecas uz šādiem trim punktiem. 1) Ilgstoši darbojošos kopējo resursu pārvaldība. Mežsaimniecības aktivitātes lauksaimniecības kooperatīviem atšķiras tieši ar ekonomisko ciklu “ilgstamību”. 2) Esošo institucionālo nosacījumu pārveidošana. 3) Nespēja pārvarēt ilgstošas kopīgo resursu problēmas (Ostrom, 1990, p. 26-27).

Kopīgo resursu kopīga pārvaldība notiek dažāda līmeņa nosacījumos – operacionālajos, kolektīvajos, tiesiski normatīvajos, kuri ir cits citā ligzdoti nosacījumu ietvari. Proti, operacionālie iekļaujas kolektīvajos, kolektīvie – tiesiski normatīvajos.

Promocijas darbā tika izmantoti dažādi **rezultātu analīzes principi**. Kvantitatīvo sekundāro datu analīzē kopīgas apsaimniekošanas potenciāla analīzē izmantota aprakstošā

analīze, statistiskās nozīmības pārbaudes testi, klasteranalīze un faktoranalīze (*principal component analysis*). Ar kvalitatīvajām metodēm iegūtā materiāla (padziļinātās, strukturētās intervijas) analīzē izmantoti kvalitatīvās informācijas kodēšanas principi un naratīva analīze. Gadījumu izpētes kvalitatīvā metožu materiāla analīzē izmantota arī tematiskā kodēšana, atbilstoši teorētisko pieeju jēdzieniem un šajā nodaļā aprakstītajiem principiem kopīgas pārvaldības pētniecības jomā.

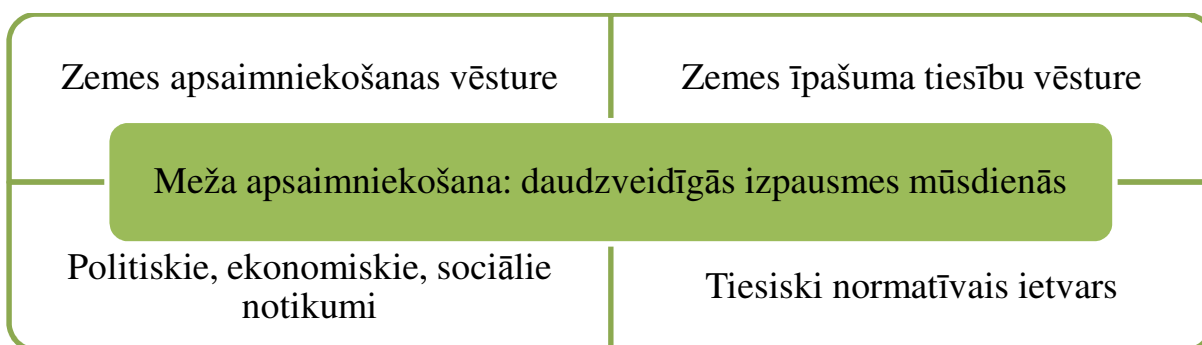
Kopumā kvantitatīvās un kvalitatīvās datu analīzes metodes promocijas darbā kombinētas ar dokumentu analīzē izmantoto informācijas naratīva analīzi un tematisko kodēšanu. Dokumentu analīze metodoloģiski tika saistīta ar pēcpublisko tiešo interviju metodoloģiju, jo tās apvieno primāros un sekundāros kvalitatīvo metožu informācijas avotus.

7. Meža īpašumu apsaimniekošanas izpausmes

Nodaļā tiks aprakstīta un analizēta meža īpašumu apsaimniekošanas kontekstuālā informācija meža īpašnieku sadarbībai (apvienībās, kooperatīvos vai citās formās) kā vienai no ilgtspējīgas meža apsaimniekošanas veicinošiem veidiem mūsdienās (skatīt 7.1.attēlu). Apsaimniekošanas konteksta svarīgumu nosaka vides socioloģijā paustā tēze par sociālo un institucionālo prakšu nozīmību (Irwin, 2001, p. 176).

Latvijas gadījumā apstākļi un konteksti ir šādi:

1. Zemes (tostarp, mežu) apsaimniekošanas vēsture Latvijā no pirmās Latvijas Republikas dibināšanas;
2. Zemes īpašumtiesību vēsture Latvijā no pirmās Latvijas Republikas dibināšanas.
Savukārt, zemes apsaimniekošanas aspekti ir iesakņoti:
3. Politiskajos, ekonomiskajos un sociālajos notikumos un tiesiski normatīvajā ietvarā.

7.1. att. Meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas konteksts

Minētie apstākļi izpaužas dažādās meža apsaimniekošanas individuālās un sadarbības pieredzēs Latvijā, kā arī citās Baltijas valstīs un valstīs, kur bijusi promocijas darba tēmai raksturīgas kopīgas apsaimniekošanas izpausmes.

7.1. Zemes apsaimniekošanas un īpašuma tiesību pieredze

Vēsturiski pirms industriālisma laikā daudzās Ziemeļeiropas valstīs liela daļa zemju nebija izteikts privātīpašums, bet tādā vai citā kopīga īpašuma formā, kur vismaz daļa zemju bija kopienu pārraudzībā (Clark, 1998). Skaidrs, ka pirms industriālisma laiks būtiski atšķiras no mūsdienām, kur kapitālisma hegemonijā privātīpašums ir būtiska cilvēku tiesību sastāvdaļa, taču vēsturiskais konteksts un pieredze ir būtiski⁸⁹, lai varētu izprast plašākas izraisītās saistības, kuras rada šaura privātīpašuma pazīmju piemērošana mežiem kā kopresursu sastāvdaļai mežu ekosistēmās.

⁸⁹ Vēsturiskā konteksta un pieredzes analogija izmantota no Fostera, Jorka un Klarka kapitālisma kritikas, kur ekonomisko krīžu neparedzēšanu autori saista ar pārāk īsa vēsturiskā atskaites posma ņemšanu vērā (Foster, York, & Clark, 2010). Cita starpā jāuzsver, ka ekonomiskās krīzes ir cieši saistītas ar ekoloģiskiem aspektiem tādejādi, ka ekonomiskā attīstība kapitālismā paredz dabas resursu izmantošanu un to pakārtoību ekonomisko mērķu sasniegšanā – tiekšanās uz peļņas gūšanu, ko panāk ar arvien plašākiem izplešanās laukiem.

Saistot īpašumtiesību vēstures teorētiskās atziņas (2. nodaļa) ar praktisku kontekstu (7.1. nodaļa), ir jāņem vērā viens būtisks aspekts, kas raksturīgs Rietumu īpašumu pārvaldībai un īpašumtiesību un dabas resursu lietošanas tiesību principiem Latvijā. Tā ir runa par tā saucamo “kopresursu apvienošanu” (*enclosure of commons*), kas praktiski nozīmē privātu vai publisku īpašumtiesību piešķiršanu dabas resursiem. Rietumeiropas pieredze kopresursu apvienošanā ir ar senu vēsturi un notika jau industriālisma sākumā⁹⁰, un tas ir raksturīgs kapitālisma pieejai un loģikai. Lai arī kopresursu apvienošana ir raksturīga pieeja Rietumu sabiedrībās, tomēr Ostromas un citu kopīgo resursu pētniecības jomas autori raksturo dažādus gadījumus arī Šveicē, Spānijā u.c. tā saucamo Rietumu valstīs.

Tālākajā izklāstā tiks aprakstīta meža apsaimniekošanas pieredzes iekļautība plašākā zemes apsaimniekošanas pieredzes ietvarā. Zemes apsaimniekošanā līdzās lauksaimniecības zemju apsaimniekošanas pieredzei pakārtoti vai papildinoši saistīta bijusi arī meža apsaimniekošana. Īsi raksturota arī lauksaimniecības apsaimniekošanas kolektīvā pieredze – kooperatīvu veidošanās un attīstības nosacījumi, kas ir daļa no kopīgas apsaimniekošanas organizatoriskām iespējamībām. Meža apsaimniekošanas vēsture (7.1.2. nodaļa) palīdz konceptuāli iekļaut analīzē meža apsaimniekošanas pieredzes, kuras, no vienas puses, bijušas pakārtotā lomā zemes apsaimniekošanai, no otras puses – papildinošā lomā.

7.1.1. Zemes apsaimniekošanas institucionālā dinamika

2.3.nodaļā raksturotās teorētiskās pieejas darbībās ar īpašumu, kur analizētas lietošanas tiesību teorētiskās pieejas un privatizācijas teorētiskās pieejas, šajā nodaļā to papildina apsaimniekošanas institucionālais raksturojums, ko laika gaitā ietekmējušas politiski tiesiskās izmaiņas – reformas, tostarp zemes reformas⁹¹, un kas tādā vai citā veidā nosaka zemes apsaimniekošanas pieredzi.

No vienas puses, identificējamās daudzveidīgas zemes reformu pieredzes gan atsevišķu valstu ietvaros (Gustafson, 2008), gan jaunizveidotās valstīs (piemēram, dažādās pēcpadomju valstīs, Wegren, (Ed.), 1998; Wegren, 1998b; Dudwick, Fock, & Sedik, 2007). No otras puses, tajās ir būtiski kopīgi problēmjautājumi, piemēram, pāreja no centralizētas valsts pārvaldības uz brīvā tirgus ekonomikas apstākļiem (Swinnen & Rozelle, 2006; Bandelj, 2008), zemes reformu procesu sekas (īpašuma tiesību jautājums, attīstības dilemmas)

---

⁹⁰ Pirms zemju kā kopresursu apvienošanas Anglijā bija dažādas lauksaimniecības sistēmas. Dienvidos spēcīgāka kopienu organizācija, vairāk atvērto lauku, lielu ciemu. Ziemeļos – individuālāka saimniekošana, mazāk atvērto lauku, kā arī izkļiedētāka apdzīvotība. Ainavu veidoja daudz mazu „apvienojumu”, kuru var apzīmēt ar mežainiem apgabaliem (Yellin, 1968 kā citēts Wagner, 1995). Divu vai trīs lauku sistēma, kur galveno izmanto un lieto ar atvērtiem nosacījumiem līdz apvienošanas kustībai 18. gs. beigās, 19. gs. sākumā (Tate, 1944 kā citēts Wagner, 1995).

⁹¹ Skatīt, piemēram, Katrīnas Stoneras-Weisas (*Kathryn Stoner-Weiss*) grāmatu par reformām pēcpadomju Krievijā (Stoner-Weiss, 2009).

attīstības valstīs, kur šajā kontekstā pieskaitāma arī Latvija (Lipton, 2009; Manji, 2006; James, 2007; Ho (Ed.), 2005). Politiski tiesiskās izmaiņas nenozīmē atbilstošas ekonomiski sociālās izmaiņas zemes apsaimniekošanā. Tātad var runāt par, no vienas puses, turpinošām darbībām un to noteicošajām normām, izmantojot tādus jēdzienus kā takas atkarība (*path dependency*) (jēdziena latviskojumu piedāvāja socioloģe Līga Rasnača (Rasnača, 2011), bet, no otras puses, normām un darbībām, kas veidojas no jauna (skatīt, tapšanas teoriju 4.nodaļā).

Vairāki konteksta faktori iezīmē sociālo zinātņu un socioloģijas intereses nozīmību par mežsaimniecības nozari.

- 1) Pirmkārt, pirms-padomju ģimeņu zemkopības pieredze (ieskaitot mežsaimniecību);
- 2) Otrkārt, padomju valsts un kolektīvo saimniecību meža apsaimniekošanas mantojums;
- 3) Treškārt, pēc-padomju zemes reforma restitūcijas veidā (saskaņā ar pirms-padomju zemes īpašuma tiesībām.

Pirmspadomju ģimeņu zemkopības mantojums lauksaimniecībā ir raksturīgs Baltijas valstīm (Swinnen & Rozelle, 2006, p. 139). Kopīgas saimniekošanas pazīmes šajā laikā labi izpaužas lauksaimniecības kooperatīvu veidā. Dž.Restakja aprakstītā kooperatīvu vēsture, to veidošanās un attīstība Itālijā, Anglijā un Japānā no 19.gadsimta līdz mūsdienām, (Restakis, 2010), kā arī kooperatīvu vēsturnieka P.Lainbo darbi (Linebaugh, 2008; Linebaugh, 2014) liecina uz sadarboties-spējas un kooperēšanās augsto potenciālu tieši kooperatīvos kā organizācijas formās. Aija Zobena un Evija Zača rakstā par lauksaimniecības kooperatīviem Latvijā (Zobena & Zača, 2012, p. 16-17) sintezē domu, ka lai gan kooperēšanās ideja saimniekošanā attīstījies 19.gadsimtā, tomēr formāli legāli kooperatīvi nodibinājušies 20.gadsimta sākumā. Līdzīgi arī citās Baltijas valstīs⁹².

Latvijā būtiskas pārmaiņas kooperatīvu sistēmā notika pēc 1940.gada, kad Latvija tika iekļauta Padomju Savienībā. Komunistiskās partijas režīma ietvaros lauksaimniecības kooperatīvi tika pārveidoti jaunās strukturālās vienībās – kolhozos, kolektīvajās fermās (Zobena & Zača, 2012, p. 16). Šīs pārmaiņas atstāja sekas pēc būtības kolektīvās

---

⁹² Lietuvas situācijā lauksaimniecības ekonomisti, rakstot par kooperatīvu pirmsākumiem 19.gadsimta 2.pusē uzsver kooperatīvu savienības Lietuvā nozīmi kooperatīvu attīstībā Lietuvā pirmās brīvvalsts laikā (Vidickiene & Gedminaitė-Raudonė, 2012, p. 42). Savukārt pirmās brīvvalsts Igaunijā kooperatīvu sektora attīstība bija iespaidīga, par ko liecina 1939.gada statistikas dati par kooperatīvu īpatsvaru dažādos sektoros. Igaunijas vēsturisko pieredzi Tartu Universitātes profesors Andro Ross (*Andro Roos*) apraksta detalizētāki, cenšoties uzsvērt tās atšķirības, kuras bijušas šajā kooperatīvu sektorā vēsturiski un salīdzinājumā ar mūsdienām (Roos, 2012, p. 14). Par igauņu organizētu kooperatīvu pirmsākumiem līdzīgi kā Latvijas gadījumā var uzskatīt 20. gadsimta sākumu, kad tika nodibināta Igaunijas aizdevumu kompānijas. Ross arī runā par dažādu patēriņa un ražošanas kooperatīvu rašanos straujākos tempos no šī laika, arī lauksaimniecības kooperatīvi esot strauji attīstījušies cariskās Krievijas laikā (1902.-1917.g.).

saimniekošanas formās (neatkarīgi no tā, kā tās tiek apzīmētas – kooperatīvi, kolhozi, sadarbības apvienības u.t.t.) gan Latvijā, gan Lietuvā⁹³.

20.gadsimta 90. gadus labi varētu raksturo ar Liptona piedāvāto jēdzienu “lielā īpašuma tiesību nodošana atpakaļ” (Lipton, 2009, p. 206) Autors norāda uz nacionālo valstu dažādām pieredzēm īpašuma tiesību nodošanā. Zemes reformā nozīmīga kopēja atziņa, kas attiecināma uz visu pēc-padomju telpu ir šāda, ka sarežģītas, procesuālas un kontekstuālas, bieži pretrunīgas cilvēku-zemes attiecības notika dramatisku politisko, sociālo un ekonomisko izmaiņu situācijā (Perrotta, 2000). Pāreja no sociālistiskās iekārtas uz kapitālistisko, iespējams, radīja zināmu “vakuumu iespējamajās alternatīvās” (atsaucoties uz Restakis, 2010, p. 4)). Proti, tādās alternatīvās, kuras nebūtu vienkārša izvēle starp valsts kontrolētu ekonomiku un brīvā tirgus attiecībām, bet jauktu vai paralēli pastāvošu pārvaldības formu ņemšanu vērā, kur cita starpā būtu vieta meža īpašnieku organizāciju vai kooperatīvu pastāvēšanai. Vispārējie zemes reformas principi Baltijas valstīs noteica tikai privātas vai valsts pārvaldītu īpašumu iespējamību (Meyers & Kazlauskene, 1998, p. 72).

Pēcpadomju zemes reformu var analizēt daudzveidīgu zemes reformu formu veidā (skatīt, piemēram, Swinnen & Rozelle, 2006, p. 57) un tiesiskā zemes reformas pamata analizē, kur galvenais mērķis Baltijas valstīs bija no jauna atjaunot pirmspadomju zemnieku saimniecību struktūru, kuru nosaka zemes privātīpašums un ģimenes darbaspēks (Meyers & Kazlauskene, 1998, p. 70). Pēcpadomju zemes reformas sekas analizētas arī pētījumā par meža apsaimniekošanas atšķirībām starp bijušajām sociālistiskajām valstīm (Carlsson & Lazdinis, 2004). Autori pieņem, ka ilgtspējīgai attīstība nepieciešami institucionālie ietvari, kur aģentiem ir iespējas pielāgoties un mācīties. Stefena Vegrena (*Stephen Wegren*) rediģētā grāmata “Zemes reforma bijušajā Padomju Savienībā” ir pirmais pamatīgais darbs par pēc-padomju zemes reformas gaitu (Wegren, (Ed.), 1998) ne tikai no lejupvērsta institucionālā ietvara, bet arī no augšupvērsta reakcijas un praksēm zemes lietošanā (O’Brien, Patsiorkovski, & Dershem, 1998). Darbā raksturots zemes reformu politiskais, ekonomiskais un sociālais nozīmīgums pasaulē un trešā viļņa zemes reforma pēc-padomju telpā (Wegren, 1998a, xii, xiii-xiv). Ekonomiskā nozīmīguma kontekstā jānorāda, lai gan tehniski bijušās padomju valsts un kolektīvās saimniecības bija privātīpašumā, tomēr lietošanas ziņā tās dominējoši saglabāja līdzšinējo modeli (Wegren, 1998b, p. 10), kur turpināja dominēt lielās

---

⁹³ Lietuvas gadījumā “kooperatīvu neatkarība tika ierobežota, noteiktas peļņas daļas tika atņemtas, un kooperācija tika izstumta no lielajām pilsētām”, līdz pat tam, ka “kredītu, lauksaimniecības un citi kooperatīvi izzuda” (Vidickiene & Gedminaitė-Raudonė, 2012, p. 42). Tomēr Lietuvas gadījums iespējams atšķirās ar to, ka paralēli kolhoziem tomēr pastāvēja arī Lietuvas Patērētājukooperatīvu savienība (*Lietkoopsajunga*), kas radās uz Lietuvas bāzes un spēja nodrošināt iedzīvotājus ar produkciju un stiprināja viņu materiālās iespējas, pērkot lauksaimniecības produktus no nelielām individuālajām fermām (Vidickiene & Gedminaitė-Raudonė, 2012, p. 42).

zemnieku saimniecības. **Institucionāla privatizācijas tieksme**⁹⁴ brīvā tirgus apstākļos kopš 20.gadsimta 90.tajiem gadiem ir bijis būtisks konteksta faktors, kas jāņem vērā, analizējot kopresursu kopīgu apsaimniekošanu. Izšķirošu lomu izvēlē privatizēt lauksaimniecības zemes ne tik daudz noteica padomju laika pieredze kā drīzāk privātās lauksaimniecības pieredze pirms sociālisma (Swinnen & Rozelle, 2006, p. 139).

Iekārtas maiņa atbalsojas arī veidā un attieksmē par to, kādā veidā veikt pārmaiņas sabiedrībā. B.Rotšteins atsaucas uz pētījumiem, kuros salīdzināta pakāpeniskā pieeja un šoka terapijas pieeja. Viņš un citi autori uzsver **formālu un neformālu aspektu savstarpēju saistību** šajā pārmaiņu procesā, kas ļauj veidot sociālo uzticēšanos sabiedrībā (Rothstein, 2004).

7.1.2. Meža apsaimniekošanas vēsture

Meža apsaimniekošanas pieredzes vēsture no 19.gadsimta, bet detalizētāk par laiku līdz 2.pasaules karam, ļaus identificēt noteiktus meža apsaimniekošanas režīmus un izvirzīt dažus pieņēmumus par takas atkarību mežu un zemju apsaimniekošanā. Šajā kontekstā būtisks avots ir Antona Vasiļevska grāmata *Latvijas valsts mežu apsaimniekošana* (Vasiļevskis, 2007), kurā lai arī galvenokārt aprakstīta valsts mežu apsaimniekošanas vēsture, tomēr nereti tā ir bijusi tādā vai citā veidā cieši saistīta ar privāto mežu apsaimniekošanu.

Privāto mežu pārvaldīšanas vēsture liecina, ka mežu politika bijusi liberāla ne tikai mūsdienās, bet arī jau laikā no 19. gadsimta beigām līdz 20. gadsimta sākumam. Par to liecina tas, ka pirms Pirmā pasaules kara „privāto mežu pārvaldīšanas kārtību noteica paši īpašnieki, taču arī viņiem bija jāvadās pēc 1888. gada 4. aprīļa likuma par mežu aizsardzību” (Vasiļevskis, 2007, 11. lpp.). Tomēr tam laikam varam attiecināt situāciju, ka pastāv privātīpašums, kas pieder šaurai privātai elitei. Līdz 1.pasaules karam tikai 10% zemes piederēja valstij, lielākā daļa no tās klāta ar mežiem. Apmēram 1300 privātajām muižām piederēja 48% visas zemes, tikai 40% piederēja zemniekiem, bet lielākā daļa Latvijas mežu piederēja muižniekiem (Vasiļevskis, 2007, 11. lpp.).

Mežu pārvaldība 1.pasaules kara laikā un pēc tā liecina par mērķtiecīgu valsts politiku mežu nacionalizēšanas virzienā. Iespējams tas saistīts gan ar 1.pasaules kara radīto mežu postījumu apjomu, gan katras karojošās puses nekontrolētām darbībām mežos (Vasiļevskis, 2007, 12.-14.lpp.). Pēc 1.pasaules kara 1918. gadā mežu pārvaldībā notika pārmaiņas, taču no Latvijas valsts puses tos apsaimniekoja tie paši mežu profesionāļi (mežu pārvaldnieki, mežsargi, virsmežsargi) (Vasiļevskis, 2007, 15.-16.lpp.). Mainoties valdībām 1919.-1920., pie tam vienlaicīgi neesot visā Latvijas teritorijā, arī mežu pārvaldība un apsaimniekošana

---

⁹⁴ Institucionāla tieksme pēc privatizācijas vērojama arī citās kopējo resursu, piemēram, irigācijas sistēmu jomās (Busmanis, Zobena, Grinfelde, & Dzalbe, 2002; Penov, 2002; Theesfeld, 2002).

dažādos reģionos notika dažādi. Vasiļevskis norāda, ka šajā laikā var runāt par iecerēto meža politiku, nevis tās īstenošanu. Tapšanas teorijas ietvaros tas, savukārt, nozīmē pastāvīgu darbu pie pārvaldības nosacījumu ieviešanas. Krievijas padomju republikā pieņemtais likums par mežiem kalpoja par pamatu likumam par mežiem Latvijā. Mežu pārvaldīšana saskaņā ar to bija nododama tehniskajam personālam, ko iecēla Centrālā mežu valde un to iekļāva vietējo padomju orgānu rīcībā. Tehniskais personāls gan bija padots Centrālajai mežu valdei. Faktiski visi lietkoki un malka tika nacionalizēti, kā arī ar 1919.gada 1.marta dekrētu visas Latvijas zemes (tīrumu, pļavu, ganību, mežu), ūdeņu un apakšzemes bagātību nacionalizāciju⁹⁵ (Vasiļevskis, 2007, 17. lpp.). Vasiļevskis norāda, ka šīs valdības darbības laikam raksturīgs, ka Centrālā mežu nodaļa kā augstākā mežu resora institūcija rīkojumus un instrukcijas nodeva caur apriņķu padomēm, nevis tieši mežsaimniecībām (20.lpp.), kas nozīmē, ka veiksmīgai pārvaldībai nepieciešama pietiekami saskaņota lomu un pienākumu koordinēšana. Pēc 1920.gada Latvijas valsts pārņēma iepriekš Krievijas valsts mežus, daudzās vietās pārvaldību realizējot caur Meža departamentu, kur pakāpeniski nonāca arī iepriekš meža resoros strādājošie (21.-22.lpp.). Kopš 1919.gada augusta notika mežu inventarizācija, mežsaimniecību pārziņiem liekot apzināt situāciju par kokmateriālu apjomu, infrastruktūru u.c. jautājumiem. Situācija kopumā 42 mežsaimniecībās bija dažāda (22.-29.lpp.). Valsts meži Kurzemē un Zemgalē no karadarbības cieta visvairāk, un tā kā lielākā daļa valsts mežu (75%) atradās šajos reģionos, tad tas lielā mērā raksturoja situāciju valsts mežos (26.lpp.). Skaidrs, ka salīdzinoši daudz kara gados notikušā dēļ šāda inventarizācija bija nepieciešama veiksmīgai mežu pārvaldībai.

No 1920.gada notika privāto mežu pārņemšana valsts īpašumā, kas tika raksturota divos posmos – bezsaimnieka mežu pārņemšana, bet otrs – pēc 1920.g. oktobra – agrārās reformas likuma atsavināto mežu pārņemšana. „Lai pasargātu bez īpašnieka palikušos mežus no nesaudzīgas izlaupīšanas, vajadzēja nodrošināt to pārņemšanu valsts pārziņā” (Vasiļevskis, 2007, 29.lpp.). Vasiļevska citāts labi raksturo skepsi pret mežiem kā kopīgiem īpašumiem, liekot runāt par **mežiem kā kopīgi pārvaldītiem privātajiem īpašumiem**. Šīs skepses iesakņotība apgrūtina iespējas mežus apsaimniekot kā kopīgus (nevis privātus) īpašumus, tāpēc iespējams, ka **anti-kopīgumu saistīšana** ir piemērots veids, kā vienoties par vajadzībām starp privātajiem mežu īpašniekiem. Valsts pārvaldes tālākā rīcība labi apliecina uzticēšanos daudzu fragmentētu privāto īpašumu (primāri – zemju, pakārtoti – mežu) sekmīgai apsaimniekošanai, tajā pašā laikā daudznozīmīgi reaģējot uz valsts protekcionismam

---

⁹⁵ Jāsaka, ka daļa nacionalizētās dabas resursu pārvaldes politika tika organizēta piespiedu veidā, piemēram, liekot par pienākumu kokmateriālus transportēt zirgu īpašniekiem. Šis un līdzīgas dažādu “ārējo varu” piespiedu politika var apzināti vai neapzināti radīt mežu lietotājos noklusētu pretestību minētajai politikai.

neatbilstošiem risinājumiem⁹⁶. Par to liecina 1920. gada 16. septembrī pieņemtās agrārā reformas 1.daļa, kas paredzēja tā saucamā zemes fonda nodibināšanu. Likums paredzēja atsavināt muižnieku, bruņniecības un mācītāju muižu zemes kopā ar mežiem. Būtiski, ka likumā netika skarts jautājums par atlīdzību mežu un zemju atsavināšanas gadījumā, bet zemes fonds lauksaimnieciska rakstura zemes paredzēja piešķirt bezzemniekiem un sīkzemniekiem, bet mežus paturēt valsts īpašumā (Vasiļevskis, 2007, 30.lpp.). Saprotams, ka ar reformu nebija mierā dažādu privāto muižu īpašnieki, bija dažādi gadījumi un strīdi par tiesībām realizēt pirms kara noslēgtos darījumus un līgumus. Apsaimniekošana atšķīrās arī teritoriāli, kur, piemēram, Latgalē daudzi zemnieki nomāja zemi no muižniekiem vai arī bija iepirkuši vai izpirkuši zemi no muižām (30.lpp.). Cita tendence bija bezsaimnieka mežu pārņemšana, kas sākās jau 1919.gadā, un šeit ir runa par situāciju, kad muižu īpašniekiem vai to pilnvarotajiem bija nepieciešams pieteikt savas īpašuma tiesības. Mācītāju muižu gadījumā meži tika pieņemti pagaidu pārvaldībā, bet vēlāk draudžu pieprasītie meži tika atdoti. Vidzemes gadījumā, savukārt, daudzi meži pēc dzimtbūšanas atcelšanas tika pievienoti muižas zemei kā zemnieku zemes daļas, bet 1920.gadā tie atradās muižu rentes un kvotu māju robežās, un to arī pārņēma valsts meži (31.lpp.). Tātad pirmās brīvvalsts laikā notika pāreja no privātīpašuma, kas pieder šaurai privātai elitei (muižniecībai) uz **plašu zemes un meža īpašumu pieejamību** zemniekiem, sīkzemniekiem un bezzemniekiem. Šī pāreja arī atspoguļojās 20. gadsimta 90. tajos gados īstenotajā zemes reformā restitūcijas veidā, daudz cilvēkiem atgūstot iepriekšējām paaudzēm piederējušos īpašumus, kuri tika piešķirti 1.brīvvalsts laikā.

Padomju laika īpašuma tiesību pārrāvums negatīvi ietekmēja zemes (meža) apsaimniekošanu Latvijā un Igaunijā. Par restitūcijas un sekojošo privatizācijas posmu Vilkrīste un Zālīte raksta, ka “meža apsaimniekošanas tradīcijas tika pazaudētas pusgadsimta privātā īpašuma pārrāvumā” (Vilkrīste & Zālīte, 2015). Ross raksta, ka 50 gadus ilgušais Padomju posms “slikti ietekmēja⁹⁷ īpašumtiesību mentalitāti un prasmes brīvprātīgai lauksaimnieku kooperācijai” (Roos, 2012,p. 29).

Zemes reformas Baltijas valstīs lauksaimniecībā un mežsaimniecībā tika veiktas īpašumu restitūcijas veidā (Swinnen & Rozelle, 2006, p. 57) un radīja apsaimniekošanas sadrumstalotību. Lauksaimniecības reālajā pieredzē gan īpašumtiesību fragmentācija ne

---

⁹⁶ Piemēram, galīgo pirkšanas un pārdošanas līgumu nenoslēgšanas dēļ, kā arī neskaidrās nodalītības starp rentnieka un muižas inventāra dēļ privātīpašnieki apsaimniekoja mežus kā savu īpašumu, lai gan mežniecības to uzskatīja par nelikumīgu rīcību.

⁹⁷ Autors uzsver, ka 1989.gadā kolektīvo fermu industriālie produkti tika pārdoti individuāliem lauksaimniekiem, kuri konkurēja tā vietā, lai sadarbotos un kooperētos, piemēram, izejvielu iepirkumos vai produktu tirdzniecībā. (Roos, 2012, p. 29).

obligāti nozīmēja saimniecību fragmentāciju (Turpat, p. 60). Tomēr valsts iekārtas maiņa potenciāli ir arī institūciju kontroles maiņa. Jāpiebilst, ka realitātē institūcijas reti ir privātas vai sabiedriskas jeb “tirgus” vai “valsts” (Ostrom, 1990, p. 14), jo pastāv institucionāli daudzveidīgi pilsonisko aktivitāšu veidi (skatīt, piemēram, Rothstein, 2005, p. 100). Svarīgi norādīt pilsoniskās sabiedrības “piespiedu statusu” Padomju laikā, kur jebkura brīvprātīgas organizācijas forma ārpus valsts kontroles tika uzskatīta kā konspirācija (Cohen & Arato kā citēts Rothstein, 2005, p. 101). Arī īpašumtiesību gadījumā dažādi autori norāda, ka esam pieraduši domāt tikai valsts (dabas resursu gadījumā arī – sabiedrisko, publisko (Gibson et al., 2000, p. 6)) vai privātīpašuma kategorijās (skatīt, piemēram, Restakis, 2010; Kelly, 2012).

7.2. Meža apsaimniekošanas pārvaldības konteksts

Meža apsaimniekošanas kontekstuālajās izpausmēs runa būs par gadījumiem, kur, pirmkārt, sociālās attiecības ir iesakņotas ekonomiskajā sistēmā un tirgus kā sociāla institūcija; otrkārt, ekonomiskās institūcijas ir sociāli konstruētas; treškārt, sociālā taisnīguma izpausmēm padomju pārvaldības iekārtā (Rothstein, 1992) un brīvā tirgus ekonomikā. Robežsaikne starp politiskajiem, ekonomiskajiem un sociālajiem notikumiem un tiesisko, normatīvo ietvaru ir Bo Rotšteina un citu autoru analīze par sociālā taisnīguma problēmu padomju pārvaldības iekārtā (Rothstein, 1992).

Sociālo kustību aktīvistis un publicists Džons Restakis (*John Restakis*) trāpīgi norāda uz marksisma kļūdām un tā interpretācijas sekām, kas iesakņotas Padomju iekārtas pastāvēšanas spējā (Restakis, 2010). Restakis norāda uz konkurences aspekta dominēšanu marksisma ideju realizēšanā, kas ir pavisam citāds ceļš, kādu veica kooperatīvu kustība – patiešām sociālās ekonomikas virzienā. Tā ir runa par atšķirībām starp to, ko teorētiski un ideoloģiski paredzēja marksisma pieejas un to, kā tas tika praktiski realizēts padomju savienībā.

Tālākajās nodaļas apakšnodaļās tiks analizētas tēmas, kurās paustais interpretējami kā pašreizējo privāto meža īpašumu apsaimniekošanu ietekmējošie aspekti par to, kādā veidā tiek pieņemti lēmumi meža resursu pārvaldībā Baltijā pēc neatkarības atjaunošanas. Tajā identificēti problēmjautājumi, kuri pastāvēja jaunās sistēmas sākumā un no tiem izrietošie jautājumi un sekas.

7.2.1. Meža resursu pārvaldība Baltijā pēc neatkarības atjaunošanas

Mežu restitūcija postpadomju laikā un telpā ir būtisks noteiktu meža apsaimniekošanas režīmu raksturotājs. Mežu restitūcijai postpadomju laikā un telpā bija dažādas sekas. Piemēram, augsti mežizstrādes rādītāji, ko veicināja pēkšņas īpašumtiesību izmaiņas un institucionālās izmaiņas (Knorn et al., 2012).

Akadēmiskajā jomā ietekmīgā rakstā par situāciju meža resursu pārvaldībā Baltijas valstīs Mariušs Lazdinis ar kolēģiem, analizējot politikas izvēles Lietuvas Pēcpadomju situācijā laikā no 1990. līdz 2005. gadam to atbilstībā labas pārvaldības teorētiskajam ietvaram, secina, ka Lietuvas mežsaimniecība attīstījusies no hierarhiskas un izteiktas valsts iesaistes pārvaldībā uz relatīvi caurspīdīgu un saprotamu pārvaldības modeli, kas ņem vērā privātās īpašumtiesības, ir jūtīgs pret sabiedrības vajadzībām un interesēm, kā arī pret piedāvājumu un pieprasījumu tirgū (Lazdinis et al., 2009). Autori norāda, ka privatizācija bijusi galvenais šo pārmaiņu impulss. Būtiski arī dzan, ka pēc autoru norādītā reformas mežu sektorā Baltijas valstīs attīstījušās līdzīgā veidā, salīdzinājumā ar Poliju, Krieviju un Ukrainu.

Krievijas mežsaimniecības politikas reformas, savukārt, dažādās tēmās analizētas un stādītas priekšā Starptautiskajā konferencē par Krievijas mežsaimniecības nozares un Dienvidaustrumeiropas valstu mežsaimniecības nozaru reformām saistībā ar jauno ES dalībvalstu pieredzi (Ilavský & Válek, 2007).

Būtisks darbs ir Lazdina un kolēģu ieguldījums mežsaimniecības politikas tīklu iezīmēšanā un raksturošanā Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, kur autori identificē aģentus, kas iesaistīti mežsaimniecības politikas veidošanā un ieviešanā. 21. gadsimta sākuma situācija salīdzināta dažādās Baltijas valstīs, kā arī salīdzināta ar situāciju pēdējos Padomju Savienības gados (Lazdinis et al., 2004).

Politiski ekonomiskajos notikumos būtiski ir ieskicēt Latvijas Valsts mežzinātnes institūta "Silava" pētnieces Leldes Vilkristes rakstā secīgi norādīto meža īpašnieku apvienību attīstības pieredzi, tā lomu un ietekmi meža apsaimniekošanas jomā (Vilkriste, 2012a). Kā norāda Vilkriste, pirmā meža īpašnieku asociācija tika dibināta 1994. gadā ar ārzemju finansiālu atbalstu, bet nepiepildīja biedru gaidas, jo drīz izveidojās par uzņēmējdarbības formu, par uzņēmumu, kurš nodarbojās ar koksnes tirdzniecību un tālāku pārdošanu. Cits posms sadarbībā sākās 2004. gadā, kad tika nodibinātas 44 privāto meža īpašnieku organizācijas ar Eiropas Savienības atbalstu. Arī šī promocijas darba empīriskais materiāls par organizāciju vēsturi un veidošanos biežāk attiecas uz 2004. gada notikumiem, pēc kuriem daudzas organizācijas vairs nepastāv, jo apguva ES atbalstu un darbību beidza. Vilkriste, savukārt, norāda, ka organizācijas piedāvāja meža apsaimniekošanas pakalpojumus, koksnes tirgū un organizēja seminārus privātajiem meža īpašniekiem un rīkoja kursus saviem biedriem. Pašlaik apmēram 20 no tām joprojām ir aktīvas meža informatīvo pakalpojumu vai konsultāciju pakalpojumu biznesā.

Meža resursu apsaimniekošanas makro rādītāju dinamikas atspoguļošana nepieciešama, lai integrētu kvantitatīvās datu iegūšanas metodes pamatā kvalitatīvās datu iegūšanas metodēs orientētajā gadījumu izpētē. Pirms meža resursu apsaimniekošanas makro

rādītāju dinamikas analīzes nedaudz plašāk par meža nozares ekonomisko nozīmīgumu Latvijas tautsaimniecībā. Meži aizņem 55%⁹⁸ Latvijas teritorijas un mežsaimniecībai ir būtiska ietekme valsts ekonomikā vairākos aspektos. Viens no tiem ir mežsaimniecības un mežizstrādes nozares IKP rādītāji. Ja IKP (iekšzemes kopprodukts) A nozarē (Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība) faktiskajās cenās veidoja 3,3% no visa IKP 2008.gadā, tad krīzes un pēckrīzes laikā tas pieauga līdz 4,4% 2010.gadā un nostiprinājās šajās robežās (3,9% +/- 0,2% no 2011. līdz 2017.gadam) (LR CSP, 2018a). Cits aspekts ir meža resursu pieaugošais ekonomiskais potenciāls, ja to vērtējam kā koksnes krājas apjomus. No otras puses, pastāv atšķirības starp koksnes krājas apjomu un tā pieaugumu. Krājas apjoms tiek rēķināts absolūtās mērvienībās, bet pieaugums – relatīvās mērvienībās. Koksnes krājas pieaugums jaunaudzēs ir ievērojami straujāks, nekā vecākās audzēs. Tāpēc būtiskāka statistiskā informācija varētu būt par mežaudžu vecumu.

Latvijas gadījumā privāto/valsts īpašumā esošo mežu proporcija pēckrīzes laikā mainījies no vairākumā valsts īpašumā esošajiem mežiem uz vairākumā privātīpašumā esošajiem mežiem, pēdējam veidojot 54% no visiem mežiem⁹⁹.

L.Vilkriste detalizēti analizējusi un interpretējusi ciršanas apjomu dinamiku valsts un privātajos mežos 21.gadsimta pirmajā desmitgadē (Vilkriste, 2011). Autore norāda gan uz stabili augstajiem mežizstrādes rādītājiem no 2000. līdz 2007. gadam, kā arī norāda uz valsts mežos izstrādāto mežu proporcijas pieaugumu pret kopējiem mežizstrādes rādītājiem, ja salīdzina 2007. un 2000. gadu. Autore norāda uz mežizstrādes samazinājumu privātajos mežos laikā no 2003. gada līdz 2009. gadam, bet papildina ar informāciju par pretrunīgi vērtēto lēmumu par koksnes izstrādes apjomu palielināšanu krīzes laikā (sākot no 2007. gada) ar pamatojumu, lai nodrošinātu nozarē izejmateriālu piegādi.

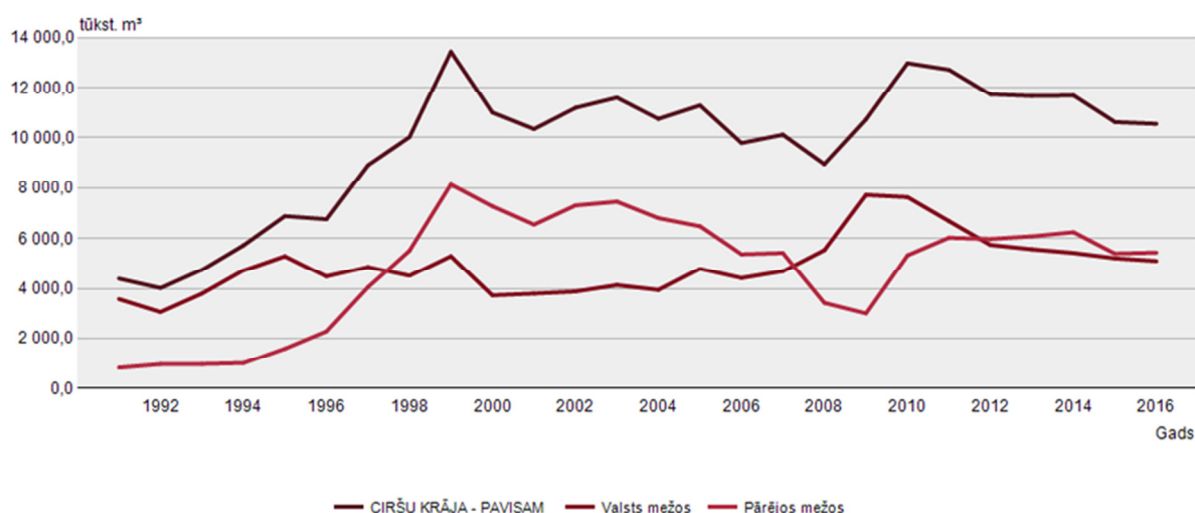
Minētā mežizstrādes dinamika ļauj runāt par ekonomiskās krīzes ietekmi. Ekonomiskās veiktspējas ietvaros jārūnā par ekonomisko krīžu un satricinājumu ietekmi uz privāto mežu īpašniekiem. 7.1.1. attēlā redzams mežizstrādes apjomu kritums 2009.gadā privāto mežu sektorā. L.Vilkriste analizē faktoros, kas nosaka privāto meža īpašnieku lēmumu pieņemšanu par mežizstrādi, balstoties uz iedzīvotāju aptauju datiem. Kā vienu no galvenajiem faktoriem, kas to nosaka, ir koksnes cenas, kā arī neatbilstošu mežu

---

⁹⁸ 49% 2005.gadā (Eurostat, 2013, 20), stabili līdzīgi arī līdz 2008.gadam. Iespējams, lielākas meža platības saistītas ar metodoloģiskām izmaiņām ("Līdz 2008.gadam (ieskaitot) Valsts meža dienesta dati. Sākot ar 2009.gadu, Zemkopības ministrija sūta Meža statistiskās inventarizācijas datus (MSI) par piecu gadu periodu no 2009. gada 1.aprīļa līdz 2014. gada 1.aprīlim." (LR CSP, 2018c)).

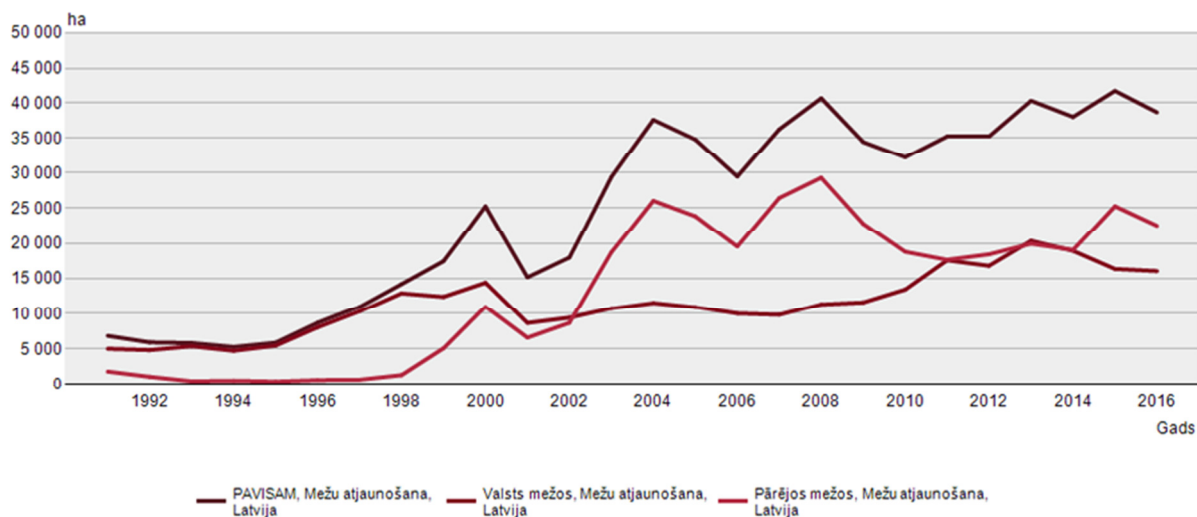
⁹⁹ 2000.gadā valsts meži bija 55% (Eurostat, 2013, 23), no 2003.līdz 2008.gadam valsts un pārējo mežu sadalījums bija 50%-50% robežās, savukārt 2009.gadā privātie meži veidoja 53%, bet 2014.gadā – 54% no visiem mežiem, savukārt, absolūtajos rādītājos kopējo mežu platības pieaugums no 2008.līdz 2014.gadam veidojis pieaugums privāto mežu sektorā (LR CSP, 2018a).

infrastruktūru un nepieciejamību mežaudzēm mitrās augsnēs. (Vilkriste, 2011). Tiktāl, ciktāl autore analizē meža īpašnieku lēmumu pieņemšanas faktorus no viņu pašu perspektīvas, autore papildina domu ar citiem faktoriem, kas ietekmē koksnes piedāvājumu. Autore uzsver nepieciešamību pēc tādiem politikas instrumentiem, kas rosinātu meža īpašniekus būt ieinteresētākiem koksnes ražošanā. Tomēr nav skaidrs pamatojums, kāpēc tas būtu jārosina un kādas sekas atstātu intensīvāka mežizstrāde uz mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu. Nav arī skaidrs autores rosinājums atrast “steidzamus un efektīvus risinājumus” šajā jautājumā, to pamatojot ar zemo cirsmu atļauju izsniegšanas apjomu 2011.gada sākumā, ņemot vērā to, ka 7.1.1. attēla dinamikā redzams samērā straujš mežizstrādes apjoma pieaugums privātajos mežos laikā no 2009. gada līdz 2011. gadam, kad turpinājumā tas ir stabilizējies (ar nelielu kritumu no 2015.gada).

7.1.1. att. Mežizstrādes apjomi sadalījumā pa īpašuma formām (LR CSP, 2018d)

Statistiskie rādītāji par ekonomisko un saimniecisko darbību liecina par makrolīmeņa riskiem un priekšrocībām privātu mežu īpašniekiem. Par privātu meža apsaimniekošanas pozitīvu potenciālu ilgtspējīgā saimniekošanā (attiecīgi arī kolektīvā formā) liecina mežu atjaunošanas dinamikas attēls (7.1.2. attēls), kur mežu atjaunošanas platības privātos mežos veido kopējās mežu atjaunošanas dinamikas līkni. Tajā pašā laikā atjaunojamo meža platību pieaugums var liecināt par salīdzinoši intensīvas mežizstrādes sekām. Kopumā meža atjaunošanas aspekti, piemēram, jaunaudžu kopšana ir nozīmīgs gadījumos, kurā analizēt kopīgu apsaimniekošanu (9.2.1. nodaļa).

7.1.2. att. Meža atjaunošanas dinamika pēc īpašuma formas (LR CSP, 2018e)

Lietuviešu un zviedru mežzinātnieki Vilis Brukas un (*Vilis Brukas*) un Norberts Vēbers (*Norbert Weber*) norāda uz būtiski atšķirīgiem apsaimniekošanas režīmiem Skandināvijā un Vācijā. Autori norāda pat uz atšķirīgām apsaimniekošanas paradigmām, kur Vācijā dominē uz kvantitāti vērsta apsaimniekošana, turpretī Zviedrijā – apsaimniekošana peļņai (Brukas & Weber, 2009). Vācijas un Zviedrijas modeļi attiecīgi izmantoti kā atskaites modeļi (kā savā ziņā ideāltipi), pret kuriem attiecināti Polijas, Lietuvas un Latvijas modeļi. Modeļi tiek iekļauti gan mežkopības režīmi, gan ekonomiskie rezultāti. It sevišķi būtiski ir pētījuma secinājumi, kuros autori secina, ka Polija ir tuvāk Vācijas tradīcijai, Latvijā notiek ‘skandināvizācija’, bet Lietuvas pozīcija ir pa vidu starp abiem modeļiem. Polijā tiek ievēroti garāki mežaudžu nomaiņas cikli un tā fokusējas uz paš-pietiekamību, bet Latvijā lielāka uzmanība pievērsta ekonomiskajai efektivitātei. Autori paredz šo tendenču attīstību līdzīgā veidā arī turpmākajās dekādēs attiecīgajās valstīs, jo galvenās ieinteresētās puses mežsaimniecības sektorā atspoguļo ideoloģiskos modeļus, kas korelē ar reformām valsts mežu sektoros Polijā, Lietuvā un Latvijā. Autori norāda, kas būtu tālāk pētāms, un, no tā manā darbā var integrēt aģentu lomu ar mežu saistītu jēdzienu lietošanā noteiktās situācijās, kas saistītas ar meža apsaimniekošanas vajadzību formulēšanu, to korekcijām un maiņām, iesaistīšanās nozīmes paušanā utt., kā arī kādas sekas tas rada.

7.2.2. Meža īpašnieku vajadzības meža īpašnieku organizācijās

Individuālā mežu apsaimniekošanas motivācijas un mērķu labs piemērs raksta tēmas kontekstā ir Igaunijas Dzīvības zinātņu universitātes (Estonian University of Life Sciences) Meža vadības nodaļas (Department of Forest Management) pētnieku Henna Korjus (Henn Korjus) un P.Polumē raksts par privāto meža īpašnieku raksturojumu un motīviem mežu apsaimniekošanā (Korjus & Pollumae, 2014). Būtiska saistība ir politikas elastības

nepieciešamība, lai apmierinātu daudzveidīgo meža īpašnieku intereses un nepieciešamības (Pollumae et al., 2014).

Lietuvas pētnieku grupa, izmantojot kvalitatīvās metodes (naratīvu kontentanalīzi), atklāj trīs privāto meža īpašnieku meža apsaimniekošanas mērķus – ideāli racionālo (meža īpašuma un vadības nemateriālā novērtēšana); finansiālie ieguvumi no meža produktu pārdošanas un pašpatēriņam mājsaimniecībā. Autori arī atbilstoši nosaukuši šo grupu pārstāvjus kā pasīvie meža mīļi, meža uzņēmēji un mājsaimniecības mežsaimnieki (Stanislovaitis, Brukas, Kavaliauskas, & Mozgeris, 2014). Hipotētiski tie var būt arī kooperatīvu dalībnieku mērķi, kur var izpausties meža uzņēmēju grupa.

Meža īpašnieku kooperatīvu darbības pieredze Lietuvā tēmas kontekstā liecina par kooperatīvu darbības mērķiem, kas centrēti ap ieguvumiem meža īpašniekiem – kooperatīvu biedriem. Autori norāda, ka galvenie kooperatīvu darbības mērķi Lietuvā bijuši pakalpojumu piedāvāšana par pievilcīgiem nosacījumiem; biedru vienošana; peļņas gūšana biedriem. Galvenās aktivitātes grozās ap “koksnes ieguvī” un tirdzniecību (Lazdinis, Pivoriūnas, & Lazdinis, 2005). Autori analizē sadarbību privāto mežu sektorā, galveno uzsvāru liekot uz mērķu analīzi, organizatorisko struktūru un veidus, kādā meža īpašnieku kooperatīvi darbojas.

Kooperatīvu darbības pārvērtēšana 21. gadsimtā identificējama vairāku procesu ietvaros. No vienas puses, tā ir ražošanas procesu intensificēšanās procesā radušās dažādi dabas resursu izguves problēmjautājumi. No otras puses, tas ir patēriņa ‘atsvešināšanās’ jautājums, kas saistīts ar ražošanas ķēžu sarežģītību, izvērsumu un nespēju apzināties šo ražošanas ķēžu vielmaiņas¹⁰⁰ procesus. Šajos procesos kooperatīvu darbība pārklāj arī holistiskas procesu apzināšanās jautājumu, tajā pašā laikā nodrošinot ķēžu vienkāršošanu, nodrošinot patēriņa ķēžu saīsināšanu, organizējot mezo līmeņa pašnodrošinošus procesus utt.

Meža vadības pētnieks Prīts Polumē (*Priit Pollumae*) ar kolēģiem (Pollumae et al., 2014) analizē Igaunijas meža īpašnieku motivāciju meža apsaimniekošanā un secina, ka tirgus orientēta apsaimniekošana raksturīga lielāku meža platību īpašniekiem. Lielāku meža platību īpašnieki, savukārt, ir potenciāli subjekti iesaistei meža īpašnieku kooperatīvos arī Latvijas gadījumos, ņemot vērā Latvijas meža īpašnieku kooperatīvu noteiktos iestāšanās nosacījumus atsevišķos kooperatīvos.

Beļģu vienādranga pētniecības tīklu attīstītājs, publicists Mišels Bauens (*Michel Bauwens*) norāda, ka kooperatīvi ir demokrātiskāki, nekā citi uzņēmumi kapitālismā, ņemot vērā iekšējo hierarhiju. Taču autors norāda, ka kooperatīvi, kas darbojas kapitālisma tirgū pakāpeniski pārņem konkurēšanas mentalitāti, un pat ja tie to nepārņems, tie strādās saviem

---

¹⁰⁰ Vielmaiņa jeb metabolisms, dažādos kontekstos skatīt Fišeres-Kovaļskas darbu (Fischer-Kowalski, 2000). Ražošanas ķēžu vielmaiņas procesu neapzināšanās kopumā saucama par vielmaiņas traucējumiem.

biedriem, bet nevis kopīgam labumam (Bauwens, n.d.). Tāpēc šī darba kontekstā kopīga apsaimniekošana, sadarbojoties un kooperējoties, nenozīmē tikai to organizēšanu meža īpašnieku kooperatīvu ietvaros, bet arī citās meža īpašnieku kooperēšanās formās.

Konatijs un Boljērs, turpinot Bauena domu, attīsta ideju par “atvērto kooperatīvismu” jeb plašāk – **atvērto ētisko ekonomiku**, kas piedāvā jaunu kooperatīvā tirgus sektora veidu. Atvērtā ētiskā ekonomika mērķē uz aģentiem, kas ir kooperatīvi uzņēmēji, kas līdz-rada kopīgus produktus un sasniedz savus mērķus ētiskās uzņēmējdarbības koalīcijās vai jaunos tirgus sektora veidos, kas aptver kolektīvi orientētus uzņēmumus (Conaty & Bollier, 2014). Kāpēc lai lielie privātie meža īpašnieki, no vienas puses, izmantojot savas tiesības iesaistīties gan kooperatīvos, gan citās sadarbības platformās – nevalstiskajās organizācijās, aliansēs ar citiem meža īpašniekiem nevarētu būt kooperatīvi uzņēmēji. No otras puses, privātie meža īpašnieki tādā veida revitalizētu sadarbšanās patieso potenciālu kalpot kopīgam labumam.

Uz kooperatīvu lomas pārvērtēšanas fona dažādos un daudzveidīgos pētījumos **nevalstiskās organizācijas** ir bijušas pētījuma priekšmets. It sevišķi aktīva pētniecība ir bijusi Centrāleiropas un Austrumeiropas privāto meža īpašnieku organizāciju gadījumā pēdējos gados (piemēram, Avdibegovic et al., 2010). Autoru grupa (Sarvasova et al., 2015) pētījusi kā meža īpašnieku nevalstiskās organizācijas attīstījušās ar mērķi pārstāvēt heterogēno meža īpašnieku intereses pēc zemes restitūcijas. Autori norāda, ka laika gaitā asociācijas ieguva lielāku kompetenci ne tikai meža īpašnieku politikas veidošanā, bet arī pakalpojumu nodrošināšanā saviem biedriem. Dažādās Centrāleiropas un Austrumeiropas valstīs atšķiras to organizācijas formās, kaut gan to veidošanās bijusi līdzīgu sociāli politisko izmaiņu rezultāts. Citi secinājumi attiecas uz ierobežoto īpašnieku motivāciju pievienoties organizācijām. Pētījumi veikti gan citās Baltijas valstīs (par ieguvumiem un motivāciju pievienoties meža īpašnieku organizācijām Pollumae, Korjus, Kaimre, & Vahter, 2013; par nevalstisko organizāciju lomu izglītošanā Vilkriste, 2012a), gan Skandināvijā (sadarbšanās vērtība Jylhä, 2007¹⁰¹; nevalstisko organizāciju vēsture Lonnstedt, 2013). Tās ir vietas, kur izzināma un analizējama meža īpašnieku organizāciju darbības pieredze.

Tomēr šeit detalizētāk analizēšu Tomasa Kronholma (*Thomas Kronholm*) atziņas par privāto meža īpašnieku situāciju nevalstisko organizāciju darbības kontekstā (Kronholm, 2015; Kronholm, 2016). T. Kronholma disertācija par meža īpašnieku asociācijām mainīgajā

---

¹⁰¹ Privātpersonu un ģimeņu īpašumā ir 60% Somijas mežu un valstī dominē maza mēroga mežsaimniecība. Somijā ir labi attīstīts Meža apsaimniekošanas asociāciju tīkls, kurš sniedz informāciju, ieteikumus un apsaimniekošanas atbalstu meža īpašniekiem. Tā loma ir veicināt ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu un komunicēt informāciju ģimeņu meža īpašnieku lokā. Meža apsaimniekošanas asociācijas strādā kopīgi ar meža īpašniekiem un piedāvā tiem apmācības un ieteikumus un nodrošina profesionālu atbalstu mežsaimniecības jautājumos. Individuāla vadība un lauka vizītes ir neatņemama Meža apsaimniekošanas asociāciju aktivitāšu daļa (Jylhä, 2007)

sabiedrībā (Kronholm, 2015). Kronholma pieeju ir par strukturālām izmaiņām mežsaimniecības sektorā un kādā veidā tās mainījušas meža īpašnieku raksturojumus. NVO viņa darbā pozicionēti kā pakalpojumu sniedzēji, kuriem jāpielāgo organizācijas struktūra pašreizējo un turpmāko tās biedru – meža īpašnieku vajadzībām. Tomēr kopsavilkumā parādās tikai meža īpašnieku paaudžu un vecuma izmaiņas, kur jaunākās paaudzes, kas pārņem vecāko paaudžu īpašuma tiesības, maz savā starpā diskutē par to, un tām trūkst izpratne par to, kā tas personīgi izpaužas praksē. Proti, ir problēmas ar to, kādā veidā praktiski apsaimniekot īpašumus, kas nonākuši viņu rīcībā. Problemātiskie aspekti ir mainīgā sabiedrība, kas savā ziņā atceļ meža īpašnieku kā aktīvu aģentu lomu.

Rakstā par NVO vajadzībām Zviedrijā T. Kronholms analizējis, kā Zviedrijas meža īpašnieku organizācijas pielāgo savas stratēģijas, lai tās atbilstu pašreizējo un nākotnes biedru **mainīgajām vajadzībām**. Rakstā secināts, ka NVO identificējušas arvien pieaugušo vajadzību pēc pārvaldības atbalsta aktivitātēm biedru vidū līdz ar samazinošos informētību un zināšanām par mežsaimniecības pamatiem. Vajadzīga palīdzība gan mērķu veidošanā meža īpašnieciskumam, gan praktiskā īpašumu pārvaldībā (Kronholm, 2016). Cita lieta, ka asociācijas redz arī pieaugušo vajadzību pēc politiskām aktivitātēm, lai pretstatītu striktākas pārvaldības nosacījumus, kurus izvirza mediji, politiķi un vides organizācijas, lai tādejādi aizsargātu biedru īpašuma tiesības (Kronholm, 2016).

Saistot individuālās apsaimniekošanas motivācijas ar motivāciju iesaistīties kolektīvā apsaimniekošanas formā, Brūsa Halla (Bruce Hull) un Sāras Eštones (Sarah Ashton) pētījums (Hull & Ashton, 2008) ir nozīmīgs, jo tajā veidota saikne starp kooperatīvu pastāvēšanu un funkcionēšanu, un tās biedru lomu un darbību. Tātad institucionālā struktūra un rīcības jautājums. Autori uzsver meža īpašnieku kooperatīvu lomu stratēģiju pārraudzībā ASV kooperatīvu piemēru gadījumā. Savukārt, kooperatīvu veiksmīgu darbību nosaka dažādi faktori, no kuriem šī raksta kontekstā nozīmīgi ir “biedru loma”, “ekonomiskās un vides attiecības”, kas attiecas uz visiem kooperatīva biedriem. Citi faktori saistīti ar kooperatīva administratīvo darbību, marketinga funkciju, kā arī vadības prasmes.

8. Meža īpašnieku raksturojumi kopīgas apsaimniekošanas scenārijos

Nodaļas mērķis ir raksturot metodoloģiskos paņēmienus, kas izmantoti empīriskā materiāla robežu noteikšanai. Lai sasniegtu mērķi, nodaļā izmantota gan sekundāro datu analīze, gan arī raksturots gadījumu izpētes tvērums un gadījumu izvēles principi un tajos analizējamās tēmas un jautājumi. Nodaļas nepieciešamību pamato teorētiskais ietvars (1. – 3. nodaļa, tapšanas teorija – 4. nodaļa un aģentu tīkla teorija – 5. nodaļa), gan līdzšinējie pētījumi par daudzveidīgajiem kopīgo resursu kopīgas pārvaldības gadījumiem (7. nodaļa – meža īpašumu apsaimniekošanas daudzveidīgās izpausmes mūsdienās).

Mana pētījuma empīriskais materiāls liecina par to, ka runa ir ne tikai par mežizstrādes augstiem rādītājiem, bet arī sociāli ekonomisko veidu, kā tā tika organizēta. Runa ir par haotisku, “pelēko” ekonomiku, kur nestabilajā pārejas posmā cilvēki nereti leģitimēja varas un spēka demonstrēšanu kā argumentus gan kontraktēšanā, gan citos sadarbības aspektos. Par to runā gan meža īpašnieki, gan meža īpašnieku NVO un kooperatīvu pārstāvji, daloties pieredzē par situāciju 20.gadsimta 90.ajos gados. Pie tam cilvēki to leģitimēja, jo runa bija par jūtamu, acīmredzamu finansiālu ieguvumu, kura izmantošanas pieredze, savukārt, nebija pietiekama, lai izvairītos no nesaprātīgas ieguvuma iztērēšanas. Runa ir par “nesaprātīgu iztērēšanu”, jo finanšu kapitāls šādos gadījumos netika ieguldīts mežu atjaunošanā.

8.1. Meža īpašnieku profils un sadarbības potenciāls dabas resursu apsaimniekošanā

Nodaļā no primāriem un sekundāriem datu avotiem raksturots privāto meža īpašnieku profils, kā arī mežu apsaimniekošanas vēstures un mūsdienu realitāšu krustpunktā būtisks jautājums par **dabas resursu kopīgas pārvaldības potenciālu**. Runa ir par noteikumu un likumu ieviešanas, uzraudzības un ievērošanas atbildību – vai meža īpašnieki paļaujas tikai uz valsti kā regulējošu mehānismu vai ir arī kopīgas regulēšanas potenciāls. Virzoties no tiesiski normatīvā līmeņa uz kolektīvo un operacionālo, runa ir arī par citiem dabas resursu kopīgas pārvaldības potenciāliem tieši meža īpašnieku grupā – attieksme par līdzcilvēku uzticēšanos, godīgumu un izpalīdzību un konkrētas prakses sadarbībā ar līdzcilvēkiem.

Ekspertu intervijas un projekta “COST” materiāli liecina par izmaiņām meža īpašnieku sastāvā, kompozīcijā, profilā (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”, 2015; Vilkriste & Zālīte, 2015; arī Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava” un biedrība “Meža īpašnieku kooperācijas atbalsta centrs” izdevumā (Rozenāls et al., 2017, 12. lpp.) raksturots, ka 2012.gadā reģistrēti 4 057 meža īpašnieki juridiskas personas ar 319,8 tūkstošiem ha meža īpašumā (vidēji 79 ha vienai juridiskai personai), bet 137 888 fiziskās personas, kuru īpašumā ir 1075 tūkstoši ha meža (vidēji 7,8 ha). Lielākajai daļai privātpersonu īpašumā ir 5ha meža,

bet 18% - robežās no 5 līdz 20 ha, kas pēc platības ir 23% no kopējās privāto mežu kopplatības.

Meža īpašnieku profils (sociāli demogrāfiski un veikto prakšu ziņā) un dabas resursu kopīgas pārvaldības potenciāls analizēts, izmantojot Latvijas iedzīvotāju aptaujas datus no valsts pētījumu programmas “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017).

Reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati (SUSTINNO, 2017), kuras anketas instrumentārija izveidē piedalījies, liecina, ka mežu privātīpašnieku īpatsvars ir 11,1%, kas, ņemot vērā statistisko kļūdu, precīzi nosaka apmēram 141 945 meža īpašnieku (ģenerālā kopa) (relatīvais meža īpašnieku biežums būtu $9,1\% \leq W \leq 13\%$ ¹⁰², kas atbilst 9%-10% no iedzīvotājiem vecumā no 18 līdz 74 gadiem) pārstāvniecību izlasē. No SUSTINNO aptaujas iespējams raksturot privāto meža īpašnieku **sociāli demogrāfisko portretu**. No 19 sociāli demogrāfisku pazīmju apvienojumiem (dzimums, vecuma grupas, ģimenes stāvoklis (2 grupas), cilvēku skaits mājsaimniecībā, bērnu līdz 18 gadiem dzīvošana mājsaimniecībā, augstākais iegūtais izglītības līmenis (2), tautība, ģimenē lietotā valoda, pilsonība, nodarbošanās sektors, pamatnodarbošanās (2), ienākumu grupas uz vienu cilvēku mājsaimniecībā, personīgo ienākumu grupas, dzīvesvietas reģions (3)), 11 grupās ir statistiski nozīmīgas atšķirības, kas nosaka, ka noteiktās grupās privāto meža īpašnieku statuss (pieder mežs / nepieder) var atšķirties. Šīs 11 grupas ir: dzimums, ģimenes stāvoklis (apvienots), tautība, ģimenē lietotā valoda, pilsonība, pamatnodarbošanās (abas 2 grupas), ienākumi uz vienu ģimenes locekli, dzīvesvietas reģions (visas 3 grupas).

Padziļinātā analizē divos veidos tika noskaidrots, cik būtiska sociāli demogrāfiskajām pazīmēm ir saistība ar mežiem privātīpašumā. Pirmkārt, korelāciju analīze norāda uz vāju, bet statistiski nozīmīgu korelāciju 9 grupās. Otrkārt, loģistiskās regresijas analīze norāda, ka tikai 2 grupām uz citu 11 grupu fona ir statistiski nozīmīga ietekme uz privāto mežu īpašnieku statusu – apvienota pamatnodarbošanās grupa un apvienota dzīvesvietas reģiona grupa. Pie tam ietekme ir neliela.

Vadītāji, uzņēmēji, zemnieki (vadošu lēmumu pieņēmēji) ir apvienojums (tajā ietilpst 3 atbilžu varianti: augstākā vai vidējā līmeņa vadītājs; zemnieks (ir sava zemnieku saimniecība); ir savs uzņēmums, individuālais darbs) pamatnodarbošanās grupā, kur salīdzinājumā ar citiem nodarbinātības statusiem, ir augstāks privāto meža īpašnieku

---

¹⁰² $w - \Delta_w \leq W \leq w + \Delta_w$, kur W – relatīvais biežums ģenerālkopā, w – relatīvais biežums izlasē, Δ_w – robežkļūda izlasē. Pie tam: $\Delta_w = t * s_w$, bet $s_w = \sqrt{\frac{w(1-w)}{n}}$, kur t ir varbūtības koeficients (pie 95% varbūtības un 1000 respondentu izlases $t=1,96$), n – respondentu skaits izlasē (Krastiņš, 1998).

īpatsvars. Reģioni (Latgale, Vidzeme, Kurzeme, arī Zemgale) ir apvienojums (tajā ietilpst 4 minētie reģioni), kur salīdzinājumā ar citiem reģioniem, ir augstāks privāto meža īpašnieku īpatsvars.

Tātad, pirmkārt, **nodarbošanās statuss** vadītājs, uzņēmējs, zemnieks, bet, otrkārt, **reģioni** Latgale, Vidzeme, Kurzeme, arī Zemgale vairāk, nekā citas sociāli demogrāfiskās grupas, nosaka to, ka personas īpašumā ir mežs. Arī meža īpašnieku struktūrā proporcionāli lielāka daļa, nekā kopumā sabiedrībā, būs vadītāji, uzņēmēji, zemnieki, kā arī iedzīvotāji no reģioniem (Latgale, Vidzeme, Kurzeme, Zemgale).

Pētījuma izlasē (un arī Latvijas sabiedrībā ar zināmu kļūdas intervālu) ir vadītāji, uzņēmēji, zemnieki ir tikai 12%, tā ka lielākā daļa meža īpašnieku ir ar citu nodarbošanās statusu. Reģionos – Latgale, Vidzeme, Kurzeme, Zemgale dzīvo 48% Latvijas iedzīvotāju.

Citas 7 grupas ar vāju, bet statistiski nozīmīgu korelāciju starp sociāli demogrāfiskajām pazīmēm un mežu īpašumā liecina, ka biežāk meža īpašums pieder (Pīrsona korelācijas koeficientu secībā) 110 novados dzīvojošajiem, novados ar mazu (mazāku) iedzīvotāju skaitu, latviešu valodā runājošiem, Latvijas pilsoņiem, vīriešiem, ar tautību latvietis, tiem, kuru ģimenes stāvoklis ir pāris (precējušies un dzīvo ar dzīvebiedri/-u vai dzīvo ar partneri).

Privāto meža īpašnieku profils veikto prakšu ziņā liecina par statistiski nozīmīgām atšķirībām (hī kvadrāta tests) starp **mežā veikto citu darbību** (meža ne-koksnes resursu lietošana, kā arī makšķerēšana, medības) **regularitātes** īpatsvaru meža īpašnieku un citu iedzīvotāju vidū.

Meža īpašnieku vidū ir proporcionāli lielāks “biežo meža nekoksnes resursu” lietotāju īpatsvars¹⁰³ un vispār “meža nekoksnes resursu” lietotāju (bieži vai reti praktizē, izņemot nekad) īpatsvars¹⁰⁴.

Dabas resursu kopīgas pārvaldības potenciāls konceptualizējams kā noteikumu un likumu ieviešanas, uzraudzības un ievērošanas atbildība un operacionalizējams jautājumā vai meža īpašnieki paļaujas tikai uz valsti kā regulējošu mehānismu vai ir piekrīt, ka noteikumu ievērošanu uzrauga un kontrolē arī paši resursu lietotāji.

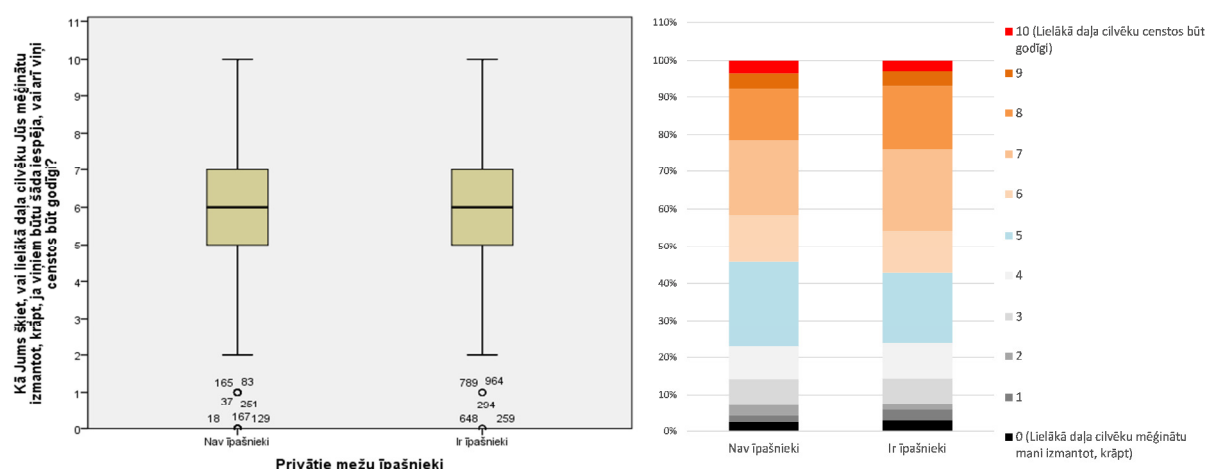
Neatkarīgi no mežiem īpašumā, 38% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka **dabas resursu apsaimniekošana būtu jābūt tikai valsts pārvaldītai un organizētai** (atbilde: “Noteikumu

¹⁰³ 46% sēņotāju (pret 28% ne meža īpašnieku grupā), 33% ogotāju (pret 20%), 21% ārstniecības augu vācēju (pret 13%), 12% citu dabas materiālu vācēju (pret 6%). Atšķirības arī biežo makšķernieku un mednieku grupās - 23% makšķernieku (pret 12%). Bet it sevišķi lielas atšķirības mednieku grupā, 13% mednieku (pret tikai 3%).

¹⁰⁴ 87% sēņotāju (pret 78% ne meža īpašnieku grupā), 76% ogotāju (pret 65%), 52% ārstniecības augu vācēju (pret 35%), 37% citu dabas materiālu vācēju (pret 27%). Atšķirības arī vispār makšķernieku un mednieku grupās - 58% makšķernieku (pret 40%), pat 24% mednieku (pret tikai 6%).

un likumu ievērošanu jāuzrauga un jākontrolē tikai atbildīgajām valsts institūcijām un to pārstāvjiem (piemēram, mežziņi, zvejas inspektori utt.)”), bet **kopīgai** (gan valsts, gan privāti, gan sabiedriski pārvaldītai un organizētai) **dabas resursu apsaimniekošanai** piekrīt 62% Latvijas iedzīvotāju (atbilde: “noteikumu un likumu ievērošanu uzrauga un kontrolē arī šo noteikumu ievērotāji (piemēram, mežsaimnieki, maksšķerņieki)”).

Darbā izvirzīta hipotēze par to, ka dabas resursu kopīgas apsaimniekošanas pārvaldīšanas potenciāls ir saistīts ar attieksmēm par trim sociālo mijiedarbību aspektiem - uzticēšanās, godīgums un izpalīdzība. Hipotēze apstiprinās tikai kopīgas apsaimniekošanas potenciāla un godīguma saistībā. Meža īpašnieku vidū vienīgā no 7 līdzdalības un 3 attieksmju (uzticēšanās, godīguma un izpalīdzības) aspektiem ir korelācija starp citu uzskatīšanu par godīgiem un tikai valsts uzraudzītas dabas resursu apsaimniekošanas nepieciešamību vai pretēji – citu uzskatīšanu par krāpējiem, bet piekrišanu, ka iespējama kopēja apsaimniekošana (pie $P=0,95$, $\alpha<0,05$, Pīrsona korelācijas koeficients $-0,208$). Taču nav skaidrs korelācijas virziens, tāpēc var uzdot alternatīvu hipotēzi par to, **vai valsts ir kā “cilvēki ir godīgi” spogulis vai citu uzskatīšana par godīgiem ir kopīgas apsaimniekošanas potenciāls?** Lai to pārbaudītu, apvienoti tie respondenti, kuri uzskata, ka “citi ir godīgi” piekritējus (10 ballu skalā atzīmējuši no 8 līdz 10) pret citiem, kā arī tos, kas uzskata, ka “citi mēģinātu krāpt” (10 ballu skalā atzīmējuši no 0 līdz 4) pret citiem un pārbaudām vai un kādas ir korelācijas piekrišanā un paļaušanos tikai uz valsti vai arī uz līdzcilvēkiem dabas resursu apsaimniekošanā, tad vienīgais gadījums, kur parādās neliela statistiski nozīmīgas atšķirības (pie $P=0,95$, $\alpha<0,05$, Pīrsona korelācijas koeficients $-0,198$) ir starp tiem, kas uzskata citus par godīgiem un tiem, kas paļaujas uz valsti vai pretēji – augsta vai mērena piekrišana par citu cilvēku vēlmi izmantot un kopīgas apsaimniekošanas potenciāls.

8.1. att. Latvijas iedzīvotāji priekšstati par cilvēku godīgumu (SUSTINNO, 2017)

Tas liecina, ka tikai valsts lomas dabas resursu apsaimniekošanas piekritēju vidū ir salīdzinoši augstāks piekritēju skaits par cilvēku godīgumu, bet respondentu bāze ir $n=101$, no kuriem attiecīgi sadalījums ir 40 – 60. No otras puses, kopīgas apsaimniekošanas potenciāla saredzētāji ir mēreni, bet vienoti piesardzīgi par citu godīgumu vai krāpt vēlmi.

Analizējot attieksmi par līdzcilvēku uzticēšanos, godīgumu un izpalīdzību saistībā ar konkrētām praksēm sadarbībā ar līdzcilvēkiem, rezultāti liecina, ka vārdi ne vienmēr saskan ar darbiem, līdz ar to attieksmes skalas par uzticēšanos citiem pret piesardzību, godīgumu pret gatavību krāpt un izpalīdzīgumu pret domāšanu par sevi neraksturo konkrētas prakses sadarbībā ar līdzcilvēkiem.

Attieksme par līdzcilvēku uzticēšanos, godīgumu un izpalīdzību mežu īpašnieki kā grupa neatšķiras. Iespējams uzticības ziņā (*jautājums: “Kopumā ņemot, vai Jūs uzskatāt, ka lielākai daļai cilvēku var uzticēties vai arī piesardzības nekad nevar būt par daudz?”*) mēreni piesardzīgi (vienprātīgāki par mērenu piesardzību), citu cilvēku godīguma vērtējumā (*jautājums: “Kā Jums šķiet, vai lielākā daļa cilvēku Jūs mēģinātu izmantot, krāpt, ja viņiem būtu šāda iespēja, vai arī viņi censtos būt godīgi?”*) līdzīgi kā visi Latvijas iedzīvotāji – drīzāk uzskata, ka godīgi, bet nevienprātība meža īpašnieku vidū ir lielāka. Bet izpalīdzīguma vērtējumā (*jautājums: “Kā Jums šķiet, vai lielākoties cilvēki mēģina būt izpalīdzīgi vai arī viņi lielākoties rūpējas tikai par sevi?”*) – neatkarīgi no meža īpašuma, cilvēki vērtē, ka citi cilvēki rūpējas par sevi un ir izpalīdzīgi – savtīguma saredzētāji viendabīgāki (3-5), bet izpalīdzīguma saredzētāju vērtējumu gradācijas (5-10) variē plašāk.

Izpalīdzīguma-savtīguma skalas atbildes tieši nekorelē ar reālo izpalīdzīgumu tieši meža īpašnieku grupā, bet tomēr citu Latvijas iedzīvotāju grupā – uzticas un vērtē citus godīgi un palīdz kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā. Tātad 2.hipotēze nav apstiprināma.

Toties meža īpašnieku grupā – kaimiņu pazīšana korelē ar citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem (vai otrādi, jo Pīrsona korelācijas koeficients $-0,247$), piedalījušies apkārtnes uzkopšanā korelē ar uzticēšanos citiem (Pīrsona korelācijas koeficients $-0,256$) un citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem (vai atkal pretēji, jo Pīrsona korelācijas koeficienti negatīvi $-0,238$). Citu Latvijas iedzīvotāju vidū šādā korelācija ir palīdzēšanas kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā un visos trijos attieksmju jautājumos – uzticēšanās, godīgums un izpalīdzība. Tāpat arī apkārtnes sakārtošana, labiekārtošana un attieksmju jautājumi – uzticēšanās, godīgums un izpalīdzība.

Trešajā hipotēzē formulēts kas izteiktāki korelē līdzdalība un citu pozitīvi novērtējumi vai nepiedalīšanās un šaubas par citiem? Labā pieredze vai aizspriedumi kā noteicošie aspekti? Atbildes ir šādas. Uzticība pret piesardzību tēmā drīzāk lielāka korelācija ir dažādām (pilnībā nepiekrīt; pilnībā nepiekrīt vai drīzāk nepiekrīt) nepiekrīšanai apkārtnes uzkopšanā un

piesardzībai pret citiem, mazākā mērā – arī piedalīšanās apkārtnes uzkopšanā un uzticēšanās. Godīgums pret krāpšanu tēmā it sevišķi negatīvā saistība izpaužas – citu uzskatīšanā par krāpšanos un nepiedalīšanās apkārtnes uzkopšanā gadījumā meža īpašnieku vidū. Tajā pašā pilnīga piekrišana kaimiņu pazīšanai korelē ar citu uzskatīšanu par godīgiem (ne krāpējiem). Var secināt, ka **lai paļautos, ka līdzcilvēki neapkrāps, ir tos jāpazīst**. Izpalīdzība pret savtīgumu tēmā korelācijas abos virzienos ir starp piekrišanu par kaimiņu pazīšanu un citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem un pretēji – nepiekrišanu par kaimiņu pazīšanu un citu uzskatīšanu par savtīgiem. Tātad hipotēze par nepiedalīšanos un šaubām netiek apstiprināta. Saistību virzieni ir gan pozitīvi (citu uzskatīšana par godīgiem un praktiska sadarbība), gan negatīvi (citu uzskatīšana par krāpējiem un neizpalīdzība, norobežošanās).

Skaidrība par nepiedalīšanos apkārtnes sakopšanā drīzāk korelē ar citu uzskatīšanu par savtīgiem vai arī mērena piekrišana par piedalīšanos ar citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem. Bet nevis skaidrība par piedalīšanos ar citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem vai mērena nepiekrišana par piedalīšanos un citu uzskatīšanu par savtīgiem.

Meža īpašnieku grupā piekrišana noteikumu kopīgas uzraudzības un ievērošanas nepieciešamībai korelē ar piederības sajūtu studiju biedriem (0,413, $p < 0,01$), savas profesijas pārstāvjiem (0,234, $p < 0,05$), tuvākās apkaimes (mikrorajons, ciems) iedzīvotājiem, kaimiņiem (0,204 pie $p < 0,05$). Citu iedzīvotāju vidū nepastāv nekāda korelācija ar piederības sajūtu un piekrišanu kopīgas apsaimniekošanas nepieciešamībai.

8.2. Gadījumu pazīmju raksturojumi kopīgas apsaimniekošanas scenārijos

Šajā nodaļā aprakstīti dažādi kopīgas apsaimniekošanas gadījumi **organizācijās** (NVO veidā) un **kopīpašumos** (kooperatīvi, baznīcas organizācijas, kooperēšanās starp ģimenes locekļiem vai radniekiem) un tā iezīmē arī to tiesiski normatīvos, kolektīvos un operacionālos līmeņus.

Kopīgas apsaimniekošanas gadījumus apvieno kooperēšanās jeb praktiskas sadarbības jēdziens. Kooperēšanās izpaužas gan biedrošanās gadījumos, gan meža kopīpašumu gadījumos. Nepieciešams atgādināt par meža kopīpašumu jēdzienu izpratni pirms pievēršanās empīriskā materiāla ieguves un analīzes principiem. Meža kopīpašumi tiks definēti **līdzīpašnieku** (*co-ownership*) statusa nozīmē. Savukārt, līdzīpašnieka statuss var izpausties sekojošās formās – kooperatīva¹⁰⁵ formā, kurā privātie mežu īpašnieki kļūst par

---

¹⁰⁵ Būtiski norādīt, ka kooperatīvu struktūrā, to “biedru kontroles un īpašumtiesību elementi” ir tie, kas nosaka “gan organizācijas kultūru, gan darbības” (Restakis, 2010, p. 107).

līdzīpašniekiem kooperatīvo pakalpojumu sabiedrībās¹⁰⁶, un kopīga īpašuma formā baznīcu piemērā, kur atsevišķi tiek pārvaldītas hierarhiski iedalītas kopīga īpašuma daļas.

Latvijā pašlaik ir aktīvi trīs privātā meža īpašnieku kooperatīvi (turpmāk, MĪK) (Meža īpašnieku biedrība, 2018). No 2012.gada līdz 2014.gadam tika nodibināti, bet vairs nepastāv trīs meža īpašnieku kooperatīvi. Trīs gadījumi attiecas uz kooperatīviem no dažādiem Latvijas reģioniem un katram ir sava dibināšanas vēsture un attīstība. Viens gadījums atspoguļo citu modeli – līdzīpašumtiesības kopīga īpašuma veidā. Gadījumu apkopojums redzams 8.tabulā.

8. tabula

Gadījumu apraksts

#	Līdzīpašuma veids ¹⁰⁷	Galvenā mītnes vieta / darbības vieta	Biedru skaits	Dibināšanas gads
1	Kooperatīvs	Rietumlatvija/Rietumlatvija +	30-50	2011.
2	Kooperatīvs	Austrumcentrālā Latvija/Austrumlatvija	20-30	2012.
3	Kooperatīvs	Austrumziemeļlatvija/visa Latvija	30-50	2013.
4	Kopīgs īpašums	Latvijas centrs/visa Latvija	100-150	

Darbības mēroga un kooperatīvu neilgās darbības vēstures dēļ ir viena kopīga pazīme – vadītāju¹⁰⁸ daudzfunkcionalitāte, kuras ir centrālās personas darbībās, kas saista MĪK pastāvēšanu un mežsaimniecības pakalpojumu nodrošinātājus (ja tādi ir ārpus kooperatīva). Vadītāji paši daļēji nodrošina mežsaimniecības pakalpojumus, it sevišķi konsultējot par veicamajām darbībām mežos. Vadītājiem ir būtiska loma sekojošos kooperatīvu veidošanās nosacījumos maza mēroga kopīgo resursu pārvaldībā – potenciālo kooperatīva biedru piesaistīšanā, kooperatīva biedru daudzveidīgu interešu salāgošanā un ikdienas darbību monitorēšanā jeb uzraudzīšanā vai sekošanā līdzī. Kopīga īpašuma (baznīcas) gadījumā vadītāju loma ir pašpārvaldošas hierarhiskas sistēmas iniciēšana, izveidošana un monitorēšana, kas ir paralēla valstī noteiktajam mežu īpašumu pārvaldības tiesiskajiem regulējumiem.

Attiecībā pret MĪK biedriem, būtiski ir runāt par viņu pašu aktīvo lomu un lēmuma izvērtēšanu pirms iesaistīšanās kooperatīvā, tādejādi var runāt par potenciālo kooperatīva biedru iesaistīšanos¹⁰⁹.

¹⁰⁶Tiesiskajā regulējumā meža īpašnieku kooperatīvi tiek definēti kā meža pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības (LR Saeima, 2014).

¹⁰⁷Gadījumu secība metodoloģijā atšķiras no gadījumu secības empīriskajā materiālā. Gadījumi no 1. līdz 4. tiks nejausā secībā apzīmēti empīriskajā materiālā (EM 1 līdz EM 4).

¹⁰⁸Jēdziens „vadītājs” apzināti lietots „menedžera” nozīmē, līdzīgi kā „vadība” – „menedžmenta” nozīmē.

¹⁰⁹Par iesaistīšanos rakstījuši sekojoši autori, piemēram, Kyllonen et al. 2006; Atmis et al. 2009; Weiss et al. 2011), kā arī iesaistīšanos apstiprina šī pētījuma empīriskais materiāls.

8.2.1. Meža īpašnieku līdzīpašnieku gadījumi

Nodaļā tiks raksturoti meža īpašnieku līdzīpašnieku gadījumi pēc noteiktām pazīmēm gan meža īpašnieku kooperatīva formā, kurā privātie mežu īpašnieki kļūst par **līdzīpašniekiem** kooperatīvo pakalpojumu sabiedrībās, gan kopīga īpašuma formā baznīcu piemērā. Pazīmes nosaka arī strukturēto interviju vadlīnijas 2.1 - 2.2.pielikumos. Analīzes nolūkiem katra no pazīme netiks saistīta ar konkrētu meža īpašnieku līdzīpašnieku organizāciju gadījumu, bet aprakstīti scenāriji katrā no pazīmēm, kur katram kooperatīvam var būt vairāki scenāriji katrā pazīmē. Tātad nav būtiski konkrēti gadījumi, bet gadījumos raksturotās pazīmes.

1. Organizācijas (mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības) dibināšanas, veidošanas un attīstības pieredze.

Kooperatīva organizatoriskā struktūra attiecas uz katru kooperatīvu. Katrs mežsaimniecības kooperatīvās pakalpojumu sabiedrības (turpmāk, MKPS) biedrs ir fiziska vai juridiska persona, kurai katrai ir viena balsstiesības, neatkarīgi no meža platības īpašumā. MKPS ir vēlēta valde, valdes priekšsēdētājs un kontaktpersona katram MKPS biedram. Kontaktpersona ir menedžeris, kurš darbojas kā starpnieks starp kooperatīvu un kooperatīva biedriem daudzveidīgajā piedāvājumā MKPS biedriem.

Vienā scenārijā kooperatīva piedāvājumā ietilpst tirgus plūsmas pārstrādātājiem; prognozējama sadarbība; starpnieku izslēgšana; mežizstrādes, apsaimniekošanas, koksnes loģistikas izmaksu optimizācija; godīga uzmērīšana; profesionāli un tehnoloģijas; ieņēmumu palielināšana ilgtermiņā; ilgtspējīga mežsaimniecība; sertifikācija un videi draudzīgāka apsaimniekošana; meža īpašnieku intereses vs. valsts; mežu nepārdošana; politiskā ietekme. Organizācija iepriekš nedarbojās nevalstiskās organizācijas veidā.

Citā scenārijā MKPS statūti sākotnēji veidoti saskaņā ar normatīvo regulējumu, kas 2012.gadā ļāva dibināt kooperatīvās pakalpojumu sabiedrības kā tādas. Statūtos laika gaitā ir veiktas, no vienas puses, redakcionāli labojumi, kas atvieglo nosacījumu saprašanu un uztveršanu (izslēgta liekvārdība un tamlīdzīgi), no otras puses, paredzēti punkti, kas realizētos laika gaitā, paplašinoties kooperatīva darbībai. Statūtos iestrādātajos nosacījumos ir izmaiņas laika gaitā. Kooperatīvā notikušas arī mēroga izmaiņas, ņemot vērā kooperatīva izaugsmi un darbības paplašināšanos 2015.gada laikā.

2. Par jaunu biedru piesaisti.

Vienā scenārijā jauni biedri drīzāk nevis *tiek piesaistīti*, bet *iesaistās*. Proti, pirms stāšanās viņi izpēta pieejamo informāciju, apgūst to, iegūst dažādu informāciju, izvērtē plusus un mīnus un tad notiek kontaktēšanās ar menedžeri par konkrētām tehniskām iesaistīšanās darbībām. Laika gaitā tas ir mainījies tikvien, cik sākotnējais noteiktu dalībnieku skaits

kooperatīvā. Arī iestāšanās pārliecināšana (ar praktiskiem piemēriem, ar noteiktu argumentāciju) līdz ar to nav tik izšķirošana, ņemot vērā potenciālo biedru augsto zināšanu līmeni par kooperatīva funkcionēšanas principiem un realizēšanas praksēm. Formāla uzticamība – sakārtota juridiskā, administratīvo procedūru norādīšana, arī neformāla uzticēšanās?

Kāda no kooperatīva vadība runā par uzticēšanās nozīmīgumu kooperācijā, kas uzskatāms par neformālu faktoru. Neformālie faktori ir būtiski arī ņemot vērā biedru iesaistīšanās pieredzi, kas drīzāk ir labu atsauksmju, labas mutiskās reklāmas rezultāts.

Neformālo faktoru nozīmība ir svarīga arī citās situācijās – ikdienas darbā kooperatīvā, kontraktējot vai līgumattiecībās ar pakalpojumu veicējiem. Uzticēšanās ir svarīgāks nosacījums, nekā kontraktēšana. Nepieciešamība pēc līguma nozīmē, ka pilnīga uzticēšanās nav panākta (nevar strādāt uz mutiskas vienošanās pamata), bet kad ir panākta uzticēšanās, tad formālas līgumattiecības kļūst liekas, un panāktā uzticēšanās ir ietaupīga.

Uzticēšanās panākšana tādā saistībā labi saistīta ar kopīgu resursu kopīgas pārvaldības pazīmi – lēmumiem ir zemas izmaksas, jo raksturotā situācija tam pilnīgi atbilst. “Zemas izmaksas” plašā, sociālā nozīmē raksturo gan laika, gan enerģijas, gan citu cilvēkresursu ietaupījumu, kur kopīguma garants ir panāktā uzticēšanās, ka tiks paveikts tas, par ko puses vienojās.

Cita veida situāciju raksturo “pēdējā glābiņa” jautājums. Pie kooperatīva menedžeriem vēršas ar palīdzību tad, kad bijušas problēmas, slikta pieredze ar nelegālā / pelēkā sektora mežizstrādes pakalpojumu sniedzējiem.

3. Par sadarbību un pieredzi ikdienas darbā kooperatīvā un ar citām iesaistītajām pusēm.

Kontraktēšanā, savukārt, galvenais nosacījums potenciāli ilgstošai sadarbībai ir kvalitāte. Kvalitātes kontrole notiek pastāvīgi un galvenais mērķis ir panākt augstu kvalitāti, ko var nodrošināt pārtraucot sadarbību ar nekvalitatīviem pakalpojumu sniedzējiem, bet turpinot ar kvalitatīvu pakalpojumu sniedzējiem. Kvalitātes nodrošināšanu kooperatīva pārstāvji panāk ar lielāku vai mazāku kvalitātes monitorēšanu. Neraugoties uz to, cik intensīva (vairāk vai mazāk) ir kvalitātes monitorēšana, kvalitāte ir pamatnosacījums, aksioma, vajadzība pēc tās netiek diskutēta.

Citā scenārijā kooperatīvs sadarbojas ar pašvaldību malkas, kurināmā nodrošināšanā. Sadarbojas ar pakalpojumu sniedzējiem mežu atjaunošanas gadījumos.

4. Par administratīvo un organizatorisko pieredzi.

Vienā gadījumā ir sarežģīti atrast uzticamus kooperatīva vadītājus. Tie noteikti nevarot būt kooperatīva biedri, tiem jābūt ārpus kooperatīva. 2014.gada beigās norādītajai

kontaktpersonai mazāk interesē kooperatīva darbības jautājumi. Tiek meklēts jauns vadītājs. Lai atrastu jaunu vadītāju, nepieciešams, savukārt, nodrošināt viņam atbilstošu un pieņemamu atalgojumu.

5. Par veiksmīgām darbības praksēm un arī par grūtībām, problēmām, konfliktiem un to risināšanas praksēm.

Lielākās grūtības sagādā sekojoši procesi. ‘Pelēkā ekonomika’ un savas tehnikas, tehniskā nodrošinājuma problēma. ‘Pelēkā ekonomika’ ir vilinošs piedāvājums meža īpašniekiem, kuru interesēs ir pēc iespējas birokrātiski vienkāršāk atrisināt mežizstrādes jautājumus un saņemt vilinošu cenu par ātru un ērtu pakalpojumu. Taču cena šķiet vilinoša, jo nav konteksta informācija par tirgus cenām. Gala rezultātā arī norēķināšanās brīdī iepriekš līgta cena var atšķirties, ņemot vērā neparedzētus mežizstrādātāju paustos nosacījumus par dažādām problēmām, apgrūtinājumiem un situācijām mežizstrādes gaitā.

Savas tehnikas un tehniskā nodrošinājuma problēma, savukārt, būtiski sadārdzina sniegto pakalpojumu cenu. Cena uz ‘pelēkās ekonomikas’ mežizstrādātāju fona, savukārt, ir neadekvāti augstāka un arī sarežģītāk praktiski nodrošināma. Iespējams, mežu īpašnieki nav gatavi ekonomiski neizdevīgākam, taču atbildīgākam apsaimniekošanas modelim.

Mežsaimniecības nozares ciklu ilgstamību un neparedzamību laikā norāda kooperatīva menedžera paustais par veiksmīgo situāciju vai grūtību redzēšanu pēc pieciem gadiem.

Viens stāsts liecina par veiksmīgām darbības praksēm un problēmu, grūtību risināšanas praksēm. Saistot empīrisko materiālu no intervijas ar LELB (Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas) mežu fonda vadību, pārstāvjiem un LELB mežu apsaimniekošanas dokumentu analīzi (Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca, 2012; LELB Mežu fonds, 2014). LELB Namu īpašumu apsaimniekotāji apsaimnieko 160 draudžu, 260ha mežus.

Līdz 2007.gadam pastāvēja “haoss”, draudžu patvaļā. Ienāca informācija par mežizstrādes darījumiem, kurus veica atsevišķas draudzes par to vispār neinformējot virsdraudzi. Iegūtie līdzekļi ne vienmēr tika godprātīgi izlietoti. Godprātīgas arī nebija mežizstrādes procedūras. Lielākoties (70-80% gadījumu) gan necentās ‘apiet’ LELB noteiktos nosacījumus – ieteikumu saskaņot ar LELB vadību (virsdraudzi) par plānotajiem mežizstrādes pasākumiem, to veikšanas un norises noteikumiem.

Ņemot vērā šos apstākļus, tika pieņemts lēmums reorganizēt sistēmu. Ja atsaucamies uz LELB mežu fonda kopsapulces dokumentiem (LELB Mežu fonds, 2014), tad, pārfrāzējot LELB Mežu fonda nolikuma preambulā minēto, no 2007.gada tika sākta vienotas LELB un tās draudžu mežsaimnieciskās sistēmas veidošana. Šī procesa mērķis bija sakārtot LELB un tās draudžu meža zemju īpašumu apsaimniekošanu. Sakārtošanas nepieciešamība, savukārt, izriet no augstāk minētās situācijas, ko raksturoja LELB Mežu fonda pārstāvji. Sakārtošanas

mērķa galvenais rezultāts bija 2013.gadā panāktā vienošanās ar Valsts Mežu Dienestu (turpmāk, VMD) par to, ka bez oficiālas LELB Virsvaldes¹¹⁰ atļaujas VMD neizsniedz cirsmas atļaujas. Lai panāktu sistēmas sakārtošanu, LELB virsdraudzes mežsaimniecības speciālisti rūpīgi izpētīja Latvijā noteikto normatīvo regulējumu un atbilstoši norādītajiem normatīvajiem regulējumiem (tos neuzskaitīšu, LELB Mežu fonds, 2014, p. 3), izveidoja “vienotu mežsaimniecisko sistēmu”. Viens no būtiskākajiem aspektiem šādas faktiski paralēli funkcionējošas sistēmas izveidei ir LELB Satversmes pastāvēšana. Sistēmas sakārtošanas uzdevumos un veiktajos soļos, minami arī sekojoši pasākumi, kas ļauj runāt par sistēmas sakārtošanu.

Sekojoši izvērsama tēma par LELB vienotās mežsaimniecisko sistēmas funkcionēšanu, kā tas praktiski darbojas, kādi ir šādas apsaimniekošanas **ieguvumi un iespējamie riski**.

Ieguvumi ir atbildīgāka meža resursu apsaimniekošana tajos gadījumos, kad ir plānotas, veiktas un realizētas mežsaimnieciskās darbības. Ieguvumi ir arī attaisnojama draudžu mežu pārvaldības konsolidācija, lai mežsaimnieciskās darbības būtu ne tikai saimnieciski izdevīgas ārēji (saņemot atbilstošu maksu par koksni un tās pirkšanas-pārdošanas posmā) un iekšēji (apvienojot finansējumu iespējams līdzsvarot ienākumus-izdevumus, lai nebūtu jāveic atsevišķām draudzēm izšķērdīgi vai nepietiekami ieguldījumi). Šie ieguvumi saskaņā ar teorētiskajiem jēdzieniem raksturojami kā “resursu pietiekamas izmantošanas” piemērs. Resursu pietiekama izmantošana nozīmē tos izmantot efektīvi tad, kad tie tiek izmantoti.

Riski, savukārt, ir varas koncentrēšanās, ņemot vērā LELB hierarhisko struktūru un dažas prakses, par kurām runā LELB Mežu fonda pārstāvji. Proti, fonds kontrolē potenciālo draudžu “pārbaudījumu ar naudu”. Tādas situācijas var rasties un rodas gadījumos, ja draudžu apgrozījums ir, piemēram, daži simti eiro, bet mežizstrādes ienākumi pēkšņi palielinātu to par, piemēram, 10-20 tūkstošiem, tad fonda pārstāvji neesot droši, ka attiecīgā draudze ar to tiks galā, kopā ar Virsdraudzi pieņem lēmumu par cirsmas veikšanas neatļaušanu. Pēdējo pamatojot arī ar faktu, ka mežsaimniecības nozarē arī pēc vairākiem gadiem varēs veikt tādas darbības. Neapšaubāmi šādu rīcība var raksturot kā ilgtspējīgas apsaimniekošanas situāciju, taču tas neatceļ faktu, ka Fonda rīcībā ir vara pieņemt gala lēmumu. Riskanti tas būtu teorētiskā situācijā, ja Fonda un Virsdraudzes interesēs būtu to izmantot noteiktā veidā, kas radītu nevēlamas blakusparādības. Praktiski gan Fonda ilgtspējīgas apsaimniekošanas prakses pierāda fonda darbības stratēģija un tās īstenošana (LELB Mežu fonds, 2014), kur LELB

---

¹¹⁰To mežu apsaimniekošanas gadījumā pārstāv LELB Mežu fonds.

Mežu fonda nolikuma preambulā minētais punkts, kas raksturo tieši pretēji – varas decentralizācijas tendenci. Proti, nolikums paredz cita starpā “daudz lielāku un aktīvāku draudžu iesaistīšanu LELB vienotās mežsaimnieciskās sistēmas pārvaldē”.

Menards veicis vairākus pētījumus, kuru rezultātā secina, ka hibrīdorganizācijas veido specifiskus iekšējās pārvaldības paņēmienus, ko Menards piedāvā saukt par varas institūcijām, lai uzsvērtu to atšķirīgumu no hierarhijām (Menard, 2007, p. 7). Šajā kontekstā par hibrīdorganizācijām uzskatāmi Latvijas Evaņģēliski luteriskās baznīcas (LELB) meža apsaimniekošanas sistēma. LELB Meža fonds uzskatāms par specifisku iekšējās pārvaldības paņemienu, kur izveidota iekšējās varas institūcijas. Tās šķietami līdzinās hierarhijām, bet darbojas kā varas institūcijas, kur ir lēmumu pārnese uz atsevišķu vienību – Meža fondu, kas atbildīgs par to draudžu mežsaimniecisko darbību koordinēšanu. Draudžu autonomija “sapārta” ar lēmumu pārnesi uz šo vienību. Menards uzsver, ka pastāv “noteikti organizatoriski mehānismi, kurus īpaši veidojuši partneri, lai monitorētu viņu tīklu un kontrolētu darbību.” Savukārt “autoritāte, ko piešķir šiem mehānismiem, ietver apzinātumu un savstarpējīgumu, saglabājot noteiktu simetriju starp partneriem.” (Menard, 2007, p. 8). LELB Meža fonda izveidotā sistēma veidota tādejādi, ka Meža fonds atbild par mežsaimniecisko darbību akceptu un pieprasa noteiktu finansējuma izlietojuma shēmu, kas nāk par labu kopējam – LELB labumam, taču ļauj arī atsevišķām draudzēm saglabāt simetriju attiecībās ar Meža fondu.

8.2.2. Meža īpašnieku nevalstisko organizāciju un tīklu gadījumi

Meža īpašnieku nevalstiskās organizācijas dažādos līmeņos funkcionē dažādi:

1. Tiesiski normatīvā līmenī tā ir stratēģiska vieta, kur meža īpašnieku intereses tiek aizstāvētas dažādos praktiskos gadījumos, kas atvieglo gan administratīvo slogu pakalpojumu sniedzējiem, gan arī pakalpojumu saņēmējiem. Piemēram, jaunaudžu kopšanas piemērā.
2. Kolektīvajā līmenī organizāciju veidošanos un pārvaldību laika gaitā kvantitatīvi noteica ES atbalsts NVO veidošanai 2004.gadā, bet kvalitatīvi to salīdzinoši nedaudz joprojām aktīvi darbojošos organizāciju ietvaros – administratīvs un organizatorisks darbs, piemēram, pieejamo ES fondu apgūšanā privāto meža īpašnieku vajadzībām, kā arī informēšana, motivēšana un rosināšana to izmantot.
3. Operacionālā līmenī tā ir saikņu veidošana un stiprināšana ar nozarē iesaistītajiem pakalpojumu sniedzējiem, piemēram, stādaudzētavām jaunaudzēm un jaunaudžu kopšanas vajadzību gadījumā.

Meža īpašnieku tīklu gadījumi interpretējami kā citi meža īpašnieku tīkli, kur iekļaujami gan, piemēram, izglītošanas organizācijas (MKPC, LLKC, Pasaules dabas fonds, Latvijas dabas fonds u.c.), kā arī neformāla kooperēšanās ģimenes un radnieku vidū.

Neformālā kooperēšanās ģimenē notiek dažādās iekšēju (kā ģimenes, radi vienojas par savu meža īpašumu apsaimniekošanu) un ārēju (piemēri, izglītošana izmēģinājumu, paraugsaimniecībā utt.) aktivitāšu veidā.

Galvenie principi, kuri tiek ievēroti ģimenes kooperēšanās ietvaros, ir atbildības sadalīšana un nemonetāra pakalpojumu apmaiņa nosacīta bartera veidā. Atbildības sadalīšanā tiek ņemti vērā tas, ko katrs iesaistītais prot labāk. Piemēram, iesniegumu sagatavošana iesniegšanai Meža dienestā, koku uzmērīšana, kopīga piedāvājuma sagatavošana mežizstrādes kompānijām, līgumu sakārtošana. Bartera gadījumā pret palīdzību jaunaudzju kopšanā tiek ļauta mājas/ēkas izmantošana semināru vajadzībām.

Robežas, koku mērīšana, jaunaudzes pakopšana. Stāvlaukumi mašīnām un takas izplaut. Mēs esam nodefinējuši, ko kurš dara. Viņai arī tas tīri labi patīk. Māja, kas stāvēja daudzus gadus tukša, viņai ir tāda sociālā funkcija. Tā vecvectēva celtā māja (e114).

Cits bartera piemērs ir norāde uz vājgāžu sekām un benzīna izdevumu segšana šo seku risināšanai, jo barterā iesaistītie ģimenes locekļi / radnieki ikdienā dzīvo samērā tālu viens no otra, pat vairāku stundu braucienā.

Tapšanas gadījumi skatāmi citā dimensijā, kur notiek saikņu veidošanās starp meža īpašnieku tīklos iesaistītajiem aģentiem (gan sociāliem, gan ne sociāliem). 9.2.nodaļā tiks plašāk izklāstīti scenāriji, kā tapšanas gadījumi izpaužas. Tie izpaužas vienošanās par vajadzībām veidā, bet nosaku šādus tapšanas gadījumus:

1. MĪK pastāvēšanas leģitimizēšana likumdošanā un rīcībpolitikā, kur piedāvāti ierosinājumi un risinājumi MĪK veidošanai un diskutēts par principiem;
2. Jaunaudzju kopšana;
3. Lauksaimniecības zemju apmežošana, kur runa ir par lauksaimniecībā neizmantoto zemju apmežošanu;
4. Upes krastu aizsargjoslas pret ūdens kvalitāti, kur runa ir par gan sociālo, gan ne sociālo aģentu mijiedarbībām;
5. Neparedzēti gadījumi, kur runa ir par vājgāzēm, meža kopšanu pēc tām; negaidītām finanšu nepieciešamībām;
6. Privāto meža īpašnieku un vides aizsardzībā iesaistīto aģentu sadarbība, kur runa ir par scenārijiem meža īpašnieku mijiedarbībās ar mežu politikas īstenošanu, aizsargājamo teritoriju apsaimniekošanu.

No 2. līdz 4.punktiem runa ir par noteikumiem, nepieciešamībām un vajadzībām, to formulēšanu, ieviešanu un uzraudzību, kuri tiek veidoti un pārveidoti kopīgo resursu kopīgā apsaimniekošanā dažāda līmeņa nosacījumos – operacionālajos, kolektīvajos, tiesiski normatīvajos (skatīt arī 6.1.attēlu 6.nodaļā).

9. Meža īpašumu kopīgas apsaimniekošanas dinamika

Meža īpašnieku organizācijas uzskatāmas par kopīgas apsaimniekošanas izpausmi, kuras ietvaros mežu īpašnieki sadarbojas jeb kooperējas praktiskiem mērķiem meža apsaimniekošanā. Nodaļas galvenais mērķis ir sekot dažādu meža īpašnieku organizāciju veidošanās procesam laika gaitā. Nevalstisko organizāciju pieredze sniedzas no 20.gs. 90.gadiem, kooperatīvu darbība no 2012.gada. Organizāciju veidošanās un attīstības procesā saskaņā ar tapšanas teoriju ir vairāki parādošies aspekti, kuri tiks analizēti 9.1.nodaļā.

Pirmais ir pašu organizāciju dibināšanas loģika, nepieciešamība un situācija, kādā veidā tās tika dibinātas un kādi faktori izpaudās to veidošanās laikā. Otrs ir zināšanu tulkošana un pārnese. Privāto meža īpašnieku organizācijas darbojas kā starpneši, interpretējot gan tiesiski normatīvā līmeņa nosacījumus, gan operacionālā līmeņa nosacījumus dažādos virzienos. Konkrētāk runājot, organizāciju pārstāvji stāsta par likumdošanas nosacījumiem, par obligāti veicamajiem darbiem mežā un realitātē meža īpašnieki saskaras ar to, kādā veidā realizēt likumdošanas nosacījumus, pēc iespējas sniedzot atgriezenisko saiti – vai un kā un ciklā tas ir iespējams. Trešais – papildus zināšanu dalīšanās ir arī praktiska kooperēšanās, piemēram, dalīšanās ar tehnisko nodrošinājumu. Otro un trešo aspektu saista zināšanu un pieredzes izmantošana ES līdzekļu piesaistē meža apsaimniekošanas aktivitātēm. Ceturtais ir dažādi sadarbības virzieni, kas saistīti gan ar cilvēku aģentiem (dalīšanās pieredzē, padomos u.tml.), gan ar ne-cilvēku aģentiem (dalīšanās ar meža tehniku, sadarbība ar stādu audzētājiem utt.), gan pastāvīgas sadarbības tīkli, kurās mežu īpašnieki sadarbojas ar mežu profesionāļiem. Minētie sadarbības virzieni ir daudzveidīgi, tie rodas un izjūk, pārveidojas un izveidojas no jauna.

Privāto mežu īpašnieku tīkli sastāv no īpašniekiem ar dažādu pieredzi un vajadzībām, kas var atšķirties atkarībā no mežu lieluma, dzīvesvietas, nodarbinātības statusa un citiem faktoriem. Teorētiskais nodaļas pamats ir tapšanas teorija (4.nodaļa) un aģentu tīkla teorija (5.nodaļa). Tapšanas teorija izmantota kā teorētisks pamatojums procesu dinamikas raksturošanā, kur ar ATT palīdzību sekots dažādiem aģentiem (meža īpašniekiem, mežsaimniekiem, meža pakalpojumu sniedzējiem, zināšanām, meža tehnikai utt.), kuri liecina un atstāj nospiedumus par to, kur organizāciju veidošanās dinamika noved.

9.1. Organizāciju veidošanās dinamika

Tapšanas teorijas garā var analizēt dažādu organizāciju rašanos un attīstības dinamiku. Pirmkārt, sākot ar to, kādi faktori ir būtiski, parādās organizāciju veidošanās sākumā, kur noved to taciņas, pie kādām saiknēm, pie kādiem aģentiem (abi pēdējie aģentu tīkla teorijas gadījumā). Otrkārt, atklāt organizāciju veidošanās dažādu dinamiku – nevalstiskās organizācijas veidojās jau sākot no 20.gs. 90.gadiem, bet kooperatīvi – kopš 2012.gada un

neviens no kooperatīviem nav iepriekš pastāvējis kā NVO. Baznīcas Mežu fondam ir atkal sava vēsture un savas saistības¹¹¹.

Organizāciju veidošanās dinamikā pirmās kolektīvās apsaimniekošanas ieceres gāja kopā ar nepietiekamām zināšanām, kādā veidā apsaimniekot jauni iegūtos īpašumus. Šīs ieceres neveicināja, pat pasliktināja savā ziņā “mežonīgais kapitālisms”, atsevišķos gadījumos ar negodīgiem paņēmieniem mazinot uzticību kooperēšanās idejām un to realizēšanai.

Tā kā te tie jaunie meža īpašnieki, viņi tikai atguva savus īpašumus, zināšanas bija tādas kā bija – pašvakas. Vispār, pašā sākumā interese bija ļoti liela. [..] Tātad, tas ir 1997.gadā. [..] Parunājām kā Zviedrijā tā, Skandināvijas citās valstīs tā, visā pasaulē notiek. Pie mums kaut kā tā mīnāšanās uz vietas un nekas nevirzījās. Un tad nāca tā iniciatīva, faktiski es to piedāvāju, ka beidzot vienkārši ir jātaisa dibināšanas sapulce, jāveido šī sabiedriskā organizācija, un tad skatāmies, ko mēs varam darīt. (e116)

Kooperatīvu veidošanās laikā būtiski, ka vairāki NVO pārstāvji ir bijuši ne tikai darba grupās, kas veidojuši politiski likumisko augsni to dibināšanai, bet arī interesējušies par kooperatīvu pieredzi starptautiski un pamato to, kādēļ nav izvēlējušies tos dibināt jeb kādēļ darbošanās NVO veidā sasniedz līdzīgus sadarbošanās mērķus.

Daudz pie tā strādājām – vai pašiem dibināt vai nē? Tas ilga vismaz divus gadus tas izpētes process. Diezgan smagās pārdomās pētījām pieredzi gan tepat Skandināvijā, gan Eiropā – pat līdz Francijai bijām aizbraukuši skatīties, kā tas process notiek. Par cik mums tie biedri jau ir ap 50, arī hektāri tā kā ir. Bet tomēr no tā atteicāmies (e113).

Kopīgas apsaimniekošanas izpausmju daudzveidību ieskicē, piemēram, mežizstrādes tehnikas nodrošinājums. To varam saukt par dalīšanos ar tehnisko nodrošinājumu. Atsevišķās meža īpašnieku apvienības ir kopīgi iegādāta mežizstrādes tehnika un cita tehnika, kas ļauj apsaimniekot ne tikai koksnes tirgum domāto koksni, bet arī enerģētikā paredzēto koksni (malka utt.). Turpretī vienā kooperatīvā tas ir būtisks pastāvēšanas traucēklis, vēl jo vairāk ņemot vērā šī kooperatīva attīstības fokusu, kas pašreizējā situācijā ir centrēts meža resursu izmantošanu enerģētikā uz vietas un meža īpašnieku kooperatīva menedžeru pieredzi, zināšanas un pieejas inovatīvos koksnes izmantošanas veidos enerģijas nodrošināšanā.

Kopīgas apsaimniekošanas izpausmju daudzveidība labi ierāmējama meža īpašnieku organizāciju dibināšanās, veidošanās un attīstības dinamikā. Tās saskaņā ar ATT jēdzieniem ir labas saikņu veidošanas platformas un sekojošajās apakšnodaļās tas tiks analizēts.

---

¹¹¹ Kaut vai, piemēram, to menedžeru darbošanās ne vien baznīcas mežos, bet arī reģionālā NVO.

9.1.1. Kooperatīvu veidošanās dinamika

Lai gan laika ziņā nesenāks fenomēns, tomēr jāsāk ar kooperatīvu veidošanās dinamiku, norādot, kādā veidā tā iesakņota citās – ekonomiski nesaistītās – sadarbības formās nevalstiskajās organizācijās vai tamlīdzīgi. Kooperatīvu veidošanās dinamiku noteikuši vairāki faktori. Pirmkārt, kooperatīvi kā uzņēmējdarbības forma¹¹² pretstatā nevalstiskajām organizācijām. Kooperatīvi kā uzņēmumi nozīmē vairākus nepieciešamus nosacījumus, lai tie pakāpeniski attīstītos. Vieni attiecas uz kooperatīvu izpildvaras pārstāvju spēju darboties kā uzņēmējiem, nodrošinot kooperatīvā regulāru, stabilu, augstu apgrozījumu. Otri attiecas uz izpildvaras pārstāvju spēju pārliecināt meža īpašniekus – uzņēmuma līdzīpašniekus līdzdarboties mežsaimniecības tirgū. Trešais attiecas uz kooperatīva kā uzņēmuma spēju pašnodrošināt nepieciešamo apgrozījumu. Kooperatīvu kā uzņēmumu pastāvēšanas nosacījumi atbild jautājumam par to, kāpēc divi no trim kooperatīviem tos ievēro un turpina aktīvi darboties, bet trešā no trim pārstāvji runā par valsts atbalsta nepieciešamību, subsīdijām, sadarbību ar Valsts mežiem, bet to saimnieciskās aktivitātes ir pasīvas. Otrkārt, kooperatīvu veidošanās dinamika laika skalā ir vairākas / daudz reižu ilgāka, tāpēc par kādiem rezultātiem – labajām praksēm vai problēmām var runāt 5 vai pat ilgāk gadu laikā, kā norāda kooperatīvu pārstāvji.

[Par veiksmīgo prakšu piemēriem laika gaitā] Par to mēs varam pēc pieciem vai desmit gadiem. Tas ir tāds normāls aprites cikls mežā. Pēc pusotra gada mēs neko nevaram spriest. Ja es vēl redzu uz priekšu, kā tas izskatīsies, bet šajā brīdī par to nerunāsim. Pēc pieciem gadiem – jā, tad ir konkrēts piemērs. (Gadījums EM 2).

Treškārt, mēroga jautājums – paplašinoties uzņēmumam, paplašinās nepieciešamība pēc administratīvajiem resursiem, kas spēj nodrošināt tā pastāvēšanu. Savukārt, administratīvo nosacījumu nodrošināšanās paplašināšanās situācijā aktualizē mēroga jautājumu. Tas attiecas arī uz meža īpašnieku meža platību apjomiem.

Un šinī brīdī, ja skatās uz mūsu organizāciju, tad šaurā vieta esmu kļuvis es. Darīt varētu vairāk, bet vienkārši es nespēju to paveikt. Nākamajā gadā ir jābūt vairāk cilvēkiem, būtu jābūt papildus man un grāmatvedei vismaz vēl viens darbinieks. Lai tālāk audzētu apgrozījumu, mums būs vajadzīgi papildspēki. (Gadījums EM 1).

Kooperatīvu veidošanās joprojām ir procesā, un arī daži izveidotie kooperatīvi saskaras ar problēmām, kas liedz teikt, ka kooperatīvi stabili darbojas. Tie joprojām saskaras

---

¹¹² Šajā situācijā rodas M.Bauena minētais konkurēšanas mentalitātes risks vai vismaz strādāšana saviem biedriem, ko apstiprina empīriskais materiāls intervijās ar MĪK pārstāvjiem.

ar dažādām problēmām. Vienas problēmas attiecas uz saimniekošanas motivēšanu, lai meža īpašnieki saglabātu īpašumu savā pārvaldībā un turpinātu saimniekot.

Tas aizgāja ļoti smagi un vēl īsti nekas nav aizgājis. Viens ir tas, ka mēs cenšamies īpašniekus apvienot, lai vienkārši daļēji ietekmētu arī zemes tirgu. Lai īpašnieks, kam ir 10, 5, 1 hektārs nepārdod savu zemi, bet grib tajā saimniekot. Nākotnes domas.. lai gan jau šobrīd mēs piedāvājam labākas cenas kokmateriāliem un lētākas cenas uz mežizstrādi. Nodzīvojuši esam jau bišķi vairāk kā pusotru gadu [2014.g. beigas]. (Gadījums EM 2).

Kooperatīvi to izmanto arī jaunu biedru piesaistē, pozicionējot, ka savas dzimtas mežu nepārdošanu (Mezsaimnieks MPKS, n.d.).

Otras problēmas attiecas uz izdevīgāko nosacījumu piedāvājumu pašiem meža īpašniekiem. Meža īpašnieku kooperatīvo sabiedrību vadība, menedžments ir daļa no entuziastiskas, aktīvi kontaktus veidojošas pārvaldes darba. Izdevīgāki nosacījumi tādejādi rodas gan no uzticama tirgus dalībnieka tēla veidošanas, gan arī no meža apsaimniekošanas darbu kopīgas plānošanas kopīgu cilvēkresursu, bet izteiktāk kopīgas administratīvo lietu kārtošanas, darbojoties konkurējošā tirgū, pārvietojoties liberālā, bet sarežģītā meža politikā.

Citas pazīmes liecina, ka kooperatīvi darbojas kā saimnieciska organizācija, kā uzņēmums, kurā ir noteikts apgrozījuma plāns un ienākumu gūšanas mērķis. Šajā ziņā, piemēram, Eiropas Savienības paredzētais atbalsts meža īpašnieku kooperatīviem pie noteikta apgrozījuma sasniegšanas var būt kā veicinošs vai kā kavējošs faktors meža īpašnieku sadarbībā kooperatīvos.

9.1.2. Nevalstisko organizāciju veidošanās un pastāvēšanas dinamika

Zināšanu tulkošanā un pārnesē ir būtiski minēt L.Vilkristes pētījuma rezultātus un secinājumus par meža īpašnieku apvienību darbības lomu. Autore analizē viedokļus par ieguldījumu efektivitāti privāto meža īpašnieku organizāciju veicināšanā, kur vietējo biedrību loma ir mežsaimniecisko aktivitāšu apzināšanās veicināšanā, iepazīstinot ar labākajām apsaimniekošanas praksēm (Vilkriste, 2012a).

Meža īpašnieku organizāciju pārstāvji izmanto savas zināšanas un pieredzi, kur apvienotas mežsaimnieciskās zināšanas ar ekonomiskajām (grāmatvedība, finanses), lai tās izmantotu Eiropas Savienības līdzekļu piesaisti meža apsaimniekošanas aktivitātēm.

Lielā mērā pateicoties pieejamajam Eiropas Savienības atbalstam, 21.gadsimta sākumā Latvijā tika nodibinātas ap 30 meža īpašnieku biedrības, no kurām pašlaik darbojas tikai dažas. Lielākā daļa biedrību apguva pieejamos atbalsta līdzekļus un faktiski vairs nedarbojas.

Faktiski apvienība nodibinājās 2006.gadā. Lielā mērā pateicoties tam, ka bija atvērta Eiropas atbalsta programma šādu apvienību veidošanai. Protams, katrs, kas sasparojās veidot šādu biedrību, arī citos reģionos, un arī mēs redzējām zināmu ieguvumu no tā. (e115)

Kopīgas saimniekošanas izpausmes meža īpašnieku biedrībās ir kopīga tehnikas iegāde. Arī viens no meža īpašnieku kooperatīviem runā par svarīgu problēmu, kas traucē darboties un attīstīties – tā ir savas tehnikas trūkums. Meža īpašnieku biedrību pārstāvji, kuras joprojām pastāv, norāda uz Eiropas Savienības atbalsta nenoliedzamo labumu (2004.gadā) un šī atbalsta izmantošanu tehniskā nodrošinājuma sagādāšanā, kas kalpo par kopīgi pieejamu un izmantojamu resursu dažādu mežsaimniecības vajadzību veikšanā. Citu meža īpašnieku biedrību pārstāvji norāda, ka joprojām būtu nepieciešams dažādām organizācijām savstarpēji spēt vienoties un nodrošināt kopīgu tehniku, kopīgus instrumentus, rīkus.

Protams, man likās būtiski, ka izveidojot šo apvienību, kas tiek veidota ar mērķi sniegt pakalpojumus meža īpašniekiem, bet mēs varam piegādāt priekš darba meža mērinstrumentus, kas ir samērā dārgi un citādā gadījumā grūti tos iegādāties. (e115).

Kā jau toreiz meža īpašnieks ir, viņam meža tehnikas nav, zināšanas viņam nav, bet tā kā mēs jau esam bariņš kopā tāds. <..> Mums ir tikai savs privātais transports. Viņiem [MKPC] ir tās programmas, kuras mums nav, atsevišķi biedrība nevar tādu pasūtīt – vienkārši nav pa kabatai. Bija mēģinājums savā laikā, es saku transports visiem mežiem vajadzīgs, kāpēc nevarētu caur Zemkopības ministriju, Valsts mežu dienestu organizēt tādu, arī biedrībām kopēju, piemēram, 10 mašīnas vēlas visi nopirkt, lai iznāktu lētāk un būtu normāls nodrošinājums (e116).

Atšķirībā no citām meža īpašnieku biedrībām, kuras vairs nepastāv, ir nepieciešama vīzija, par kuras esamību runā vairāku meža īpašnieku organizāciju – MĪB pārstāvji.

Protams, bija arī teiksim vīzija par to kā darboties. Tāpēc, es domāju, joprojām biedrība pastāv un arī darbojas. Protams, varētu būt jautājums par to, ka vajadzētu notikt kaut kādai pastāvīgai augšupejai un intensīvai attīstībai, bet par to šobrīd varbūt ir grūti runāt, bet mēs pastāvam. (e115).

Un pēc tam mēs vēl pāris reizes sanācām kopā, kad apspriedām šos statūtus, apspriedām savu kaut kādu turpmākās attīstības plānu, kā mēs ko darīsim, ko vispār mēs cilvēkiem varam dot tādā veidā sanākot. Un bija idejas diezgan daudzas un interesantas idejas. (e116).

Tomēr līdzīgi kā dažādos kooperatīvu modeļos, arī dažādas biedrības un apvienības katra gājusi dažādus ceļus, kuri mēroga ziņā liecina par lokāla līmeņa lokālām vajadzībām. Vienā gadījumā tas ir sadarbība, lai veicinātu ES atbalsta jaunaudžu kopšanā izmantošanā, kur vienkāršs finansiāls stimuls nav pietiekams, lai tajās iesaistītos. Līdz ar to šajā gadījumā citus stimuli ir sadarbība ar stādaudzētavām, projektu pieteikumu administratīvā nodrošinājuma atbalsts un citi sadarbības veidi.

Ir dažādi viedokļi meža organizāciju pārstāvju vidū vai lokālo vajadzību apmierināšana ir pozitīva vai tā vietā būtu jāorganizē plašāka mēroga – Latvijas mēroga organizāciju tīkls ar līdzīgu hierarhiju kā Latvijas valsts mežiem.

Citas biedrības [4 nosauktas] tur bija – ko viņi par to domā. Nu viņi, diezgan atturīgi, jo viņiem ir savs, pavisam cits ceļš ejams. Viņiem nav tāda sadarbība ar vidēji lieliem mežu īpašniekiem, kuriem ir sava tehnika, kas spēj nodrošināt tuvumā. To nevarēja atrisināt tās nedēļas laikā, kurā man bija jādod atbilde. Daudzas idejas man bija, tiešām paplašināt tādā veidā, bet tas būt, ka visas tās biedrības, kooperatīvi būtu apvienojušies vienā tādā kopējā. Par piemēru mūsu attīstībai es gribēju ņemt mūsu Latvijas valsts mežus, kā viņiem meži tiek izstrādāti un apsaimniekoti. Tas arī ir pārstāvniecības, cilvēki darbojas. [..] Faktiski tas ceļš jau ir iziets, zināms un iespējams arī pie mums realizēt. (e116)

Visbeidzot meža īpašnieku organizāciju veidošanās dinamikā redzami procesi, kurus konceptualizēju par mežu īpašnieku vienošanos par vajadzībām situācijās, kuras veidojas, kurās rodas jauna rīcība un reakcija uz iepriekš zināmām lietām, bet šajos kontekstos – nezināmām, jaunām lietām.

9.2. Vienošanās par vajadzībām meža īpašnieku sadarbības tīklos

8.1. nodaļā analizētā sadarbības potenciāla kvantitatīvās tendences sabiedrībā un meža īpašnieku grupās tiks papildināts ar kvalitatīvām pētījumu metodēm analizētām reālām, praktiskām rīcībām, ko veic mežu apsaimniekošanā iesaistītie aģenti dažādos piemēros. Tās atspoguļo meža īpašnieku vajadzības, bet to paušanas, interpretēšanas process ligzdotos līmeņos izprotams kā vienošanās par vajadzībām. Konceptuāli vajadzības mežsaimniecībā ir tādas pārvaldības (vadības, administrēšanas) redzeslokā esoši problēmjaudājumi, kas ir aktuāli noteiktā brīdī.

Tāpat problēmjaudājumi, kuri rodas un līdz ar problēmjaudājumu rašanos nepieciešama noteikta pārvaldības atbilde¹¹³. Problēmjaudājumu rašanās notiek dažādos līmeņos, bet empīriskais materiāls liecina, ka tās rod atbalstu **augšupvērstā atgriezeniskajā saitē**.

---

¹¹³ Jeb runa ir par kopīgo resursu kopīgas pārvaldības pazīmi – pastāv noteikumu pārskatīšanas procedūras.

Pārvaldība kā lejuvērsta aktivitāte no vienas puses iniciē noteiktu regulējumu atbilstības reālajai situācijai noskaidrošanu operacionālā līmenī, no otras puses, tās aģenti darbojas kā starpneši, paužot iespējas, kuras mežu īpašnieki var izmantot, informē par tām, izglīto par tām.

Ar projektiem bija veiksmīgs, kad īpašnieki nevarēja paši projektā kopt, bet bija spiesti ņemt kaut kādu pakalpojuma sniedzēju. Bet zinot, cik mums ir liels bezdarbs valstī un kurš izkops labāk, ja ne pats īpašnieks savā mežā, viņš katru kociņu apmīļos. To mēs dabūjām cauri visiem parakstiem, grūti gāja, bet mēs to dabūjām. Līdz ar to arī Eiropas naudas tika straujāk apgūtas. No sākuma stāvēja un atdeva to naudu lauksaimniekiem, kas bija paredzēta mums, meža īpašniekiem. Tas nekas, ka daudzi lauksaimnieki ir arī meža īpašnieki. Tomēr viņiem tās prioritātes vairāk ir uz laukiem, un beigās, kad nobeidzām pirmo 7 gadu periodu, kas bija no 2006.g. līdz 2013.gadam, beigās jau bija gandrīz tā, ka naudas pietrūka. Tika apgūta visa projektos paredzētā nauda aktivitātēm. (e107).

Sadarbība ar [LMĪB] ir veiksmīga, [...] tiešām tas, ko mēs sūtām, katru nedēļu, katru mēnesi [tiek ņemts vērā, virzīts]. Kaut vai tā problēma par elektrolīnijām bija, kad Latvenego uzdarbojās. Arī to visu [biedrības vadība] kārtēja – atlika aizsūtīt fotogrāfijas, notikumi, konkrēta problēma un risināja. [...]. Protams, mēs piedalāmies sapulcēs vairākas reizes gadā, ko [biedrība] rīko, ar to problemātiku, lai viņu iepazīstinātu. Ir arī tādas, kas ir biedriem plašās, bet ir arī tādas, ko tieši apvienībām un kooperatīviem, kad sabraucam kopā, risinām savas problēmas mazākā lokā. Likumos izmaiņas veiktas ļoti daudz. Ja cilvēki saka, ka ir problēma, mēs uzreiz zinām, ko ar to darīt. Arī Finanšu ministrijā, ar Ieņēmumu dienestu, ka 10%, tas arī nebija viegli, to nodokli dabūt kokmateriāliem. Kopīgs darbs, kamēr pārliecināja, kamēr iestāstīja, to sakārtoja. Igauņi apskauž mūs par to (e113).

Vienošanās par vajadzībām var kalpot kā konceptuāls ietvars **dažādajos tapšanas gadījumos**. Iepriekšējā citātā redzams viena konkrēta joma - jaunaudžu kopšana, atbalsts tai un atbalsta pārvaldība un administrēšana, kas tiks izvērsts nākamajā apakšnodaļā (9.2.1.). Citi gadījumi ir lauksaimniecības zemju aizaugšana pret mežu ieaudzēšanu lauksaimniecības zemēs (skatīt, piemēram, Mežaks, 2015b; Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014), apsaimniekošana upju krastu aizsargjoslu aizsardzībā pret upju ūdens kvalitātes uzturēšanu, kā arī neparedzēti gadījumi – vējgāzes u.c.

Arī tapšanas gadījumos (tāpat kā citos gadījumu izpētes gadījumos) var empīriski pārbaudīt metodoloģijā noteiktos kopīgu resursu kopīgas apsaimniekošanas principus (skatīt 6.2. nodaļu). Runājot par principu, ka noteikumus iesaka, nosaka un īsteno resursu lietotāji.

No vienas puses, viena kooperatīva pārstāvji min, ka nav pieņemami, ja noteikumus iesaka, nosaka paši resursu lietotāji situācijā, kurā pēc resursu lietotāju domām izveidotie noteikumi nav līdzvērtīgi, nav vienlīdzīgi. Un šajā nevienlīdzības situācijā kā faktiskā vienlīdzības radīšanas situācija tiek saskatīta noteikumu izveidošana pašiem sev.

Viss tas, kas nāk šajā brīdī, nav vērsts uz attīstību. Jo viena no problēmām ir tā, ka mēs esam vienā groziņā ar lauksaimniekiem, ar dārzeņu audzētājiem. Kā aug mežs, cik maksā kubikmetrs koksnes, cik maksā kilograms gurķu. Tās ir tādas netveramas lietas. Būsim godīgi – tie, kas tos noteikumus izstrādā, lielākā daļa īsti nesaprot, kā mežs aug.<..>Nevis, ka mēs ņemamies ar to, ka cenšamies priekš sevis radīt noteikumus un tad kāds cenšas to apstrīdēt. Un būsim godīgi, ar katru brīdi tie kļūst drausmīgāki. (Gadījums EM 2).

No otras puses, jaunaudžu kopšanas gadījums ir situācija, kurā liberālas meža politikas ietvaros paši resursu lietotāji – meža īpašnieki arī piedalās noteikumu ieteikšanā un noteikšanā, ciktāl viņu pieredzi un nepieciešamības tiek ņemtas vērā un ir salāgojamas ar citu aģentu (gan sociālo, gan ne-sociālo aģentu) vajadzībām. Piebilde “ciktāl” nozīmē, ka meža īpašnieku pieredzi ņem vērā drīzāk kā reakciju uz Latvijas meža biedrības vadībā identificētajām problēmām, kur tālāk meža īpašnieku pieredze kalpo kā apstiprinājums tam, ka nepieciešamas tādas vai citas izmaiņas.

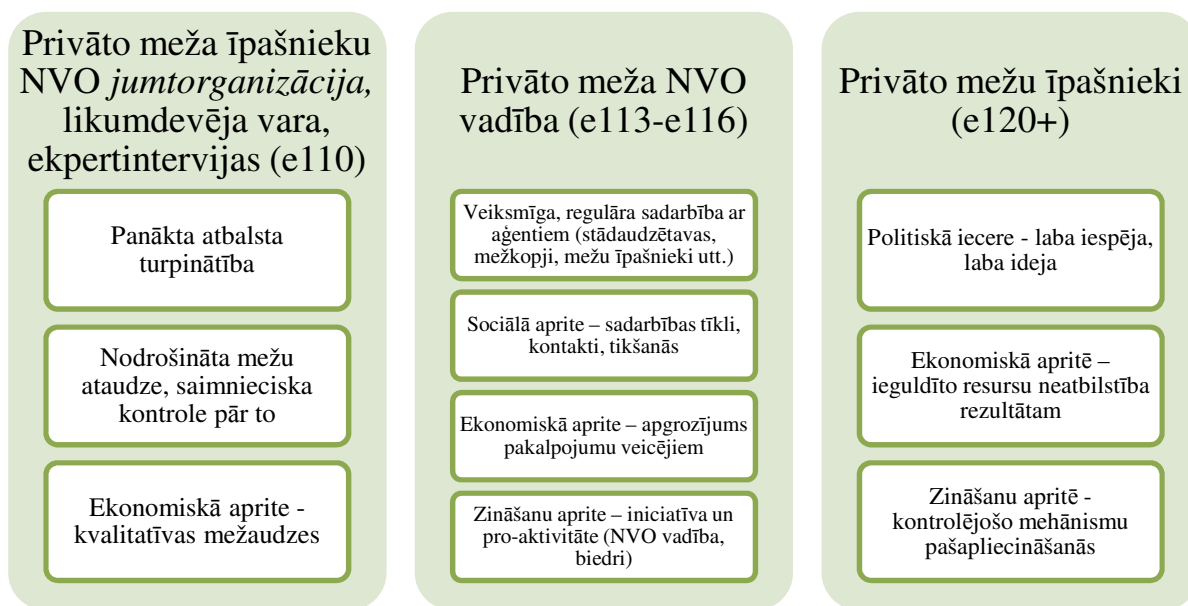
Nākamajās apakšnodaļās tiks aprakstīts, kādā veidā dažādos ligzdotos līmeņos (tiesiski normatīvais, kolektīvais, operacionālais) notiek mežu kopīga apsaimniekošana jaunaudžu kopšanas gadījumos, kur aģenti uzskatāmi par starpnešiem, tulkojot likumdošanas nosacījumus, interpretējot caur to, ko nozīmē šos nosacījumus ievērot un sniedzot atgriezenisko saikni, lai uzlabotu likumdošanas nosacījumus. Otrkārt, arī teorētiski konceptuālā ziņā aģentu tīkla teorija atbalsta domu, ka arī organizācijas vai sadarbības tīkli paši par sevi piešķir praktisku nozīmi, ko tas nozīmē organizācijām būt ligzdotām plašāku notikumu kopumā (Latour, 2005, p. 7). Tām nav nepieciešams plašāks sociāls ietvars. Pašu organizāciju darbības raksturošana un aprakstīšana veido dažāda līmeņa praktiskas nozīmes. Tā ir jēdziena “sociāls” būtība aģentu tīkla teorijas izpratnē.

9.2.1. Jaunaudžu kopšana

Konteksta svarīgumu apliecina empīriskais materiāls. 33% meža īpašnieku (dati svērti pēc meža īpašnieku ar meža īpašumu platībām īpatsvara, kas fragmentētajā un sadrumstalotajā meža īpašumu vidē nozīmē lielāku svaru meža īpašnieku viedokļiem ar mazākām meža platībām) norāda, ka jaunaudžu kopšanai ir jābūt “ar meža apsaimniekošanu saistītai aktivitātei, Jūsaprāt, kurai visvairāk būtu nepieciešams Eiropas Savienības atbalsts

pēc 2014.gada, kad sāksies jaunais Eiropas Savienības fondu līdzekļu apguves periods” (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014).

9.2.1. att. *Jaunaudžu kopšanas pieredzes shēma. Autora shēma*

Jaunaudžu kopšana nav tikai ES piedāvāto iespēju pārvaldīšana, meža nozares politika, bet arī visas praktiskās atziņas, kuras rodas organizējot, pārraugot, praktiski kopjot jaunaudzes utt.

Praktiski kopjot jaunaudzes ekoloģisko faktoru teorētiskā nozīme nav identificējama, pat ja tāda iecerēta politikas dokumentos. Priekšplānā izvirzās sociālie (kurš, ko, kā veiks?) un ekonomiskie (ieguldījumu/ieguvumu attiecības) faktori.

Vai vides aspekti mežu ilgtspējīgā attīstībā nodrošināti? Vai ekonomiski kvalitatīvas mežaudzes ir ekoloģiski ilgtspējīgas? Ekoloģiski ilgtspējīgas – nodrošina citu dzīvo būtņu dzīvīstelpas, nodrošina meža augšņu kvalitāti utt.

Pie iespēju nodrošinājuma pašas meža īpašnieku biedrības vai meža izglītošanas un atbalsta pakalpojumu institūcijas MKPC izpausmē, no vienas puses, strādā izstrādājot un piesakoties Eiropas Savienības atbalsta pasākumiem, no otras puses, kā minēts, darbojas kā starpneši, paužot iespēju sasniegšanas iespējas meža īpašnieku vidū. Vienošanās par vajadzībām, savukārt, nozīmē sociālo, ekonomisko, zināšanu aspektu implikācijas meža nozares politikā.

Eiropas nauda ir principā tas, kas uztur šīs apvienības šobrīd. Tas ir ļoti liels atbalsts no Eiropas. Tiešām mēs aktīvi cenšamies projektus rakstīt un cenšamies sekot līdz laikam. Lai, piemēram, tie mērinstrumenti, kas ir apvienībai, nebūtu sliktāki, nekā mežiniekiem. Lai attiecīgi būtu savietojami tie dati. Bet to var nodrošināt tikai ar Eiropas finansējumu. Tas ir tas, ko mēs tiešām darām, katra apvienība ir pat divus projektus uzrakstījusi. Tas ir viens no momentiem – uz

apvienības materiālo bāzi un otrs ir uz Eiropas projektiem – mežu īpašniekiem. Sākot jau ar vētru postījumiem, ar atjaunošanu, lauksaimniecības zemju apmežošanu, ar kopšanu, kas ir šobrīd un būs arī turpmāk. Tas ir tas, ko mēs ļoti, ļoti aktīvi cenšamies visiem. (e113).

9.2.1. attēlā jaunaudzū kopšanas pieredzes shēmā redzams, ka privāto meža īpašnieku iespēju izmantošana sagādājusi daudz papildus darba, daudz neplānota darba (konceptualizējama kā ieguldīto resursu neatbilstība rezultātam), tomēr viņi ir pateicīgi par vismaz noteiktu atbalstu, ko saņēmuši caur NVO, ar NVO darbu un ieguldījumu no ES fondiem.

9.2.2. Lauksaimniecības zemju apmežošana

Vairāk kā trešajai daļai (37%, svērti dati) meža īpašnieku īpašumā ir ar kokiem aizaugušas lauksaimniecības zemes (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014). Jo lielāks meža īpašums, jo lielāks īpatsvars īpašnieku ir šādā situācijā. Pastāv dažādas iespējas, kā rīkoties meža īpašniekam ar kokiem, kuri aug lauksaimniecības zemēs. "Silava" pētnieki (2014) piedāvā vairākas iespējas, kā pierēģistrēt šo platību kā mežu (pierēģistrēt kā mežu; pierēģistrēt kā plantāciju mežu), kā saglabāt šīs platības lauksaimnieciskiem mērķiem (notīrīt mežu un atstāt lauksaimniecības zemes statusā), pārdot īpašumu dažādu iemeslu dēļ (domājat šo īpašumu pārdot paaugstināto nodokļu dēļ; domājat šo īpašumu pārdot kādu citu iemeslu dēļ) vai nedarīt pašlaik neko (pagaidām neplāno darīt neko no minētā).

Nepastāv statistiski nozīmīgas atšķirības starp plāniem rīkoties ar šo teritoriju un meža īpašuma platību, bet katrs trešais (no 31% līdz 36%, svērti dati pēc meža īpašuma platības) meža īpašnieks ar mežiem vairāk par 5 ha īpašumā un katrs ceturtais (26%) mazo meža īpašnieku (zem 5ha īpašumā) plāno to pierēģistrēt kā mežu. Līdz pat katram trešajam (35% ar meža īpašumu zem 5ha), bet tikai no 14% līdz 17% meža īpašnieku ar 20 vai vairāk hektāru īpašumā neplāno neko darīt. Līdz pat katram trešajam (29% ar meža īpašumu 50 ha vai vairāk) plāno notīrīt mežu un atstāt lauksaimniecības zemes statusā, bet citu īpašnieku vidū tādu īpatsvars svārstās no 16 līdz 20%. Pierēģistrēšana kā plantāciju mežu ir mazāk izplatīts atbilžu variants, to plāno darīt 21% meža īpašnieku ar 50 ha vai vairāk hektāriem īpašumā, bet 10%-14% citu meža platību īpašnieku (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014). Pārdošanas plāni šajā gadījumā ir margināli. Pārdošanas iemesls nav apmežojamo lauksaimniecības zemju problēma. Apvienojot atbildes, pat 86% lielo meža īpašnieku (ar 50 vai vairāk hektāru īpašumā) plāno kādas rezultatīvas darbības, arvien mazāks īpatsvars ar arvien mazākām meža platībām plāno to darīt (līdz 64%-66% meža īpašnieku ar meža īpašumu līdz 10 ha).

Eiropas Savienība atbalsts “Lauksaimniecībā neizmantoto platību apmežošanai” šķiet būtiskāks lielākam īpatsvaram mazo meža īpašnieku (pat 26% meža īpašnieku ar mežu īpašumā līdz 5 hektāriem, bet 8% - lielo meža īpašnieku). Tas nozīmē, ka lielle īpašnieki ir aktīvāki lauksaimniecībā neizmantoto platību apmežošanā, bet viņiem nav nepieciešams tik lielā mērā Eiropas Savienības atbalsts.

9.2.3. Upes krastu aizsargjoslas pret ūdens kvalitāti

2015. gada maijā LLU notiekošajā mežsaimniecības konferencē vairāki lasītāji tik vēltīti jautājumam par upes krastu aizsargjoslu prasību salāgošanu ar ūdens kvalitāti. Problēma ir ar straujas teces upēm, to aizdambējumiem, kas rada problēmas šādos upju tipos dzīvojošām zivīm un citiem dzīvniekiem.

Meža politika upes krastu aizsargjoslās nosaka dažādu mežsaimniecisko darbību ierobežojumus, lai saglabātu upes krastus no augsnes erozijas un saglabātu tos. Meža īpašnieku pārstāvji aizstāv izmaiņas saimniecisko aktivitāšu veikšanā upes krastu aizsargjoslās, pamatojot to ar ūdens kvalitātes pasliktināšanos ar kokiem aizaugušu upes krastos. Tas atspoguļojas arī publiskajā telpā, piemēram, intervijā raidījumam “Province” daudzfunkcionālais mežsaimnieks Mārcis Saklaurs norāda uz dilemmām dzeņu vai foreļu aizsardzībā (Province, 2015) un padziļināto interviju analīze meža īpašnieku organizāciju gadījumos.

Šeit krastā dzeņim ir jauki, zemsedzei jauki, bet koks pāris metrus iekrītot upē, nerada vairs to jaukumu lasim, ūdenī vērtīgajiem bezmugurkaulniekiem, pērļgliemēm, viņš sadambējoties paceļ ūdeni augšā un straujtece izzūd. Straujteces arī ir ES aizsargājama biotops. Tad ir jautājums, ko mēs sargājam, vai sargājam dzeņi krastā vai sargājam taimiņu upē. (Province, 2015: 6:50).

Dilemma izpaužas tajā, ka straujteču upēs koku radīti aizdambējumi nav vēlami zivīm, kurām nepieciešamas straujteces, savukārt, krastos sakritušie nokaltušie koki ir vērtīgi dzeņu dzīvestelpai. Arī meža organizāciju pārstāvi pauž vietējo iedzīvotāju bažas par bebru veidotiem aizsprostiem uz straujteču upēm, kas, savukārt, ietekmē foreļu populāciju. Tās privāto meža īpašnieku aktuālās rūpes viņu meža īpašumos pēdējo 5 gadu laikā.

Te tie 54, nu simtiem cilvēku nāk no [pilsētas] puses, no [pilsētas], no [pilsētas]. Tikpat daudz es esmu mežus izstaigājis. Lielāko daļu ietekmē, ja tur ir kaut kāda tērcīte vai bija kāds meliorācijas grāvis, beбри noteikti to ietekmē. Tas vienkārši nevar neietekmēt. Visi cīnās. Nu ir, tie lielle zemes īpašnieki. Nu, viņš saka, jā, ko te žēlojies, es nopērku mazo ekskavatoriņu un katru gadu vismaz vienu reizi, kādreiz divas reizes un izbraucu un visu iztīrīju. Nu, jā savu teritoriju viņš iztīra.

Bet, tas mazais meža īpašnieks nevar to atļauties. Papildus izmaksas, jāērķinās ar to (e116).

Sadarbība izpaužas apgūtu ES fondu līdzekļu gadījumā, kur granta pieteicēji un saņēmēji kopīgi arī praktiski realizēja straujteses upes krastu kopšanas projektu Latvijas ziemeļos.

9.2.4. Neparedzēti gadījumi

Neparedzēti gadījumi nozīmē šķietami dažādas situācijas. No vienas puses, tās ir vējgāzes un meža kopšana pēc tām, no otras puses, situācijas cilvēku sistēmās kā negaidīta finanšu nepieciešamība, piemēram, smagu slimību gadījumā vai tamlīdzīgi. Konceptuāli runa ir par neparedzētiem gadījumiem dabas sistēmās un sociālās sistēmās, tās apzīmējot tikai tāpēc, lai norādītu, ka socio-dabas dalījumam nav nepieciešamība, jo savstarpējās mijiedarbības starp šīm sistēmām ir ciešāk saistītas, nekā varētu domāt.

Viens no meža kooperatīviem, lai gan tas nav viņu pienākumos, nodrošina saviem biedriem un meža īpašniekiem palīdzību meža kopšanā pēc vēja gāzēm. Tas atbilst viena no meža īpašnieku organizācijas darbībai kā “pēdējais glābiņš” (skatīt arī 10.3.1. nodaļu), kur nav runa tikai par sliktu pieredzi ar citiem pakalpojumu sniedzējiem, bet arī kooperatīva pretimnākšanu un iesaistīšanos faktiski sociālā uzņēmējdarbībā, kur sociālais ieguvums palīdzības saņēmējiem pārsniedz finansiālos ieguldījumus un ieguvumus palīdzības nodrošinātājiem.

Negaidītas nepieciešamības cilvēku sistēmās (slimības, nelaimes gadījumi, dzīvesvietas atjaunošana) ir viens no tapšanas gadījumiem, kuros ir būtiski, lai pastāv kādi **atbalsta tīkli**, kas ļautu panākt cilvēku un dabas sistēmām (īpašniekam un mežu ekosistēmām) optimālu risinājumu. Šajā ziņā viedokļi ekonomiski-ekoloģiskajās argumentācijās (detalizēt skatīt un 12. nodaļu) sakrīt un dažādi informanti atzīst, ka šī ir būtiska situācija, kad mežizstrādes laiks un veids attaisno līdzekļus. Cita lieta ir par mazajiem meža īpašniekiem pieejamu adekvātu priekšrocību situāciju šādos tapšanas gadījumos, kad no mežizstrādes ir iespējams saņemt gan atbilstošu finansiālu ieguvumu, gan administratīvu un organizatorisku atbalstu, lai process būtu resursu mazietilpīgs (optimāli ieguvumi pret izdevumiem to plašā nozīmē, uzskaitot gan finanšu resursu, gan cilvēkresursu ieguldījumu). Atsevišķa nodaļa (9.3.nodaļa) tiks veltīta detalizētākai šī problēmjautājuma izziņai, analizējot sadarbības tīklus mazu mežu īpašumu īpašniekiem. To ievadot MĪK pastāvēšana vai meža izsoļu elektroniskā platforma ir daži no veidiem, kas var likt ņemt vērā vidējo un mazo meža īpašnieku līdzīgas tiesības tikt uzskatītiem par uzticamiem un atbilstoši novērtētiem dalībniekiem, kā arī tulkojot viņiem nepieciešamas zināšanas un organizatoriskus jautājumus, tādejādi spējīnot viņus turpmākai rīcībai.

Tomēr šādi tapšanas gadījumi katram šādam īpašniekam, kurš ir negaidītas nepieciešamības situācijā cilvēku sistēmās, pie tam ņemot vērā mežu kā dabas sistēmu ražas aprites ilgumu, notiek reti, ja ne pat reizi vairāku desmitu gadu laikā. Tāpēc hibrīdiem, kas tiek tulkoti un pārnesti šajos ciklos, ir būtiska loma un takas atkarības sinerģijai ar tapšanas situācijām jābūt noturīgai.

9.2.5. Privāto meža īpašnieku un vides aizsardzības sadarbība

Aizsargājamajās teritorijās dzīvojošo lauku iedzīvotāju, zemju un mežu īpašnieki savās ikdienas gaitās ir ciešāk saistīti ar dabas resursu apsaimniekošanu. Noderīgu ieguldījumu vides antropoloģijā sniegusi Vidzemes augstskolas pētniece Sarmīte Rozentāle ar pētījumiem par iedzīvotāju mijiedarbībām dabas resursu pārvaldībā un izmantošanā ilgtspējīgā reģionu attīstībā (Rozentāle & Andersons, 2017; Broka, Rozentāle, Ročāns, & Līviņa, 2015).

Latvijas dabas fonda pārstāvji norāda uz plaša spektra scenārijiem meža īpašnieku mijiedarbībās ar mežu politikas īstenošanu, aizsargājamo teritoriju apsaimniekošanu, mežiem kā koksni, mežiem kā putnu un dzīvnieku dzīvestelpu un citiem cilvēku, dzīvību un nedzīvību būtnu aģentiem. Privāto meža īpašnieku attieksme pret liegumiem dabas aizsardzībai variē plašā spektrā, kur vienā spektra galā ir apzināti kaitnieciska rīcība mežu ekosistēmām (piemēram, koku ciršana, zinot, ka ir ligzdojoši putni), bet otra spektra galā – proaktīva rīcība tajā, ko vajag un ko var darīt dabas daudzveidības aizsardzībai.

Būtiska problēma privāto meža īpašnieku un vides aizsardzības sadarbībā ir komunikācijas problēmas, kas izpaužas **neparedzētos tulkojumos**, noteiktu interešu dēļ pārinterpretējot, piemēram, dabas skaitīšanas draudus un ietekmi uz saimniecisko darbību un liegumiem tajā¹¹⁴. Tomēr, kamēr monetārie stimuli vai draudi būs būtiski argumenti noteiktu lēmumu pieņemšanā, tikmēr ar draudiem saimnieciskajai darbībai būs iespējams panākt nepārdomātus un nevēlamus lēmumus, jo pārlicība par citu stimulu, kuri kompensētu monetāros, darbību un iedarbību būs zema.

Daudzlopu aģenti uzsver to, kā mainās tulkojumi privāto meža īpašnieku un vides aizsardzības sadarbībā. Citāts labi raksturo, ka nav pareizu vai nepareizu darbību, bet runa ir par attiecīgajai situācijai atbilstošas rīcības izvērtēšanu, ņemot vērā gan cilvēku sistēmu apsvērumus (ekonomiski ieguvumi un izdevumi; sociāli apsvērumi par to, kurš un kā darīs), gan cilvēku sistēmu un dabas sistēmu dinamiku (dabisko procesu atbilstību sociāli ekonomiskajām reālijām).

---

¹¹⁴ Par to runājuši vides politikas eksperti.

Tas, ko es novēroju seminārā, izpratne ir palielinājusies. Vakar bija vecāka gada gājuma īpašnieki, bet arī viņi ir mācījušies, gājuši līdz. Objekts pirmais, kur bija, bija milzīgs sausais koks uzgāzies uz taciņas. Ko ar šo darīt? Pirms gadiem 10 droši vien lielākā daļa teiktu – malkā, bet es jau pamanīju, ka cilvēki teica – tas ir baigi zarains, atstājam. Tāpat arī to ekonomisko pamatojumu, ko mēs ar to sauso darīsim? Nolēmām, ka tas ir atstājams un pamata tādu sauso. Es arī atstātu. Tomēr tā ir dzīvotne – ķērpji, sūnas, kukaiņi dzīvojas uz tā. Tam ir nozīme. Tas bija izkritis uz mazas pļaviņas. Mēs tā nomodelējām, ka tur nākotnē arī būs mežs. Pļaviņu droši vien nepļaus un nāks jaunaudze un to tomēr mežā arī nākotnē. Diskusija vairāk bija nevis par to, vai lietderīgi to ir atstāt, bet to, cik ilgā laikā sadalīsies. Tie, kas interesējas, tie īpašnieki pēdējos gados ir mācījušies, daudz semināru, izglītošanās iespēju ir daudz. MKPC, PDF, citas organizācijas organizē seminārus arī par vides lietām. Pirms 10-20 gadiem likās „ak dievs, sausais koks, jāvāc, jo kaitēkli”. Vismaz daļai, ka cilvēki, protams, skatās ieguvumus, ko viņi iegūs, bet jāskatās uz dabas interesēm. (e114).

Saikņu ierāmēšana (jeb “ietvara veidošana”) starp sociālajiem aģentiem praktiski nozīmē sadarbības gribu, atklājot savas pārlicības, pieredzes, zināšanas, bet tajā pašā laikā tās izvērtējot citus argumentus, citus apsvērumus, kuri ir gan politiski tiesiski, gan praktiski, gan ētiski morāli, ir iespējams veiksmīgi nodrošināt ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu.

Ir cilvēki, kas nāk uz semināriem daudz gadus un kā mežzinim nav bijušas ar viņiem problēmas, ka viņi sataisītu ziepes un neievērotu normatīvos aktus. Tieši pretēji esmu novērojis, ka īpašnieki, kas atnākot uz semināru ar „mēs visu zinām”, tad parasti tiem ir problēmas, pārkāpumi. Visu zinām, bet beigās ir tā, ka viņi paši ir kaut ko izdomājuši. (e114).

Saikņu identificēšana un sistematizēšanu noteiktā ietvarā ievada tēmu par sadarbības tīkliem mazu meža īpašumu īpašniekiem.

9.3. Sadarbības tīkli mazu meža īpašumu īpašniekiem

Vides plūsmu socioloģijas pieejas un aģentu tīkla teorijas garā sadarbības tīklos apvienojamas gan sociālais priekšmets, gan šķietami pasīvie vides objekti. Katra no pieejām ļauj identificēt nedaudz citādus aspektus, taču tās vieno sociālos un dabas aspektus kopīgā mijiedarbību izpētē, kur gan sociālajām mijiedarbībām, gan ne - cilvēku objektiem ir pēdas, pēc kurām tās ir izsekojamas, kā arī mezglpunkti, kuros tās izpaužas.

Ar aģentu tīkla teorijas jēdzieniem varam gan, pirmkārt, noteikt un analizēt cilvēku un objektu atstātās licības, izmantojot funkcionālā nepiepildījuma jēdzienu, gan, otrkārt, šīs

liecības sistematizēt, pielietojot saikņu ierāmēšanas (jeb “ietvara veidošanas”) jēdzienu, lai sistematizētu saiknes starp sociālajiem aģentiem noteiktā ietvarā.

Viens no mezglpunktiem, kuri ir ne tikai sociāli, bet arī ar tehnoloģiski virzīti procesi par dabas resursiem ir tiešsaistes meža izsoļu platforma meža birža – mezabirza.lv. Platforma ir ne tikai labs empīrisks piemērs, bet tā arī konceptuāli parāda funkcionālo nepiepildījumu ar “vēlmi saistīties”. Tā veidota, lai nodrošinātu individuāliem vai mežsaimniecības tirgū maziem, neregulāriem pakalpojumu nodrošinātājiem labu platformu, lai cirsmu pircēji maksātu adekvātu cenu par koksnī. IT platformas pastāvēšana un tās izmantojamība meža īpašniekiem, kuriem nav daudz citu izpausmju, kas apliecinātu vēlmi saistīties, ir labs veids, kā cilvēkresursu, laika resursu un atkalizmantojamības ziņā liecinātu par zemām izmaksām darījumu norisē.

Cirsmu izsoles internetā. Tas gan ir atsevišķs stāsts. Es savulaik piedalījos pie tā instrumenta tapšanas, tagad ir pārveidojies un ir savi īpašnieki. Mēs viņu izmantojam kā instrumentu izsoļu organizēšanā. Starp citu, izsoli mēs varam noorganizēt, ja arī īpašnieks, vai cirsmā vienalga kurā vietā, mēs, ņemot vērā, ka tas notiek internetā šī izolīšana. Mums ir bijuši vairāki klienti, kas ir izmantojuši šo izsoļu pakalpojumu. (e115).

Ja ir kāda ciršana vajadzīga, tad sadarbībā ar citām mežu apvienībām Latvijā IT speciālisti, kas ieinteresējušies, ir uztaisījuši tādu portālu “meža birža”. Tad tajā mēs iesakām īpašniekiem. Tas ir ieteikums, jo katram ir sava pieredze, savi varbūt sadarbības partneri. Tā ka tiem, kas varbūt nedzīvo uz vietas, bet mežs viņam te atrodas, tie ir tie visbiežāk izmanto izsoļu iespējas, jo viņiem te nav kādas citādas iestrādes. (e113).

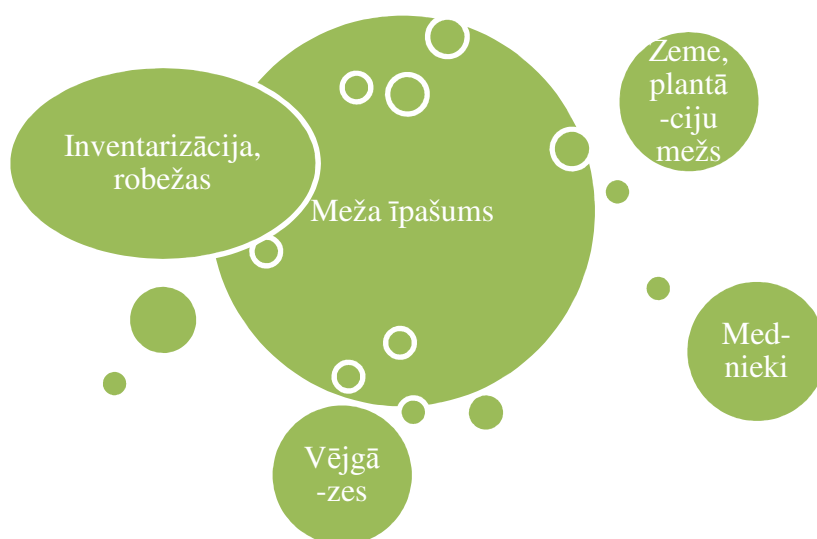
Saikņu ierāmēšana starp sociāliem un ne-sociāliem aģentiem norisinās zināšanu un pieredzes apmaiņas punktos par mežu ekosistēmās notiekošiem procesiem. MKPC ik gadu rīko biežus seminārus par tajā brīdī aktuāliem jautājumiem, iespējām, nosacījumiem, nepieciešamībām un citiem aspektiem, iesaistot gan MKPC organizētājus, piesaistot lektorus, kuri ikdienā ieņem dažādas lomas jeb **daudzlomu aģenti** (ne tikai jau pieminētie aģenti mežsaimniecībā, bet arī dabas aizsardzības jomas politikas veidotājus, īstenotājus, ekologus, biologus, sabiedriskos aktīvistus). Šajos pieredzes un zināšanu apmaiņu punktos arī paši mežu īpašnieki veido starp-aģentu saiknes, paaugstina sociālo un cilvēkkapitālu. MKPC apmeklējušie īpašnieki izmanto arī citus pieredzes apmaiņas un izglītošanās iespējas, kuras organizē citi daudzlomu aģenti.

Citi sadarbības tīkli mazajiem meža īpašniekiem veidojas situācijās, kurās meža nevalstiskās organizācijas nodrošina vairākiem maziem meža īpašniekiem iespēju izdevīgi

organizēt mežsaimniecības pakalpojumus. Tas attiecas gan uz mežizstrādi, gan meža kultivēšanu un atjaunošanu. Izdevīgums izpaužas dažādā ziņā – gan monetārā, gan organizatoriskā, gan ilgtspējas ziņā. Tajā pašā laikā ir pieredze, ka kopīgas infrastruktūras trūkums ir šķērslis efektīvai privāto īpašnieku sadarbībai.

Mums pa šiem gadiem ir izveidojusies zināma sadarbība, kontakti ar, piemēram, augsnes sagatavotāju, kas ir pasākums, kurš vienam īpašniekam un kādu mazu platību lielais treilers nebrauks, bet tad, kad savācās jau 5-10 hektāri, tad, protams, mēs varam dot ziņu vienam vai otram uzņēmumam, un viņi atbrauc un sniedz šo te pakalpojumu. (e115)

Uzticami meža nozares profesionāļi, kuru intereses nav tikai šaura peļņa, bet daudzveidīga interese un atbalsts par privāto meža īpašnieku vajadzībām, ir būtiski mezglpunkti ne tikai uzņēmējdarbībā, bet arī sociālajās mijiedarbībās (P2P), ierāmē saiknes funkcionālā nepiepildījumā, jo mežu apsaimniekošana ir daudz plašāks un niansētāks, pastāvīgu nepieciešamību un iespēju lauks (skatīt pamatojumu zemāk un 9.3.attēlu). Piemēram, meža robežu uzmērīšana, inventarizācija, apsekošana dabā, mijiedarbības ar citiem meža izmantotājiem (mednieku kolektīviem, piemēram) ir funkcionālā nepiepildījuma izpausmes, kuru aina atklājas tikai iteratīva empīriskā materiāla ieguves laikā. Tie ir aspekti, kas ir bijuši noklusēti, neredzami tad, ja tie tādā vai citā veidā neapliecina vēlmi saistīties, vēlmi liecināt par to esamību. Tādā ziņā juridiskas meža īpašuma tiesības bez jebkādas sasaistes ar tādiem vai citiem meža apsaimniekošanas posmiem saskaņā ar aģentu tīkla teoriju nozīmē, ka mēs neko nevaram fiksēt un pateikt par to, kas ar to meža īpašumu notiek. Šādas meža īpašuma tiesības ir funkcionāls nepiepildījums.

9.3. att. *Vēlmju saistīties piemēri meža īpašumu funkcionālajā nepiepildījumā. Autora shēma*

MĪK gadījumā vēl viens sadarbības tīkls ir tāds, ka kooperatīvs darbojas kā caurspīdīga platforma, caur kuru nodrošināt meža apsaimniekošanas vajadzības, kas noteiktas

meža apsaimniekošanas plānā. Ir izveidoti skaidri noteikumi par to, kas tiek sagaidīts un prasīts no īpašnieka – ieguldījumu, atskaitījumu veidā, bet, no otras puses, ir skaidrs mehānisms, ko par to meža īpašnieks saņem.

Bet pamatā pēc mežu apsaimniekošanas plāna. Ir liela daļa, kam mežs nav galvenais, viņš arī nezina, kas tajā mežu apsaimniekošanas plānā ir. Arī tam rīdziniekam, tam ārzemniekam, kurš te ir mežu ieguvis, arī tam ir vajadzīgs meža apsaimniekošanas plāns. Mēs, kooperatīvi, tad to arī taisām. Samaksā par to jeb arī to atskaitām no viņa tām, vai nu no koksnes vai cirsmas. Tāda pamatā savstarpējā sadarbība ir. Caur kooperatīvu ejot, viņš arī skaidri, mēs skaidri redzam. Tik un tik tev ir izdevumi tādi, tik esam ieguvuši no koksnes, to pārdodot. Tos 7% līdz 9% kooperatīvam par to darbu paliek. (Gadījums EM3).

Lai šī caurspīdīgā platforma darbotos, ir viedoklis, ka ir nepieciešamas vai nu iekšējas vai ārējas subsīdijas. Ir kooperatīvi, kuru darbība un apgrozījums ir pietiekams, lai to nodrošinātu, bet ir kooperatīvi, kuri darbojoties tirgū, kurā brīvi darbojas gan legāli, gan “pelēkās ekonomikas” darboņi, nav spējīgi pie esošajiem noteikumiem un esošā nodokļu sloga nodrošināt konkurētspējīgu piedāvājumu bez valsts vai citāda finansiāla atbalsta vai subsīdijām. Tas sasaucas ar teorētiskajā literatūrā pausto par kooperatīvu organizāciju nevienlīdzīgu konkurēšanu tirgū (Jossa, 2016), kādēļ valsts iejaukšanās būtu nepieciešama.

10. Meža īpašnieku organizāciju iekšējā funkcionēšana

Nodaļā analizēta meža īpašnieku organizāciju (kooperatīvu, nevalstisko organizāciju, baznīca) iekšējā funkcionēšana. Meža īpašnieku kooperatīvu menedžeri un NVO vadītāji saskaņā ar aģentu tīkla teorijas metodoloģisko ieteikumu „seko aģentam” ir nozīmīgi informanti, jo ieņemot centrālo organizatorisko pozīciju organizācijā liecina par tulkošanas procesiem organizācijās.

Teorētiskajās pieejās par kooperatīviem kā hibrīdiem un ar to saistītajām pamatpazīmēm privāto meža īpašnieku kooperatīvu gadījumā būtiska ir konkurences apvienošana ar kooperāciju un sadarbšanās aspekti. Teorētiskā pieeja par kooperatīviem kā hibrīdiem empīriskajā materiālā nozīmē ne tikai teorētiski noteiktās pazīmes autonomijas un savstarpējās saistības sajaukumā (tās ir resursu apvienošana, kontakti ar partneriem, konkurences un kooperācijas apvienojums), bet arī īpašus iekšējās pārvaldības paņēmienus un to, ka pašu kooperatīvu kā hibrīdorganizāciju starpā ir dažādi režīmi vai arī dažādas norunām / vienošanās. Un attiecības nav tikai neformālas, tās ir kodificētas, lai nodrošinātu darījumu turpinātību, jo lēmumi ir decentralizēti un balstās savstarpējā saistībā un ietekmē.

10.1. Menedžeru loma un darbība

Padomju valsts un kolektīvo saimniecību mežu apsaimniekošanas (7.nodaļa) praktisko ietekmi mūsdienu apsaimniekošanā, savukārt, var netieši analizēt, atsaucoties uz gadījumu izpētes empīrisko materiālu.

Mēs tagad plūcam Padomju laika neapsaimniekošanas augļus¹¹⁵. (Gadījums EM 4).

Šis citāts raksturo galveno izaicinājumu meža apsaimniekošanas iespējās. No vienas puses, runa ir par iespēju apsaimniekot mežus kā saimnieciskas vienības, no otras puses, ir runa par atbildību, kā tos apsaimniekot, nodrošinot mežu ekosistēmu rezilienci. Tomēr tās ir mežzinātņu tradīcijas par to, ka meži ir kultivējami un apsaimniekojami līdzīgi kā lauksaimniecībā, sistemātiski strādājot un protekcijot cilvēku nepieciešamu iesaisti. Tas izpaužas gan mežsaimnieku personīgā pieredzē par atšķirībām starp valsts mežrūpniecības un kolhozu mežiem, kur mežrūpniecības mežos bija sistemātisks darbs, bet kolhozu mežos netika pievērsta atbilstoša uzmanība mežu apsaimniekošanā.

Tiesiski normatīvajā līmenī daži privāto meža īpašnieku kooperatīvu menedžeri iesaistīti mežsaimniecības interešu pārstāvēšanā “Kooperatīvo sabiedrību likumā”, lai līdzsvarotu mežsaimnieku intereses ar lauksaimniecības sektora interesēm. Pie tam šeit ir runa par interešu pārstāvēšanu, nevis lobēšanu, jo kooperatīvu veidošanas potenciāls nav gluži

---

¹¹⁵ Tikpat labi literatūrā lasām arī par proporcionāli mazākām apsaimniekotām lauksaimniecības zemēm tieši pēc zemes reformas pēcpadomju Krievijā (Wegren, 1998b, p.11).

konkurence tirgū ar uzņēmumiem mežu nozarē (ja runājam ekonomiskās kategorijās), bet līdzīgu iespēju vai piemērotu “spēles noteikumu” nodrošināšanu dažāda izmēra mežu īpašniekiem. Lauksaimniecības sektorā juridiski pirmie kooperatīvi tika dibināti 1998.gadā (Saeima, 1998). Padziļinātajās intervijās ar privāto meža īpašnieku kooperatīvu menedžeriem liecina par interešu aizstāvēšanu pirms kooperatīvu veidošanas dažādos veidos. Viens no menedžeriem, kas nav izpildvarā kooperatīvā, apstiprina neformālās saiknes ar Zemkopības ministru, kas gan netiek izmantotas savtīgās interesēs. Citi menedžeri piedalījušies privāto meža īpašnieku kooperatīvu veidošanās ieguvumu projektā un pašlaik darbojas viena kooperatīva izpildvarā. Kooperatīvu iekšējā un ārējā pārvaldībā pastāv pretējas stratēģijas.

Visbeidzot cita izpilddirektoru stratēģija konstitucionālā līmenī ir pielāgot līdzīpašuma normatīvo regulējumu Latvijas tiesību sistēmā. Pielāgots normatīvais regulējums (tiesiski normatīvā līmenī), kas ir paralēli darbojas valsts normatīvajos aktos, tad kalpo kā līdzīpašumu noteicošs tiesiskais regulējums. Šajā gadījumā pārvaldības struktūra ir hierarhiska un galvenā gadījumu vienība regulē katra biedra (kopīga īpašuma turētāja) ekonomisko un mežsaimniecisko rīcību. Vara ir koncentrēta līdzīpašuma formas centrālajā pārvaldē. Tomēr empīriskais materiāls liecina par labi izsvērtu pārvaldību, kuras avots ir nekoordinētu un neilgtspējīgu meža apsaimniekošanas prakšu novēršana, pieņemot minēto hierarhisko regulējumu. Nekoordinēta un neilgtspējīga mežu apsaimniekošana, savukārt, bija iespējama, jo daļas biedru (kopīgie īpašumu turētāji) netika galā ar nepieredzēti lielu finansiālo kārdinājumu mežizstrādes gadījumos, un viņu ekonomiskā un mežsaimnieciskā rīcība bija neadekvāta līdzšinējai pieredzei.

Politikas veidošanu var drīzāk raksturot statistiskos jēdzienos kā sākotnējās vīzijas, politikas un politikas stratēģijas ieviešana. Tomēr sākotnējā politikas veidošana iekļaujas tiesiski normatīvās izvēles līmenī, jo pašreizējo meža īpašnieku kooperatīvu menedžeri un nevalstisko organizāciju vadība bija līderu grupā, kas piedalījās kooperatīvu juridiskas atļaušanas procesā tādejādi, ka apsaimniekošana notiek kolektīvās izvēles līmenī.

Potenciālo kooperatīvu biedru iesaistīšana ir būtisks problēmjautājums **kolektīvās izvēles** līmenī, jo tiek uzskatīts par kooperatīva pastāvēšanas funkcionālo nosacījumu. Mežizstrāde kā “ražas novākšanas” cikli mežsaimniecībā ir būtiski garāki laikā salīdzinājumā ar lauksaimniecību un mežsaimniecības pakalpojumu piedāvājums, ko koordinē vai nodrošina kooperatīvi, var būt zemi, ja dalībnieku skaits nav pietiekams.

Iesaistes stratēģijas dažādos gadījumos atšķiras. Pastāv daži iesaistīšanās modeļi. Viens no tiem ir slikta pieredze ar citiem pakalpojumu sniedzējiem un tad privāto meža īpašnieku kooperatīvi kalpo kā risinājums vai labs piemērs šo problēmu risināšanai. Izpilddirektori darbojas kā profesionāļi vai personas, kurām var uzticēties vai aģenti, kuri var

tulkot mežsaimnieciskās zināšanas ekonomiskās praksēs. Potenciālo kooperatīvu biedru vidū mežsaimnieciskās zināšanas atšķiras. Vienā gadījumā izpilddirektoram ir stratēģija, kurā tiek iekļautas plašas zināšanas. To pašu par sevi var raksturot kā zināšanu tulkošanas vietu, kas balstīta izpilddirektoru mežkopības zināšanās un to piemērošanas praksē pieredzē.

Citu modeli raksturo labi informēts potenciālais biedrs. Izpilddirektoru stratēģija šajā gadījumā ir vienkāršāka. Zināšanu tulkošanā dominē praktiskie jautājumi, jo tulkošanas process notika starp potenciālajiem biedriem un aģentiem iesaistīšanās kooperatīvā priekšrocību izvēlē.

Empīriskie dati liecina par dažādām menedžeru stratēģijām **operacionālajā līmenī**.

Padziļinātās intervijas nenodrošina pietiekamu bāzi dažādu kooperatīvu biedru interešu koordinēšanas analīzei. Tomēr tās nodrošina padziļinātu informāciju par izpilddirektoru lomu ikdienas darbību monitorēšanā.

Empīriskais materiāls liecina gan par kontroli, gan uzticību kā izpilddirektoru stratēģijas ikdienas darbību monitorēšanā. Kontrolei un uzticībai abām ir daudzpusīgas izpausmes. Viens piemērs liecina par “dubultu grāmatvedību”. Izpilddirektors neuzticas valdes menedžmentam un veicis grāmatvedību kā papildus instrumentu. Kontroli un uzticību var uzskatīt par tulkojumu. Kontrole un uzticība ir vienlīdzīgi to saskaņotības izpratnē. Piemēram, dažādu pakalpojumu kontraktēšana (vienošanās) ārpus kooperatīviem uz mutiskas vienošanās pamata ir uzticēšanās pazīme, bet mutisko vienošanos papildina dažādas reālas kontroles prakses. Piemēram, kontraktoru darba kontrole vai darba kvalitātes novērtējums demo laukumos pirms noalgošanas, pirms vienošanās. Šīs un citas kontroles un monitorēšanas izpausmes papildina secinājumi par tālāku sadarbību un spēju uzticēties.

Latvijā darbojas vairāku līmeņu **meža īpašnieku nevalstiskās organizācijas**. Viens no tiem ir Latvijas meža īpašnieku biedrība (LMĪB), kas apvieno dažāda veida biedrus – privātos meža īpašniekus individuāli, meža īpašnieku organizācijas, meža īpašnieku kooperatīvus, kuri ir gan īpašnieki, gan to pārstāvji (meža īpašnieku organizāciju pārstāvji). Otrs no līmeņiem ir reģionālās, lokāli bāzētās meža īpašnieku organizācijas, kas apvieno vietējos meža īpašniekus un tiem ir dažāda vēsture.

LMĪB ir organizācija, kurā apvienojas daudzveidīgi meža īpašnieku aģenti. Pētījumā tika noskaidrots, kādā veidā ne-industriālo privāto mežu apsaimniekošanu var uzlabot ar plašāku un saskanīgāku, konsekventu visu nozīmīgo iesaistīto aģentu līdzdalību, iesaistot lēmumu pieņemšanā par vienu no svarīgākajiem meža apsaimniekošanas plānošanas sistēmu: vai meža plānotājiem jāveido atsevišķas meža apsaimniekošanas vienības tieši priekš ne-industriālajiem privātajiem mežiem, ņemot vērā plašu savstarpēji saistīto ieguvumu, izmaksu risku un iespēju savstarpējo saistību (Dragoi, 2016).

10.2. Meža īpašnieku organizāciju biedru loma un darbība

Publiskā informācija liecina, ka 2015. gadā vienā no diviem aktīvi funkcionējošiem MĪK 46 biedru īpašumā ir 2500ha meža, kas nozīmē, ka vidējā meža platība ir 54 ha (mezsaimnieks.lv, 2015), kas pēc sekundāru datu metodoloģijas (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014) (iedalījuma pēc meža platībām īpašumā) nozīmē zināmu daļu lielo meža īpašnieku (meža īpašumā ir 50 ha vai lielākas meža platības). Tas nozīmē, ka ir augsts operacionālā līmeņa jautājumu izziņas potenciāls. Proti, iespējamās daudz dažādas meža apsaimniekošanas aktivitātes (skatīt 9.2.2.nodaļu, 11.4.nodaļu).

Empīriskais materiāls liecina, ka meža īpašnieku prakses ir daudzveidīgas un izpaužas dažādi ne vien dažādās meža īpašnieku organizācijās, bet arī pašu organizāciju iekšienē. Te konceptuāli noder fenomenu analīze rašanās teorijas perspektīvā un Džona Lova metodoloģiskais piedāvājums, ka "izpaušmju kaleidoskopu", kas atspoguļo pasauli nozīmīgos veidos nevar pilnībā izprast ar "noteiktu determinētu procesu kopumu" (Law, 2004, p. 6). Proti, tapšanas procesu skaidrojumā nepietiek tikai ar iepriekš noteiktajiem analīzes līmeņiem.

Potenciālo kooperatīva biedru iesaistīšanās ir būtisks problēmjautājums kolektīvās izvēles līmenī, jo to var uzskatīt par kooperatīvu pastāvēšanas funkcionālu nosacījumu. Meža apsaimniekošanas cikli ir vairākas reizes ilgāki, nekā lauksaimniecībā un pieprasījums pēc mežsaimniecības pakalpojumiem, kuru nodrošina vai piedāvā kooperatīvi, varētu būt zems, ja nav pietiekams kooperatīva biedru skaits. Šajā kontekstā nevalstisko organizāciju gadījumā ir pavisam cita situācija. Iesaistīšanās NVO ir neuzliek nekādus obligātus pienākumus mežsaimnieciskajās darbībās. Iesaistīšanās uzliek tikai pienākumus maksāt biedru naudu. Turpretī meža īpašnieku kooperatīvi ir pavisam citā situācijā. Vienā un tajā pašā situācijā tie nodrošina saviem biedriem kopīgu labumu, veicot apsaimniekošanas atbalsta¹¹⁶ funkcijas, bet savā ziņā pieprasa darboties arī kā "meža uzņēmējiem" (saskaņā ar lietuviešu autoru konceptualizāciju, Stanislovaitis et al., 2014). Meža uzņēmēju pieprasījums labi izpaužas intervijās ar tiem meža īpašnieku organizāciju pārstāvjiem, kuri apsvēra dibināt meža īpašnieku kooperatīvus un norādījuši uz iemesliem, kāpēc to nav darījuši. Iemesli, savukārt, labi kopsavelkami kā "meža uzņēmējdarbība".

Apvienību lieta ir tāda brīvprātīga, cilvēks, ja viņam vajag, viņš pie mums atnāk. 10 gadu nevajag, viņš pie mums nenāk, biedru naudu nemaksā, nav nekādu saistību. Tāda brīva līdzās pastāvēšana. Taču kooperatīvs jau ir tāda saimnieciska organizācija, tur jau ir biedram katru gadu ir noteikta dalības maksa, iestāšanās, dalības maksa, pajas. Un viņam caur to kooperatīvu ir tomēr

¹¹⁶ Par ko meža īpašnieku nevalstisko organizāciju Somijas piemērā runā arī Jylhä, 2007.

jāpārdod kokmateriāli vēlams. To reģionā nav iespējas nodrošināt. Kādu piespiest, tagad mēs tev pārdosim. Reģionā tā niša ir diezgan saspringta. Ļoti daudzi ir pirkt gribētāju un tur teiksim kooperatīvs saviem biedriem teikt, ka maksāsim par eiro vairāk, grūti to ir panākt. Es tīri matemātiski aprēķināju, cik man jādod tiem cilvēkiem labums, lai viņi pie manis nāktu. Lai viņiem būtu jēga vispār skaitīties. Lai cilvēks kaut ko darītu, par kaut ko maksātu, jābūt kaut kādai ieinteresētībai. Mēs tagad darām to pašu, tikai tas cilvēks ir brīvs, viņam nav nekas nekur jāiegulda, nav nekādu paju, viņam nav nekādu saistību, un arī mums nav pret valsti šādu saistību. (e113).

Piesaistīšanas stratēģiju gadījumā aprakstīšu divas stratēģijas – politikas veidotāju sabiedriskās aktivitātes pirms kooperatīvu veidošanās iespējamības un pirmo, aktīvo kooperatīvu “reklamēšanās”.

Nozīmīgs process, kas notika vēl pirms kooperatīvu likumiskas veidošanās iespējas, bija meža īpašnieku kooperatīvu politikas veidotāju grupas dalībnieku iniciētas un realizētas sabiedriskas aktivitātes, tostarp informatīvi materiāli par kooperāciju (LLKC Meža konsultāciju pakalpojumu centrs, 2011), informējot un rosinot meža īpašniekus iesaistīties kooperatīvos.

Jāatzīmē, ka arī Meža īpašnieku biedrības pastāvēšana un darbība daudzveidīgo mežu apsaimniekošanas nozarē iesaistīto aģentu interešu pārstāvēniecībā bija būtiska, lobējot meža apsaimniekošanas daudzveidīgā tiesiskā regulējuma nepieciešamību.

Pēc pirmo kooperatīvu izveidošanās to vadītāji uzsvēra aktīvu “reklamēšanos”, kas nedeva cerētos rezultātus. Rezultāti, savukārt, bija pakāpeniski panākami laika gaitā dažādos virzienos. Pirmkārt, ar darbību pierādot iesaistīšanās nepieciešamību potenciālajiem biedriem, līdz ar to piesaistīšanas stratēģijas papildina iesaistīšanās stratēģijas.

Iesaistīšanās stratēģijas meža īpašnieku kooperatīvos un meža īpašnieku NVO ir dažādas. Tās balstās padziļinātajās intervijās ar meža īpašnieku kooperatīvu vadītājiem par meža īpašnieku iesaistīšanos kooperatīvos.

Rezultāti liecina par šādām iesaistīšanās praksēm un motivāciju, kuras var konceptualizēt kā “sākotnējā kopiena”, “rūpīgais izvērtētājs”, “draugs draugam”, “pēdējais glābiņš”.

Sākotnējā kopiena. Šis iesaistīšanās modelis atšķiras dažādos kooperatīvos, bet kopīga pazīme ir sākotnējo domubiedru – meža īpašnieku kopa, kuri vienojas par meža īpašnieku kooperatīvo pakalpojumu sabiedrības dibināšanu un sniedz tās biedriem mežsaimniecības pakalpojumus. Šajā iesaistīšanās modelī būtisks ir gan kooperatīva darbības kolektīvās izvēles līmenis, gan tiesiski normatīvās izvēles līmenis, jo kooperatīvo

pakalpojumu sabiedrības dibinātāji kooperatīva attīstības stratēģijā saskaņo savas vajadzības un intereses ar šo interešu atbalstu un ievērošanu likumdošanas līmenī ar sabiedrisko organizāciju un interešu pārstāvniecības palīdzību.

Taču arī šajā iesaistīšanās veidā vērojamas dažādas iesaistīšanās motivācijas, kas, galvenokārt, saistītas ar meža īpašuma lielumu. Kooperatīvu vadības sadarbības regularitāte un intensitāte ar teritoriāli mazākiem meža īpašniekiem ir retāka, bet lielākie meža īpašnieki kooperatīvu sākotnējā darbības laikā ieņem nogaidošu pozīciju, ņemot vērā attiecīgā brīža kooperatīvu saimnieciskās darbības kapacitāti. Lielāko kooperatīvu saimnieciskās darbības kapacitāte palielinās, līdz ar to iespējami mainās arī minēto kooperatīva biedru dalības motivācija, taču tā ir cita tēma, jo raksta galvenais uzsvars ir uz biedra piesaistes vai iesaistes situāciju – pieredzi, stratēģiju un motivāciju tajā.

Rūpīgais izvērtētājs. Šo iesaistīšanās modeli raksturo padziļināta interesēšanās par kooperatīva darbību pirms iestāšanās tajā. Tā notiek individuāli / potenciālā meža īpašnieka sociālo kontaktu lokā. Pēc tam notiek kontaktēšanās ar kooperatīva menedžeri par konkrētiem iestāšanās nosacījumiem un administratīvām procedūrām, kas būtu nepieciešamas, lai iestātos. Šajā iesaistīšanās modelī būtisks ir kooperatīva darbības kolektīvās izvēles līmenis. Politikas veidošana, vadība un lēmumu pieņemšana ir būtiski aspekti, kurus kooperatīvi pauž kā ieguvumus dalībai tajos, tajā pašā laikā lēmumu pieņemšanas aspekts ir optimāli izdevīgs. Kooperatīva biedram ir balstiesības lēmumu pieņemšanā kooperatīva darbības attīstībā, tajā pašā laikā kooperatīva biedrs saglabā tiesības pieņemt lēmumu, kādas darbības viņš vēlas veikt savā meža īpašumā (uz kuru viņam saglabājas privātīpašuma tiesības). Pie tam arī praktiskie jautājumi operacionālajā līmenī ir vieglāk risināmi, jo mežsaimniecisko darbību tulkošana ir vieglāka.

Draugs draugam. Kooperatīvos, kuros aktīvā “reklamēšanās” nedeļa cerētos rezultātus, veiksmīga piesaistes stratēģija izrādījās esošo biedru ieteikumi citiem meža īpašniekiem par pozitīvo pieredzi. Līdz ar to redzams, kā piesaiste tulkojama kā iesaiste.

Visbeidzot, vēl viena iesaistīšanās stratēģija ir **pēdējais glābiņš**. Šo stratēģiju raksturo slikta pieredze ar citiem pakalpojumu sniedzējiem un iesaistīšanās kooperatīvā darbojas kā risinājums vai labs piemērs jautājumu risināšanai. Iesaistīšanās kooperatīvā izpaužas drīzāk kā piesaistes veids pēc jautājuma risināšanas. Tātad iesaistīšanās kooperatīvā šajā gadījumā ir netiešs rezultāts kooperatīva vadītāja palīdzībai meža īpašnieka sliktās pieredzes risināšanā.

Pēdējā glābiņa situācijā, vadītāji darbojas kā profesionāli vai uzticamības personas, vai aģenti, kas var tulkot (formulēt, paust un parādīt) mežsaimniecības zināšanas ekonomiskās praksēs. Minētie darbības virzieni var pārklāties, bet arī pastāv paši par sevi atsevišķos

gadījumos. Var teikt, ka menedžeru darbība interpretējama kā parādošās izpaušmes attiecīgajās situācijās, kuras attīstās un risināmas tajā brīdī, kad tās notiek.

Cits scenārijs par **līdzdarbības pieredzi** LEBL mežu gadījumā liecina par spēles noteikumu pieņemšanu no draudžu puses, ko centralizēti pieņēma, organizēja un sakārtoja LEBL Mežu fonds. Mežu fonds centralizēti arī pieņem lēmumus par jaunu mežu iegādi savā īpašumā

Cits scenārijs ir iestāšanās meža īpašnieku kooperatīvā pēc tam, kad meža īpašniekiem bijušas problēmas ar “pelēkajā zonā” strādājošajiem uzņēmējiem. Tādā gadījumā gaidas ir drīzāk nevis no kooperatīvā iestāšanās fakta, bet gaidas, kad kooperatīva pārstāvji būs tās uzticamības personas, kuras “nokārtos” viņu problēmas.

Pašu privāto meža īpašnieku gaidas un pieredzi līdzdarbojoties **meža īpašnieku kooperatīvos** vēl ir sarežģīti noteikt. Divos visā Latvijā pastāvošo Meža īpašnieku kooperatīvu biedru sākotnējais kodols un pieaugums ir bijis dažāds, bet ņemot vērā straujāku Mežsaimnieks kooperatīva attīstību ārpus tikai Kurzemes reģiona 2016.gadā, veidojot Ziemeļvidzemes reģionālo nodaļu, pieredze laika ziņā ir bijusi īsa.

Arī kvalitatīvu **dalības lēmumu pieņemšanā**, nevis tikai formālas līdzdalības iespējas, kuras noteiktas kooperatīvu statūtos, kā arī it sevišķi **gaidas par kooperatīvu attīstību**, būs iespējams noteikt tālākā nākotnē. Arī 5 gadi mežu apsaimniekošanas jomā ir daudz.

Meža īpašnieku kooperatīvu biedru pozīcijas ir duālas. No vienas puses, viņi ir aktīvi līdzīpašnieki un aktīvi savas pozīcijas izteicēji un paudēji, lēmuma pieņēmēji par konkrētu saimniecisko darbību. No otras puses, saskaņā ar Kronholma atziņām “biedri tādejādi izteiktāk var sākt rīkoties kā pakalpojumu saņēmēji to mijiedarbībā ar organizācijām”, jo “iniciatīvas organizāciju iekšienē pēc efektīvākiem pārvaldības procesiem un rīcības procedūru profesionalizāciju var samazināt individuālo biedru iesaisti asociācijās” (Kronholm, 2016). Tas nozīmē, ka meža īpašumu apsaimniekošanā meža īpašnieki sadarbojas ar ne tikai kooperatīvu ietvaros, bet arī veido saiknes ar citiem aģentiem.

11. Mežu kopīgas apsaimniekošanas iespējas un ierobežojumi

Meža īpašnieku organizāciju gadījumi un tapšanas gadījumi meža īpašnieku tīklošanās ietvaros liecina par kopīgu apsaimniekošanas formu un to izpausmju daudzveidību. Ja 10. nodaļā ir runa par organizāciju dinamiku, tad 11. nodaļā gan par tīklu iekšējām praksēm – iespējām un problēmām, kā arī par saistību ar ārējiem – tiesiski normatīva līmeņa noteikumu veidošanas un ievērošanas procesu.

Nodaļas ievadā (11.1. nodaļa) kā iespējas analizētas plašākas sadarbības (ne tikai mežu vai dabas resursu apsaimniekošanā) prakses vietējās lokalitātēs. Tā ir tēma par piederību vietām un praksēm vietās. Piederība operacionālajam līmenim ir labs priekšnoteikums, lai varētu runāt ne tikai par mežu kā dabas resursu, bet arī citu dabas resursu kopīgu apsaimniekošanu.

Nodaļā kā riski analizēti, pirmkārt, privātīpašuma riski kopīgā apsaimniekošanā. Privātīpašuma spēcīgais tiesiskais nodrošinājums un brīvā tirgus, neoliberālisma priekšrocību vilinājums sākot no 90. tajiem atstāj privātīpašuma ekskluzivitātes birku, kas nerada daudz situāciju nepieciešamībai sadarboties ar kādiem citiem meža īpašniekiem, kuriem arī privātīpašums ir ekskluzīvs. Otrkārt, meža pakalpojumu sniedzēju darbība piesātinātā pakalpojumu sniedzēju tirgū, kur darbības ar mežu kā dabas resursiem to aprites ciklu ilguma dēļ krasi ierobežo to pakalpojumu apjomu, ko dažādie konkurējošie pakalpojumu sniedzēji var piedāvāt. Treškārt, nav viens noteikts veids, kādā veicināt kopīgu apsaimniekošanu un kopīgas apsaimniekošanas formu daudzveidība organizācijās un tīklos nenozīmē, ka kāda forma (piemēram, kooperatīvi) ir risinājums visām vai daudzām situācijām.

Esošās formas uzrunā lielākos meža īpašniekus, kuri iesaistījušies vairākās organizācijās un nodrošina savas nepieciešamības, vajadzības meža apsaimniekošanā, bet mazāko privāto meža īpašnieku mežsaimnieciskās darbības ir relatīvi retas un neregulāras, ka ir grūti pamatot nepieciešamību kooperēties, sadarboties zināšanās vai tehniskajā nodrošinājumā. Lai sadarbotos situācijās, kurās var iztikt ar mazāku resursu (laika, finanšu, pūļu u.tml.) patēriņu, ir nepieciešams ieguldīt vairāk, nekā situācijās, kurās var panākt rezultātu vieglākā, īsākā vai citādi izdevīgā veidā. Tas ir saistīts ar diviem aspektiem egoistiskais “katrs pats par sevi” diskurss un “pelēko ekonomiku”. Lai arī pelēkās ekonomikas ietekme mežsaimniecībā ir mazāka, nekā 20. gadsimta 90. tajos gados, dažādi informanti intervijās norāda šīs problēmas pastāvēšanu arī pēdējos piecos gados (intervijas 2014.gada rudenī, 2015.gada pavasarī, 2017.gada vasarā). Tā izpaužas gan tiešā, gan netiešā veidā. Netiešā veidā, izmantojot dažādus scenārijus, uzticības veidošanai klientu vidū, piemēram, kombinējot Latvijas valsts mežu nosaukumu dažādos līdzīgos nosaukumos dažādiem SIA.

Spēcīgu līdzsvaru egoistiskajam “katrs pats par sevi” diskursam un “pelēkajai ekonomikai” var dot sadarbības potenciāls mežu apsaimniekošanā (11.5.nodaļa), jo meža īpašnieku profilā būtiska loma ir lokālu lēmumu pieņemšanas procesā aktīviem vietējiem iedzīvotājiem, vienlaicīgi esot zemes īpašnieki, nekoksnes resursu izmantotāji u.c. (skatīt meža īpašnieku profilu 8.1. nodaļā).

11.1. Piederība vietai un palīdzība kaimiņiem kā sadarbības priekšnosacījums

Latvijas iedzīvotāju aptaujā valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) tika jautāts par piederību 16 dažādām sabiedrības grupām vai vietām un par sabiedriskā labuma praksēm.

Vienīgais piederības kritērijs, kurā ir statistiski nozīmīgas atšķirības meža īpašnieku un citu iedzīvotāju vidū ir tikai piederībā kaimiņiem (jautājums: [piederīgs] tuvākās apkaimes (mikrorajons, ciems) iedzīvotājiem, kaimiņiem). Tātad atšķirīga piederība kaimiņiem, nevis lokalitātei. Piederību netālu dzīvojošiem kaimiņiem (atzīmētas atbildes “ļoti piederīgs/-a”, “zināmā mērā piederīgs/-a”) meža īpašnieku vidū paiduši 55%, bet citu iedzīvotāju – 48%.

5 piederības kritēriji, piederība tuvākās apkaimes (mikrorajons, ciems) iedzīvotājiem, kaimiņiem; piederība pilsētas, pagasta iedzīvotājiem; piederība novada iedzīvotājiem; piederība reģiona iedzīvotājiem (Vidzeme, Latgale, Zemgale, Kurzeme); piederība visiem Latvijas iedzīvotājiem savā starpā korelē. Statistiskā nozīmīguma līmenis $<0,01$, korelācijas koeficienti no 0,265 (kaimiņiem un Latvijas iedzīvotājiem) līdz pat 0,787 (pilsētas, pagasta iedzīvotājiem un novada iedzīvotājiem).

Tas nozīmē, ka varam pieņemt, ka piederība sajūta izjusta dažādām Latvijas vietām vai pretēji. Kopumā visos piederības kritērijos, izņemot piederību Latvijai, meža īpašnieki jūtas piederīgāki noteiktām vietām.

Piederība netālu dzīvojošiem kaimiņiem (atzīmētas atbildes “ļoti piederīgs/-a”, “zināmā mērā piederīgs/-a”) meža īpašnieku vidū ir zemāka tikai par piederību pilsētas, pagasta iedzīvotājiem (58%). Citu iedzīvotāju vidū piederīgi pilsētai, pagasta iedzīvotājiem jūtas 47% iedzīvotāju.

Tātad biežāk justa piederība tuvākās apkaimes, netālu dzīvojošajiem kaimiņiem un pilsētas, pagasta iedzīvotājiem, arī novada iedzīvotājiem un reģiona iedzīvotājiem.

Vai piederība izpaužas praksē? Atšķirībā no citiem iedzīvotājiem meža īpašnieku gadījumā (n=109) ir korelācija starp piederību kaimiņiem (jautājums: [piederīgs] tuvākās apkaimes (mikrorajons, ciems) iedzīvotājiem, kaimiņiem) un piekrišanu apgalvojumam – “Es palīdzu saviem kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā” (statistiskās nozīmīgas līmenis $<0,01$, korelācijas koeficients 0,271).

3 līdzdalības aspektos ir statistiski nozīmīgas atšķirības starp līdzdalību un meža īpašnieka statusu. 81% meža īpašnieku pazīst kaimiņus (Latvijā kopumā 68%), 64% meža īpašnieku ir palīdzējuši kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā (46%), 54% meža īpašnieku ir piedalījušies apkārtnes sakārtošanā, labiekārtošanā (45%). Turklāt šie 3 līdzdalības aspekti meža īpašnieku grupā nav saistītas ar to, kādas attieksmes ir meža īpašniekiem par uzticēšanos citiem cilvēkiem, par cilvēku godīgumu, izpalīdzīgumu.

11.2. Privātīpašuma riski kopīgā apsaimniekošanā

Metodoloģiski privātīpašuma riski ir formulēti jautājumā par situācijām, kur darbības vienā mežu īpašumā ir ietekmējušas darbības citā meža īpašumā. Mežsaimniecības eksperte intervijā norāda, ka teorētiski būtu labi, ja visi meži netiktu dalīti īpašumos, bet praktiski – civiltiesiskā un citādā ziņā tās ir privātīpašuma pārkāpums, indivīdu brīvības pārkāpums.

Privātīpašuma riski kopīgā apsaimniekošanā izpaužas katra individuāla mežu īpašnieka tiesībās likumdošanas ietvaros (kas pie tam ir liberāla) izstrādāt savu meža īpašumu tādā veidā, kādā viņš dažādu iemeslu dēļ vēlas. Šādās situācijās vienīgā sadarbība ir ar Mežu dienestu, kur mežzinis valsts noteiktā kārtībā piešķir atļauju veikt cirti. Īpašnieki rīkojas “katrs par sevi”, jo privātīpašuma prerogatīva to stimulē un tādejādi tas ir risks kopīgai apsaimniekošanai. Ironiski, ka apsaimniekošanas kopīgā daba šajā gadījumā ir caur pretējo – sekot līdzī vai kaimiņa relatīvā brīvība rīkoties ar savu mežu netraucē paša indivīda brīvīgai rīcībai. Kopīgā apsaimniekošana, citiem vārdiem sakot, parādās privātīpašumu konfliktsituācijā.

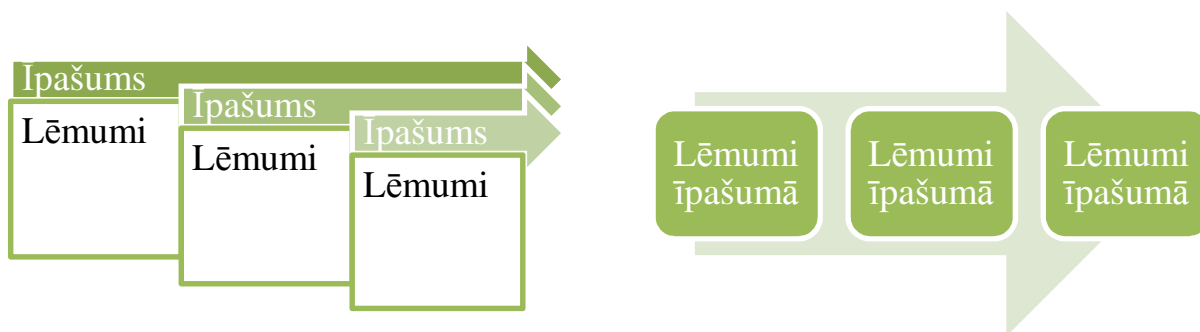
Katrs saimnieko savā teritorijā atbilstoši likumdošanai un nerēķinās, ka kaimiņam varbūt ir arī pieauguša audze un valdošie vēji nopūš. Agrāk pirmsākumos tā bija, tad bija tā – kurš tagad pirmais aizskries, saņems apliecinājumu un ja noguļu, tad netieku tur tos gadus, kamēr kaimiņš ir atjaunojis. Tagad ir katrs pats par sevi, katrs saimnieko. (e107).

Tomēr citi piemēri liecina par meža īpašnieku spēju vienoties un uzticēties. Viens saistīts ar mežsaimnieka un viņa radnieku sadarbošanos bartera veidā kopīgi mantotā īpašumā (ēkas, zeme, meži).

Tajā pašā laikā daudz īpašnieku vienam mežu nogabalam ir risks grūtībām vienoties par vajadzībām. Arī meža īpašnieku organizācijas spēlē **stjuartu lomu**, piedāvājot un raksturojot iespējas, bet **lēmumu pieņemšanu atstājot pašu īpašnieku** ziņā.

Privātīpašuma riskus piedāvāju konceptuāli attēlot kā nespēju vienoties par lēmumiem kopīga (privāt)īpašuma ietvaros, bet potenciālu vienoties starp dažādiem privātīpašumiem. Spēju vienoties par lēmumiem kopīga (privāt)īpašuma ietvaros paaugstina kāds **kopīgs**

ārējais virsmērķis – piemēram, atbildība par mantoto īpašumu un piederība vietai. Par to liecina arī 11.1.nodaļas secinājumi.

11.1. att. Lēmumu pieņemšanas process. Autora shēma

11.1.attēlā atspoguļotais potenciāls vienoties starp dažādiem privātīpašumiem (kreisajā pusē) konceptuāli atbilst anti-kopīgumu saistīšanas situācijai, jo sākuma punkts ir situācija, kurā mežu īpašumi atrodas privātīpašumā, bet atsevišķie īpašnieki spēj vienoties labāk, nekā vairāku īpašnieku situācijā, piemēram, ģimenes vai radnieku vidū.

11.3. Konkurence starp mežsaimniecības pakalpojumu sniedzējiem ierobežotā darījumu tirgū

Informanti atzinīgi izsakās, ka politikas līmenī mežu apsaimniekošanas nosacījumi attiecināti uz ilgtspējīgu apsaimniekošanu, saskaņojot ekonomiskās intereses, sociālos aspektus un vides faktorus, taču praksē katrā no ilgtspējas raksturvirzieniem ir vairākas būtiskas praktiskas problēmas.

Pirmkārt, ekonomisko interešu jomā kooperatīvu darbošanās ir “iespiesta” starp tādu būtisku apsaimniekošanas nozīmīgumu – izslēgt starpniekus mežu saimnieciskajā nozarē un atrašanos piesātinātā pakalpojumu tirgū. Šim procesam ir negatīva ietekme uz mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu. Izslēdzot starpniekus meža īpašnieku kooperatīvu iekšienē, proti, nodrošinot to biedriem tiešus mežu apsaimniekošanas pakalpojumus, ārējie faktori – ar dažādiem pakalpojumu sniedzējiem konkurējošs tirgus saglabājas.

Viens no menedžeriem runā par galvenajiem privāto meža īpašnieku kooperatīvu uzdevumiem – darboties kā pakalpojumu sniedzējiem meža īpašniekiem piesātinātā pakalpojumu sniedzēju tirgū, kas orientējas uz īstermiņa piedāvājumu. Tie daži mežu īpašnieki kooperatīvi, kuri aktīvi darbojas, sevi pozicionē kā ilgtermiņa stabili daudzveidīgu pakalpojumu sniedzēji visā mežu resursu – koksnes saimnieciskajā aprītē.

Latvijā pakalpojumus piedāvā ļoti daudz, dažādas SIA. Ir arī [līdzīgs nosaukums], kuriem nav tā labākā reputācija. Tā kā šis tirgus, atšķirībā no lauksaimniekiem, ir diezgan piesātināts ar pakalpojumu sniedzējiem (Gadījums EM 1).

Otrkārt, meža īpašnieku kooperatīvi uzsver līdzdalības ieguvumus mežu īpašniekiem, kuri ir starpnieku izslēgšana, kas nodrošina skaidrākus nosacījumus un kopīgas rīcības potenciālu mežu nozarē. Starpnieku izslēgšana padara vieglāku vienošanos par veicamajām darbībām, jo samazina starpnešu risku iesaistīties neskaidrā starpnešu un starpnieku tīklā, sarežģot spēju “izfiltrēt” aspektus, kuri ir būtiski, lai vienotos par veicamajām darbībām un tos aspektus, kurus “replicē” starpnieki.

Treškārt, meža īpašnieku kooperatīvi uzsver mežu nepārdošanu, bet saglabāšanu to savā īpašumā, lai kopīgi pārvarot citādi sarežģīto individuālo atbildību par meža īpašumu, varētu apsaimniekot mežu savā, nākotnes paaudžu un līdzcilvēku labā. Tomēr risks pastāv mežu konsolidācijā un mežu zemju pārdošanā ārzemju fondiem¹¹⁷, kuri labi apsaimnieko. Piemēram, Skandināvijas pensionāru fondi (skatīt, piemēram, Ķirsons, 2014; LETA, 2012). Par īpašuma pārdošanu vai saglabāšanu empīriskajā materiālā runā arī MKPC biroju pārstāvji reģionos.

Mežu sertifikācija var būt kā pozitīvs stimuls īpašai vērtībai ierobežotā darījumu tirgū. FSC (*Forest Stewardship Council*) mežu sertifikācijas sistēmai pievienojušies gan mežizstrādes nozarē, gan meža produktu pārstrādes un tirdzniecībā iesaistītie uzņēmumi. FSC datubāzē (*Forest Stewardship Council*, n.d. b) pieejami ne tikai meža īpašnieku pārstāvošo organizāciju statuss aktuālam sertifikātam (pie tam dažādu līmeņu, 100% nozīmē, ka ievēroti visi principi), bet arī sertifikātā noteikto principu ikgadējie ārējie auditi un arī sertificēšanas atjaunināšanas ziņojums. Sertificēšanas ieguvums līdz ar to ir ne tikai formāls apstiprinājums, bet daudzpusīgi izvērtētas mežu apsaimniekošanas prakses. Tas izpaužas, piemēram, Meža īpašnieku konsultatīvā centra (MĪKC) meža apsaimniekošanas grupā, kur ietilpst ne tikai 4 privātie un 2 juridiskie meža īpašnieki, bet kopējais grupas pārvaldīto meža īpašumu skaits ir 75 (NEPCon, 2017) un grupas pārvaldīto meža īpašumu raksturojums (NEPCon, 2016, 32. lpp.) norāda uz teritoriāli tuviem vienoti pārvaldītiem mežiem.

11.4. Mežizstrādes plāni, pieredze, un sadarbības iespējas meža atjaunošanā

Mežizstrādes plānu un pieredzes, kā arī sadarbības iespēju mežu atjaunošanā analīze šajā apakšnodaļā veidota kā pāreja no kopīgas apsaimniekošanas iespējām un tajā izvirzītajiem riskiem uz sadrumstalotības dilemmas un pēctecības risku risināšanu.

Iespējams runāt gan par mežizstrādes plāniem, pieredzi un sadarbības iespējām mežu atjaunošanā, bet arī izlases ciršu gadījumos, kad nav gluži runa par mežu atjaunošanas nepieciešamību, jo mežs netiek nocirsts. Izlases ciršu priekšrocības (Blaua, 2011) ir iespējas

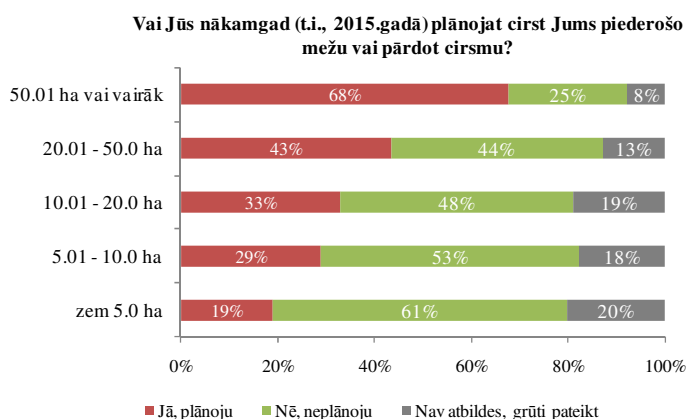
---

¹¹⁷ “Aptuveni 10% no privātajiem mežu īpašumiem pieder ārvalstu uzņēmumiem vai privātpersonām, lielākais ārvalstu mežu īpašnieks ir jau iepriekš minētais SIA Bervik Skog, kuram pieder vairāk nekā 100 tūkstoši ha apsaimniekojamo zemes īpašumu.” (Latvijas Valsts meži Dienvidkurzemes mežniecība, 2014, 13. lpp.)

ilgtspējīgai mežu apsaimniekošanai, jo samēro pašpietiekamību vai apsaimniekojamu apmēru no vienas puses ar “tirgus” diktētu pieprasījumu pēc apjoma no otras puses, kas attiecībā pret īpašnieka un kopienu labklājību nereti uzskatāms par izšķērdību. It sevišķi privātie mežu īpašniekiem, kuriem ir lielākas mežu platības, un kuri var atļauties plānot gan savas koksnes pieejamības nepārtrauktību, bet no relatīvi mazākiem ienākumiem plānot rezerves nepieciešamības gadījumiem (skatīt arī 9.2.4.nodaļu).

Empīriskais materiāls par mežizstrādes plāniem un pieredzi, kā arī meža atjaunošanu liecina, ka ir meža kopīgā apsaimniekošanā ir arī iespējas, piemēram, sadarbības tīkli, kuros ir regulāra sadarbība ar koku stādaudzētavām, ņemot vērā lielākās meža īpašnieku daļas, kuri atjauno mežus, stādot mežus, nevis atstājot dabīgai atjaunošanai.

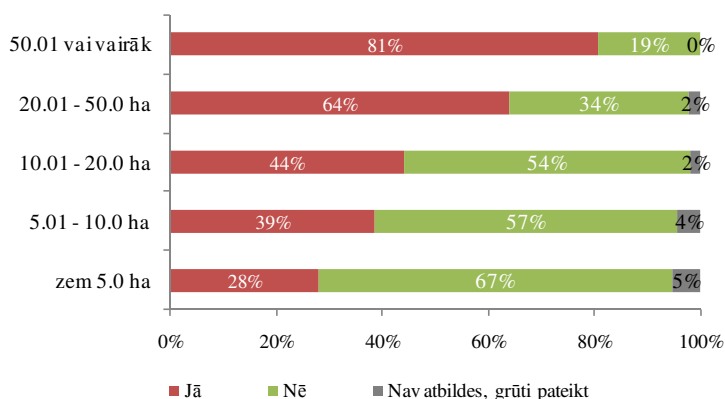
Latvijas Valsts mežzinātnes institūta “Silava” sagatavotajā pārskatā par “Privāto mežu apsaimniekošanas un meža īpašumu konsolidācijas un kooperācijas monitoringa” pētījumu datu analīze par meža apsaimniekošanas aktivitātēm liecina, ka mazo meža īpašnieku mežsaimnieciskās darbības retākas un neregulārākas, nekā lielo meža īpašnieku darbības. 11.3.1.attēlā redzams, jo lielāka meža īpašumu platība ir īpašnieka rīcībā, jo lielāks īpatsvars plāno mežizstrādes aktivitātes 2015.gadā.

11.3.1. att. Mežizstrādes plāni 2015.gadam pēc īpašuma apjoma (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”, 2014, 20. lpp., 23. lpp.)

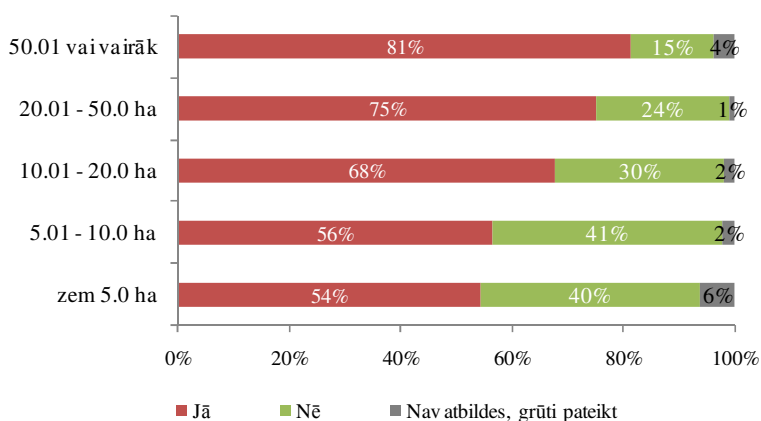
11.3.2. un 11.3.3. attēli liecina, ka arī līdzšinējās mežizstrādes aktivitātes korelē ar meža īpašumu platību – jo lielāks meža īpašums, jo biežāk ir veiktas galvenās cirtes vai kopšanas cirtes.

Vai iepriekšējos 5 gados esat veikuši galveno cirti?

11.3.2. att. Mežizstrādes aktivitāte – galvenās cirtes veikšana pēdējos piecos gados pēc īpašuma apjoma (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014, 27. lpp.)

Vai iepriekšējos 5 gados esat veikuši kopšanas cirti?

11.3.3. att. Mežizstrādes aktivitāte – kopšanas cirtes veikšana pēdējos piecos gados pēc īpašuma apjoma (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014)

Mežizstrādes mērķi nākamajam gadam ir daudzveidīgāki lielāku meža platību īpašniekiem (50,01 ha vai vairāk gadījumā pat 1,9 mērķi), nekā mazu meža platību īpašniekiem (1,6), no kuriem koksne pašu vajadzībām ir mežizstrādes iemesls arvien mazākam īpatsvaram arvien lielāku platību īpašniekiem (no 59% - zem 5,0 ha gadījumā līdz 25% - 50,01 ha vai vairāk īpašniekiem), plānota meža kopšana, tīrīšana vai bojātu koku nociršana ir svarīgs mērķis visās meža īpašnieku grupās (no 52% līdz 69%), lielo mežu īpašniekiem (īpašumā 50,01 ha vai vairāk) būtisks ir arī iemesls "ciršana ir paredzēta meža inventarizācijas materiālos" (45%), pārējiem mazāk būtisks (no 11% līdz 30%). Dažādās grupās katram piektajam (no 17% līdz 27%) mežizstrādes iemesls ir mājsaimniecības izdevumu segšana. Lielāks lielo meža īpašnieku īpatsvars ieguldīs naudu ar mežsaimniecību nesaistītos biznesos (17%) vai segs kredītsaistības (14%).

Galvenais meža neciršanas mērķis mazajiem meža īpašniekiem ir tas, ka nav pieaugošas audzes (52% no visiem ar īpašumu zem 5 ha, 35-38% ar īpašumu no 5 līdz 50 ha,

bet 26% - virs 50ha). Iemesls, ka nav nepieciešami ienākumi no meža ir būtiska dažādu platību īpašniekiem (21% lielo meža īpašnieku, 29% - mazo, pat 31-34% vidēju platību – 5 līdz 50 ha īpašniekiem) vai nav nepieciešama ciršana kā tāda (kā arī mežizstrādes veikšana citos gados) ir būtiska dažādu platību īpašniekiem (no 13% - mazajiem līdz 35% - lielajiem).

Tāpat arī meža atjaunošanas gadījumā, pie tam arī lielāks īpatsvars lielāku meža platību īpašnieku mežus atjauno stādot, bet lielāks – mazo meža īpašnieku – atstājot dabīgai atjaunošanai. Jebkurā gadījumā 63% līdz 71% no mežu atjaunotājiem dažādās meža īpašumu grupās to dara, stādot mežu, kas liecina par potenciālu un arī praktiski notiekošo sadarbību ar stādaudzētavām, par kurām runā arī MĪB intervijās.

[Jaut.: Jūs minējāt, ka daudzas lietas cilvēki dara paši, daļu nodrošina caur biedrību. Kādas ir biežākās sadarbības ar pakalpojumu sniedzējiem, ja tas ir uz ārpusi vai kādām citām organizācijām, kas darbojas mežsaimniecības nozarē.] Pa šiem gadiem ir tāds klientu loks izveidojies. Uzticami cilvēki, kas māk iestādīt mežu. <..>Vispirms, kas stādus audzē. Mums ir viens uzticams stādu audzētājs. Biedrs arī. SIA x. Moderna audzētava izveidota. Ne jau garantēti, tā nevar teikt, bet zinot to sadarbību, palasu, pazvanu, kuram ko vajadzēs. Tad aizrunāju, ka apmēram tik mums varētu būt. Tad ir ģimenes brigādīte, kas ar savu piekabi brauc un ņem to stādus, cik var divās, trijās dienās izstādīt, lai būtu, lai neiekalst, neiežūst. Pēc tam atkal tā pati brigādīte ir vasarā gatava kopt to jaunos stādījumus. (e113).

Iepriekš minētajiem piemēriem par iespējam sadarbībā ar koku stādaudzētavām ir jāņem vērā arī tāds aspekts kā pašu meža īpašnieku **proaktīva plānošana uz priekšu**, kas var būt gan iespēja tiem, kas plāno, gan arī risks tiem, kuri to nedara. Koku audzēšanas process ir laikā ilgs, kā arī neparedzams. Neparedzams gan ekoloģisku, gan ekonomisku apstākļu dēļ. Ekoloģiski audzēšanas apstākļi mainīgajos klimatiskajos apstākļos var būt neparedzami un mainīties (riska sabiedrības teorija), bet ekonomiski ne vienmēr ir paredzams gaidāmais pieprasījums, jo izaudzētie koki ir tik daudz, cik tie ir.

11.5. Sadrumstalotības dilemma liberālas meža politikas arēnā

Ar sadrumstalotības dilemmu es saprotu saimnieciskā izdevīguma izvērtējumu situācijās, kur nav skaidrs vai un kā īpašnieki var un spēj iesaistīties un izmantot esošos sadarbības tīklus un atbalsta sistēmas. Pastāv vairākas sadrumstalotības dilemmas starp saimniecisko izdevīgumu un atbalsta sistēmām.

Mežsaimniecības ekspertintervijā norādīts uz pašreizējās meža politikas liberalizāciju un ar to saistītos ieguvumus un riskus. Ieguvumi saistīti ar atbildīgu, kopīgi izvērtētu un pieņemtu lēmumu iespējamību, ņemot vērā meža īpašnieku augstu sabiedrisko aktivitāti

vismaz lokālā (pašvaldību līmenī)¹¹⁸, kā arī daudzveidīgām ekonomiski – ekoloģiskām attieksmēm, ko var skatīt kā sava veida domāšanas veidus. Riski saistīti ar to, ka pieļaujot arvien lielāku liberalizāciju, arvien grūtāk ir noteikt kādus obligātus nosacījumus vai kādas sankcijas, lai to vajadzības gadījumā regulētu. Saistot empīrisko materiālu ar Bergstroma piedāvātajām atziņām par ekonomiskajām pieejām kopīgo resursu pārvaldībā, var secināt sekojošo. Meža politikas liberalizācija, no vienas puses, rosina lielāku problēmu, ka būs cilvēki, kuri nerēķinās ar citiem, nerēķinās ar vienošanos par atbildību, saistībām un pienākumiem, veicot dažādas mežsaimnieciskās aktivitātes. Šo nerēķināšanos ar citiem ir grūti kontrolēt. No otras puses, meža politikas liberalizācija padara adekvātāku centrālo pārvaldību vai nodokļu sistēmu, valsts pārvaldes iestādēm izprotot vietējās situācijas vai esot spiestiem tās izprast, ņemot vērā meža īpašnieku tīklos pārnestās pieredzes, ātru viedokļu apmaiņu un tamlīdzīgi.

Latvijas Valsts mežzinātnes institūta “Silava” sagatavotajā pārskatā par “Privāto mežu apsaimniekošanas un meža īpašumu konsolidācijas un kooperācijas monitoringa” pētījumu datu analīze (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”, 2014) liecina, ka par mežsaimniecības liberalizāciju, kas saistīta ar brīvām iespējām saimniekot, ir lielākā daļa meža īpašnieku, kuru īpašumā ir 20 vai vairāk ha. Atbildot uz jautājumu “*domājot par dažādām aizsargājamajām teritorijām, dzīvnieku un augu aizsardzību, vai Jūs atbalstāt stingrāku meža apsaimniekošanas ierobežojumu ieviešanu mežos un aizsargājamo teritoriju paplašināšanu Latvijā?*” lielākā daļa meža īpašnieku, kuru īpašumā ir virs 50 hektāru mežu (63%) atbild noliedzoši (drīzāk vai nemaz neatbalsta), līdzīgs īpatsvars meža īpašnieku ar meža platību no 20 līdz 50 hektāriem neatbalsta (46%) un atbalsta (44%) (10% nav atbildes) stingrāku meža apsaimniekošanas ierobežojumu ieviešanu mežos. 54% līdz 59% meža īpašnieku ar meža platībām zem 20ha atbild apstiprinoši. Kopumā 55% (drīzāk vai pilnībā atbalsta) meža īpašnieku (n=1124) “*atbalsta stingrāku meža apsaimniekošanas ierobežojumu ieviešanu mežos un aizsargājamo teritoriju paplašināšanu Latvijā?*” (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”, 2014, 35. lpp.). Tas atbilst arī Latvijas iedzīvotāju aptaujas valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) datiem par piekrišanu apgalvojumam par jaunām aizsargājamajām dabas teritorijām (tam piekriūt 54% mežu īpašnieku).

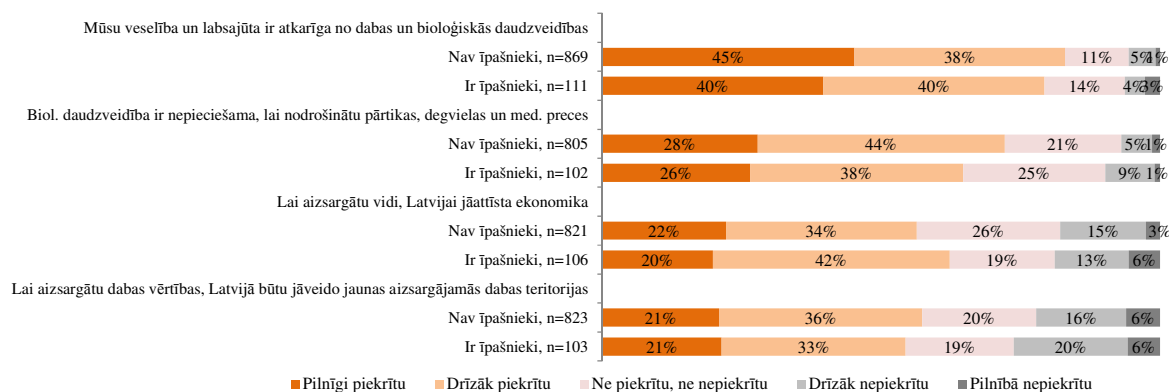
¹¹⁸ Latvijas iedzīvotāju aptaujas valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) dati liecina, ka atsevišķos lokālās līdzdalības aspektos mežu īpašnieki ir salīdzinoši aktīvāki. Atbildē uz jautājumu „Pēdējā gada laikā esmu mēģinājis ietekmēt savas pašvaldības lēmumus (piem., piedalījies apspriešanās, rakstījis vēstules u.tml.)” tam piekriūt katrs trešais mežu īpašnieks (27%), kamēr citu iedzīvotāju vidū tas ir tikai 13%.

Tomēr, kad runa ir par ierobežojumiem personīgajā mežā (*jautājums: “domājot par dažādām aizsargājamajām teritorijām, dzīvnieku un augu aizsardzību, vai Jūs atbalstītu jaunu mežu apsaimniekošanas ierobežojumu ieviešanu Jūsu īpašumā esošajā mežā?”*), to atbalsta (drīzāk vai pilnībā atbalsta) 36% mežu īpašnieku, tiesa, arī 18% īpašnieku nav viedokļa. Tātad tikai 46% neatbalsta (drīzāk vai nemaz). Mazo meža īpašnieku (zem 10 ha) vidū neizlēmīgo īpatsvars ir vēl augstāks (17% līdz 20%), bet piekritēju īpatsvars arī tikai 34% - 38% robežās, lielie mežu īpašnieki ir izlēmīgāki (8% nav atbildes), lielāks īpatsvars neatbalsta (71%), nekā atbalsta (21%) (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014, 35. lpp.).

Šajā situācijā būtu jāņem vērā, ka mežu īpašnieki, neatkarīgi no mežu īpašuma platības atbalsta un ir gatavi saņemt kompensācijas par ierobežojumu ieviešanu (*jautājums: “vai Jūs atbalstītu jaunu ierobežojumu ieviešanu Jūsu īpašumā esošajā mežā, ja Jūs varētu saņemt Jūsu zaudējumus sedzošu kompensāciju?”*). Tās atbalstītu 43% mežu īpašnieku, neatbalstītu – 32%, bet arī 25% nav viedokļa šajā jautājumā (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava", 2014, 36. lpp.). Tas liecina par to, ka jautājums ir atvērts par to, kādā veidā kompensēt ierosināmos ierobežojumus. Vai tām būtu jābūt par paredzamajiem zaudējumiem vai negatīvi diskriminētu īpašākās pozīcijās esošos? Vai tām būtu jābūt monetārām vai citādām? Vai vēl kādi citi risinājumi.

Latvijas iedzīvotāju aptaujā valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) tika jautāts par piekrišanu ekonomiski vai ekoloģiski orientētiem apgalvojumiem. Rezultāti tika analizēti divos aspektos. Pirmkārt, iedzīvotāju īpatsvars, kuri piekrīt noteiktai pozīcijai (nosaukšu par **ekonomiski vai ekoloģiski orientētu pozīciju**), tostarp pārbaudot iespējamās atšķirības starp meža īpašniekiem un citiem iedzīvotājiem. Otrkārt, piekrišanas noteiktiem apgalvojumiem savstarpējā saistība meža īpašnieku un citu iedzīvotāju vidū (nosaukšu par **ekonomiski vai ekoloģiski orientētām attieksmēm**).

Ekonomiski vai ekoloģiski orientētās pozīcijas nav saistības ar to vai cilvēka īpašumā pieder mežs, jo piekrišanā vai nepiekrišanā tādām vai citām apgalvojumam nav statistiski nozīmīgas atšķirības meža īpašnieku un ne-meža īpašnieku grupās, it sevišķi piekrītot jautājumos par bioloģiskās daudzveidības nepieciešamību (vairāk kā 64% piekrīt), kā arī ekonomiskiem risinājumiem vides aizsardzībai (piekrīt vairāk kā 56%), nepiekritēju īpatsvars šajos jautājumos ir mazāks par 26%.

11.5. att. *Piekrīšana ekonomiski – ekoloģiskiem apgalvojumiem (SUSTINNO, 2017)*

Gan iedzīvotāju aptaujas primārie kvantitatīvie dati, gan intervijas ar mežu ilgtspējas ekspertiem liecina par to, ka **ekonomiski vai ekoloģiski orientētas attieksmes** (aptaujas jautājumus skatīt P1.tabulā 3. pielikumā) meža īpašnieku vidū ir plašā spektrā. Intervijās par bioloģiskās daudzveidības un ekoloģisko aspektu nodrošinājumu, piemēram, putnu ligzdošanas vietās un laikos, mežu īpašnieku rīcība variē no apzināta posta līdz pro-aktīvai rīcībai, kontaktējoties un diskutējot, kā vislabāk rīkoties, kā rīkoties vairāk, nekā formāli noteikts, lai ievērotu ligzdojošo putnu intereses.

Iedzīvotāju aptauja liecina par to, ka **ekonomiski vai ekoloģiski orientētu attieksmju gadījumā** meža īpašnieku vidū ekonomiski vai ekoloģiski orientētas attieksmes **iespējams**¹¹⁹ **skaidro** 5 faktoru grupas, skaidrojot kopumā pat 69% meža īpašnieku viedokļus, bet citu iedzīvotāju vidū attieksmes ir “konsolidētākas”, skaidro 4 faktoru grupas, kopumā 55% iedzīvotāju attieksmes.

Viens faktoranalīzes risinājums meža īpašnieku grupā varētu skaidrot tādas attieksmes, kur mežu īpašnieki piekrīt, ka daba neitralizē piesārņojumu, ir nepamatots uztraukums par progresa ietekmi un par maz domāts par ekonomisko situāciju pašlaik. Tagadnes **ekonomikas prioritizēšana, ekonomikas un ekoloģijas atsaiste. Sabiedriskie un vides vielmaiņas traucējumu pieeja** būtu atbilstoša **teorētiskā pieeja** šādam skatījuma interpretēšanai, kritizējot minēto atsaisti.

Citi faktoranalīzes risinājumi meža īpašnieku grupā un Latvijas iedzīvotāju vidū kopumā varētu atšķirties, bet tikai tādā ziņā, ka meža īpašnieki varētu būt attieksmju ziņā niansētāki. Ja visu iedzīvotāju vidū varam runāt par salīdzinoši plašāku **ekoloģiskās ekonomikas** redzējumu (ekonomika iesakņota ekoloģiskajā tīklā), kurā iekļaujas vēlme pēc

¹¹⁹ Apzīmējums „iespējams” lietots tādēļ, ka izlases apjoms meža īpašnieku grupā, kuru var izmantot faktoranalīzē ir neliels (n=77) 11 mainīgo analīzei. Bet, ņemot vērā, ka līdzīgi risinājumi veidojas arī visu Latvijas iedzīvotāju grupā (n=1003), tad šajā analīzē izmantoti tikai risinājumu apzīmējumi bez īpatsvaram, cik lielu iedzīvotāju attieksmju daļu tie skaidro. Kā arī aprakstīti tie risinājumi, kuri identificējami visu Latvijas iedzīvotāju izlasē.

jaunām dabas aizsargājamajām teritorijām un bioloģiskās daudzveidības nepieciešamību mūsu ikdienas ekonomikā, kā arī piekrišana par bioloģiskās daudzveidības nozīmību veselībai un arī ieguldījumu par labu videi, tad meža īpašnieku vidū pie bioloģiskās daudzveidības veselībai un ieguldījumam par labu videi varētu pievienoties arī ekonomikas attīstības nepieciešamība vides aizsardzībai. Tas potenciāli nozīmē, ka meža īpašnieku vidū ir izteiktāki vides aizsardzības ekonomiskie mehānismi ar gatavību ieguldīt vairāk, lai nodrošinātu **ekosistēmu pakalpojumus**.

Klasteranalīzes rezultāti arī liecina, ka piekrišana, ka darbs un cenas šodien, nepamatots uztraukums par progresu, daba neitralizē ir tuvs attieksmju “komplekts” socio-dabas vielmaiņas traucējumu grupā (“1.grupa” P1. attēlā 3.pielikumā). Ja piekrīt par darbu un cenām šodien, piekrīt par nepamatotu uztraukumu par progresu, kā arī par to, ka daba neitralizē.

Visa veida bioloģiskās daudzveidības un ekonomiskās attīstības līdzekļi vides aizsardzībai, kā arī ieguldījums par labu videi no vienas puses un piekrišana par to, ka mūsu rīcība kaitē videi un nepieciešamība pēc dabas aizsargājamo teritoriju veidošanas veido ilgtspējas grupu (2. grupa P2. attēlā 3.pielikumā).

Visbeidzot – piekrišana par to, ka ekonomiskā attīstība kaitē videi, kā arī par to, ka nav skaidrība vai dzīvesveids kaitē videi ir atsevišķi klasteri četru klasteru risinājumā vai kopējs risinājums trīs klasteru risinājumā.

Atšķirībā no citiem Latvijas iedzīvotājiem, meža īpašnieku vidū attieksmju klasteri ilgāk ir daudzveidīgi (oranžās līnijas). Tātad meža īpašnieku vidū varētu būt potenciāli dažādāki domāšanas veidi par ekonomiskiem un ekoloģiskiem aspektiem.

11.6. Pēctecības riski

Pēctecības riski attiecas ne vien uz sabiedrisko organizāciju vadības entuziasmu un motivāciju, kurai nav redzama turpinātība, bet arī uz privāto meža īpašumu darījumiem to daudznozīmībā (nevis tikai koksnes kontekstā).

Tālu reģionu meža īpašnieku biedrībās, to pārstāvji min problemātisku situāciju, kas liecina par to, ka daudzas aktivitātes balstās uz līderiem, aktīvistiem, bet ja šie aktīvistu ir pieklājīgā vecumā, tie neredz pēctecību – cilvēki, kas ar līdzīgu aizrautību un vēlmi turpinātu darboties un attīstīt meža īpašnieku sadarbošanos meža īpašnieku organizācijās.

Tad es pateikšu vienu, kas man liek aizdomāties, tie ir mani gadi, jo tie man jau ir daudz. Cik ilgi es tā staigāšu? Tas nozīmē, ka es ilgi nespēšu šeit, bet es neredzu, kas cits varētu nākt manā vietā. Tāpēc arī es iesāku ar to, ka to biedrību nemaz tik daudz nav. Un tur vajag būt kaut kādai normālai pieejai. Nu maz ir tādu cilvēku, kas gribētu ar šo nodarboties. Nav tā zelta bedre. Jo tiešām šeit ir jāstrādā,

vakaros es šo to domāju. Es nezinu, kas būs pēc diviem gadiem – pēc gada, pēc diviem, es nezinu. (e116).

Privāto meža īpašumu darījumiem īpašumu jomā gadījumu izpētes pirmsizpētē un ekspertu intervijās secināma īpašumu konsolidācija ne tikai Latvijas īpašnieku, bet arī Skandināvijas īpašnieku fondos, kur pēctecība var izpausties savās interesēs, nepiesaistē vietai, īpašumu uzskatīšanu par resursu izguves vietu utt., lai arī publiski pozicionējot ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu.

12. Mežu kopīgas apsaimniekošanas pieredzes turpmāka pielietošana

Izvērtējot iepriekšējo nodaļu materiālu, ir vairāki virzieni, kuros noved darba teorētiskais un metodoloģiskais modelis un tajā analizētais empīriskais materiāls. Šī materiāla pielietošana ir būtiska promocijas darba nodaļa, jo “informācija par kaut ko kļūst par zināšanām kādam citam” (Strathern, 2004, p. 9) un ko galu galā šajā informācijas pārbagātībā ar to darīt, likt lietā, pielietot, izmantot? (Strathern, 2004, p. 9). Viens virziens (pamatvirziens) raksturo problēmu – pie kā nonākam meža īpašnieku *kooperēšanās*, sadarbības laikā. Otrs virziens raksturo problēmu – pie kā nonākam meža īpašnieku kooperatīvu veidošanās laikā? Proti, kā kooperatīvu veidošanās papildina, maina, attīsta privāto mežu kopīgu apsaimniekošanu? Trešais virziens raksturo problēmu – pie kā nonākam citu apsaimniekošanas piemēru gadījumā? Piemēram, organizācijas apsaimniekošanas sistēma, kas ir paralēla valsts likumdošanā un politikā noteiktajai apsaimniekošanai.

Nodaļā tiks atbildēts uz sekojošiem jautājumiem:

1. Kā pielietot pētījumu?
2. Kādas netiešas sekas rada pētījums jeb kas izriet no pētījuma rezultātiem plašākā konceptuālā izpratnē?
3. Ko un kā pētīt tālāk?

12.1. Pētījuma pielietojamība – praktiskās sekas

IUFRO rīkotajā maza mēroga (*small-scale*) mežsaimniecības konferencē norādīts, ka pētniecības ieguvums ir zemju (mežu) īpašniekiem, sabiedrībai un dabas videi (Meyer, 2012). Tādā veidā arī tiks strukturēta pētījuma apakšnodaļas. Pirmkārt, ieteikumi pašu meža īpašnieku organizāciju darbībai, nosakot specifiski atšķirīgos katram organizācijas veidam un kopīgos ieteikumus visiem organizācijas veidiem. Otrkārt, ieteikumi politikas veidotājiem. Visbeidzot ieteikumi sabiedriskajai diskusijai par kopīgo un sabiedrisko labumu no sadarbības praksēm mežu apsaimniekošanā.

12.1.1. Meža īpašnieku organizāciju darbībai

Meža īpašnieku organizāciju darbībai atšķirīgie ieteikumi saistīti ar organizāciju darbības fokusu. Proti, kooperatīviem kā saimnieciskām organizācijām un nevalstiskajām organizācijām kā sociālām organizācijām tiks piedāvāti atbilstoši ieteikumi.

Kooperatīvi darbojas kā saimnieciskās organizācijas, tomēr Latvijas gadījumu attīstības ceļi ir dažādi. Dažādas ir arī kooperatīvu rīcības un reakcijas uz saimnieciskās pastāvēšanas nosacījumiem. Kopīgi nosacījumi ir, piemēram, atbalsta mehānismi (Eiropas Savienības (turpmāk, ES), Latvijas valsts subsīdijas) un rīcības vai reakcijas uz tiem. Viens kooperatīvs apgūst Eiropas Savienības atbalsta instrumentus, bet citi kooperatīvi norāda uz atbalsta prasību neatbilstību ieguvumiem. Prasību neatbilstības cēloņi ir vairāki. Pirmkārt,

mēroga jautājums¹²⁰ – organizācijas biedru skaits un pārvaldības resursu nodrošinājums. No vienas puses, organizācijas izpildvarai nav atbilstoši cilvēkresursi, lai izpildītu prasības un tie ir nesamērojami ar plānoto ieguvumu no ES. No otras puses, organizācijas biedru skaits un to vajadzības nav tik regulāras, lai samērotu to nodrošināšanai nepieciešamo laiku no organizāciju izpildvaras puses. Otrkārt, citos scenārijos organizāciju un mežu īpašnieku rīcībā nav atbilstošas infrastruktūras un rīku, lai izmantotu ES piedāvātās iespējas.

Pārejot no atšķirīgiem uz kopīgiem ieteikumiem, dažādas mežu apsaimniekošanas organizācijas, neatkarīgi no tā vai darbojas izteiktāki saimnieciskās darbības sfērā vai sociālā sfērā, tomēr ievēro un varētu turpmāk ievērot **sociālās ekonomikas** pamatprincipus. Tie nosaka, ka uzņēmumu vai organizāciju galvenais mērķis nav peļņa par katru cenu, bet tāda (šeit) uzņēmuma attīstība, kurā galvenais ir sasniegt tā darbības mērķus. Latvijas privāto mežu īpašnieku kooperatīvu gadījumā mērķi ir šādi. Pirmkārt, kopīgais labums organizācijas biedriem. Otrkārt, tiešs pakalpojumu nodrošinājums, izslēdzot starpniekus. Treškārt, tādu pakalpojumu nodrošinājums, kurš raksturo ilgtspējīgas¹²¹ apsaimniekošanas principus – saskaņot ekonomiskos labumus ar sabiedrības labklājības un vides saudzēšanu, nodrošinot šo labumu līdzīgas sasniegšanas iespējas nākamajām paaudzēm.

Organizācijas un komunikācijas iespējas ietekmē dažādi vēsturiskie faktori, kā arī pašreizējā situācija. Kopīgi ieteikumi visiem organizācijas veidiem saistīti ar kopīgo *kooperēšanās* jeb sadarbošanās aspektu. Mežu apsaimniekošanā ne tikai “ražas” aprites cikli, bet arī sadarbību rezultāti redzami ilgā laika posmā. Tādā ziņā citas kopīgas apsaimniekošanas pieredzes liecina par labu **potenciālu** tādu organizāciju veidošanai, kurā dalībnieki ievērotu vairākus principus – plānošanu; dalīšanos ar tehniku, rīkiem, instrumentiem, pieredzi, zināšanām, kā arī ieguldīto darbu. Lai kolektīvas rīcības formas veiksmīgi funkcionētu, nepieciešama iesaistīto pušu saskaņoti principi un rīcība. Iesaistīto pušu attieksmes un rīcības ietekmē: 1) kopīgu darbību efektīvs pārvaldības un organizēšanas veids 2) preču un pakalpojumu legāla aprīte, samazināta “ēnu ekonomikas” ietekme 3) ne tikai ekonomiskie un administratīvie faktori, bet arī uzticēšanās (par uzticēšanos skatīt, piemēram, Daces Lielbārdes rakstu (2012)).

Promocijas darbā jau pieminētais Zviedrijas kopīgo mežu vēsturiskais piemērs (Blomberg & Nilsson, 1997) liecina par efektīvu sinerģiju starp valsts pārvaldi un mežu

---

¹²⁰ Tipiskā meža īpašnieku kooperatīvā Lietuvā ir no 10 līdz apmēram 20 klienti, kuriem nodrošināti pakalpojumi. Kooperatīvu vadība norāda, ka optimālajam klientu skaitam, kuri izmanto pakalpojumus, nevajadzētu pārsniegt 40 (Lazdinis, Pivoriūnas, & Lazdinis, 2005).

¹²¹ Eiropas Mežu institūta pētnieki Diāna Tumasjuka (Diana Tuomasjukka), Markuss Lindner (Marcus Lindner) un Upsalas zinātnes parka pētnieks Stafans Bergs (Staffan Berg) piedāvā padziļinātu ieskatu daudzveidīgajās ilgtspējas pieejās mežu apsaimniekošanā. (Tuomasjukka, Berg, Lindner, 2014).

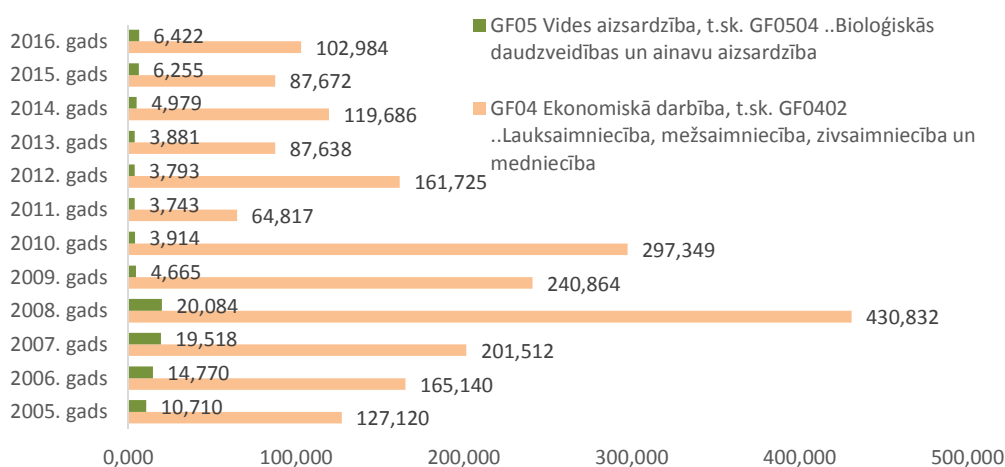
īpašniekiem ar meža īpašumiem kopīgā apsaimniekošanā. Lauku saimniecību īpašnieki faktiski apsaimniekoja kopīgos mežus, bet tā saucamo Rietumu sabiedrības industrializācijas laikā kopīgo mežu apsaimniekošanu bija, no vienas puses, jāaizsargā no valsts puses par labu šo mežu apsaimniekotājiem, bet, no otras puses, (no mežu dienestu puses) jāpārrauga, lai tie netiktu dalīti un ražas iegūšana nepārsniegtu noteiktus apmērus. Apmērus kopīgi būtu jānosaka pozitīvā diskriminācijā par labu pašiem mežu īpašniekiem, nevis ārējās mežizstrādes interesēs. Latvijā arī tam būtu potenciāls, jo daudzslomu aģenti *de facto* ieņem gan meža pārvaldības dienestu pārstāvju, mežziņu, gan mežzinātnieku un izglītotāju lomu. Pie tam arī meža īpašumi ar lielu varbūtību pieder cilvēkiem, kuriem pieder arī cita zeme, lauksaimniekiem un daudzveidīgu prakšu veicējiem mežos (mednieki, sēņotāji, ogotāji utt.).

12.1.2. Politikas veidotājiem ekonomiski – ekoloģiskā konsensus panākšanai

Latvijas iedzīvotāju aptaujas valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) dati liecina par augstu uzticības kredītu sabiedrībā par **valsts lomu ekoloģisko jautājumu uzraudzīšanā un regulēšanā**. Tā ir runa par politikas veidošanu, pārvaldību un politikas ieviešanu, kur pastāv būtiski riski ekonomiski - ekoloģiskā konsensus panākšanai.

Nozarē acīmredzot trūkst resursu un nemitīgi taustās un meklē jaunus soļus. Mēs noteikti nevarētu teikt, ka viņi tajā pašā laikā tikpat intensīvi balstītos un meklētu jaunus veidus, kā aizsargāt dabas vērtības, kas Latvijas mežos atrodamas un tas viss notiek vienos vārtos (e112).

Arī valsts izdevumi pēdējos 10 gados salīdzinot ekonomikas un ekoloģijas pozīcijas dabas resursu apsaimniekošanā būtiski atšķiras par labu ekonomikas pozīcijām – no apmēram 10 reizēm pirmskrīzes gados līdz nesamērīgām 75 reizēm krīzes gados (skatīt 12.1. attēlu).

12.1. att. Valdības izdevumi ekonomiskajai darbībai lauksaimniecībā, mežsaimniecībā, zivsaimniecībā un medniecībā un vides aizsardzībai bioloģiskās daudzveidības un ainavu pozīcijā, miljonos eiro (LR CSP, 2018b)

Tāpēc būtiski ir kā valsts šo stjuarta lomu realizē. Piemēram, vides aizsardzības prasību noteikšanā **cilvēkiem** 66% piekrīt drīzāk autoritārai nostājai, ka “*valdībai būtu jāpieņem likumi, lai liktu vienkāršajiem cilvēkiem aizsargāt vidi, pat ja tas ir pretrunā ar cilvēku tiesībām pašiem pieņemt lēmumus*” salīdzinājumā ar 34%, kuri piekrīt, ka “*valdībai būtu jāļauj vienkāršajiem cilvēkiem pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi*”. Autoritāru pieeju iedzīvotāji šajā ziņā it sevišķi atbalsta jautājumā par uzņēmumiem¹²². Meža īpašumu statuss arī šajā gadījumā nav noteicoša pazīme, kur viedokļi atšķiras. Protams, scenāriji, kā dabas resursu apsaimniekošanā notiek ekonomiski – ekoloģiskā konsensus panākšana, atšķiras. Par to plašāk šajā apakšnodaļā.

Lēmumu pieņemšanā mežsaimniecības nozarē mūsdienās daudz lielākā mērā, kā senāk, iesaistās ne tikai valsts pārvalde, bet arī nevalstiskās organizācijas, neatkarīgi no tā vai meži ir valsts vai privātīpašumā. Šajā kontekstā mežu pārvaldībā īpaši uzsvērtas mežsaimniecības prakses, kuras papildina arī attiecības starp mežu īpašniekiem un citiem mežu telpas patērētājiem (atpūtnieki, ogotāji, sēņotāji, dabas daudzveidības saglabātāji). Tomēr autori norāda, ka valsts joprojām ieņem būtisku lomu (Milbourne, Kitchen, & Stanley, 2006), un arī Latvijas situācijā nosaka mežu likumdošanas ar 40-50 dažādiem normatīvajiem aktiem (likumiem, MK noteikumiem u.c.).

Tirgus ciklu atšķirības, piemēram, naudas aprites ātrums, ir meža īpašnieku kooperatīvu specifika iepretim lauksaimniecības kooperatīviem. Tajā pašā laikā valsts politikas plānošanā un realizēšanā nereti lauksaimniecības un mežsaimniecības intereses konfliktē, ja ir mēģinājumi līdzīgā veidā normatīvi regulēt pēc būtības atšķirīgas organizācijas formas. Atšķirīgas intereses attiecas arī uz rīcībpolitikas, menedžmentu un lēmuma posmu gan teorētiski (Ostrom, 1990, 53), gan praksē (Kalve, 2014a).

Elinoras Ostromas paustais par būtisku problēmu rīcībpolitikā dod ieguldījumu alternatīvā redzējumā uz rīcībpolitikas nozīmi procesu organizēšanā, šajā gadījumā mežu politikas veidošanā. E.Ostroma uzsver, ka mūsdienu politikā, tostarp arī publiskajā rīcībpolitikā ir pieņēmums, ka indivīdi nevar pārvarēt kolektīvās rīcības problēmas un tiem ir nepieciešami ārēji noteikti noteikumi, lai sasniegtu viņu pašu ilgtermiņa intereses (Ostrom, 2000). Tas, savukārt, pēc Ostromas domām sakņojas Mankūra Olsona (*Mancur Olson*) tēzē par to, ka “racionāli, pašieinteresēti indivīdi nerīkosies, lai sasniegtu savas kopīgās vai grupu intereses” (Olson, 1965). Šo, tā saucamo kopīgo resursu traģēdijas ideju, jau kopš 20. gs. 90. tajiem gadiem atspēkoja Ostroma un citi kopīgo resursu pētniecības autori. Tāpēc nav

---

¹²² 83% piekrīt, ka “*valdībai būtu jāpieņem likumi, lai liktu uzņēmumiem aizsargāt vidi, pat ja tas ir pretrunā ar uzņēmumu tiesībām pašiem pieņemt lēmumus*”, bet tikai 17%, ka “*valdībai būtu jāļauj uzņēmumiem pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi*”.

runa tikai par atskaitīšanos “likuma priekšā”, kas ir šķietami racionālam indivīdam varētu būt galvenais mērs un vadlīnijas, kam sekot. Savstarpēja sadarbība, spējot redzēt un realizēt kopīgu labumu pārskatāmai kopienai pēc pašizmantojamības, pašpietiekamības un citiem iekšējiem kopīgā labuma kritērijiem, varētu būt arī līdzeklis ilgtspējīgas mežu politikas veidošanai un realizēšanai. Ilgtspējīga mežu politikas veidošana un realizēšana būtu realizēta, atrisinot dilemmu starp politikas liberalizāciju un ekonomiski – ekoloģisko konsensusu.

Galvenā dilemma ir starp politikas liberalizāciju un ekonomiski – ekoloģiskā konsensusu panākšana. Pētījuma rezultāti rāda, ka konteksta stāstā galvenais izaicinājums ir līdzsvarot liberālu politiku ar spēju panākt ekonomiski – ekoloģisko konsensusu, kas, savukārt, tādā vai citā veidā var ietekmēt pamatstātu, proti, to, kā norisinās kopīga mežu apsaimniekošana. Liberāla mežu politika kā izejas punkts ir samērā riskanta, jo pieprasa nerēķinieku efektīvu pārraudzību un kontroli (vai preventīvi panākot vienošanos par socio-dabas atbildību) gan ekonomiski-sociālās pārvaldības ziņā, gan ekonomiski-ekoloģiskās pārvaldības ziņā. Hipotētisks rezultāts ideāli liberalizētā politikā katrs dara kā vēlas, nerēķinās ar citām pieejām un scenārijiem, netiek “apgrūtināti” ar ekoloģiskās ietekmes vispusīgu izvērtēšanu utt.

Gan šeit, gan iepriekš (mežu apsaimniekošanas organizācijām) noder atziņas par Zviedrijas meža īpašnieku asociāciju vēsturi, kur norādīti organizāciju galvenie mērķi un faktiskā darbība (Lonnstedt, 2013), kas apstiprina šī pētījuma empīrisko materiālu. Kopsavelkot abu valstu pieredzi, tā ir, pirmkārt, optimālu (izdevīgu biedriem) mežu apsaimniekošanas pakalpojumu nodrošināšana, otrkārt, interešu lobēšana politikas veidotājiem (Lonnstedt, 2013). Taču saskaņā ar vides ētikas deontoloģijas ka pieeju (Curry, 2011), tā ir runa ne tikai par tiesībām, lobējot mežsaimnieciskās produktivitātes intereses, bet arī par pienākumiem pret mežiem kā ekosistēmu sastāvdaļu. Šajā ziņā vides aizsardzības organizācijas ir tās, kas Latvijā liecina arī par citu aģentu (ne-cilvēku, piemēram, putni, mežu augsnes utt.) rīcību un pārstāvniecību mežu ekosistēmās. Latvijas dabas fonds un tā pārstāvji ne tikai darbojas kā meža nozares profesionāļi (runājot par praktiskiem dabas aizsardzības pasākumiem, pārvaldot kādu noteikumu īstenošanu īpaši aizsargājamās dabas teritorijās), gan arī kā meža politikas veidošanā (kā darba konteksta stāsts) tādos politiski un sociāli jutīgos jautājumos kā Zemkopības ministrijas virzītajiem grozījumiem par piejūras mežiem un ciršanas caurmēru samazināšanu.

Zinātnes un politikas saistība izpaužas arī dažādu jaunu jēdzienu teorētiskā un praktiskā pielietojumā. Piemēram, bioekonomika, kas ekoloģiskās modernizācijas garā drīzāk saista, nekā rada domstarpības mežsaimniecības sektorā iesaistītajiem (Hodge, Brukas & Giurca, 2017).

Iesaistītās puses ir ar dažādām, bet līdzvērtīgām interesēm, tāpēc politikas veidotājiem jāpatur prātā arī pārvaldības un horizontālu attiecību pastāvēšanu. Politikas veidotāji var veidot stimulus un priekšrocības, rosinot kolektīvas rīcību. Bez stimuliem kolektīvās apsaimniekošanas potenciāls izpaužas individualizētajā “katrs pats par sevi” diskursā un “pelēkās ekonomikas” pastāvēšanā. Proti, optimālāk būtu nevis sodīt un kontrolēt “pelēko ekonomiku”, bet no otras puses – atbalstīt vēlamu rīcību. Tātad stimulu politika¹²³, nevis soda vai kontroles politika. Būtiska ir arī meža politikas stabilizēšana, lai varētu domāt par ilgtspējīgu meža apsaimniekošanu. Arī Zviedrijas meža politikā, kur tiek pozicionēta ilgtspējīga apsaimniekošana, “no visa nedaudz” ceļu ietekmē ekoloģiskās modernizācijas idejas un optimistisks skatījums, ka pastāvošos resursus var palielināt. Autoru secinājumi norāda, ka tas rezultātā par prioritāti virza ilgtspējas ekonomisko dimensiju, nevis ilgtspēju kā tādu (Lindahl et al., 2015).

Turpinot par mežu ilgtspējīgu apsaimniekošanu kā vadlīnijas politikas veidotājiem, rodas jautājums, kādā veidā salāgot pretrunīgus procesus tā, lai risinājums tos līdzsvarotu. Runa ir par, no vienas puses, meža īpašuma tiesību regulēšanas nepieciešamību, ņemot vērā mežu lielo ekonomisko nozīmīgumu (Blomberg & Nilsson, 1997, p. 403), bet, no otras puses, meža politikas *de facto* liberalizāciju, kur tiesību regulēšana nav tik strikta. Zviedrijā piemērā par kopīgajajiem mežiem minēts, ka tajos raža jāiegūst ilgtspējīgi un ne pie kādiem nosacījumiem nevar tikt dalīti. LELB Latvijas piemērā var būt kā labs piemērs kopīgi apsaimniekotiem mežiem. Jautājums galu galā ir par mežu kā ekosistēmu apsaimniekošanas sarežģītību, kurā politiskā ziņā atsaucoties uz Šarahandra Lele (*Sharachchandra Lélé*) būtu jāvirzās “lokālāku, demokrātisku un līdzsvarotu mežu pārvaldību” (Lélé, 2007). Lokālāku, demokrātisku un līdzsvarotu mežu pārvaldību var īstenot, ja mežu politikas veidošanā pārstāv ne tikai lielāko, ietekmīgo mežu nozares industrijas pārstāvjus, bet arī vidējos un mazos privātos mežu īpašniekus.

Bieži vien arī kādu politiku “bīda” biznesa intereses <..>, ar konkrētām iniciatīvām caur Zemkopības ministriju ar ļoti lielu jaudu tiek izsists cauri un tie ir nosaukti galvenie spēlētāji. Protams, tur ir vesela virkne citu meža īpašnieku biedrībā, bet galvenais partneris Latvijas valsts meži, un, protams, lielie ražotāji spēj veidot lielu lomu. <..> Pieprasa resursus, un viņiem ir nepieciešams noteikts koksnes apjoms, pie kā viņi ir tā pieraduši, varbūt arī pēckrīzes laikā notikušā ciršanas apjoma palielinājuma dēļ. (e112).

---

¹²³ Piedāvāju jēdzienu „incentives policy”, kas parādās dažos rakstos par citu valstu pieredzi (Serbijas pieredze - Radosavljevic, Nonic, Rankovic, & Nedeljković, 2015).

Bo Rotšteina doma raksturo nesadarbošanās risku dominēšanu pār sadarbības ieguvumiem situācijā, kur pastāv konflikts starp divām pusēm. Tā atrisināšanā “abām pusēm jāapzinās, ka tām ir vairāk, ko zaudēt, virzoties atklāta konflikta virzienā, nekā sadarbojoties”. Bet, kā turpina Rotšteins, arī konfliktējošo pušu sadarbība nenozīmē taisnīguma, kura dēļ veidojās konflikts, atrisināšanu. (Rothstein, 2005, 173-174). Lai mazinātu konflikta radītās negatīvās ietekmes, runa ir par dažādiem sadarbības veidiem, kuru ietvaros tiek ņemtas vērā līdzsvarotas intereses un demokrātiski principi šo interešu taisnīgai pārstāvībai.

Mūsdienu kapitālisma demokrātiskajos apstākļos, saskaņā ar Pītera Bārnsa (*Peter Barnes*) skatījumu valsts ir “daudzu vērtīgu balvu izkaisītājs” (Barnes, 2006, loc. 648) un tas darbojas tādā veidā, ka politisko varu ieguvušie iegūst vērtīgākās balvas un tas ietver arī īpašumtiesības, draudzīgus regulatorus, subsīdijas, nodokļu atvieglojumus un par brīvu vai lētu kopresursu izmantošanu. Vēl būtiski pieminēt Bārnsa atziņu par to, ka brīvā tirgus aizstāvji uzstāj, ka kapitālisms ir priekšnosacījums demokrātijai, viņi nepasaka, ka kapitālisms arī maina demokrātijas principu ievērošanu. Lielie uzņēmumi apvieno kopresursus un samazina kopīgo labklājību, jo orientējas uz peļņu kā galveno vadmotīvu savā darbībā. Pītera Bārnsa idejas ¹²⁴ par aizgādības funkciju pārdali ir ziņa politikas veidotājiem, ka daudzveidīgās sociāli ekonomiskās prakses tiek ne tikai sociāli leģitimizētas (sabiedrībā, detalizēti skatīt nākamajā 12.1.3.nodaļā), bet tiek arī politiski leģitimizētas. Tāpēc mūsdienu kapitālismā varētu piemērot aizgādības funkciju ne tikai lokālā mērogā kopīgo resursu pārvaldībā, bet arī plašākā mērogā, kas varētu būt pietiekami atbilstoša situācijas Latvijas mežu apsaimniekošanā. Atšķirībā no privātā vai valsts īpašuma, kur īpašniekam ir tiesības brīvi rīkoties ar īpašumu, aizgādnieku rīcību nosaka gadsimtiem seni aizgādības principi, starp kuriem ir arī nedalāma lojalitāte labuma guvējiem, saņēmējiem (*beneficiaries*). Pie tam lojalitāti labuma guvējiem nodrošina pilnvarotās personas (*trustees*), kuri darbojas līdzīgi kā tiesneši, tātad kā neatkarīgas personas, un to darbību nosaka gan likumi, gan /uzticības pienākumi labuma guvējiem (Barnes, 2006, loc. 648, loc. 1254).

Tomēr pirms tam runa varētu būt par sabiedrības gatavību pieņemt **tikai valsts** kontrolētu un monitorētu dabas resursu apsaimniekošanu vai **gan valsts, gan privātas, pašu resursu lietotāju** uzraudzītu dabas resursu apsaimniekošanu.

Latvijas iedzīvotāju aptaujas valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) dati

---

¹²⁴ Pīters Bārns (*Peter Barnes*) raksta par aizgādības funkciju mūsdienu kapitālismā, norādot, ka pierādījumi liecina, ka ne valdība, ne privātie uzņēmumi aizgādības darbu pietiekami nevar veikt. Autors norāda, ka ir laiks deleģēt aizgādības funkcijas trastiem. Trastos viņš saredz kopīgu pārvaldību kopīgiem resursiem neatkarīgi no to veida (Barnes, 2006, p. 153). Aizgādības deleģēšana trastos var būt labs līdzeklis, lai aizsargātu mūsu kopīgo (*shared*) mantojumu.

liecina, ka neatkarīgi no mežiem īpašumā 38% Latvijas iedzīvotāju uzskata, ka dabas resursu apsaimniekošana būtu jābūt tikai valsts pārvaldītai un organizētai (atbilde: “noteikumu un likumu ievērošanu jāuzrauga un jākontrolē tikai atbildīgajām valsts institūcijām un to pārstāvji”), bet gan valsts, gan privāti, gan sabiedriski pārvaldītai un organizētai dabas resursu apsaimniekošanai piekrīt 62% Latvijas iedzīvotāju (atbilde: “noteikumu un likumu ievērošanu uzrauga un kontrolē arī šo noteikumu ievērotāji (piemēram, mežsaimnieki, makšķernieki)”).

Vai sociāli demogrāfiskās pazīmes visu iedzīvotāju vidū korelē ar kopīgas apsaimniekošanas piekrišanu? Zemgale (81%) un Pierīga (65%) pret kopējiem 62%, Vidzeme 54%. Ģimenes ienākumi – bagātākās mājsaimniecības biežāk par, vidējais slānis – retāk par.

Meža īpašnieku vidū izlases apjoms tik neliels (n=105), ka lai arī sociāli demogrāfiskajās grupās varētu būt vairāk vai mazāk atšķirības, tomēr izlases apjoma dēļ tās nav statistiski nozīmīgas. Rezultātu interpretācijas intervāls pārāk liels.

Viedokļu dalīšanās (38%-62%) norāda uz potenciālu gan sabiedrības, gan meža īpašnieku akceptētas aizgādniecības funkciju veicēju institūcijām, jo runa nav tikai par valsts pārvaldītu vai pašu lietotāju uzraudzītu apsaimniekošanu, runa ir par to, kā līdzsvarot lietotāju daudzveidīgās nepieciešamības.

Teorētiskā līmenī tas ir saistīts ar augšupvērstu ikdienas praksi noteiktu virzību uz kopīgo labumu vai tieši pretēji – vadības vai līderu noteiktās „ētiskas atbildības” ietvaros (Offe, 2012, p. 668) piedāvātu vīziju un tās realizēšanu par to, kas ir un kā sasniedzams kopīgais labums.

12.1.3. Diskusijai par daudzveidīgu sociāli ekonomisko praksi leģitimizēšanu

Daudzveidīgu sociāli ekonomisko praksi pieņemamību sabiedriskai diskusijai piedāvāšu vairāku **īemeslu** dēļ. Pirmkārt, lokāla to mēroga (t.i. nemērogotas, pretēji *scaled-up*) mežsaimniecības aktivitātes, no vienas puses, ir līdzīgas mērogā (lokāls), līdzīgas līmenī, kurā tās notiek (augšupvērstas, *bottom-up*), līdzīgas ar radīto labumu pašiem aģentiem, bet no otras puses notiek dažādos veidos – piesaistītas teritoriāli, reģionāli, saistītas ar noteiktām koku sugām, saistītas ar piederību noteiktai institūcijai (baznīca) utt. Otrkārt, šādas daudzveidīgās prakses veiksmīgāk realizējamās sadarbojoties. Treškārt, minētajās situācijās “ārēji” sociāli ekonomiskie notikumi vairāk vai mazāk var mainīt privāto meža īpašnieku kopīgi veidoto un radīto kopīgo labumu, esot vienā “apritē” un “konkurencē” ar starptautiskiem un vietējiem mežizstrādes uzņēmumiem, kuri darbojas “tirgus ekonomikas” diktētu nosacījumu loģikas veidā. It sevišķi ņemot vērā “kopīgā labuma” (*common good*) negatīvo (nevis “slikts” nozīmē, bet absences nozīmē) jēdzienu, kur sociāli akceptējamu rīcību un normas nosaka morāle - kā nav labi darīt? (tā var secināt no Offe, 2012). Pie tam

jautājums par to, kā nevajadzētu, ir arī aģentu tīkla teorijas garā. ATT kā pieeja pasaka par konceptuāliem un metodoloģiskiem veidiem, ar kuriem mēs nevarēsim atbilstoši stāstīt par realitāti.

Daudzveidīgo sociāli ekonomisko prakšu leģitimizēšana **izpaužas** vairākos veidos:

- a) lauku attīstības problemātikas laukā;
- b) kopīgā labuma jēdzienā un tā pielietojamībā sabiedrībā.

Lauku ģeogrāfs Džons Makdonahs (*John McDonagh*) rakstā par lauku ģeogrāfiju un mainīgajām gaidām un pretrunām norāda uz lauku vietu / apgabalu iespaidošānu, ja runājam ģeogrāfiskos jēdzienos (McDonagh, 2012). Iespaidošana izpaužas tā, ka lauku apgabali arvien izteiktāk tiek uztverti (kapitālisma) iespēju izteiksmē, kā attīstības dzinēji pasaules ekonomiskajā neskaidrībā, kā arī izaicināta viņu loma drošu pārtikas ķēžu nodrošināšanā; apgabali tiek cildināti un arī kritizēti klimata izmaiņu un noplicināšanas ziņā. Makdonahs sekojoši norāda, ka šo diskusiju daudzveidīgie līmeņi un intensitāte, un diskusiju par laukiem pieaugošā rezonanse sabiedrībā rada starpdisciplināras pētniecības lauku (McDonagh, 2012), analizējot lauku dzīvesvides un lauku ilgtspējas aspektus.

Mežu kopīga apsaimniekošana kā savstarpējos noteikumos, nosacījumos, uzticībā balstītas augšupvērstas (*bottom-up*) lauku attīstības aktivitātes, kuras ir daudzveidīgas un kuru līdzās pastāvēšana uzskatāma par ieguvumu visiem. Arī Klauss Ofe (Klauss Offe), norāda uz dažādu aģentu praktizētu mikropolitiku, ko var raksturot ar tādām normām kā individuālā atbildība, pašpalīdzība un jaunā subsidiaritāte, kā arī kopienas gars un tas notiek ikdienas līmeņa pilsoņu praksēs, nevis vadības vai līderu noteiktās ētiskas atbildības ietvaros, kā piedāvātu Makss Vēbers (Max Weber) (Offe, 2012, p. 668). Kittedžs norāda, ka sadarbības formas un rezultējošās aktivitātes ir dažādas, sākot no zema līmeņa iesaistīšanās informācijas, izglītošanās mērķiem, līdz vairāk strukturētai līdzdalībai finanšu un mārketinga mērķiem. Līdzīgi arī kooperēšanās izcelsme atšķiras dažādās valstīs, tomēr ir arī kopīgi elementi (piemēram, pārvaldības loma, reakcija uz stimuliem vai draudiem) (Kittedže, 2005).

Kopīgā labuma jēdziena un tā pielietojamībā būtiski norādīt, ka tas ir labs paplašinājums sabiedriskajam labumam, kas šādu iemeslu dēļ nevar optimāli tikt sasniegts. Amerikāņu sociālo zinātņu zinātnieks Martins Martijs (*Martin Marty*) grāmatā par sabiedrisko labumu individuāli – kolektīvās dihotomijas kontekstā, uzsver, ka “sabiedriskais labums vislabāk darbojas, kad pilsoņi var brīvi izvēlēties stāstus, kurus tie stāsta un dzird, simbolus, uz kuriem tie reaģē un prakses, kuras veikt. Tomēr “ietekmīgajiem dažiem” (lasi, ar varu apveltītajiem) vienmēr ir kārdinājums piespiest daudzas grupas vienotā veidnē, kad vien pierunāšana / pārliecināšana nedarbojas” (Marty, 1997, p. 62). Martijs aktualizē ideju, ka prakšu kontekstā jēdzieni kopienas un valsts ir grūti savietojami. Viņš uzsver, ka “jāapzinās,

ka patiesa kopiena ir pārāk intīma, pārāk “burzmaina”, pārāk bagātīga un pārāk prasīga, lai tiktu realizēta tādā veidā kā publiskā, plašā, retā un nediferenciētā kā brīva un kompleksa republika. Līdzīgi arī K.Ofes pienesums kopīgā labuma analizē iezīmē dažādās kopīgā labuma izpratnes, norādot, ka kopīgā labuma morālās īpašības vai kopīgais labums pats par sevi kā vērtība (tā saucamā intrinsic value) atšķiras no liberālismā pieņemtā kopīgā labuma, kas ir individuālu racionālu rīcību kopsumma (Offe, 2012, p. 666).

Daudzveidīgas sociāli ekonomiskās prakses ir saistītas ar mērogošanas problēmu, jo neoliberālajā ekonomikā, kas raksturo dominējošo kapitālisma funkcionēšanas sistēmu, veiksmīga uzņēmējdarbība kapitālismā nozīmē pastāvīgu mēroga paplašināšanu. Tomēr teorētiski un praktiski ir leģitīmi pastāvēt arī dažādām apsaimniekošanas formām, kas nepretendē uz kapitālisma diktētu mēroga paplašināšanu. Mērogošanas problēma uzskatāmi izpaužas peļņas diktētā uzņēmējdarbībā. Transportēšana, urbanizācija un starptautiskā tirdzniecība nodrošina tirgum nepieciešamo mērogu (kā mēroga problemātiku raksturo Daly & Cobb, 1994). Tirgum nepieciešamais mērogs, savukārt, nav atbilstošs kopīgajam labumam. Liela mēroga tirgus ekonomikā darbojošies aģenti (mežizstrādes, koksnes tirdzniecības un pārstrādes uzņēmumi) nepietiekami rēķinās ar citu aģentu vajadzībām, kuru saistība ar mežiem ikdienā ir turpinoša. Citi aģenti šajā gadījumā ir gan privāto mežu īpašnieki, kuri saimnieko no paaudzes paaudzē nodotajos meža īpašumos, gan lauksaimnieki, zemnieki, kuru īpašumā ir mežu nogabali, vietējie iedzīvotāji, kuri izmanto mežus rekreācijai, meža nekoksnes produktu (ogošana, sēņošana) ieguvei, mežu ainaviskās vērtības, galu galā citas dzīvās un nedzīvās būtnes, kuru dzīves vide ir mežs un kuri nodrošina mežu ekosistēmu pakalpojumus, bez kuriem mežu funkcionēšana ir sarežģīta. Savukārt manis nodaļas sākumā minētie “ārējie” sociāli ekonomiskie notikumi izpaužas mērogā, kurā notiek izaugsme, straujāk radot izmaksas, nekā radot ieguvumus. Jaunā “neekonomiskā izaugsme” drīzāk noved nabadzībā, nevis bagātina (Daly & Cobb, 1994, p. 2). Ekonomiskās darbības plašāks mērogs, ieskaitot tajā pastāvošo specializēšanos, rada lielākus sistēmātisku satricinājumu draudus savstarpējās saistības un atkarības dēļ (turpat, p. 12). Tomēr arī lokāla mēroga aktivitātes var palikt globālo savstarpējo saistību “slazdā”. Tātad lokāla mēroga (t.i. nemērogotas, pretēji scaled-up) mežsaimniecības aktivitātes, kuras tiek realizētas, sadarbojoties, praktiski nozīmē:

- a) dalīšanos ar mežu apsaimniekošanai nepieciešamo tehniku, instrumentiem;
- b) dalīšanos ar zināšanām, pieredzi;
- c) dalīšanos ar pieejamiem speciālistiem.

Minētās aktivitātes nav kapitālietilpīgas, nepieprasa specializētas ražošanas vienības, intensīvu, industriālu saimniekošanu, kā arī hierarhisku pārvaldību.¹²⁵ Šo iemeslu dēļ nav runa par pieaugošā preču un pakalpojumu apjoma labāku ražošanu un nepieciešamību vienlīdzīgākai šādas industriālās ražošanas labumu sadalei. Citiem vārdiem sakot, nav runa par nepieciešamību **industrializēt**, jo līdz tam netiek nonākts. Mežu apsaimniekošana, kopīgi sadarbojoties privātajiem mežu īpašniekiem nodrošina pārraugāmu, uzskatāmu labumu īpašniekiem, vietējām kopienām, kā arī mežu ne-cilvēku aģentiem – dzīvām būtnēm, organismiem, videi (dzīvnieki, putni, ogas, sēnes, augsne utt.).

Iepriekš raksturoto lokāla mēroga mežsaimniecības aktivitāšu praktiskās izpausmes saista lauku realitāti (vieta) un **kopīgo labumu (mērķis)** ar to līdzekļiem, instrumentiem, kā potenciāli vislabāk varētu sasniegt mērķi. **Līdzekļi ir kopīga apsaimniekošana** dažādās meža apsaimniekošanas situācijās. Kopīgā apsaimniekošanā dažādās meža apsaimniekošanas situācijās nozīmē gan kopīgus resursus, gan kopīgu rīcību resursu pārvaldībā, lai sasniegtu kopīgo labumu (*common good* kā to raksturo, piemēram, Bollier, 2014). Kopīga rīcība ne obligāti nozīmē kādu rezultatīvu mērķi vai mērķi, pēc kura tiek ties. Kopīga rīcība drīzāk ir process un darbības veids, kas ir savstarpēji labvēlīgs sociālajām grupām iekšēji, gan ārēji sadarbībā ar citām sociālajām grupām. Savstarpēji labvēlīgs tādēļ, ka nevienlīdzību radošs savtīgums un konkurence tirgus attiecību diktētā ietvarā tiek papildināts ar vienlīdzīgāku sabiedrību radošu savstarpēju kompromisu, lēmumu pieņemšanas iespēju, tiesību un pienākumu, atbildību iekļaujošām attiecībām. Līdzīgi tas attiecas arī uz darbībām un rīcībām ar dažādiem “privātumiem” (privātais īpašums, privātā piederība utt.)¹²⁶.

Kopīga apsaimniekošana saskaņā ar teorētiskajām pieejām nozīmē ne tikai kopīpašuma pārvaldīšanu (kopīgo resursu pētniecības fokuss), bet privātā īpašuma saistīšanu (t.i. anti-kopīgumu saistīšana). Kopīgai apsaimniekošanai ir nozīme dažādos meža apsaimniekošanas posmos vai situācijās, arī tādās, kurās notikusi nepārdomāta, dažādos aspektos neadekvāta, izšķērdīga izmantošana (piemēram, meži tikuši degradēti, Ostrom, 2005, p. 65), ir iespējami kolektīvi risinājumi, kurus dažādās formās sadarbojoties var realizēt paši mežu īpašnieki¹²⁷. Citiem vārdiem sakot, runa ir par dažādām pašpārvaldes formām situācijas,

---

¹²⁵ Pārfrāzējot Hermana Dālija (*Herman Daly*) un Džona Kobsa (*John B. Cobb*) idejas par līdzīgu konfliktu kapitālismā un sociālismā, kur abos režīmos pēc autoru domām priekšroka dota industriālismam, kur tā ietvaros ir konflikts starp optimālāku preču un pakalpojumu ražošanu un vienlīdzīgu industriālās ražošanas radītās virsvērtības sadali (Daly & Cobb, 1994, p. 13). Pie tam probolēma ir atjaunojamo resursu ekspluatācijā.

¹²⁶ Par īpašumtiesību evolūciju skatīt Kelly, 2012; par privātīpašuma uzskatīšanu kā pašsaprotamu skatīt Kelly, 2003.

¹²⁷ Piemēram, Nepālā cilvēki organizēja savu meža asociāciju un veidoja apakškomisijas, lai iesaistītu pēc iespējas vairāk biedru tiešās diskusijās un lēmumu pieņemšanā. Cilvēki (kopiena) ieteica dažādas inovatīvas stratēģijas, lai uzlabotu mežu stāvokli un vienlaicīgi saglabājot salīdzinoši zemas izmaksas kopienai (Varughese, 2000).

kad ir konflikts par resursu izmantošanu (Boettke, 2010). Pie tam runa ir par daudzveidīgām vietējo sabiedrisko ekonomiku organizēšanu.

Tādā ziņā, lai kopīgais labums sekmīgi realizētos, ir būtiski tādi atslēgvārdi kā “pilsoniskās līdzdalības avoti”, “sociālā kohēzija”, “aktīva pilsoniskā pozīcija” (Offe, 2012, p. 667), kur mežu apsaimniekošanā iesaistījušies aģenti ir ne tikai mežu īpašnieku lomā, bet arī vietējo teritoriju iedzīvotāju, lauksaimnieku u.c. lomās.

Makaulijs ar kolēģiem atsaucas uz “elastīgās specializēšanās” (Piore & Sabel, 1984) jēdzienu, kā sekas tam minot “organizācijas amatniecības formu parādīšanos no jauna reģionālajās ekonomikās, kas veidojas ap nelielu decentralizētu uzņēmumu tīkliem, kas darbojas sāncensības un konkurences līdzsvarā, lai nodrošinātu inovatīvu vidi, ieskaitot augstus līdzdalībnieku iesaistes līmeņus un pilnvērtīgu iespēju nodrošināšanu darbaspēkam” (McAuley et al., 2007, 218). Tāpat pazīmes sīkražošana (*small-scale production*), ko veicina IT&T attīstība; mazo uzņēmumu cieši tīkli; strādnieku interešu pārstāvniecība lokālā līmenī; pašvaldības, kas nodrošina kopējos labumu un pakalpojumus.

12.2. Pētījuma pielietojamība – ieguvums zinātnei

Pētījuma ieguvumi zinātnei, galvenokārt, ir šādi.

Pirmkārt, tā ir kopīgo resursu pētniecības pieejas izmantošana situācijā, kurā kopīgi tiek apsaimniekoti nevis kopienu īpašumā esoši meži, kā ierasts pieejā, bet privātīpašumā esoši meži.

Otrkārt, tas ir deskriptīvs ieguldījums par daudzveidīgām organizatoriskām un praktiskām sadarbības formām meža apsaimniekošanas jomā.

Treškārt, tas ir starpdisciplinārs izaicinājums un piedāvājums realizēt socioloģijas metodoloģiju, teorijas un pieejas plašākā vides zinātņu vai zinātņu, kuras pēta vides daudzveidīgās norises, laukā.

Promocijas darba gadījumu izpēte pati par sevi ir pienesums un ieguldījums sociālajās zinātnēs, papildinot daudzveidīgo gadījumu izpēti globāli ar Latvijas gadījumu, jo aģentu tīkla teorijas autori B.Latūrs norāda, ka “organizācijas nav jāiekļauj ‘plašākā sociālā ietvarā’, jo tās pašas veido ļoti praktiskas nozīmes par to, ko nozīmē būt iekļautiem plašākās lietās” (Latour, 2005, p. 7).

Promocijas darbs ir arī inovatīva pieeja sociālajās zinātnēs, saistot socioloģiskās pieejas (aģentu mijiedarbības, sadarbība utt.) ar kopīgo resursu politekonomikas pieeju – kopīgo resursu pētniecības atziņas no kopienu piederošiem dabas resursiem attiecinot uz privāti piederošiem dabas resursiem, kuri tiek mēģināti apsaimniekot, kopīgi sadarbojoties, kooperējoties, vienojoties par vajadzībām.

Viens no pētījuma mērķiem ir starpdisciplināra pielietojamība, ņemot vērā dažādu nozaru zinātnieku teorētisko un metodoloģiski empīrisko nostādņu specifiku. Tādā ziņā sociologi darbojas kā sociālo attiecību pētnieki un to sabiedriskie aizstāvji, vides zinātnieki kā dabas sistēmu pētnieki, ekologi un dzīvības zinātņu pārstāvji kā ekosistēmu pētnieki, tiesību zinātnieki kā formālo un neformālo normu advokāti. Svarīgi ir saprast arī starpdisciplināru kritiku, lai spētu “savas” disciplīnas ietvaros paraudzīties uz problemātiku no dažādiem skatupunktiem gan pieņemot, gan apstrīdot kritiku.

Arī sociologi tiek rosināti pārvērtēt savas nozares darbību un pētīt “jauno sociālo”, kas, atsaucoties uz aģentu tīkla teoriju, nav atsevišķa joma, noteikta darbības sfēra vai nozare, bet “tikai kā īpašu jaunu saistību un jaunu montāžu kustība” (Latour, 2005, p. 7). Runa ir ne tikai par starpdisciplināritāti ar kopīgu ietvaru starp disciplīnām, katram kaut ko pievienojot, bet arī par transdisciplināritāti, kas nozīmē “nozaru izziņu savstarpēju interpretāciju” (Gibbons et al. 1994, p. 39 kā citēts Strathern, 2004, p. 70). Runa tāpēc ir ne tikai par jauniem nozaru teorētiskiem modeļiem, bet arī jaunām institucionālām formām.

Jauni teorētiskie modeļi ir tā transdisciplināritātes priekšrocība, kura ļauj tuvināt socio-dabas teorētiskos modeļus, montējot promocijas darba konteksta stāstu par ekoloģiski – ekonomiskajiem izejas punktiem ar pamatstāstu, meža īpašnieku mijiedarbībās identificējot sadarbības vai sadarbību kavējošus aspektus. Savukārt jaunās institucionālās formas nozīmē sociālo zinātnieku dalību mežzinātnieku akadēmiskajā vidē un otrādi.

12.3. Meža apsaimniekošana nākotnē

Empīriskajā materiālā balstītā pamata stāstā un kontekstā stāstā būtiski norādīt uz **entuziasmā balstītas apsteidzošās plānošanas nepieciešamību**, kas ļautu optimāli tulkot gan saimnieciskās intereses mežu apsaimniekošanā, gan dabas daudzveidības un dabas aizsardzības intereses mežu ekosistēmu apsaimniekošanā.

Nokļūstu pie informācijas [par plānotajām izmaiņām likumdošanā] laicīgi, arī X.Y. līdzīgi. Mums arī ir ideja uzaicināt meiteni, kura ir mellenes pētījusi – atkarībā no koku ciršanas, kā iet mellenēm. Koku cērtam, bet kā mellenes jūtas, tas arī ir pētīts. Bet tā visa aktivitāte ir balstīta uz tādu interesi, fanātismu. Nav nekāda .. labākajā gadījumā tas ir pa nullēm (e114).

Līdzšinējie pētījumi par meža apsaimniekošanas ekonomiskajiem modeļiem (Brukas & Weber, 2009) un pētījuma empīriskais materiāls liecina, ka ieinteresētās puses mežsaimniecības sektorā ekonomiskajai efektivitātei piešķir lielāku uzmanību, nekā ilgtspējīgai apsaimniekošanai. Šāds ideoloģiskais modelis atspoguļojas Latvijas situācijā privātā meža īpašnieku sektorā un ir saistīts ar reformām ne tikai valsts meža sektorā, bet arī privāto meža īpašnieku sektorā. Meža īpašnieku kooperatīvi darbojas ekonomiski efektīvas

saimniecības virzienā un to attīstības nosacījumos un atbalstā iesakņota nepieciešamība pēc pastāvīgas saimnieciskās darbības veikšanu, nodrošinot noteiktus mežizstrādes apjomus¹²⁸. Tajā pašā laikā iepriekš raksturotais empīriskais materiāls liecina par problēmām šāda apgrozījuma sasniegšanā. Meža politikas un meža īpašnieku kooperatīvu vadības piedāvātajās ilgspējīgas mežu apsaimniecības shēmās uzsvars ir likts uz mežizstrādes nepieciešamību, meža atjaunošanas un tādu mežaudžu veidošanas principus, kuri būtu saimnieciski efektīvi realizējami ilgtermiņā. Ilgtermiņš nozīmē saimniecisku ilgstamību (ievadā formulēto “ekonomiskās ilgspējas” jēdzienu), jo runa ir par to, kā panākt saimnieciski efektīvu mežizstrādes un meža atjaunošanas procesu. Tomēr mežu ekosistēmās runa ir par ne tikai saimnieciskiem tapšanas gadījumiem (tostarp arī gadījumi par ciršanas vecuma/apkārtnēra samazināšanu), bet par ekosistēmām būtiskām diskusijām (9.2.3.nodaļa par upju krastu aizsargjoslām un ūdens kvalitāte).

Ilgspējīgu meža apsaimniecības problemātiku paspildina arī problēma ar nerēķināšanos par vienošanos, jo runa ir par tiem, kuri darbojas mežsaimniecībā, bet rēķinās tikai ar meža likumdošanā noteiktajām tiesībām un iespējām mežizstrādei, bet vairāk vai mazāk ignorējot citus mežsaimniecības posmus un kopumā ietekmi uz mežu ekosistēmām. Tāpēc mežu apsaimniecībā liberālās politikas kontekstā ir būtiski izveidot kontroles mehānismus, lai ierobežotu tos uzņēmējus, kuri mežus uztver tikai kā finanšu un resursu kapitāla plūsmas, ignorējot vides ietekmes faktorus, tostarp kā mežizstrāde ietekmēs vides sekas gan gaisa kvalitātes regulēšanā, gan dzīvnieku un augu populāciju attīstībā, gan augsnes erozijas un citu aspektu kontekstā, bet vēl jo vairāk – nākotnes ekosistēmu pakalpojumu kontekstā. Oficiālā statistika uzrāda faktiski acīmredzamus pārkāpumus¹²⁹ (Upenieks, 2014a; Upenieks, 2014b), bet runa var būt arī par netiešu nevēlamu ietekmi sarežģītajās mežu ekosistēmās. Tomēr mežu politikas veidošanā šajā gadījumā arī izveidotie un izveidojamie kontroles mehānismi var nestrādāt, ja aģenti nav, kā rakstījis K.Ofe “internalizējuši politiskās vērtības kā normatīvos resursus vai tiekušies tajā virzienā” (Offe, 2012, p. 667). Šajā gadījumā nekādas institucionālas procedūras var nestrādāt.

Minētie un citi vides aspekti var neparedzēti ietekmēt ekonomiski izolēti plānoto saimniecisko darbību, pieņemot, ka saimnieciskajā darbībā noteikti procesi tiek ideāltipizēti, atsaistot tos no vides saistības un ietekmes cēloņu un seku sakarībām. Ekonomiski izolētām plānotajām un realizētajām saimnieciskajām darbībām mežos salīdzinoši neparedzamā ietekme var parādīties dažādu “blakņu” veidā tikai pēc noteikta laika, kas nav atsevišķi gadi,

¹²⁸ Cita starpā sasniedzot noteiktu apgrozījumu varētu pretendēt arī uz ES atbalstu (skatīt, piemēram, Latvijas meža īpašnieku biedrība, 2015; Meža avīze, 2015).

¹²⁹ Tomēr gan sastādīto protokolu, gan radīto zaudējumu ziņā un spēkā stājušies lēmumi par administratīvā soda uzlikšanu, lietu skaits kopš 2013.gada līdz 2016.gadam jūtam samazinājies (LR CSP, 2018f).

bet pat gadu desmiti. Šajā kontekstā nākotnes meža apsaimniekošanu ietekmē arī šodienas priekšstati par to, kas būs nākotnē (skatīt piemēram, Lindahl, 2011). Tā ir runa par diskusijām par meža izmantošanu nākotnē un daudzveidīgiem veidiem, kādos tikt galā ar neskaidrībām, pretrunām un ignorēšanu. Tas ir sarežģīts jautājums, ņemot vērā procesu kompleksumu un neskaidrību izpausmēm, par ko runā riska sabiedrības teorijas autori.

Tomēr, lai ilgtspējīga mežu apsaimniekošana nepaliktu tikai entuziasmā balstīta, privāto meža īpašnieku sadarbībā ar meža nozares profesionāļiem vai dalībai koksnes tirdzniecībā vai kādos no mežu atjaunošanas vai kopšanas posmiem būtu jābūt kādiem atbalsta mehānismiem (pozitīvas vai negatīvas diskriminācijas veidā), lai kompensētu šķietamus riskus, kas saistīti ar netaisnīgām priekšrocībām, kas saistītas ar “tirgus diktētu” konkurences loģiku.

Secinājumi

Promocijas **darbā** ir izpētīts, kādā veidā tiek veicināta kopīga apsaimniekošana vai kādi ir to kavējošie faktori dažādos gadījumos – organizācijās un tīklos (nevalstiskās organizācijas – reģionāla un nacionāla līmeņa, meža īpašnieku kooperatīvi, baznīca, meža izglītošanas un atbalsta pakalpojumu organizācijas – MKPC, kooperatīvu tapšana un citi tapšanas gadījumi).

Privāto meža īpašnieku sadarbība ir zināšanu, pieredzes, rīku (tehnisko, sociālo) apmaiņa, tulkošana, pārnese un saistīšana, kura top jeb ir tapšanā, jaunos veidos kombinējot gan takas atkarības stratēģijas, gan rīkojoties līdz šim neapzinātā, nezināmā situācijā. Sadarbības izpausmes analizētas kopīgā mežu apsaimniekošanā (pamatstāsts), kura notiek reālā, biofizikālā vidē un ir ar to neatraujami saistīta (kontekststāsts). Citiem vārdiem sakot, pamatstāsts ir par kopīgas apsaimniekošanas pieredzēm un scenārijiem, bet konteksta stāsts – par kopīgas apsaimniekošanas pieredžu atkarību no mežiem kā kopīgiem resursiem. Visaptveroša sociālo un dabas procesu analīze līdz ar to uzskatāma par nozīmīgu pienesumu socioloģijas pētniecībā Latvijā. Kopīga apsaimniekošana nav tikai sociāla (proti, par to, kā cilvēku sistēmas pārvalda dabas sistēmas) vai tikai biofizikāla (ekoloģijas, vides zinātņu nozaru joma), bet mijiedarbības biofizikālā vidē (proti, tas, kā cilvēku un dabas sistēmas mijiedarbojas).

Privāto mežu kopīgas apsaimniekošanas empīrisku rezultātu analizē izmantotas ne tikai sociālo zinātņu teorētiskās pieejas, kuras **rīcības, aģentūras** līmenī saista **pašreizējās mežu apsaimniekošanas prakses** biofizikālās un sociālās vidēs, bet arī pieejas, kuras **raksturo minētās biofizikālās un sociālās vides**¹³⁰. Aģentūras pieejas ir **aģentu tīkla teorija** un **vides plūsmu socioloģija**, bet **vides** raksturo apsaimniekošanas vēsture, tās režīmi, kā arī normu tapšanas teorija, kur institucionalizētās normas papildina, veido un pārveido jaunas normas, par kurām liecina rīcība un aģentūra dažādos gadījumos (gadījumu izpēte) dažādos līmeņos. Savukārt, noteikumu veidošanas, ieviešanas un monitorēšanas procesu dažādos līmeņos optimāli skaidro dabas resursu **kopīgas apsaimniekošanas pieejas**. Tas ir veids, kā varam socioloģiski risināt uzdevumus kopīgu resursu kopīgas apsaimniekošanas skaidrojumā.

Par būtisku pienesumu socioloģijā un zinātnē uzskatāmi arī šādi aspekti:

1. Kopīgu resursu jēdziena pielietojums, no vienas puses, ārpus valsts / privātu resursu dihotomijas, bet, no otras puses, gadījumos, kurus iekšēji un ārēji nosaka civillikumos

---

¹³⁰ Runa ir par savstarpēji saistītiem un savstarpēji atkarīgiem tīkliem (Harper & Fletcher, 2011), proti, biofizikāliem un sociāliem (t.sk. politiskiem, ekonomiskiem) tīkliem, to izziņā virzoties uz starpdisciplīnu vides sociālo zinātņi (Marsden, 2018).

noteiktās privātā īpašuma tiesības. Citiem vārdiem sakot, meži kā vienlaikus privāts un kopīgs īpašums vai resurss.

2. Ieguldījums kopīgo resursu pētniecības pārnēsē uz dabas resursu un vides socioloģiju, piemērojot kopīgu resursu kopīgas apsaimniekošanas principus kopīgi pārvaldītu un apsaimniekotu privāto meža īpašumu situācijai.
3. Jaunu jēdzienu piedāvājums – vienošanās par vajadzībām un teorētisko jēdzienu latviskojumu piedāvājumi – kopīgumi jeb kopresursi, starpneši un starpnieki, nerēķinieki, anti-kopīgumu saistīšana.
4. Aģentu tīkla teorija kā empīriskā materiāla interpretācija, no sākuma atšķetinot dabas-sociālo dualitāti un radot jaunu montāžu, kuras jēga ir interpretācijas iegūšana ārpus dabas-sociālā iedalījuma. Aģentu tīkla teorijas gara un metodoloģiskās ievirzes pielietošana, caurvijot to vides plūsmu socioloģiskā izpētē kopīgu resursu kopīgas pārvaldības izziņā.
5. Ieguldījums socioloģijas kā publiskas un pielietojamas zinātnes popularizēšanā un realizēšanā.

Secinājumu tālākā daļa strukturēta divās daļās un to ietvaros tiks iekļauts darbā aizstājamo tēžu pamatojums. Vispirms raksturots, kuri no pētnieciskie pieņēmumiem ir pārvērtēti un kuri nenovērtēti. Tas ir labs sākums formulētajām atbildēm uz pētnieciskajiem jautājumiem, noslēdzot ar nākamajiem soļiem tēmas izpētē.

Pārvērtēti ir šādi pētnieciskie pieņēmumi:

Meža īpašnieku individuālās un kolektīvās intereses, vajadzības un motivācija tikai meža īpašnieku organizācijās ir sarežģīti pētāma, jo naratīvi ir neizvērsti, bet praksēs un rīcībās identificējama gan individuāla attieksme, gan re-aktīva un pasīva attieksme, paļaujoties uz kooperatīva menedžeru aktivitātēm.

Meža īpašumu tirgus sadrumstalotība un vidēji nelieli meža īpašumi nav būtiska problēma (skatīt darba 2. pētniecisko pieņēmumu), lielāka problēma ir tāda, ka dažāda mēroga meža īpašnieku atšķirīgas intereses, bet vēl jo vairāk nerēķinieku (tie, kas izmanto esošos noteikumus, neieguldot neko, bet saņemot ieguvumus) rīcība neveicina kopīgu apsaimniekošanas formu izaugsmi. Cita lieta, ka arī kooperatīvi nav panaceja ilgtspējīgai mežu apsaimniekošanai. Tomēr darba 3. pētnieciskais pieņēmums “Lietpratīga meža īpašnieku kooperatīvu pārvaldība, kas veikta ne vien formāli, bet arī neformāli mežsaimniecības darbībās Latvijā ir galvenais nosacījums veiksmīgai fragmentētai meža īpašumu darbības attīstībai” apstiprinās, jo identificējamās daudzveidīgās prakses kolektīvajā un operacionālajā līmenī. Meža īpašnieku kooperatīvu tiesiski normatīvais ietvars nosaka tikai to pastāvēšanas iespējamību, kamēr kolektīvajā un operacionālajā kooperatīvu darbības līmenī

norāda uz daudzveidīgām gan menedžeru un kooperatīvu vadības, gan arī meža īpašnieku iesaistīšanās un darbības praksēm.

Citi **nenovērtēti** vai apstiprināmi ir arī šādi aspekti:

Meža īpašuma apsaimniekošanas principu tulkošana. Kļūdu-mēģinājumu pieredzes sekas ir tas, ka aģenti ņem vērā dažādas perspektīvas un skatījumus kā uztvert mežus, kā uztvert īpašumus un kā uztvert to apsaimniekošanu.

Kooperatīva menedžeru loma. Lietpratīga meža īpašnieku kooperatīvu pārvaldība nozīmē menedžeru svarīgo lomu mežu kā kopīgu resursu apsaimniekošanas stjuartismā. Ar pēdējo saprotot ilgtspējīgas, daudzfunkcionālas uzraudzības un monitorēšanas izpausmes, sekojot ilgtspējīgas attīstības kursam, nevis to veidojot. Operacionālā līmenī tas nozīmē zināšanu tulkošanu – iespēju piedāvāšanas ziņā, bet ne to uzspiešanas ziņā, kā arī kooperatīvu attīstībā noteikto darbību praktisku veikšanu.

Ne tikai straujais privatizācijas process (vienlaicīga daudzu privātipašumu tiesību restitūcija) kopā ar institucionālām izmaiņām (1. pētnieciskais pieņēmums), bet arī individuālis dabas resursu apsaimniekošanā, kolektīvās pieredzes bezatbildība un uzticēšanās panākšanas lēnums ir kopīgas apsaimniekošanas riska faktori. Riska faktori parādās arī pētījumā konteksta stāstā. Tajā mežu ekosistēmu pārvaldības ziņā galvenais izaicinājums ir līdzsvarot liberālu politiku ar spēju panākt ekonomiski – ekoloģisko konsensus, kas, savukārt, tādā vai citā veidā var ietekmēt pamatstātu, proti, to, kā norisinās kopīga mežu apsaimniekošana. Latvijas liberālā mežu politikas veidošana un īstenošana tādejādi ir samērā riskanta, jo ekonomiski-sociālās pārvaldības ziņā pieprasa nerēķinīgu efektīvu pārraudzību un kontroli, bet ekonomiski-ekoloģiskās pārvaldības ziņā pieprasa mežu kā dzīvo būtņu dzīvestelpas, mežu kā rekreācijas vietas un mežu kā ainavu ņemšanu vērā.

Kopēju noteikumu izpratni apgrūtina ne tikai ilgtermiņa ietekme uz zināšanu par apsaimniekošanu tirgus apstākļos uzkrāšanu un pielietošanu, un zemie savstarpējās uzticēšanās rādītāji, bet arī pastāvīga zināšanu un pieredzes tulkošana tapšanas gadījumos. Kopēju noteikumu izpratne tādejādi nav rezultāts, bet pastāvīgs process, kas pieprasa pastāvīgu iesaisti un koncentrēšanos no visiem tajā iesaistītiem aģentiem. Aģentu iesaistīšanās un vēlme saistīties pati par sevi ir svarīgs priekšnosacījums, lai vispār varētu identificēt un runāt par kopēju noteikumu izpratni.

Darbā atbildēts uz sešiem izvirzītajiem **pētnieciskajiem jautājumiem**.

1. Kādi ir galvenie aģenti un to loma kopīgas apsaimniekošanas veicināšanā?

Kopīgas apsaimniekošanas veicināšanā galvenie aģenti ir centrālās personas meža īpašnieku organizācijās (biedrību, apvienību dibinātāji, veidotāji, vadītāji; menedžeri kooperatīvos; mežu fonds baznīcā u.c.), kā arī citas personas, kuras darbojas ne tikai meža

īpašnieku organizācijās, bet un/vai arī meža apsaimniekošanas izglītošanas organizācijās, aktivitātēs, valsts pārvaldes institūcijās (politikas īstenošana, administrēšana, kontrole). Šos aģentus plašā nozīmē var saukt par **daudzlomu aģentiem** (ieņem gan meža īpašnieku, gan politikas veidotāju vai ieviesēju lomu, izglītotāju, pieredzes apmaiņas u.c. iespējamās lomas). Daudzlomu aģentu paustais un empīriskajā materiālā fiksētais saskaņā ar aģentu tīkla teoriju raksturo cilvēku, artefaktu, dabas atribūtu mijiedarbībās ieraugāmo, identificējamo, analizējamo ne-cilvēku aģentu “vēlmi saistīties”, kur aģentu savstarpējās attiecībās pamazām atrasta saistību nozīme.

Daudzlomu aģentiem ir vairākas lomas, kuras izpaužas šādā veidā:

- a. Galveno aģentu loma ir zināšanu tulkošana un pārnese. Pie tam būtiski, ka daudzlomu aģenti nepozicionē “pareizību”, tie ar saviem naratīviem un rīcību pierāda, ka viņu loma ir stjuartu, starpnešu loma, plaši un daudzpusīgi liecinot par tādiem vai citiem risinājumiem, pie tam izvērtējot apsaimniekošanas lēmumus ciešā mijiedarbībā ar meža īpašniekiem. “Dabā” situācijas ir topošas, katrā jaunā situācijā nepieciešams izvērtēt līdzšinējo pieredzi un zināšanas, piemērojot un risinot situācijas “uz vietas”.
- b. Dalīšanās ekonomikas idejas realizētāji un neaplicinājamies labā piemēra paudēji.
- c. Izglītošanas aktivitātes (piemēram, semināri, demo teritorijas u.tml.) ir viena lieta, cita lieta ir praktisks darbs meža īpašumā (piemēram, inventarizācija, uzmērīšana).
- d. Uzticami meža nozares profesionāļi, kuru intereses nav tikai šaura peļņa, bet daudzveidīga interese un atbalsts par privāto meža īpašnieku vajadzībām. Tas ierāmē saiknes funkcionālā nepiepildījumā, jo mežu apsaimniekošana ir daudz plašāks un niansētāks, pastāvīgu nepieciešamību un iespēju lauks.

Organizāciju vadītāju, tostarp kooperatīvu menedžeru kā atslēgas aģentu darbība saistīta gan ar biedru iesaistīšanās būtību, gan arī attiecību veidu ar pakalpojumu sniedzējiem, ar kuriem menedžeri sadarbojas organizācijas pakalpojumu nodrošināšanā. Menedžeru loma ir centrālā vairākos aspektos gan tiesiski normatīvajā līmenī, gan operacionālajā līmenī. Tiesiski normatīvajā līmenī menedžeri spēlē aktīvu lomu noteikumu veidošanā, bet operacionālajā – stjuartu lomu un organizatoru lomu starp iekšējiem (meža īpašnieki) un ārējiem (mežsaimniecības profesionāļi, mežizstrādes uzņēmumi utt.) MĪK aģentiem.

Meža īpašnieku lomas un darbības ir dažādas un atkarīgas no meža īpašuma lieluma, īpašnieka resursiem (plašā nozīmē), meža īpašnieka ilgtspējīgas vai neilgtspējīgas attieksmes pret savu īpašumu.

2. Kādā veidā tiek veicināta kopīga apsaimniekošana?

Kopīga apsaimniekošana tiek veicināta zināšanu, pieredzes, rīku (tehnisko, sociālo) apmaiņas, tulkošanas, pārneses un saistīšanas veidā, kurš top, jaunos veidos kombinējot gan takas atkarības stratēģijas, gan jaunas atbildes.

Dažādu privāto meža īpašnieku sadarbības formu daudzveidību nosaka daudzveidīgās situācijas, pieredzes un mantojums, pieņemot, ka **daudzveidība ir tapšanas** rezultāts. Tomēr tapušo situāciju strukturālā līdzība (daļa takas atkarības mantojuma, daļa zināšanu pārneses, daļa politiskās iekārtas, daļa kapitālisma iedaba utt.) skaidrojama ar ekonomisko un politisko mijiedarbību **sociālo iesakņotību**.

Privāto meža īpašnieku vidū attieksme, ka cilvēki ir izpalīdzīgi (vai pretēji domāšana par sevi) nav saistīta ar konkrētām praksēm sadarbībā ar līdzcilvēkiem (piemēram, palīdz kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā), bet alternatīva ticama hipotēze apstiprināma par to, ka meža īpašnieku grupā – kaimiņu pazīšana korelē ar citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem, piedalījušies apkārtnes uzkopšanā korelē ar uzticēšanos citiem un citu uzskatīšanu par izpalīdzīgiem.

Darba tēmas pamatojuma jautājumi par īpašumtiesību restitūciju, privatizāciju ļauj analizēt meža īpašnieku kooperatīvu attīstības dinamiku. Meža īpašnieku kooperatīvu attīstības dinamika liecina par MĪK darbībai ārēju faktoru nozīmību, galvenokārt, citu mežsaimniecības pakalpojumu sniedzēju lomu.

Kooperatīvu gadījumā kopīga apsaimniekošana ir izpaužas starpnieku izslēgšanā un laba piedāvājuma nodrošināšanā un kopumā darbs pašu kooperatīva biedru labā. Saskaņā ar Mišela Bauena atziņām, kooperatīvi, darbojoties kapitālisma tirgū, strādā saviem biedriem, bet nevis kopīgam labumam. Atvērtā ētiskā ekonomika ir potenciāli ilgtspējīgāks veids, kurā Latvijas meža īpašniekiem ir darboties. Dažas pazīmes kooperatīvu funkcionēšanā liecina par atvērtu ētisko ekonomiku. Pirmkārt, negatīvas pieredzes sociāli risinājumi (ieguvumi ir sociāli, nevis ekonomiski). Otrkārt, iesaistīšanās aktivitātēs, kas attiecas uz mežu ekosistēmu pakalpojumiem.

Kļūdu-mēģinājumu pieredze radījusi pamatu meža īpašuma apsaimniekošanas principu tulkošana – aģenti ņem vērā dažādas perspektīvas un skatījumus kā uztvert mežus, kā uztvert īpašumus un kā uztvert to apsaimniekošanu.

Fakts, ka cilvēkiem pieder meža īpašums, nav saistīts ar attieksmēm par cilvēku-dabas sistēmu attiecībām ekonomiski – ekoloģisku pozīciju gadījumā, bet ja pieder mežs, tātad meža īpašnieku grupā ir potenciāli dažādāki domāšanas veidi attiecībā par ekonomiski – ekoloģiskām prioritātēm, savukārt, praktisku saimniecisko ierobežojumu gadījumos mežu īpašnieki (it sevišķi mazo mežu īpašnieki) piekrīt, ka būtu jāpaplašina dabas aizsargājamās teritorijas, bet ne gluži personīgi paša meža īpašumā.

3. Kādā veidā darbojas kopīgo resursu kopīgas pārvaldības principi?

Saskaņā ar vienu no darbā aizstāvjamām tēzēm (2.tēze) kopīga apsaimniekošana izpaužas dažādās meža īpašnieku sadarbības formās – institūcijās, organizācijās, tīklos. Organizāciju veidošana ir apzināti pieliktas pūles, lai veicinātu sadarbošanos, savstarpēji daloties pieredzē, zināšanās, informācijā, labajās praksēs, tāpēc organizācijas ir vieta, kur kooperēšanās jeb praktiska sadarbība labi identificējama.

Kopīgo resursu kopīgā pārvaldībā analizējama ne tikai MĪK darbība, bet arī sociālā ziņā līdzīgu organizācijas formu – meža īpašnieku nevalstisko organizāciju darbība, jo NVO sociālā organizācija paredz līdzīgas ilgtspējīgas idejas par pašorganizēšanās potenciālu kopīgu resursu kopīgā pārvaldīšanā. Ar pašorganizēšanos tiek saprasta individuāla vai kolektīva labuma gūšanu un to panākšanu, praktiski sadarbojoties vai kooperējoties dažādās situācijās.

Entuziasmā balstīta apsteidzošās plānošanas nepieciešamība ļautu optimāli tulkot gan saimnieciskās intereses mežu apsaimniekošanā, gan dabas daudzveidības un dabas aizsardzības intereses mežu ekosistēmu apsaimniekošanā.

Mežu kopīgā lietošanā saskaņā ar kopīgu resursu pētniecības metodoloģiju (skatīt 6.3. nodaļu) būtiska ir kopīga izpratne par resursu pazīmēm. Empīriskā informācija gadījumu izpētē liecina, ka izpratnes saskaņošana par resursu pazīmēm (R1-R4) notiek kopīgas izpratnes virzienā, bet dažādas atšķirības un grūtības neļauj secināt par kopīgas izpratnes panākšanu.

- a. Izpratnes saskaņošana izpaužas ticami iespējamā pilnveidošanā (R1) un telpiskās atrašanās, apgabala un apjoma (R4) ziņā. Vienā no MĪK ir scenārijs, kad kooperatīvs darbojas kā atbalsta organizācija pēc neveiksmīga, savā ziņā sabojāta stāvokļa. Dažādu meža īpašnieku, bet pamatā relatīvi mazu meža īpašumu īpašnieku apvienošanās MĪK liecina par to, ka meži nav tik intensīvi apsaimniekoti, ka nav ieguvumu no tā apsaimniekošanas.
- b. Atšķirības ir meža produktu kvalitātes un kvantitātes indikators, kas nodrošina ticamu informāciju par mežu stāvokli (R2), noteikšanā. Meža inventarizācija, meža sertificēšana ir veidi, kā noteikt meža produktu kvalitātes un kvantitāti, bet ticama informācija par mežu stāvokli ir atšķirīga un starpneši mijiedarbībās tulko to dažādi un dažādi atspoguļo ne-sociālo aģentu (mežaudzes, biotopi, dzīvnieki, putni) vēlmi saistīties.
- c. Lietošanā ir būtiskie aspekti – autonomija (A5) ir vērā ņemama privāto meža īpašnieku tīklos, kas darbojas labi atbildīgas un izvērtētas mežu apsaimniekošanas gadījumā, bet nedarbojas tik labi, lai izskaustu nerēķiniekus, kuri mežu apsaimniekošanas tīklos ļaunprātīgi izmanto autonomijas piedāvātās iespējas.

Kopīgo resursu kopīga pārvaldība darbojas sadarbības tīklos (arī atbalsta darba 2.tēzi), kuros, izmantojot vides plūsmu socioloģijas, aģentu tīkla teoriju pieejas par kopīgajiem resursiem var identificēt šādus piemērus:

- a. Dalība lēmumu pieņemšanā par organizācijas attīstību meža īpašnieku kooperatīvu gadījumā.
- b. Interneta izsoļu platforma, kurā nelieliem, privātajiem meža īpašniekiem ir iespējams piedāvāt savas cirsmas kā tirgū līdzvērtīgiem partneriem.
- c. Palīdzība kaimiņiem ikdienas problēmās.

Kopīgas apsaimniekošanas potenciāla saredzētāji gan visu iedzīvotāju, gan meža īpašnieku grupās ir mēreni, bet vienoti piesardzīgi par citu godīgumu vai krāpt vēlmi. Iedzīvotāju aptaujas rezultāti ļauj secināt, ka lai paļautos, ka līdzcilvēki neapkrāps, tos ir jāpazīst. Privāto meža īpašnieku profils veikto prakšu ziņā liecina par statistiski nozīmīgām atšķirībām starp mežā veikto citu darbību (meža ne koksnes resursu lietošana, kā arī makšķerēšana, medības) regularitātes īpatsvaru meža īpašnieku un citu iedzīvotāju vidū. Bet aizsargājamajās teritorijās dzīvojošo lauku iedzīvotāju, zemju un mežu īpašnieki savās ikdienas gaitās ir ciešāk saistīti ar dabas resursu apsaimniekošanu.

4. Kādā veidā funkcionē dažāda līmeņa nosacījumi – operacionālais, kolektīvais, tiesiski normatīvais?

Pirmkārt, konceptuāli “institūcijām, kas regulē noteikto kopējo resursu, jādabojas dažādos līmeņos”. Nosacījumi funkcionē dažādi pat nedaudzajos meža īpašnieku kooperatīvu (MĪK) gadījumos Latvijā. Lai gan **tiesiski normatīvajā** līmenī ir noteikts ietvars gan kooperatīvo pakalpojumu sabiedrību darbībai, gan dažādi mežu apsaimniekošanas normatīvie regulējumi, tomēr **kolektīvajā** līmenī MĪK ir dažādi statūti, kuros ir kopīgi un atšķirīgi aspekti. Kopīgie aspekti: 1) iestāšanās kārtība un ieguldījuma pamatprincipi; 2) meža apsaimniekošanas plāns. Atšķirīgie aspekti: uzkrājumi un to sadales principi. Kolektīvo nosacījumu dinamika arī liecina par atšķirīgiem scenārijiem. Vienā no tiem (scenārijs, nevis noteikts kooperatīvs) ir reģionālas darbības princips, piesaistot biedrus no konkrētas teritorijas, reģiona. Otrā no tiem ir uzsvars uz biedru priekšrocībām īpašu mežaudžu apsaimniekošanā, kas nav atkarīga no teritorijas. Trešā no tiem notiek sadarbība problemātiskās situācijās, kurās iestāšanās kooperatīvā un tālākā attiecību dinamika notiek situācijā, kurā meža īpašnieks jau iepriekš veicis tādas mežsaimnieciskās darbības, kuras varētu risināt citādi, ja viņi būtu bijuši organizāciju biedri jau iepriekš. **Operacionālā** līmenī atšķiras organizāciju menedžeru kapacitāte sadarboties un piepildīt biedru vajadzības. Operacionālajā līmenī privātie mežu īpašnieki pat esot MĪK izvēlas mežu apsaimniekošanas risinājumus pēc saviem ieskatiem un apsvērumiem, kā izzināšana ir nākamo pētījumu

uzdevums. MĪK menedžeru loma ir piedāvāt dažādus risinājumus un scenārijus, bet izvēli veic privātie meža īpašniekiem. MĪK biedru apsvērumu izzināšana ir nākamo pētījumu uzdevums arī tādēļ, ka ir gadījumi, kurā biedri veido samērā noslēgtu grupu, kur lēmumu pieņemšana par kolektīviem MĪK jautājumiem ir iekšēji jautājumi, ja ņem vērā MĪK kā uzņēmējdarbības funkcionēšanas pazīmes.

5. Kādi organizāciju iekšēji un ārēji faktori nosaka praktiskas sadarbības veidošanos un kādi nosaka praktiskas sadarbības riskus?

Esošo meža apsaimniekošanu nosaka tas, ka pastāvējuši un pastāv noteikti meža menedžmenta režīmi. Meža menedžmenta režīmus noteicošie faktori kopsavilkumi sekojoši:

1. Individuāli orientēta dabas resursu apsaimniekošanas pieredze
2. Padomju pieredze “kolektīvo mežu” uztveršanā (diskursīvi un rīcībspējā) kā “bezīpašnieka mežus”.
3. Pēcpadomju daudzveidīgās pieredzes ar mežiem privātīpašumā – zināšanu trūkums, pasivitāte utt.

Sadarbības veidošanos nosaka dažādi faktori. Viens no tiem ir uzticēšanās kontraktēšanā / līgumu slēgšanā. Uzticēšanās pastāvēšana aizstāj formālās nepieciešamības. Ar kvantitatīvām metodēm (Latvijas iedzīvotāju aptauja) mērītās attieksmes uzticēšanos citiem pret piesardzību, godīgumu pret gatavību krāpt un izpalīdzīgumu pret domāšanu par sevi neraksturo konkrētas prakses sadarbībā ar līdzcilvēkiem. Tāpēc tiecoties pēc alternatīvas ticama hipotēzes, sadarbības veidošanos nosaka tādi faktori kā kopīgu tehnoloģisko resursu – kopīgas tehnikas iegādes iespējas un izmantošana. Cits faktors ir pastāvīgas, regulāras sadarbības ar kontraktoriem, pakalpojumu sniedzējiem, kas tiek izkristalizētas un atlasītas ar noteiktām kontroles, uzraudzības un monitorēšanas metodēm. Visbeidzot sadarbības sekmīgumu nosaka arī pastāvīgas sadarbības, piemēram, sadarbība ar koku stādaudzētavām. Šeit ir jāņem vērā arī tāds aspekts kā pašu meža īpašnieku **proaktīva plānošana uz priekšu**, kas var būt gan iespēja tiem, kas plāno, gan arī risks tiem, kuri to nedara, jo koku audzēšanas process ir laikā ilgs, kā arī neparedzams. Neparedzams gan ekoloģisku, gan ekonomisku apstākļu dēļ.

Sadarbības riski ir individualizēšanās, rīkojoties ar privāto īpašumu pa savam. Citi riski ir mežsaimniecisko pakalpojumu sniedzēju piedāvājuma dominēšana pār pieprasījumu vai mežsaimniecisko pakalpojumu sniedzēju darbība ierobežotā tirgū. Meža īpašnieku kooperatīvi pašreiz darbojas kā tāds pats pakalpojumu sniedzējs kā citi aģenti mežsaimniecībā. Meža īpašnieku kooperatīvu teorētiskais potenciāls kļūst par kopīgi pārvaldītiem kopīgiem resursiem praktiski vēl nav realizējies, jo privātā īpašuma tiesības un lietošanas tiesības dominē pār meža kā kopīga resursa priekšrocību un vērtību ilgtspējīgas

apsaimniekošanas nodrošināšanā. Meža īpašnieku nevalstisko organizāciju un meža īpašnieku kooperatīvu diskursi šajā jautājumā nepārklājas.

Viena no aizstāvamajām tēzēm (4. tēze) par dabas resursu privatizāciju, kas padara dabas resursus par precī, pirmkārt, nozīmē to, ka dabas resursi nokļūst tirgvedības sfērā, kur, otrkārt, notiek konkurence, kas ir dubults riska faktors un ierobežojošais aspekts meža īpašnieku sadarbībai. Mazākais, ko varētu darīt ilgtspējīgas meža īpašnieku sadarbības veicināšanai ir radīt taisnīgus nosacījumus tiem īpašniekiem, kuri neatrodas privilēģētā stāvoklī, tādejādi kompensējot konkurences radītās problēmas tirgus apstākļos. Lielākais, ko varētu darīt, ir atbalstīt tādu meža īpašnieku sadarbību, kurā pauž un realizē ilgtspējīgu apsaimniekošanu, kas noteikti ir ārpus šauram ekonomiskam skatījumam uz “mežu apsaimniekošanu”. Privātīpašnieciskuma dominēšanas risks pār kopīgo labumu izpaužas meža īpašnieku viens-pret-vienu attiecībās ar valsts institūcijām - izpildvaru, kas kontrolē mežsaimniecības darbības. Ar šīm attiecībām pietiek, lai realizētu meža apsaimniekošanas posmus – pieprasītu cirsmas atļaujas, kontraktētu ar mežizstrādes pakalpojumu sniedzējiem, nodrošinātu meža atjaunošanas noteikumus. Arī MĪK praksē darbojas kā vieni no pakalpojumu sniedzējiem citu mežsaimniecības pakalpojumu sniedzēju vidū ar līdzīgiem brīvā tirgus diktētām nepieciešamām un iespējām.

Vairāku kopīgu resursu kopīgas pārvaldības principu (tiek piešķirtas sankcijas; atbilstību noteikumiem ir viegli monitorēt; lēmumiem ir zemas izmaksas) sarežģītā sasniedzamība ir riski praktiskas sadarbības veidošanai, jo liberālajā meža politikā lēmumu pieņemšanai ir dažādas neparedzamas izmaksas (plašā nozīmē, ne tikai finansiālas) un atbilstību noteikumiem nav viegli pārraudzīt un to izmanto nerēķinīki, kuri labi gribētas ieceres varētu izmantot neilgtspējīgi. Darba konteksta stāstā pēdējais minētais apstāklis raksturo arī ekonomiski-ekoloģiskās nesaskaņas, kur meža ataudzes rādītāji var radīt pārspīlētu optimismu par mežu ekosistēmu stāvokli un mežu kultivēšanas ilgtermiņa sekas mežu ekosistēmām nav skaidri zināmas un paredzamas.

6. Kā var identificēt un pētīt kopīgas rīcības principus mežu apsaimniekošanā?

Kopīgas rīcības principus mežu apsaimniekošanā ar socioloģiskām pētījumu metodēm var identificēt gan ar kvantitatīvām pētījumu metodēm, gan ar kvalitatīvām pētījumu metodēm un dokumentu analīzi **gadījumu izpētes metodoloģijā**. Ar kvantitatīvām pētījumu metodēm tika raksturotas iedzīvotāju un meža īpašnieku attieksmes par noteikumu un likumu kopīgu uzraudzību un kontroli vai paļaušanos tikai uz valsts kontrolētu un uzraudzītu dabas resursu apsaimniekošanu. Ar kvalitatīvām pētījumu metodēm tika raksturots tas daudzveidīgais sadarbošanās spektrs meža īpašumu apsaimniekošanā, kam var būt gan

pozitīva, gan negatīva ietekme uz esošo un nākamo paaudžu iespējām izmantot plašo ekosistēmu pakalpojumu klāstu, ko nodrošina meži un meža īpašumu apsaimniekošana.

Kopīgu resursu kopīgas pārvaldības principu piemērošana Latvijas situācijai liecina par to, ka lai gan paļaušanās, ka tikai valsts pārvalde nosaka noteikumus un to pieņemšanu, ieviešanu un pārraudzību (62% iedzīvotāju)¹³¹, tomēr **noteikumu pārskatīšanas procedūras pastāv** un cirkulē no tiesiski normatīvā līdz operacionālajam līmenim un otrādi, lai veicinātu to, ka noteikumi ir izpildāmi. Tas izpaužas vairākos tapšanas gadījumos, it sevišķi jaunaudžu kopšanas atbalsta jomā un arī citos tapšanas gadījumos. Noteikumu izpildāmību raksturo ne tikai atbilstība likumdošanai, bet arī atbilstība mežu ekosistēmu ilgtspējīgai funkcionēšanai.

Darba **pamatstāstu ar konteksta stāstu** tajā iesaistīto **daudzu lomu personu** veidā liecina, ka kopīgas mežu apsaimniekošanas veicināšanas garants ir preventīvas darbības, tulkojot zināšanas un pieredzi ne tikai savas specializācijas, profesionalizēšanās ziņā, bet **savstarpēji** daloties ar zināšanām un pieredzi gan mežzinātņu zināšanām, gan ekoloģijas zinātņu zināšanām. Arī meža īpašnieku organizāciju (kooperatīvu, biedrību, apvienību) vadības/izpildvaras pārstāvji ieņem šādu lomu, un kā stjuarti ir atbildīgi kopīgo resursu kopīgas apsaimniekošanas lietotājiem – privātajiem meža īpašniekiem. Šāds scenārijs negarantē nerēķinieku izslēgšanu, bet, no vienas puses, palielina meža īpašnieku **iespējas izvēlēties** mežu ekosistēmām labāko risinājumu, no otras puses, samazina cīņu vai sekas ar klaji neilgtspējīgiem mežu apsaimniekošanas piemēriem, nemaz nerunājot par neparedzamām izmaiņām mežu ekosistēmās.

---

¹³¹ Tātad princips, ka “noteikumus iesaka, nosaka un īsteno resursu lietotāji” ir diskutējams. No vienas puses, 40% iedzīvotāju uzskata, ka arī dabas resursu lietotāji – mežu īpašnieki, makšķernieki, mednieki piedalās procesā, un arī LMĪB pārstāv dažādu meža nozares pārstāvju pozīcijas, bet, no otras puses, ir viedokļi, ka situācija, kad paši nosaka noteikumus nav gluži pieņemama un ka centralizēta, ar skaidru atbildību noteikta pārvaldība būtu labāks risinājums.

Izmantotā literatūra

- Abramson, A. & Theodossopoulos, D. (Eds.). (2000). *Land, Law and Environment: Mythical Land, Legal Boundaries*. London, Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Agrawal, A., Chhatre, A., & Hardin, R. (2008). Changing governance of the world's forests. *Science*, 320(5882), pp. 1460-1462.
- Alcadipani, R., & Hassard, J. (2010). Actor-Network Theory, organizations and critique: towards a politics of organizing. *Organization*, 17(4), 419-435.
- Allen, J. (2011). Topological twists: Power's shifting geographies *Dialogues in Human Geography*, 1, 1: 283-298.
- Auld, G., Gulbrandsen, L.H., McDermott, C.L. (2008). Certification Schemes and the Impacts on Forests and Forestry. *Annual Review of Environment and Resources*, vol.33, p. 187-211.
- Avdibegovic, M., Nonic, D., Stjepan, P., & Abrudan, I.V. (2010). Policy Options for Private Forest Owners in Western Balkans: A Qualitative Study. *Article in Notulae Botanicae Horti Agrobotanici Cluj-Napoca* 38 (1).
- Bakker, K., & Bridge, G. (2006). Material worlds? Resource geographies and the “matter of nature.” *Progress in Human Geography*, 30(1), 5–27.
- Balliet, D. & Van Lange, P.A.M. (2013). Trust, Punishment, and Cooperation Across 18 Societies: A Meta-Analysis. *Perspectives on Psychological Science*, 8(4), p. 363 –379.
- Baltic Institute of Social Sciences. (2010). *Publiskā un privātā partnerība Latvijā. Pieredze un perspektīvas*. Rīga: SIA Ulma, izgūts no: http://www.biss.soc.lv/downloads/resources/PPP/Partneriba_Latvija.pdf.
- Bandelj, N. (2008). *From Communists to Foreign Capitalists. The Social Foundations of Foreign Direct Investment in Postsocialist Europe*. Princeton, Oxford: Princeton University Press.
- Bardhan, P. (1999). *Water Community: An Empirical Analysis of Cooperation on Irrigation in South India*. Working paper. Berkeley: University of California, Department of Economics.
- Barnes, P. (2006). *Capitalism 3.0: a guide to reclaiming the commons*. [Kindle Edition].
- Barry, A., & Slater, D.(2002). Introduction: the technological economy. *Economy and Society*, 31, 175-193.
- Bartley, T. (2003). Certifying forests and factories: States, social movements, and the rise of private regulation in the apparel and forest products fields. *Politics & Society*. Vol.31(3), pp. 433 – 464.

- Bates, R.H. (1988). Contra Contractarianism: Some Reflections on the New Institutionalism. *Politics Society*, 16, 387–401.
- Bauwens, M. (n.d.). Open Cooperativism. Retrieved from <http://commonstransition.org/open-cooperativism/>
- Begon, M., Townsend, C.R., & Harper, J.L. (2006). *Ecology. From Individuals to Ecosystems*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing Ltd.
- Bell, A., & Parchomovsky, G. (2008). Reconfiguring Property in Three Dimensions. *The University of Chicago Law Review*, 75(3), pp. 1015-1070.
- Belsky, J.M. (2002). Beyond the Natural Resource and Environmental Sociology Divide: Insights from a Transdisciplinary Perspective. *Society & Natural Resources*, 15(3), 269-280
- Bengtsson, J., Nilsson, S.G., Franc, A., Menozzi, P., (2000). Biodiversity, disturbances, ecosystem function and management of European forests. *For. Ecol. Manage.* 132, pp. 39–50.
- Bengtsson, S. (2014). Faraway, so close! Proximity and distance in ethnography online. *Media, Culture & Society*, 2, 0.
- Benson, B.L. (1984). Rent Seeking from a Property Rights Perspective. *Southern Economic Journal*, 51(2), pp. 388-400.
- Benton, T.&Redclift, M. (1994). Introduction. In M.Redclift &T.Benton (Eds.). *Social Theory and the Global Environment* (1-27). London, New York: Routledge.
- Berdņikovs, A. (2010). *Jauno informācijas un komunikāciju tehnoloģiju ietekme uz protestu kustību darbību*. Promocijas darbs izstrādāts politikas zinātnes doktora (Dr.sc.pol.) zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē, salīdzināmās politikas apakšnozarē.
- Berger, P. & Luckmann, T. (1991). *The Social Construction of Reality. A Treatise in the Sociology of Knowledge*. London: Penguin Books.
- Bergstrom, T.C. (2010). The Uncommon Insight of Elinor Ostrom. *The Scandinavian Journal of Economics*, 112(2), 245-261.
- Berkes, F. (2008). *Sacred Ecology, Second Edition*. New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- Berry, C.J. (2009). *David Hume*. New York: Continuum, 176 lpp.
- Blanche, M.T., Durrheim, K., & Painter, D. (2006). *Research in Practice: Applied Methods for the Social Sciences*. Juta and Company Ltd.

- Blicharska, M., & Van Herzele, A. (2015). What a forest? Whose forest? Struggles over concepts and meanings in the debate about the conservation of the Białowieża Forest in Poland. *Forest Policy and Economics*. 05/2015.
- Blomberg, J., & Nilsson, M. (1997). Institutional Arrangements and Firm Behavior: The Case of Common Forests in Sweden. *Journal of Economic Issues*, 31(2), 401-408.
- Bloor, D. (1975). A Philosophical Approach to Science. *Social Studies of Science*, 5(4), 507–517.
- Bloor, D. (1992). Ordinary Human Inference as Material for the Sociology of Knowledge. *Social Studies of Science*. 22, 1, 129-139.
- Bloor, D. (1996). Idealism and the sociology of knowledge. *Social Studies of Science*. 26, 4, 839-856.
- Bloor, D. (1997). Remember the strong program? *Science Technology & Human Values*. 22, 3, 373-385.
- Bloor, D. (1998). Changing axes: Response to Mermin. *Social Studies of Science*. 28, 4, 624-635.
- Bloor, D. (1999a). Anti-Latour. *Studies in History and Philosophy of Science*, 30A, 1, 81-112.
- Bloor, D. (1999b). For David Bloor ... and beyond: A reply to David Bloor's 'Anti-Latour' - Reply to Bruno Latour. *Studies in History and Philosophy of Science*. 30A, 1, 131-136.
- Bloor, D. (2004). Institutions and rule-scepticism: A reply to Martin Kusch. *Social Studies of Science*. 34, 4, 593-601.
- Bloor, D. (2007). Ideals and monisms: recent criticisms of the Strong Programme in the sociology of knowledge. *Studies in History and Philosophy of Science*, 38, 1, 210-234.
- Board, S. (2002). *Ecological Relations. Towards an inclusive politics of the earth*. London and New York: Routledge.
- Boazs, D. (2006). Pasaules filosofiskā doma labklājības formulas meklējumos. Rīga: Turība. No angļu valodas tulkojusi Dr.philol. Rasma Miltiņa.
- Boettke, P. (2010). Is the only form of 'reasonable regulation' self regulation? Lessons from Lin Ostrom on regulating the commons and cultivating citizens. *Public Choice*, 143(3/4), Elinor Ostrom and the Diversity of Institutions (June 2010), pp. 283-291.
- Boguševiča, T. (2009). *Mazākumtautību protesta kustību veidošanās: Latvijas krievvalodīgās minoritātes gadījuma analīze*. Promocijas darbs LU politikas zinātnes doktora (Dr.sc.pol.) zinātniskā grāda iegūšanai politikas zinātnes nozarē, salīdzināmās politikas apakšnozarē.

- Bollier, D. (2003). *Silent Theft. The Private Plunder of our Common Weath*. London and New York: Routledge.
- Bollier, D. (2014). *Think Like a Commoner. A Short Introduction to the Life of the Commons*. New Society Publishers [Kindle Edition]. ISBN: 9780865717688.
- Bosworth, G. & I. Somerville (Eds.), (2014). *Interpreting Rurality. Multidisciplinary approaches*. Oxon, New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Bouvier, A. (2004). Individual Beliefs and Collective Beliefs in Sciences and Philosophy: The Plural Subject and the Polyphonic Subject Accounts Case Studies. *Philosophy of the Social Sciences*, 34(3), September 2004, p. 382-407.
- Bowden, G. (2017). An Environmental Sociology for the Anthropocene. *Canadian Review of Sociology*. Vol.54(1), p. 48-68.
- Bowen, S. (2011). The Importance of Place: Re-territorialising Embeddedness. *Sociologia Ruralis*, 51(4), 325-348.
- Brass, D.J., Galaskiewicz, J., Greve, H.R., & Tsai, W. (2004). Taking Stock of Networks and Organizations: A Multilevel Perspective. *The Academy of Management Journal*, 47(6), pp. 795-817.
- Brikše, I., Pakalna, D., Paula, L., Trapenciēre, I., Vilka, I. (2005). 2.nodaļa.Latvijas reģioni: nevienmērīgā solī. Grām.: A.Zobena (Red.) *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2004/2005: Rīcībspēja reģionos*, (49-80). Rīga: ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.
- Broka, A., Rozentāle, S., Ročāns, K., & Līviņa A. (2015). Gala ziņojums par iedzīvotāju uzņēmējspēju un dzīves kvalitāti Cēsu rajona lauku partnerības teritorijā (Amatas, Jaunpiebalgas, Cēsu novada Vaives pagastā, Līgatnes, Pārgaujas novada Raiskuma pagastā, Priekuļu, Raunas un Vecpiebalgas novados). Vidzemes Augstskolas Sociālo ekonomisko un humanitāro pētījumu institūts. HESPI 2015. gada maijs. Izgūts no: http://www.partneriba.lv/uploads/files/gala_zinojums_final_03_07_15.pdf
- Bromley, D.W. (1991). *Environment and Economy: Property Rights and Public Policy*. Blackwell.
- Bromley, D.W. (b.d.). *Daniel W. Bromley*. Izgūts no: <http://www.aae.wisc.edu/dbromley/>
- Brown, S.D., & Capdevila, R. (1999). Perpetuummobile: substance, force and the sociology of translation. In J. Law & J. Hassard, (Eds.), *Actor Network Theory and After* (pp. 26-50).Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Brukas, V., & Weber, N. (2009). Forest management after the economic transition—at the crossroads between German and Scandinavian traditions. *Forest Policy and Economics*. 12/2009.

- Brukas, V., Linkevicius, E., & Cinga, G. (2009). Policy drivers behind forest utilisation in Lithuania in 1986–2007. *Baltic Forestry*, 15(1), 86–96.
- Brukas, V., Mizaras, S., Mizaraitė, D. (2015). Economic Forest Sustainability: Comparison between Lithuania and Sweden. *Forests*. 01/2015; 6:47-64.
- Brunori, G., Galli, F., Barjolle, D., van broekhuizen, R., Colombo, L., Giampietro, M., Kirwan, J., Lang, T., Mathijs, E., Maye, D., De Roest, K., Rougoor, C., Schwarz, J., Schmitt, E., Smith, J., Stojanović, Ž., Tisenkopfs, T., Touzard, J.M. (2016). Are Local Food Chains More Sustainable than Global Food Chains? Considerations for Assessment. *Sustainability*, 8(5).
- Brunsson, N. (2007). *The Consequences of Decision-Making*. Oxford: Oxford University press.
- Buck, S.J. (1998). *The Global Commons: An Introduction*. Washington, DC: Island Press.
- Burrell, G. & Morgan, G. (1979). *Sociological Paradigms and Organizational Analysis*. London: Heinemann.
- Burt, R. (1992). *Structural Holes. The Social Structure of Competition*. Cambridge, Massachusetts, and London, England: Harvard University Press.
- Busmanis, P., Zobena, A., Grinfelde, I. & Dzalbe, I. (2002). Privatization and Soil Drainage in Latvia. In F.W. Gatzweiler, R. Judis & K. Hagedorn (Eds.), *Sustainable Agriculture in Central and Eastern European Countries. The Environmental Effects of Transition and Needs for Change* (pp.). Aachen: Shaker Verlag.
- Buttel, F.H. (2006). Sustaining the unsustainable: agro-food systems and environment in the modern world. In: P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 213-229). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Cabras, I. (2014). The potential for rural cooperatives in the UK. In G. Bosworth & P. Somerville (Eds.), *Interpreting Rurality. Multidisciplinary approaches* (pp. 54-70). Oxon, New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Calas, M. B., & Smircich, L. (1999). Past Postmodernism? Reflections and Tentative Directions. *The Academy of Management Review*, 24(4), 649–671.
- Callon, M. (1999). Actor-network theory – the market test. In J. Law & J. Hassard, (Eds.), *Actor Network Theory and After* (pp. 181-195). Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Callon, M. (2005). Why virtualism paves the way to political impotence: a reply to Daniel Miller's critique of The laws of the markets. *European Electronic Sociology Newsletter* ; 6(2), 3-20.

- Callon, M. (2007). What does it mean to say that economics is performative? In D. MacKenzie, F. Muniesa, & L. Siu (Eds.), *Do economists make markets?: On the performativity of economics*. Princeton University Press.
- Carlsson, L., & Lazdinis, M. (2004). Institutional frameworks for sustainability? A comparative analysis of the forest sectors of Russia and the Baltic states. *AMBIO*, 33(6): 366-370.
- Caronia, L. (2015). Totem and taboo: the Rembarrassing epistemic work of things in the research setting. *Qualitative Research*. 15(2), 141 – 165.
- Caronia, L., & Cooren, F. (2013). Decentering our analytical position: The dialogicity of things. *Discourse & Communication*, 8(1), 41–61.
- Castells, M. (2010). *The Rise of the Network Society. Volumi 1 of The Information Age: Economy, Society and Culture*, Second edition, With a new preface. Malden, MA: Blackwell.
- Catton, W.R., & Dunlap, R.E. (1980). A New Ecological Paradigm for Post-Exuberant Sociology. *American Behavioral Scientist*, 24, pp.15-47.
- Clark, G. (1998). Commons Sense: Common Property Rights, Efficiency, and Institutional Change. *The Journal of Economic History*, 58(1), pp. 73-102.
- Conaty, P. & Bollier, D. (2014). *Toward an Open Co-Operativism. A New Social Economy Based on Open Platforms, Co-operative Models and the Commons*. A Report on a Commons Strategies Group Workshop, Berlin, Germany, August 27-28, 2014 Retrieved from <http://commonstransition.org/toward-an-open-co-operativism/>
- Constanza, R., Low, B., Ostrom, E., & Wilson, J. (Eds.). (2001). *Institutions, Ecosystems, and Sustainability*. Boca Raton, London, New York, Washington D.C.: Lewis Publishers.
- Constanza, R., Low, B.S., Ostrom, E., & Wilson, J. (2001a). Ecosystems and human systems: a framework for exploring the linkages. In R. Constanza, B.S. Low, E. Ostrom, & J. Wilson (Eds.), *Institutions, Ecosystems, And Sustainability* (pp. 3–20). Boca Raton, London, New York, Washington, D.C.: Lewis Publishers.
- Cooren, F. (2010). *Action and Agency in Dialogue: Passion, Incarnation, and Ventriloquism*. Amsterdam: John Benjamins.
- Cox, M., & Ross, J.M. (2011). Robustness and vulnerability of community irrigation systems: The case of the Taos valley acequias. *Journal of Environmental Economics and Management* 61(3): 254-266.
- Creswell, J.W. (2003). *Research Design: Qualitative, quantitative, and mixed method approaches*. 2nd Edition. London, Thousand Oaks: Sage Publications.

- Curry, P. (2011). *Ecological Ethics: an Introduction*. 2nd Edition. Cambridge; Malden: Polity Press.
- Daly, H. & Cobb, J.B. (1994). *For the Common Good. Redirecting the Economy toward Community the Environment and a Sustainable Future*. 2nd Edition. Boston: Beacon Press.
- Daly, H. & Townsend, K.N. (1993). *Valuing the Earth: Economics, Ecology, Ethics*. Cambridge, MA: MIT Press.
- Davies, W.K.D. (2004). Globalization: A Spatial Perspective. In J.A. Matthews & D.T. Herbert (Eds.). *Unifying Geography* (189-216). Abingdon: Routledge.
- Dedehouanou, I. H. (1998). Coping with house waste management in Cotonou. *Environment and Urbanization*, 10(2), 191–208.
- Demsetz, H. (1967). Toward a Theory of Property Rights. *The American Economic Review*, Vol. 57, No. 2, Papers and Proceedings of the Seventy-ninth Annual Meeting of the American Economic Association (May, 1967), pp.347-359.
- Dharwadkar, R., George, G., & Brandes, P. (2000). Privatization in Emerging Economies: An Agency Theory Perspective. *The Academy of Management Review*, 25(3), pp. 650-669.
- Dolšak & E. Ostrom (Eds.), (2003). *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dolšak, N. & Ostrom, E. (2003). The Challenges of the Commons. In N. Dolšak & E. Ostrom (Eds.), *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*. (pp. 3-34). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dolšak, N., Brondizio, E.S., Carlsson, L., Cash, D.W., Gibson, C.C., Hoffmann, M.J., ..., Ostrom, E. (2003). Adaption to Challenges. In N. Dolšak & E. Ostrom (Eds.), *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*. (pp. 337-360). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Dragoi, M. (2016). Joining or not joining non-industrial private forests into a single management unit: A case-study shaped as an Analytic Network Process. *Forest Policy and Economics*. DOI: 10.1016/j.forpol.2016.10.001.
- Dudwick, N., Fock, K., & Sedik, D. (2007). *Land Reform and Farm Restructuring in Transition Countries The Experience of Bulgaria, Moldova, Azerbaijan, and Kazakhstan*. World Bank Working paper No.104, Washington, D.C: The International Bank for Reconstruction and Development / The World Bank.
- Dunlap, R.E. & Catton, W.R. (1979). Environmental Sociology. *Annual Review of Sociology*, 5, pp.243-273.

- Dunlap, R.E. & Catton, W.R. (1994). Toward an Ecological Sociology: The Development, Current Status and Probable Future of Environmental Sociology. In W.V. Antonio, M. Sasaki, & Y. Yonebayashi (eds.). *Ecology, Society & Quality of Social Life*. New Brunswick/London: Transaction Publishers.
- Durepos, G., & Mills, A. J. (2011). Actor-Network Theory, ANTi-History and critical organizational historiography. *Organization*, 19(6), 703–721.
- Edmondson, R. (1997). Introduction: The context of collective political action. In R. Edmondson (Ed.), *The political context of collective action: Power, argumentation and democracy* (pp. 1–11). London and New York: Routledge.
- Edwards, P., & Kleinschmit, D. (2013). Towards a European forest policy— conflicting courses. *Forest Policy and Economics*, 33, pp.87–93.
- Edwards, V. & Steins, N. (1996). *Developing an Analytical Framework for Multiple-Use Commons*. Paper presented at conference of the International Association for the Study of Common Property, Berkeley, Calif., 5–8 June 1996 (Department of Land and Construction Management, University of Portsmouth, Portsmouth, Hampshire PO1 2LF, United Kingdom).
- Elder-Vass, D. (2014). Disassembling Actor-network Theory. *Philosophy of the Social Sciences*.
- Eurostat. (2013). Forest area. [for_area]. Izgūts no <http://epp.eurostat.ec.europa.eu/portal/page/portal/statistics/themes>
- Ewing, J.A. (2017). Hollow Ecology: Ecological Modernization Theory and the Death of Nature. *Journal of World-Systems Research*. 23(1), pp. 126-155.
- Field, D.R. (2013). My Drift to Natural Resource Sociology. *Society & Natural Resources: An International Journal*, 26:2, 184-187.
- Field, D.R., Luloff, A.E., & Krannich, R.S. (2013). Revisiting the Origins of and Distinctions Between Natural Resource Sociology and Environmental Sociology. *Society & Natural Resources: An International Journal*, 26:2, 211-225.
- Fischer-Kowalski, M. (2000). Society's metabolism: on the childhood and adolescence of a rising conceptual star. In M. Redclift, & G. Woodgate (Eds.). *The International Handbook of Environmental Sociology* (119-137). Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.
- Forest Stewardship Council. (n.d., a). Forest Stewardship Council. Pieejams: Forest Stewardship Council. (n.d., b). FSC datubāzes. Pieejams: <http://info.fsc.org/certificate.php>

- Foster, J.B., York, R., & Clark, B. (2010). *The Ecological Rift: Capitalism's War on the Earth*. [Kindle Edition]. New York: Monthly Review Press.
- Frese, S.J. (2003). Aldo Leopold: An American Prophet. *The History Teacher*, 37(1), Special Feature Issue: Environmental History and National History Day 2003 Prize Essays, 99-118.
- Freudenburg, W.R. & Gramling, R. (2002). Scientific Expertise and Natural Resource Decisions: Social Science Participation on Interdisciplinary Scientific Committees. *Social Science Quarterly. A Special Issue: Social Science and the Environment*, 83(1), pp. 119-136.
- Frey, B.S. (1993). Does Monitoring Increase Work Effort – the Rivalry with Trust and Loyalty. *Economic Inquiry*, 31(4), p. 663-670.
- Fuko, M. (2001). *Uzraudzīt un sodīt: cietuma rašanās*. Rīga: Omnia Mea.
- Geores, M.E. (2003). The Relationship Between Resource Definition and Scale: Considering the Forest. In N. Dolšak & E. Ostrom (Eds.), *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*. (pp. 77-98). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Gerasimov, I.V. (2009). *Modernism and Public Reform in Late Imperial Russia. Rural Professionals and Self-Organization, 1905–30*. New York: Palgrave, Macmillan.
- Gibson, C., McKean, M., & Ostrom, E. (2000a). Explaining Deforestation: The Role of Local Institutions. In C. Gibson, M. McKean, & E. Ostrom (Eds.), *People and Forests. Communities, Institutions, and Governance* (pp. 1-26). Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Gibson, C., McKean, M., & Ostrom, E. (2000b). Forests, People, and Governance: Some Initial Theoretical Lessons. In C. Gibson, M. McKean, & E. Ostrom (Eds.), *People and Forests. Communities, Institutions, and Governance* (pp. 227-242). Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Glück, P. (2000). Policy means for ensuring the full value of forests to society. *Land Use Policy*, 17(3): pp. 177-185.
- Goldman M. (ed.) (1998). *Privatizing Nature: Political Struggles for the Global Commons*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Gonzalez-Redin, J., Luque, S., Poggio, L., Smith, R., Gimona, A. (2016). Spatial Bayesian belief networks as a planning decision tool for mapping ecosystem services trade-offs on forested landscapes. *Environmental Research*, 144, pp. 15-26.
- Gorriz-Mifsud, E. Secco, L. & Pisani, E. (2016). Exploring the interlinkages between governance and social capital: A dynamic model for forestry. *Forest Policy and Economics*. 65, pp. 25-36.

- Granovetter, M. (1992). Economic Institutions as Social Constructions: A Framework for Analysis. *Acta Sociologica*, 35, 3-11.
- Greif, A. (2006). *Institutions and the Path to the Modern Economy. Lessons from Medieval Trade*. Cambridge, New York, Melbourne, Madrid, Cape Town, Singapore, São Paulo: Cambridge University Press.
- Grêt-Regamey, A., Brunner, S.H., Altwegg, J., Christen, M., Bebi, P. (2013). Integrating expert knowledge into mapping ecosystem services trade-offs for sustainable forest management, *Ecology and Society*, 18(3): 34.
- Grivins, M., & Tisenkopfs, T. (2015). A discursive analysis of oppositional interpretations of the agro-food system: A case study of Latvia. *Journal of Rural Studies*.
- Grivins, M., Tisenkopfs, T., Stojanovič, Ž., Ristic, B. (2016). A Comparative Analysis of the Social Performance of Global and Local Berry Supply Chains. *Sustainability*, 8(6):532.
- Gromark, J., & Melin, F. (2013). From market orientation to brand orientation in the public sector. *Journal of Marketing Management*, Vol. 29, Issue 9-10, p.1099-1123.
- Gustafson, T. (2008). *Reform in Soviet Politics. Lessons of recent policies on land and water*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hajjar, R., Badini, O.S., & Kozak, R.A. (2016). Promoting small and medium forest enterprises in national REDD+ strategies: a global analysis of enabling environments, *Climate Policy*, DOI: 10.1080/14693062.2016.1179617.
- Hamunen, K., Appelstrand, M., Hujala, T., Kurttila, M., Srisankandarajah, N., Vilkriste L., Westberg, L., & Tikkanenga, J. (2015). Defining Peer-to-peer Learning – from an Old ‘Art of Practice’ to a New Mode of Forest Owner Extension? *Journal of Agricultural Education and Extension*, 21(4), 293–307.
- Hannigan, J. (2006). *Environmental Sociology*. 2nd Edition. London and New-York: Routledge.
- Hanspach, J., Hartel, T., Milcu, A.I., Mikulcak, F., Dorresteijn, I., Loos, J., von Wehrden, H., Kuemmerle, T., Abson, D., Kovacs-Hostyanszki, A., Baldi, A., Fischer, J. (2014). A holistic approach to studying social-ecological systems and its application to southern Transylvania. *Ecology and Society*. 19(4), 32, DOI: 10.5751/ES-06915-190432.
- Harper, C. L. & Fletcher, T. H. (2011). *Environment and society :human perspectives on environmental issues*. Toronto: Pearson Canada.
- Harrison, N.E., & Bryner, G.C. (Eds.), (2004). *Science and Politics in the International Environment*. Lanham, MD: Rowman & Littlefield Publishers.

- Hassard, J., & Wolfram, C. J. (2013). Can Sociological Paradigms Still Inform Organizational Analysis? A Paradigm Model for Post-Paradigm Times. *Organization Studies*, 34(11), 1701–1728.
- Heckscher, C., & Adler, P.S. (Eds.). (2006). *The Firm as a Collaborative Community: Reconstructing Trust in the Knowledge Economy*. Oxford: Oxford University Press.
- Heller, M.A. (1998). The Tragedy of the Anticommons: Property in the transition from Marx to Markets. *Harvard Law Review*, Vol. 111, No. 3 (Jan., 1998), pp. 621-688.
- Heller, M.A. (2013). The Tragedy of the Anticommons: A Concise Introduction and Lexicon. *Modern Law Review*, 76(1), p. 6-25.
- Hendrikse, G., Tuunanen, M., Windsperger, J., Cliquet, G. (Eds.) (2007). *Strategy and Governance of Networks: Cooperatives, Franchising, and Strategic Alliances*. Physica-Verlag.
- Hetherington, K. (1997). Museum Topology and the Will To Connect. *Journal of Material Culture*, 2, 2, 199-218.
- Hillyard, S. (2007). *The Sociology of Rural Life*. Oxford, New-York: Berg.
- Hinchliffe, S., Kearnes, M.B., Degen, M., Whatmore, S. (2007). Ecologies and economies of action – sustainability, calculations, and other things. *Environment and Planning A*, 39 pp. 260 – 282.
- Hine, C. (2011). Towards ethnography of television on the internet: A mobile strategy for exploring mundane interpretive activities *Media, Culture & Society*, 1, 33, 567-582.
- Ho, P. (Ed.) (2005). *Developmental Dilemmas Land reform and institutional change in China*. London and New York: Routledge, Taylor and Francis Group.
- Hodge, D., Brukas, V. & Giurca, A. (2017). Forests in a bioeconomy: bridge, boundary or divide? *Scandinavian Journal of Forest Research*, April 2017.
- Holvoet, B., & Muys, B. (2004). Sustainable Forest Management Worldwide: A Comparative Assessment of Standards. *International Forestry Review*, 6(2): 99-122.
- Honneland, G. (1999). Interaction of Research Programmes in Social Science Studies of the Commons. *Acta Sociologica*, 42(3), 193–205.
- Hull, B.R., & Ashton, S. (2008). Forestcooperativesrevisited. *Journal of Forestry* 106(2): 100-105.
- Ilavský, J., & Vällky, E. (Eds.). (2007). *Proceedings. International Conference. Supporting the Forest Sector Reform in Russia and in the Southeast European Countries by Assessing the Experiences of the New EU Member States*. Pushkino 21-22nd. Retrieved from: <http://www.metla.fi/julkaisut/muut/supporting-for-sect-reform-in-russia.pdf>

- Irwin, A. (2001). *Sociology and the Environment. A Critical Introduction to Society, Nature and Knowledge*. Cambridge: Polity Press.
- Jacobs, H.M., (ed.). (1998). *Who Owns America: Social Conflict over Property Rights*. Madison: University of Wisconsin Press.
- James, D. (2007). *Gaining Ground? 'Rights' and 'Property' in South African Land Reform*. New-York: Routledge-Cavendish.
- James, G., & Federman, R. (1989). *Detachment. By Michel Serres*. Ohio: Ohio University Press.
- Jänicke, M. (2005). *Governing Environmental Flows: The Need to Reinvent the Nation State*. The paper originally presented at the International conference “Governing Environmental Flows – Reinventing the State in Global Modernity”, Wageningen, The Netherlands, June 13-14. Retrieved from: http://userpage.fu-berlin.de/ffu/download/rep_2005_03.pdf
- Jones, O. (2006). Non-human rural studies. In: P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 185-199). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Jossa, B. (2016). Socialism and the Democratic Management of Enterprises. *Il Ponte*, 72(2): p. 82-90. Retrieved from: https://www.researchgate.net/publication/301584195_SOCIALISM_AND_THE_DEMOCRATIC_MANAGEMENT_OF_ENTERPRISES
- Juerges, N. & Newig, J. (2015). How interest groups adapt to the changing forest governance landscape in the EU: A case study from Germany. *Forest Policy and Economics*, 50, pp. 228–235.
- Jylhä, L. (2007). Forest management associations - Value from cooperation for forest owners. *Unpublished paper*. Available from: https://www.researchgate.net/publication/294171927_Forest_management_associations_-_Value_from_cooperation_for_forest_owners
- Kallas, A. (2002). Public forest policy making in post-Communist Estonia. *Forest Policy and Economics*. 12/2002.
- Kalve, V. (2014a, Marts). Latvija – mežu valsts. *Meža Avīze*, 3(225), p.3.
- Kalve, V. (2014b, Oktobris). Meža īpašniekiem laiks sadarboties. *Meža Avīze*, 10(232), p.3.
- Karantininis, K. & Nilsson, J. (Eds.). (2007). *Vertical Markets and Cooperative Hierarchies*. Springer.
- Kelly, M. (2003). *The Divine Right of Capital: Dethroning the Corporate Aristocracy*. [Kindle Edition].

- Kelly, M. (2012). *Owning our Future. The Emerging Ownership Revolution. Journeys to a Generative Economy* [Kindle Edition]. Izgūts no Amazon.com 978-1-60994-522-0.
- Kerr, D. (2012). *An Introductory Guide to Systems Thinking* [Kindle Edition].
- Ķirsons, M. (2012a, 17.maijs). "Cīkstiņš" Saeimā bremsē meža īpašnieku kooperatīvus. *Dienas bizness*. Izgūts no <http://www.db.lv/razosana/mezsaimnieciba/cikstins-saeima-bremze-meza-ipasnieku-kooperativus-371483>
- Ķirsons, M. (2012b, 25.jūnijs). Saeima bloķē mežu īpašnieku kooperatīvus. *Dienas bizness*. Izgūts no <http://www.db.lv/laikraksta-arhivs/zinas/saeima-bloke-mezu-ipasnieku-kooperativus-373196>
- Ķirsons, M. (2014, 4. februāris). Zviedrijas mežsaimniecības uzņēmums Latvijā Bergvik Skog zemes platību palielinājis līdz 107 tūkst. ha. *Dienas bizness*. Izgūts no <http://www.db.lv/razosana/mezsaimnieciba/zviedrijas-mezsaimniecibas-uznemums-latvija-bergvik-skog-zemes-platibu-palielinajis-lidz-107-tukst-h-409346>
- Kiser, L.L. & Ostrom, E. (1982). The Three Worlds of Action. A Methatheoretical Synthesis of Institutional Approaches. In E. Ostrom (Ed.), *Strategies of Political Inquiry* (pp. 179 – 222). Beverly Hills: Sage.
- Kittredge, D. B. (2005). The cooperation of private forest owners on scales larger than one individual property: International examples and potential application in the United States. *Forest Policy and Economics*, 7(4), pp.671-688.
- Klerkx, L., & Leeuwis, C. (2009). The Emergence and Embedding of Innovation Brokers at Different Innovation System Levels: Insights from the Dutch Agricultural Sector. *Technological Forecasting and Social Change* 76: 849–860. doi:10.1016/j.techfore.2008.10.001.
- Knorn, J., Kuemmerle, T., Radeloff, V.C., Szabo, A., Mindrescu, M., Keeton, W.S., Abrudan, I., Griffiths, P., Gancz, V., Hostert, P. (2012). Forest restitution and protected area effectiveness in post-socialist Romania. *Biological Conservation*. 146(1), pp. 204-212.
- Kohn, M. (2008). *Trust. Self-Interest and the Common-Good*. Oxford, New York: Oxford University Press.
- Korjus, H., & Pollumae, P. (2014). Characteristics and Motives of Private Forest Owners. *Forest Res* 3: e112. doi:10.4172/21689776.1000e112
- Krastiņš, O. (1998). *Statistika un ekonometrija*. LR Centrālās statistikas pārvaldes poligrāfijas nodaļa.
- Kronholm, T. (2015). Forest Owners' Associations in a Changing Society. *Doctoral Thesis*. Umeå: Swedish University of Agricultural Sciences, Faculty of Forest Sciences, Department of Forest Resource Management.

- Kronholm, T. (2016). How are Swedish Forest Owners' Associations Adapting to the Needs of Current and Future Members and Their Organizations? *Small-scale Forestry*. March.
- Kullman, K., (2009). Enacting Traffic Spaces *Space and Culture*, 1, 12, 205-217.
- Laffont, J.J. (1994). The New Economics of Regulation 10 Years After. *Econometrica*, 62(3), p. 507-537.
- Laffont, J.J., & Martimort, D. (2002). *The Theory of Incentives: The Principal-Agent Model*. Princeton: Princeton University Press.
- Lam, W.F. (1998). *Governing Irrigation Systems in Nepal: Institutions, Infrastructure, and Collective Action*. Oakland, CA: ICS Press.
- Lapidus, R. (1995). *Michel Serres with Bruno Latour. Conversations on Science, Culture, and Time*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Latour, B. (1993). *We Have Never Been Modern*. Harvester Wheatsheaf and the President and Fellows of Harvard College.
- Latour, B. (1999a). For David Bloor ... and beyond: A reply to David Bloor's 'Anti-Latour'. *Studies in History and Philosophy of Science*. 30A, 1, 113-129.
- Latour, B. (1999b). On Recalling ANT. In J. Law & J. Hassard, (Eds.), *Actor Network Theory and After* (pp. 15-25). Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Latour, B. (2004a). *[Politiques de la nature. English] Politics of nature: how to bring the sciences into democracy*. translated by Catherine Porter, Cambridge, Massachusetts, London, England: Harvard University Press.
- Latour, B. (2004b). Why has critique run out of steam? From matters of fact to matters of concern. *Critical Inquiry*. 30, 2, 225-248.
- Latour, B. (2005). *Reassembling the Social: An Introduction to Actor-Network-Theory*. Oxford: Oxford University Press.
- Latvijas Evaņģēliski luteriskā baznīca. (2012). Noteikumi un instrukcijas. Izgūts no: http://www.lelb.lv/lv/?ct=noteikumi_instrukcijas
- Latvijas meža īpašnieku biedrība. (2012). *Privātās mežsaimniecības attīstība. Analīze un priekšlikumi Lauku attīstības programmai 2013.-2020.gadam*. Izgūts no http://www.laukutikls.lv/pielikumi/3442_Me%C5%BEsaimniec%C4%ABbas_nozares_zi%C5%86ojums_2012_LM%C4%AAB.pdf
- Latvijas meža īpašnieku biedrība. (2015, 5.februāris). Pirmo reizi meža īpašnieku kooperatīviem būs pieejams ES atbalsts attīstībai. Pieejams: http://www.mezaipasnieki.lv/lv/jaunumi/pirmo_reizi_me%C5%BEda_%C4%ABpa%C

- 5%A1nieku_kooperat%C4%ABviem_b%C5%ABs_pieejams_es_atbalsts_att%C4%ABst%C4%ABbai/
- Latvijas Valsts meži Dienvidkurzemes mežniecība. (2014). *Meža apsaimniekošanas plāna kopsavilkums 2015.-2019.gads*. Izgūts no: http://www.lvm.lv/images/lvm/Mezu_apsaimniekosanas_plani/DK_MAP_kopsavilkums_2015.-2019.gads.pdf
- Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava". (2015, 25.februāris). COST akciju aktualitātes 2015. gadā. Izgūts no: <http://www.silava.lv/73/section.aspx/415>
- Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava". (2014). *Privāto mežu apsaimniekošanas un meža īpašumu konsolidācijas un kooperācijas monitorings*. Pārskats par Meža attīstības fonda pasūtīto pētījumu. Izgūts no : https://www.zm.gov.lv/public/ck/files/ZM/mezhi/MAF/PARSKATS_Privato_mezu_apsaimniekosana_Silava.pdf
- Law, J. & Hassard, J. (Eds.). (1999). *Actor Network Theory and After*. Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Law, J. (1992). Notes on the Theory of the Actor Network – Ordering, Strategy, and Heterogeneity. *Systems Practice*, 5, 4, 379-393.
- Law, J. (1999). After ANT: Complexity, Naming and Topology. In J. Law & J. Hassard, (Eds.), *Actor Network Theory and After* (pp. 1-14).Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Law, J. (2004). *After Method: Mess in Social Science Research*. London and New York: Routledge Taylor&Francis Group.
- Lazdinis, M., Angelstam, P., Lazdinis, I. (2007). Maintenance of forest biodiversity in a post-Soviet governance model: perceptions by local actors in Lithuania. *Environmental Management*. 40(1): pp. 20-33.
- Lazdinis, M., Carver, A., Carlsson, L., Tönisson, K., Vilkrīste, L., (2004). Forest policy networks in changing political systems: Case study of the Baltic states. *Journal of Baltic Studies*,35(4): 402-419.
- Lazdinis, M., Carver, A.D., Lazdinis, I., Paulikas, V.K. (2009).From union to union: forest governance in a post-soviet political system. *Environmental Science & Policy*. 05.
- Lazdinis, M., Pivoriūnas, A., & Lazdinis, I. (2005). Cooperation in private forestry of post-soviet system: Forestowners' cooperatives in Lithuania. *Small-scale Forestry*. 4(4): 377-389. DOI: 10.1007/s11842-005-0023-8.

- Lee, N. & Stenner, P. (1999). Who pays? Can we pay them back? In J. Law & J. Hassard, (Eds.), *Actor Network Theory and After* (pp. 90-112). Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- LELB Mežu fonds. (2014, 1. februāris). *LELB Mežu fonda 1.kopsapulces informatīvais darba materiāls*. Npublicēts materiāls. Rīga.
- Lélé, S. (2007). A 'Defining' Moment for Forests? *Economic and Political Weekly*, 42(25), pp. 2379-2383.
- Leonard, C.S. (2011). *Agrarian Reform in Russia: The Road from Serfdom*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Leopold, A. (1986). *A Sand County Almanac (Outdoor Essays & Reflections)*. Ballantine Books.
- Leopolds, O. (1989). *Smilšu grāfistes kalendārs un citas skices par dažādām vietām*. Rīga: Zinātne.
- LETA. (2012, 5. februāris). *Latvijas meži uztur zviedru pensionārus; 13% mežu pieder ārzemniekiem*. Izgūts no: <http://apollo.tvnet.lv/zinas/latvijas-mezi-uztur-zviedru-pensionarus-13-mezu-pieder-arzemniekiem/506232>.
- Lever, J. (2005). Governmentalisation and local strategic partnerships: Whose priorities? *Environment & Planning C: Government & Policy*, 23, 6, 907-922.
- Levers, C., Verkerk, P.J., Muller, D., Verburg, P.H., Van Butsic, Leitao, P.J., Lindner, M., Kuemmerle, T. (2014). Drivers of forest harvesting intensity patterns in Europe. *Forest Ecology and Management*. Vol. 315, pp. 160-172, DOI: 10.1016/j.foreco.2013.12.030.
- Levine, P. (2007). Collective Action, Civic Engagement, and the Knowledge Commons. In C. Hess & E. Ostrom (Eds.), *Understanding Knowledge as a Commons From Theory to Practice* (pp. 247-276). Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Libecap, G.D. (2007). The Assignment of Property Rights on the Western Frontier: Lessons for Contemporary Environmental and Resource Policy. *The Journal of Economic History*, Vol. 67, No. 2, pp. 257-291.
- Lielbārde, Z. (2012, 29.novembris). Atvērts ceļš meža īpašnieku kooperatīvo sabiedrību veidošanai. *Latvijas Vēstneša portāls. Par likumu un valsti*. Izgūts no <http://www.lvportals.lv/skaidrojumi.php?id=252469>
- Lindahl, K.B. (2011). Actors' Perceptions and Strategies: Forests and Pathways to Sustainability. In E. Westholm, K.B. Lindahl, F. Kraxner (eds.): *The Future use of Nordic Forests: A Global Perspective*. pp. 111-124, Springer.

- Lindahl, K.B., Sténs, A., Sandström, C., Johansson, J., Lidskog, R., Ranius, T., Roberg, J.M. (2015). The Swedish forestry model: More of everything? *Forest Policy and Economics*, [http:// dx.doi.org/10.1016/j.forpol.2015.10.012](http://dx.doi.org/10.1016/j.forpol.2015.10.012).
- Lindayati, R. (2003). Shaping Local Forest Tenure in National Politics. In N. Dolšak & E. Ostrom (Eds.), *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*. (pp. 221-264). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Linebaugh, P. (2008). *The Magna Carta Manifesto: Liberties and Commons for All*. Berkeley, Los Angeles, London: University of California Press.
- Linebaugh, P. (2014). *Stop, Thief! The Commons, Enclosures and Resistance*. PM Press.
- Lipschutz, R.D. (1996). *Global Civil Society and Global Environmental Governance: The Politics of Nature from Planet to Planet*. Albany, NY: SUNY Press.
- Lipton, M. (2009). *Land Reform in Developing Countries: Property rights and property wrongs*. London and New York: Routledge.
- LLKC Meža konsultāciju pakalpojumu centrs. (2011). *Meža īpašnieku kooperācija Latvijā*.
Izgūts no
http://www.mezsaimnieks.lv/images/userfiles/Buklets_Meza_ipasnieku_kooperacija_Latvija.pdf
- Lockie, S. (2004). Social nature: The environmental challenge to mainstream social theory. In: R.White (ed.). *Controversies in Environmental Sociology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Lockie, S., Lawrence, G. & Cheshire, L. (2006). Reconfiguring rural resource governance: the legacy of neo-liberalism in Australia. In P. Cloke, T. Marsden & P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies* (pp. 29-43). London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications.
- Lonnstedt, L. (2013). Swedish Forest Owners' Associations: Establishment and Development After the 1970s. *Small-scale Forestry*, [research paper, author's personal copy].
- LR CSP. (2018a). Ekonomika un finanses. Ikgadējie statistikas dati. Iekšzemes kopprodukts (EKS 2010). IKG10_06. Kopējās pievienotās vērtības sadalījums pa darbības veidiem.
Izgūts no
http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__ikp/IK10_0060.px/?rxid=ba14e05c-9227-4c48-b5fc-de5f383cdb01
- LR CSP. (2018b). Ekonomika un finanses. Ikgadējie statistikas dati. Valdības finanses. VFG04. Vispārējās valdības sektora izdevumi pēc valdības funkcijām sadalījumā pa apakšsektoriem (milj. euro). Izgūts no:

http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/ekfin/ekfin__ikgad__valdfin/VF0040_euro.px/?rxid=c-dcb978c-22b0-416a-aacc-aa650d3e2ce0

LR CSP. (2018c). Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība. Ikgadējie statistikas dati. Mežsaimniecība. MSG01. Latvijas meža zeme un koksnes krāja. Izgūts no http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__mezsaimn/MS010.px/?rxid=ba14e05c-9227-4c48-b5fc-de5f383cdb01

LR CSP. (2018d). Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība. Ikgadējie statistikas dati. Mežsaimniecība. MSG02. Mežizstrādes apjomi sadalījumā pa īpašuma formām (tūkst. m³). Izgūts no http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__mezsaimn/MS020.px/?rxid=ba14e05c-9227-4c48-b5fc-de5f383cdb01

LR CSP. (2018e). Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība. Ikgadējie statistikas dati. Mežsaimniecība. MSG04. Meža atjaunošana (ha). Izgūts no http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__mezsaimn/MS040.px/?rxid=ba14e05c-9227-4c48-b5fc-de5f383cdb01

LR CSP. (2018f). Lauksaimniecība, mežsaimniecība un zivsaimniecība. Ikgadējie statistikas dati. Mežsaimniecība. MSG14. Likumpārskāpumi meža izmantošanas un apsaimniekošanas, medību un meža ugunsapsardzības jomā. Izgūts no http://data.csb.gov.lv/pxweb/lv/lauks/lauks__ikgad__mezsaimn/MS140.px/?rxid=ba14e05c-9227-4c48-b5fc-de5f383cdb01

LR Saeima. (2012, 28. septembris). *Grozījumi Kooperatīvo sabiedrību likumā*. Latvijas Vēstnesis, 28.09.2012., Nr.154 (4757). Izgūts no <https://www.vestnesis.lv/?menu=doc&id=251745>

LR Saeima. (2014, 1.janvāris). Kooperatīvo sabiedrību likums. *Latvijas Vēstnesis*, 48/49 (1109/1110), Pieņemts: 05.02.1998. Stājas spēkā: 10.03.1998. Attēlotā redakcija: 01.01.2014. Izgūts no <http://likumi.lv/doc.php?id=47009>

LR Zemkopības ministrija. (2012, 14.septembris). Atbalsts meža īpašnieku kooperācijai dos iespēju meža īpašniekiem veiksmīgi apsaimniekot savus meža īpašumus. Izgūts no <http://www.zm.gov.lv/presei/atbalsts-meza-ipasnieku-kooperacijai-dos-iespeju-meza-ipasniekiem-veik?id=1051>

LR Zemkopības ministrija. (n.d.). Latvijas meža politika. Izgūts no <https://www.zm.gov.lv/mezi/statiskas-lapas/nozares-strategijas-politikas-dokumenti/latvijas-meza-politika?nid=328>

Mack, E. (2009). *John Locke*. New York: Continuum, 166 lpp.

- MacKenzie, D., & Millo, Y. (2003). Constructing a Market, Performing Theory: The Historical Sociology of a Financial Derivatives Exchange. *American Journal of Sociology*, Vol. 109, No. 1, pp. 107-145.
- Macnaghten, P. & Urry, J. (1995). Towards a Sociology of Nature. *Sociology*, 29:203-20.
- Macnaghten, P. & Urry, J. (1998). *Contesting Natures*. London: Sage.
- Magsi, H., & Torre, A. (2012). Social Network Legitimacy and Property Right Loopholes: Evidences from an Infrastructural Water Project in Pakistan. *Journal of Infrastructure Development*, 4(2), 59–76.
- Manji, A. (2006). *The politics of land reform in Africa. From communal tenure to free markets*. London and New York: Zed Books.
- Mansfield, B. (2008). Introduction: Property and the Remaking of Nature–Society Relations. In: B. Mansfield (Ed.). *Privatization: Property and the Remaking of Nature – Society Relations*(1-13). Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- Mansfield, B. (Ed.). (2008). *Privatization: Property and the Remaking of Nature – Society Relations*. Malden, Oxford, Carlton: Blackwell Publishing.
- Marsden, T.K. (1998). New rural territories: regulating the differentiated rural spaces. *Journal of Rural Studies*, 14, 107–117.
- Marsden, T.K., Banks, J., & Bristow, R. (2000). Food Supply Chain Approaches: Exploring their Role in Rural Development. *Sociologia Ruralis*, 40, 4.
- Marsden, T.K., Flynn, A., & Harrison, M. (2000). *Consuming Interests: the social provision of foods*. London: ucl Press.
- Marsden, T. (2018). *The sage handbook of nature (Vols. 1-3)*. London: SAGE Publications Ltd doi: 10.4135/9781473983007
- Martineau, H. (2000). *The Positive Philosophy of Auguste Comte. Freely Translated and Condensed by Harriet Martineau. With an Introduction by Frederic Harrison. In Three Volumes. Volume 1*. Kitchener: Batoche Books.
- Marty, M. (1997). *The One And The Many. America's Struggle for the Common Good*. Harward University Press.
- Mathijs, E. & Swinnen, J.F.M. (2001). Production organization and efficiency during transition: an empirical analysis of East-German agriculture. *The Review of Economics and Statistics*, 83, 100-107.
- McAuley, J., Duberley, J.; & Johnson, P. (2007). *Organization Theory. Challenges and Perspectives*. Harlow: Prentice Hall / Financial Times.

- McCay, B.J. (2003). Foreword. In N. Dolšak & E. Ostrom (Eds.), *The Commons in the New Millennium. Challenges and Adaptations*. (pp. 3-34). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- McGinnis, M. & Ostrom, E. (1992). Institutional Analysis and Global Climate Change: Design Principles for Robust International Regimes. In *Global Climate Change: Social and Economic Research Issues*, 45–85. Chicago: Midwest Consortium for International Security Studies and Argonne National Laboratory, 1992.
- McKean, M. (2000). Common Property: What Is It, What Is It Good for, and What Makes it Work? In C. Gibson, M. McKean, & E. Ostrom (Eds.), *People and Forests. Communities, Institutions, and Governance* (pp. 27-56). Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- McLean, C. and Hassard, J. (2004) 'Symmetrical Absence/Symmetrical Absurdity: Critical Notes on the Production of Actor-Network Accounts', *Journal of Management Studies*, 41(3): 493–519.
- Meadows, D.H. (2008). *Thinking in Systems. A Primer*. London, Sterling, VA: Earthscan.
- Menard, C. (2007). Cooperatives: Hierarchies or hybrids? In K. Karantininis & J. Nilsson (Eds.), *Vertical markets and cooperative hierarchies: the role of cooperatives in the agri-food industry* (pp. 1 - 17). Dordrecht: Springer.
- Merilä, P., & Joutsimäki, M. (Eds.) (2011). *Forests in Change. Metla Monitors the Condition of Finland's Forests*. Jyväskylä: Finnish Forest Research Institute (Metla). Retrieved from http://www.metla.fi/julkaisut/monitoring/forest_in_change.pdf
- Merriman, P. (2004). Driving Places: Marc Auge, Non-Places, and the Geographies of England's M1 Motorway *Theory, Culture & Society* October 1, 21: 145-167.
- Messier, C., Puettmann, K., Chazdon, R.L., Andersson, K.P., Angers, V.A., Brotons, L., Filotas, E., Tittler, R., Parrott, L., & Levin, S.A. (2014). From Management to Stewardship: Viewing Forests As Complex Adaptive Systems in an Uncertain World, *Conservation Letters*, 8(5).
- Meyer, S.R. (2012). Proceedings of the IUFRO 3.08.00 Small-Scale Forestry Conference 2012. Science for Solutions. *Conference: IUFRO 3.08.00 Small-Scale Forestry Conference 2012*, At Amherst, Massachusetts.
- Meyers, W.H. & Kazlauskienė, N. (1998). Land reform in Estonia, Latvia, and Lithuania: a comparative analysis. In S.K. Wegren (Ed.). *Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe*, 68-86. London: Routledge.

- Meža avīze. (2015, 2.marts). Lai saņemtu ES atbalstu, kooperatīviem jāraksta biznesa plāns. Pieejams: <http://www.mezaavize.lv/lai-sanemtu-es-atbalstu-kooperativiem-jaraksta-biznesa-plans/>
- Meža īpašnieku biedrība. (2018). *Kooperatīvi*. Retrieved from <http://www.mezaipasnieki.lv/lv/kooper%C4%81cija/kooperat%C4%ABvi/>
- Meža īpašnieku biedrība. (n.d.). MIB darbība. [Tiešsaistē]. Izgūts no: <http://www.mezaipasnieki.lv/>.
- Mežaks, R. (2015a, oktobris). Iespējas ir jāizmanto! *Meža avīze*, 10 (244), p.7.
- Mežaks, R. (2015b, oktobris). Nosacījumi, lai pretendētu uz atbalstu par meža ieaudzēšanu.*Meža avīze*, 10 (244), p.7.
- Mežsaimnieks KS. (2011, 22. novembris). *Latvijas Kooperatīvo sabiedrību likumā 2002.gadā ir iestrādāti šķēršļi lielu kooperatīvu attīstībai*. Izgūts no http://www.mezsaimnieks.lv/lv/jaunumi/238_latvijas_kooperativo_sabiedribu_likuma_2002_gada_ir_iestrada/
- Mežsaimnieks KS. (2012, 10.janvāris). *Latvijas Uzņēmumu reģistrs oficiāli reģistrē šobrīd valstī pirmo meža īpašnieku kooperatīvu*. Izgūts no http://www.mezsaimnieks.lv/lv/jaunumi/248_latvijas_uznemumu_registrs_oficiali_registre_sobrid_valsti_p/
- Mežsaimnieks MPKS. (n.d.). Nepārdod savu dzimtas mežu! Kāpēc iesaistīties MKPS “Mežsaimnieks”. Izgūts no: <http://www.mezsaimnieks.lv/lv/>.
- Mežsaimnieks.lv. (2015, oktobris). Meža īpašnieku kooperācijai Kurzemē šis būs attīstības gads. *Meža avīze*, 10(244), p.6.
- Milbourne, P., Kitchen, L. and Stanley, K. (2006). Social forestry: exploring the social contexts of forests and forestry in rural areas. In P. Cloke, T. Marsden and P. Mooney (Eds.), *Handbook of Rural Studies*, pp. 230–42. London: Sage.
- Miller, G.J. (2005). The political evolution of principal-agent models. *Annual Review of Political Science*. Book Series: Annual Review of Political Science. Vol.8, p. 203-225.
- Miller, P. (1996). The Multiplying Machine, *Accounting, Organizations and Society*, 21: pp. 615–630.
- Ministru kabinets. (1992, 1.septembris). Civillikums. TREŠĀ DAĻA. Lietu tiesības. *Valdības Vēstnesis*, 44. Izgūts no <http://likumi.lv/doc.php?id=90221>.
- Mizaraitė, D., & Mizaras, S. (2015). The formation of small-scale forestry in countries with economies in transition: Observations from Lithuania. *Small-scale Forestry* 4(4):437-450.

- Moe, T.M. (1984). The New Economics of Organization. *American Journal of Political Science*, 28(4), pp. 739-777.
- Mol, A.P.J. & Spaargaren, G. (2006a). Toward a Sociology of Environmental Flows: A New Agenda for Twenty-First-Century Environmental Sociology. In G.Spaargaren, A.P.J.Mol, & F.H.Buttel (Eds.). *Governing Environmental Flows: Global Challenges to Social Theory* (39-82). Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Mol, A.P.J. & Spaargaren, G. (2006b). Towards a Sociology of Environmental Flows: A new agenda for 21st century environmental sociology. In G.Spaargaren, A.P.J.Mol, & F.H.Buttel (Eds.). *Governing Environmental Flows: Global Challenges to Social Theory* 01/2006 (43-97). Izgūts no:
https://www.researchgate.net/publication/40114932_Toward_a_Sociology_of_Environmental_Flows_A_New_Agenda_for_Twenty-First-Century_Environmental_Sociology
- Mol, A.P.J. (2006). From Environmental Sociologies to Environmental Sociology? A Comparison of U.S. and European Environmental Sociology. *Organization & Environment*, 19(1), pp. 5-27.
- Moschitz, H., Roep, D., Brunori, G. & Tisenkopfs, T. (2015). Learning and Innovation Networks for Sustainable Agriculture: Processes of Co-evolution, Joint Reflection and Facilitation, *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 21:1, 1-11, DOI: 10.1080/1389224X.2014.991111.
- Munyanduki, P., Chirwa, P.W., Babalola, F.D. (2015). A case study assessment of socio-economic sustainability and alternative management regimes for state forest plantations in Limpopo Province, South Africa. *Agroforestry Systems*.
- Murdoch, J. (2001). Ecologising sociology: Actor-network theory, co-construction and the problem of human exemptionalism. *Sociology – the Journal of the British Sociological Association*. Vol.35(1), p. 111-133.
- Neimanis, M. (2013). *Mijiedarbība inovācijā mazajos un vidējos uzņēmumos meža nozarē Latvijā*. (Doktora disertācija). Izgūts no Promocijas darbi <http://www.szf.lu.lv/petnieciba/promocijas-darbi>.
- NEPCon, SIA. (2016, 25. marts). FSC meža apsaimniekošanas sertifikācijas Pārsertifikācijas audita atskaite: Meža īpašnieku konsultatīvais centrs (MĪKC). Cēsis, Latvija. Izgūts no: <http://fsc.force.com/servlet/servlet.FileDownload?file=00P3300000ePmdcEAC>
- NEPCon, SIA. (2017, 14. jūnijs). FSC meža apsaimniekošanas sertifikācijas 1. ikgadējā uzraudzības audita atskaite: Meža īpašnieku konsultatīvais centrs (MĪKC). Cēsis,

<http://fsc.force.com/servlet/servlet.FileDownload?file=00Pf300000nSO8WEAW>

- Neumeier, S. (2012). Why do Social Innovations in Rural Development Matter and Should They be Considered More Seriously in Rural Development Research? Proposal for a Stronger Focus on Social Innovations in Rural Development Research. *Sociologia Ruralis*, 52(1): 48-69.
- Nichiforel, L., & Schanz, H. (2011). Property rights distribution and entrepreneurial rent-seeking in Romanian forestry: A perspective of private forest owners. *European Journal of Forest Research*, 130(3), p. 369-381.
- Nordgaard, R. (2000). A coevolutionary environmental sociology. In M. Redclift, & G. Woodgate (Eds.). *The International Handbook of Environmental Sociology* (237-260). Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.
- Norton, B. (2002). The Ignorance Argument: What Must We Know to be Fair to the Future? In Bromley, D.W., & Paavola, J. (Eds). *Economics, Ethics, and Environmental Policy Contested Choices*. Oxford, Malden: Blackwell Publishers.
- Norton, B. (2002). The Ignorance Argument: What Must We Know to be Fair to the Future? In: D.W. Bromley & J. Paavola (Eds.), *Economics, Ethics, and Environmental Policy. Contested Choices*, pp. 35-52. Blackwell Publishers: Oxford, Malden.
- O'Brien, D.J., Patsiorkovski, V.V., Dershem, L.D. (1998). Rural responses to land reform in Russia. An analysis of household land use in Belgorod, Rostov, and Tver' Oblasts from 1991 to 1996. In S.K. Wegren (Ed.). *Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe*, 26-47. London: Routledge.
- Offe, C. (2012). Whose good is the common good? *Philosophy and Social Criticism*. 38(7) 665–684.
- Ollonqvist, P. (2002). Collaboration in the forest policy arena in Finland - from neo-corporatist planning to participatory program preparation. In O.Gislerud, I.Neven (Eds.), *European Forest Institute Proceedings*. 44, pp. 27-47.
- Olson, M. (1965). *The Logic of Collective Action: Public Goods and the Theory of Group*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- O'Neill, K. (2009). *The environment and International Relations*. Cambridge, UK, New York: Cambridge University Press.
- Orlikowski, W.J. and Scott, S.V. (2008). Sociomateriality: challenging the separation of technology, work and organization. *Annals of the Academy of Management*, 2(1): 433–474.

- Ostrom, E. (1990). *Governing the Commons*. Cambridge; New York: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (1998). A Behavioral Approach to the Rational Choice Theory of Collective Action. *The American Political Science Review*, 92(1), pp. 1-22.
- Ostrom, E. (2000). Collective Action and the Evolution of Social Norms. *Journal of Economic Perspectives*, 14(3), p. 137-158.
- Ostrom, E. (2003). How Types of Goods and Property Rights Jointly Affect Collective Action. *Journal of Theoretical Politics*, 15(3), 239–270.
- Ostrom, E. (2005). *Understanding institutional diversity*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press.
- Ostrom, E. (2007). A diagnostic approach for going beyond panaceas. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 104(39): 15181-7.
- Ostrom, E. (2011). *Governing the commons: the evolution of institutions for collective action*. Cambridge, New York: Cambridge University Press.
- Ostrom, E. (2012). *The Future of the Commons Beyond Market Failure and Government Regulation*. London: The Institute of Economic Affairs.
- Ostrom, E., Burger, J., Field, C.B., Norgaard, R.B., & Policansky, D. (1999). Revisiting the Commons: Local Lessons, Global Challenges. *Science*, New Series, 284(5412), pp. 278-282.
- Ostrom, E., Gardner, R., & Walker, J. (1994). *Rules, Games, and Common-Pool Resources*. Ann Arbor: The University of Michigan Press.
- Overdevest, C. (2011). Towards a more pragmatic sociology of markets. *Theory and Society*, Vol. 40, No. 5, pp. 533-552.
- Panel for Collaborative Research Support for AID's Sustainable Agriculture and Natural Resource Management Program and National Research Council. (1991). *Toward Sustainability. A Plan for Collaborative Research on Agriculture and Natural Resource Management*. Washington, D.C.: National Academy Press.
- Passoth, J.H. & Rowland, N.J. (2010). Actor-Network State Integrating Actor-Network Theory and State Theory. *International Sociology*, November, Vol. 25(6): pp. 818–841.
- Pavlich, G. & Brannigan, A. (2007). The shift from crime control to governance in the sociology of law. In G. Pavlich & A. Brannigan (Eds.), *Governance and Regulation in Social Life. Essays in honour of W.G. Carson* (pp. 1-19). Oxon, New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.

- Pavlich, G. (2007). The law of subaltern discipline. In G. Pavlich & A. Brannigan (Eds.), *Governance and Regulation in Social Life. Essays in honour of W.G. Carson* (pp. 131-145). Oxon, New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Penov, I. (2002). Irrigation and Water Usage in Bulgaria during Transition. In F.W. Gatzweiler, R. Judis & K. Hagedorn (Eds.), *Sustainable Agriculture in Central and Eastern European Countries. The Environmental Effects of Transition and Needs for Change* (pp.). Aachen: Shaker Verlag.
- Pentland, B. T., & Feldman, M. S. (2007). Narrative Networks: Patterns of Technology and Organization. *Organization Science*, 18(5), 781–795.
- Perrotta, L. (2000). Politics, confusion and practice: Landownership and de-collectivisation in Ukraine. In A.Abramson, & D.Theodossopoulos, (Eds.). *Land, Law and Environment: Mythical Land, Legal Boundaries* (156-175). London, Sterling, Virginia: Pluto Press.
- Perry, D.A. (2008). *Forest ecosystems*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Pessali, H.F. (2009). Metaphors of Transaction Cost Economics. *Review of Social Economy*, 67(3), pp. 313-328.
- Piore, M. & Sabel, C. (1984). *The Second Industrial Divide: Possibilities for Prosperity*, New York: Basic Books.
- Platt, R.H. (2004). *Land use and society: geography, law, and public policy*. Washington, Covelo, London: Island Press, p.479.
- Polanyi, K. (1977). *The Livelihood of Man*. New York, San Francisco, London: Academic Press.
- Polanyi, K. (2001). *The Great Transformation: The Political and Economic Origins of Our Time*. Foreword by Joseph E. Stiglitz; with a new introd. By Fred Block.- 2nd Beacon Paperbacked. Boston: Beacon Press.
- Pollumae, P., Korjus, H., & Paluots, T. (2014). Management motives of Estonian private forest owners. *Forest Policy and Economics* 42, pp.8–14.
- Pollumae, P., Korjus, H., Kaimre, P., Vahter, T. (2013). Motives and Incentives for Joining Forest Owner Associations in Estonia. *Small-scale Forestry*.
- Pollumae, P., Lilleleht, A., Korjus, H. (2016). Institutional barriers in forest owners' cooperation: The case of Estonia. *Forest policy and economics*, 65, pp. 9-16
- Portes, A. (2010). *Economic sociology: a systematic inquiry*. Princeton, New Jersey: Princeton University Press, 307 lpp.
- Potapov, P.V., Turubanova, S., Tyukavina, A., Krylov, A.M., McCarty, J.L., Radeloff, V. (2014). Eastern Europe's forest cover dynamics from 1985 to 2012 quantified from the full Landsat archive. *Remote Sensing of Environment*. 159.

- Province, (2015). *Province. Meža saimnieks. Mežsaimnieks Mārcis Saklaurs*. [Video].
 Kategorija: Dokumentālie. Ēterā: 14.06.2015. Ilgums: 25 minūtes. Izgūts no:
<http://replay.lsm.lv/lv/ieraksts/ltv/51237/province.-meza-saimnieks.-mezsaimnieks-marcis-saklaurs/>
- Radosavljevic, A., Nonic, D., Rankovic, N., & Nedeljković, J. (2015). Financial incentives and economic instruments for sustainable forest management and assurance of equitable benefit sharing: Perception of professionals from different sectors in Serbia. *Conference Paper in Conference: International IUFRO Symposium Cross-sectoral policy impacts on managerial economics and accounting in forestry, At Sarajevo, May 2015*.
- Rasnača, L. (2011). Darba tirgus attiecības Latvijas mazajās pilsētās un laukos. Promocijas darbs. Izgūts no Promocijas darbi <http://www.szf.lu.lv/petnieciba/promocijas-darbi>.
- Rendenieks, Z., Nikodemus, O., Brūmelis, G. (2015). The implications of stand composition, age and spatial patterns of forest regions with different ownership type for management optimisation in northern Latvia. *Forest Ecology and Management*. 01/2015; 335.
- Restakis, J. (2010). *Humanizing the Economy: Co-operatives in the Age of Capital* [Kindle Edition]. Izgūts no Amazon.com 978-1-55092-461-9.
- Reynolds, S. (2010). *Before eminent domain. Toward a History of Expropriation of Land for the Common Good*. Chapel Hill: The University of North Carolina Press.
- Richards, K., Bithell, M., & Bravo, M. (2004). Space, Time and Science: Individuals, Emergence and Geographies of space and place. In J.A. Matthews & D.T. Herbert (Eds.). *Unifying Geography* (327-352). Abingdon: Routledge.
- Rock, P. (2007). The sociology of compliance-based regulation: an intellectual history. In G. Pavlich & A. Brannigan (Eds.), *Governance and Regulation in Social Life. Essays in honour of W.G. Carson* (pp. 91-106). Oxon, New-York: Routledge, Taylor & Francis Group.
- Roos, A. (2012). Support for Farmers' Cooperatives; Country Report Estonia. Wageningen: Wageningen UR.
- Rose, C.M. (1994). *Property and Persuasion: Essays on the History, Theory, and Rhetoric of Ownership*. Boulder: Westview Press.
- Rose, C.M. (1998). The several futures of property: Of cyberspace and folk tales, emission trades and ecosystems. *Minnesota Law Review* 83(1).
- Rothstein, B. (1992). Social Justice and State Capacity. *Politics & Society* 20(1): 101-126.

- Rothstein, B. (2005). *Social Traps and the Problem of Trust*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Rozentale, S. & Andersons, A. (2017). Indicators Affecting Vidzeme Region Smart Development. *Environment. Technology. Resources. Proceedings of the International Scientific and Practical Conference*. 1. 240. 10.17770/etr2017vol1.2604.
- Rozentāls, G., Daugaviete, M., Konstantinova, I., Lazdāns, V., Liepiņš, K., Šmits, A., Zaļuma, A., Zariņa, I. (2017). *Kas jāzina meža īpašniekam. Rokasgrāmata*. Salaspils, Alsunga: Latvijas Valsts mežzinātnes institūts "Silava"; Biedrība "Meža īpašnieku kooperācijas atbalsta centrs".
- Sacchetti, S., Tortia, E.C. (2016). A needs theory of governance. *Working Paper*, DOI: 10.13140/RG.2.1.1268.1207.
- Sankey, M., & Cowley, P. (2008). *The Five Senses. A Philosophy of Mingled Bodies (I)*. Michel Serres. London and New York: Continuum International Publishing Group.
- Sarvasova, Z., Zivojinovic, I., Weiss, G., Dobsinska, Z., Dragoi, M., Gal, J., Jarsky, V., Mizaraite, D., Pollumae, P., Salka, J., Schiberna, E., Sisak, L., Wolfslehner, B., Zalite, Z., Zalitis, T. (2015). Forest Owners Associations in the Central and Eastern European Region. *Small-scale forestry*. 14 (2), pp. 217-232.
- Sayer, J. & Maginnis, S. (2005). *Forests in Landscapes Ecosystem approaches to sustainability*. London, Sterling, VA: Earthscan.
- Schlüter, A. & von Detten, R. (2011). Socio-economics in forestry. Editorial in *European Journal of Forest Research*. 130(3), pp. 325-328. DOI: 10.1007/s10342-010-0466-0.
- Schlüter, A. (2007). Institutional change in the forestry sector—The explanatory potential of New Institutional Economics. *Forest Policy and Economics*, 9, 1090–1099.
- Schlüter, A. (2008). Small-scale European forestry, an anticommons? *International Journal of the Commons*. Vol 2, no 2 July 2008, pp. 248–268.
- Schnaiberg, A. & Gould, K. A. (2000). *Environment and Society: The Enduring Conflict*. The Blackburn Press.
- Schnaiberg, A. (1980). *The Environment. From Surplus to Scarcity*. New York, Oxford: Oxford University Press.
- Schulte, L.A., Rickenbach, M., & Merrick, L.C. (2008). Ecological and economic benefits of cross-boundary coordination among private forest landowners. *Landscape Ecology*, 23(4):481-496.
- Schulz, N., Parisi, F., & Depoorter, B. (2002). Fragmentation in Property: Towards a General Model. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE)*, 158(4), pp. 594-613.

- Sevilla-Buitrago, A. (2012). Territory and the governmentalisation of social reproduction: parliamentary enclosure and spatial rationalities in the transition from feudalism to capitalism. *Journal of Historical Geography*. 38(3), pp. 209-219.
- Sevilla-Buitrago, A. (2015). Capitalist Formations of Enclosure: Space and the Extinction of the Commons. *Antipode*. 47(4), pp. 999-1020.
- Shackley, S. (2000). Trust in models? The Mediating and transformative role of computer models in environmental discourse. In M. Redclift, & G. Woodgate (Eds.). *The International Handbook of Environmental Sociology* (237-260). Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.
- Shand, R. (2013). *Governing Sustainable Urban Renewal Partnerships in Action*. Routledge, Taylor & Francis Group, London, New-York.
- Shucksmith, M. (2009). *Disintegrated Rural Development? Neo-endogenous Rural Development, Planning and Place-Shaping in Diffused Power Contexts*. European Society for Rural Sociology. Blackwell Publishing.
- Spaargaren, G., Mol, A.P.J., & Buttel, F.H. (Eds.). (2006). *Governing Environmental Flows: Global Challenges to Social Theory*. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press.
- Stanislovaitis, A., Brukas, V., Kavaliauskas, M. & Mozgeris, G. (2014). Forest owner is more than her goal: a qualitative typology of Lithuanian owners. *Scandinavian Journal of Forest Research*. DOI: 10.1080/02827581.2014.998706.
- Stepniewska, M. (2016). Ecosystem Service Mapping and Assessment as a Support for Policy and Decision Making. *Clean – Soial Air Water*. 44(10), pp. 1414-1422.
- Stoner-Weiss, K. (2006). *Resisting the State Reform and Retrenchment in Post-Soviet Russia*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Strathern, M. (1996). Cutting the Network. *Journal of the Royal Anthropological Institute*, 2: pp. 517–535.
- Strathern, M. (1999). What is intellectual property after? In J. Law & J. Hassard, (Eds.), *Actor Network Theory and After* (pp. 156-180). Blackwell Publishers/The Sociological Review.
- Strathern, M. (2004). *Commons and Borderlands. Working Papers on Interdisciplinarity, Accountability and the Flow of Knowledge*. Wantage: Sean Kingston Publishing.
- SUSTINNO. (2017). Socioloģiskā aptauja projektā “Latvijas pēckrīzes procesi globālā konteksta SUSTINNO,” 2017. g. decembris. Tirgus un sociālo pētījumu centrs "Latvijas Fakti."

- Šūmane, S. (2010). *Lauku inovācija: jaunu attīstības prakšu veidošana. Bioloģiskās lauksaimniecības piemērs*. (Doktora disertācija). Izgūts no Promocijas darbi <http://www.szf.lu.lv/petnieciba/promocijas-darbi>.
- Swinnen, J.F.M., & Rozelle, S. (2006). *From Marx and Mao to the Market. The Economics and Politics of Agricultural Transition*. Oxford: Oxford University Press.
- Szaro, R.C., Sexton, W.T., & Malone, C.R. (1998). The Emergence of Ecosystem Management as a Tool for Meeting People's Needs and Sustaining Ecosystems. *Landscape and Urban Planning*, 40(1): p. 1-7.
- Tate, W.E. (1944). The Commons' Journals as Sources of Information Concerning the Eighteenth-Century Enclosure Movement. *The Economic Journal*, 54(213), pp. 75-95.
- Taylor, P.L. (2005). In the market but not of it: Fair trade coffee and forest stewardship council certification as market-based social change. *World Development*. 33(1), pp. 129-147.
- The Donella Meadows Institute. (n.d.). Systems Thinking Resources. Available online. Retrieved from: <http://www.donellameadows.org/systems-thinking-resources/>
- Theesfeld, I. (2002). Constraints on Collective Action in Bulgaria's Irrigation Sector – Empirical Results from the Willage of Varbiza. In F.W. Gatzweiler, R. Judis & K. Hagedorn (Eds.), *Sustainable Agriculture in Central and Eastern European Countries. The Environmental Effects of Transition and Needs for Change* (pp.). Aachen: Shaker Verlag.
- Thompson, I.D., Okabe, K., Tylianakis, J.M., Kumar, P., Brockerhoff, E.G., Schellhorn, N.A., .., Nasi, R. (2011) . Forest Biodiversity and the Deilivery of Ecosystem Goods and Services: Translating Science into Policy. *BioScience*, December 2011 / 61(12).
- Thorsen, B.J., Mavsar, R., Tyrväinen, L., Prokofieva, I. & Stenger, A. (Eds.). (2014). *What Science Can Tell Us. The Provision of Forest Ecosystem Services. Volume II: Assessing cost of provision and designing economic instruments for ecosystem services*. European Forest Institute.
- Tilcsik, A. (2010). From Ritual to Reality: Demography, Ideology, and Decoupling in a Postcommunist Government Agency. *The Academy of Management Journal*, Vol. 53, No. 6, Special research forum: Organizations and their Institutional Enviornments – Bringing meaning, values, and culture back in, pp. 1474-1498.
- Tilly, C. (2005). *Trust and Rule*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Tisenkopfs, T. (2011). Zināšanu virzīšana: kā savienot pētniecību un praksi? In: T. Tisenkopfs, B.Bela, & I.Kunda (red.). *Augstskolas reģionos: zināšanu un prakses mijiedarbe*. Rīga: Zinātne.

- Tisenkopfs, T., Kunda, I., Šūmane, S., Brunori, G., Klerkx, L., & Moschitz, H. (2015). Learning and Innovation in Agriculture and Rural Development: The Use of the Concepts of Boundary Work and Boundary Objects, *The Journal of Agricultural Education and Extension*, 21:1, 13-33, DOI: 10.1080/1389224X.2014.991115
- Tucker, C.M. (1999). Common Property Design Principles and Development in a Honduran Community. *Praxis: The Fletcher Journal of Development Studies*.15, 47–76.
- Tucker, C.M. (2008). *Changing Forests. Collective Action, Common Property, and Coffee in Honduras*. Bloomington: Springer.
- Tuomasjukka, D., Berg, S., & Lindner, M. (2014). Managing Sustainability of Fennoscandian Forests and Their Use by Law and/or Agreement: For Whom and Which Purpose? *Sustainability*. 6, 18-49.
- Turner, R.H., & Killian, L.M. (1987). *Collective Behavior*. 3 Sub Edition, Prentice Hall College Div.
- Unwin, T. & Rose, J. (2004). Regions, Area Studies and the Meaning of Place. In J. A. Matthews & D. T. Herbert (Eds.). *Unifying Geography* (171-188). Abingdon: Routledge.
- Upenieks, Ā. (2014a, Marts). Mežpārkaņumi par 1,72 milj.EUR. *Meža Avīze*, 3(225), 4.
- Upenieks, Ā. (2014b, Marts). Nelikumīga meža izciršana joprojām ir liela problēma arī Latgales pusē. *Meža Avīze*, 3(225), 5-6.
- Upenieks, Ā. (2014c, Jūlijs). Katram kooperatīvam savs ceļš un modelis. *Meža Avīze*, 7(229), 5.
- Urry, J. (2003). *Global Complexity*. Cambridge: Polity.
- Vaillancourt, J.G. (2010). From environmental sociology to global ecosociology: the Dunlap–Buttel debates. In: M. Redclift, & G. Woodgate (Eds.). *The International Handbook of Environmental Sociology*, pp. 48-63. Cheltenham, Northampton: Edward Elgar.
- Varughese, G. (2000). Population and Forest Dynamics in the Hills of Nepal: Institutional Remedies by Rural Communities. In C. Gibson, M. McKean, & E. Ostrom (Eds.), *People and Forests. Communities, Institutions, and Governance* (pp. 193–226). Cambridge, Massachusetts, London, England: The MIT Press.
- Vasiļevskis, A. (2007). *Latvijas valsts mežu apsaimniekošana*. Nacionālais apgāds, SIA.
- Vega, D.C. & Keenan, R.J. (2016). Agents or stewards in community forestry enterprises? Lessons from the Mayan Biosphere Reserve, Guatemala. *Land Use Policy*. 52, p. 255-265.
- Vidickiene, D. & Gedminaite-Raudone, Z. (2012) *Support for Farmers' Cooperatives; Country Report Lithuania*. Wageningen: Wageningen UR.

- Vigoda, E. (2002). From responsiveness to collaboration: Governance, citizens, and the next generation of public administration. *Public Administration Review*, 62(5), 527-540.
- Vilkriste, L. (2008). Analyses of Factors Influencing Development of Private Forest Sector. Project Report. Jelgava, Forest Faculty, LLU. 50 p. (in Latvian).
- Vilkriste, L. (2011). Necessity and Feasibility to Increase Supply of Timber from the Private Forest Sector in Latvia. Conference Paper. *2011 IUFRO Small-Scale Forestry Conference Synergies and Conflicts in Social, Ecological and Economic Interactions*.
- Vilkriste, L. (2012a). Increasing Role of Local Associations in Providing Extension Services to Private Forest Owners. Conference paper. *Conference: IUFRO 3.08.00 Small-Scale Forestry Conference 2012: Science for Solutions*.
- Vilkriste, L. (2012b). What to put at the basis of forest extension – forest owner needs or proactive approach? *Conference paper. Conference: IUFRO 3.08.00 Small-Scale Forestry Conference 2012: Science for Solutions*.
- Vilkriste, L., & Zālīte, Z. (2015). Forest Land Ownership Change in Latvia. COST Action FP1201 FACESMAP Country Report, European Forest Institute Central-East and South-East European Regional Office, Vienna. 54 pages. [Online publication].
- Wagner, T. (1995). The Enclosure of a Common Property Resource: Private and Group Ownership in Equilibrium. *Journal of Institutional and Theoretical Economics (JITE) / Zeitschrift für die gesamte Staatswissenschaft*, 151(4), pp. 631-657.
- Wang, S., Bogle, T., & van Kooten, G.C. (2014). Forestry and the New Institutional Economics. In: S. Kant, & J.R.R. Alavalapati (Eds.) *Handbook of forest resource economics*. Abingdon: Routledge, 2014.
- Wegren, S.K. (Ed.) (1998). *Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe*. London: Routledge.
- Wegren, S.K. (1998a). Introduction: The third wave of 20th-century land reform Post-Soviet states. In S.K. Wegren (Ed.). *Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe*, xi-xix. London: Routledge.
- Wegren, S.K. (1998b). The conduct and impact of land reform in Russia. In S.K. Wegren (Ed.). *Land Reform in the Former Soviet Union and Eastern Europe*, 2-25. London: Routledge.
- Williamson, O.E. (1985). *The Economic Institutions of Capitalism. Firms, Markets, Relational Contracting*. China Social Sciences Publishing House: Chengcheng Books Lill.
- Williamson, O.E. (1996). *The Mechanisms of Governance*. New York Oxford, Oxford University Press.

- Williamson, O.E. (2010). Transaction Cost Economics: The Natural Progression. *The American Economic Review*, 100 (3), pp. 673-690.
- Wolfensohn, J. (1998). *A battle for corporate honesty. The world in 1999*. London: The Economist Group.
- Woodgate, G. & Redclift, M. (1998). From a 'sociology of nature' to environmental sociology: Beyond social construction. *Environmental Values*. Vol.7(1), pp. 3-24.
- Yellin, J.A. (1968). Common Land and Enclosure in East Worcestershire, 1540-1870. *Transactions of the Institute of British Geographers*, 45, pp. 157-168.
- Yin, R.K. (2009). *Case Study Research. Design and Methods*. Fourth Edition. London: Sage Publications.
- Zablovska, Z. (2012, 13.septembris). Meža īpašnieku kooperatīvi varēs saņemt nodokļu atvieglojumus. *Dienas bizness*. Izgūts no <http://www.db.lv/nodokli/nodokli/meza-ipasnieku-kooperativi-vares-sanemt-nodoklu-atviegljumus-378543>
- Živojinović, I., Lidestav, G., Feliciano, D., Hujala, T., Lawrence, A., & Weiss, G. (2015). *Concepts, methods and findings in forest ownership research in Europe. Mid-term Proceedings of the COST Action FP1201 Forest Land Ownership Changes in Europe: Significance for Management and Policy FACESMAP*. EFICEEC-EFISEE Research Report. University of Natural Resources and Life Sciences, Vienna (BOKU), Vienna, Austria. 120 pages. [Online publication].
- Zobena, A. & Zača, E. (2012). *Support for Farmers' Cooperatives; Country Report Latvia*. Wageningen: Wageningen UR.
- Zobena, A. (red.). (2005). *Latvija. Pārskats par tautas attīstību 2004/2005: Rīcībspēja reģionos*. Rīga: ANO Attīstības programma, LU Sociālo un politisko pētījumu institūts.

1.pielikums. Empīriskais materiāls

Empīriskajā materiālā raksturotas gadījumu izpētē izmantotās datu iegūšanas metodes - padziļinātās strukturētās intervijas (saskaņā ar interviju vadlīnijām (2.pielikums)), padziļinātās intervijas (2.5.pielikums), CATI un CAWI intervijas, dokumentu analīze, un sekundāro kvantitatīvo datu analīze (1.3.pielikums).

Empīriskā materiāla iegūšanas stratēģija meža īpašnieku organizāciju gadījumos (1.1.pielikums) atšķirās no stratēģijas tapšanas gadījumos (1.2.pielikums) un arī no pēcpublisko tiešo interviju materiāliem, kur i tika izmantoti kā dokumentu analīze.

1.1.pielikums. Intervijas meža īpašnieku organizācijās un tīklos

2014.g. jūlijs: padziļinātā intervija – MĪK, Rietumlatvija/Rietumlatvija;
2014.g. oktobris: padziļinātā intervija – MĪK, Austrumcentrālā Latvija/Austrumlatvija;
2014.g. novembris: padziļinātā intervija, iekšējo dokumentu analīze – kopīgs īpašums - Latvijas centrs/visa Latvija;
2014.g. decembris: padziļinātā intervija - MĪK, Rietumlatvija/Rietumlatvija;
2014.g. decembris: padziļinātā intervija – MĪK, Austrumziemeļlatvija/visa Latvija;
2015.g. maijs: telefonintervija - MĪK, Rietumlatvija/Rietumlatvija;
2015.g. maijs: telefonintervija - MĪK, Austrumcentrālā Latvija/Austrumlatvija;
2015.g. maijs: padziļinātā intervija - MĪK, Austrumcentrālā Latvija/Austrumlatvija;
2015.g. maijs-jūnijs (metodoloģija un izsūtīšana): intervijas ar MĪK biedriem – pēc iespējas kodolīgas elektroniskas intervijas.

Papildus telefoniskas intervijas un elektroniska saziņa par specifiskiem problēmjautājumiem ar MĪK menedžeriem.

Daudzveidīgas datu ieguves metodes MĪB (dokumentu analīze, padziļinātās intervijas, telefonintervijas, elektroniska saziņa):

2014.g. novembris: meža īpašnieku biedrība Krāslavā;
2014.g. novembris: meža īpašnieku apvienība Bārbelē;
2015.g. marts: intervija ar Latvijas meža īpašnieku biedrības vadību;
2015.g. maijs: intervijas ar Kuldīgas MĪA, Kurzemes MĪA

Datu ieguve citos gadījumos:

2014.g. novembris: intervija ar MKPC vadību;
2014.g. novembris: intervijas ar MKPC pārstāvjiem un laukadarba novērojums MKPC seminārā;
2015.g. maijs: neformālas sarunas ar meža nozares ekspertiem (mežzinātnieks, LMĪB biedrs); pēcpublisko interviju materiāls ar mežzinātnieku, LMĪB biedru (2016.-2017.)

2015.g. maijs: padziļinātas intervijas ģimenes kooperēšanās gadījumā Kurzemē un vienošanās par vajadzībām piemērs.

2016.g. septembris: intervija ar meža zinātnes nozares ekspertu.

2017.g. augusts: padziļinātas intervijas (1-3) ar daudzlomu mežsaimniecības aģentiem.

2017.g. augusts: intervija (1) ar vides ekspertu no nevalstiskās organizācijas.

2017.g. sekundāro kvantitatīvo datu analīze;

2017.g. meža sertifikācijas ziņojumu informācijas analīze.

Pēcpublisko tiešo interviju aprobēšana (apkopoti interviju materiāli divos kooperatīvu un vienā apvienības gadījumā).

CATI intervijas ar vienu nepastāvošu (otra nepastāvošā kooperatīva pārstāvji atteicās) MĪK gadījumu un vienu nesen izveidotu (otram nav kontaktinformācija norādīta). Nepastāvēšana nozīmē, ka MĪK tika veidots, bet dažādu iemeslu dēļ tam nepiešķīra kooperatīva statusu. Tos ir būtiski iekļaut analīzē, lai redzētu priekšrocības un trūkumus, un būtu iespējams noteikt MĪK pastāvēšanas nosacījumus.

	Padziļinātās strukturētās intervijas, vadība	CATI vadība	CAWI vadība	Dokumentu analīze	Strukturētās intervijas, biedri
MPKS Mežsaimnieks	2	1	1	X	Plānotas
MPKS Vidzeme	2	1		X	Plānotas
Mežsaimniecības pakalpojumu korporatīvās sabiedrības "L.V.Mežs"	1			X	
MPKS Vidzemes ekomežs		1			
MĪK: nepastāv 2		1			
MĪA: Bauskas rajona meža īpašnieku biedrība "Bārbele"	1				
MĪA: Mežsaimnieku apvienība "Krāslava"	2				
MĪA: Kuldīgas meža īpašnieku apvienības (Kuldīgas, Kurzemes)	2				X
LMĪB (Latvijas meža īpašnieku biedrība)	1 -> + 1 eksperts				
LELB	2			X	
MKPC, galvenais birojs un 2 reģionālie biroji	3				
Daudzlomu aģenti	3			X	
Mežu sertifikācija				X	

1.2.pielikums. Tapšanas gadījumi

	Padziļinātās intervijas	Dokumentu analīze	Strukturētās intervijas
Mežzinātņu ekspertintervija	1	X	
MĪK pastāvēšanas politiskās un tiesiskās ieviešanas gadījums		X	
Jaunaudžu kopšanas gadījums	3		
Upju aizsargjoslas un ūdens kvalitāte	Papildus arī LLU konferences lasījumi un diskusijas (2015.g. maijs)		

1.3.pielikums. Pēcpublisko tiešo interviju materiāli

Pēcpublisko tiešo interviju materiāls, kura aprobācija varētu tikt veikta ir:

1. MA Krāslava (Upenieks, 2014c, p. 5)
2. MPKS L.V.Mežs (Kalve, 2014b, p. 3)
3. MPKS Mežsaimnieks (mezsaimnieks.lv, 2015, p.6)

1.4.pielikums. Kvantitatīvo aptauju instrumentāriji sekundāro datu analīzei

Kvantitatīvo aptauju instrumentāriji, kuru daļa izmantota rezultātu analīzē:

Pētījuma „Privāto mežu apsaimniekošanas un meža īpašumu konsolidācijas un kooperācijas monitorings” pārskatā pieejamais instrumentārijs - aptaujas anketa (Latvijas Valsts mežzinātnes institūts “Silava”, 2014).

Latvijas iedzīvotāju aptaujas valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017)

2.pielikums. Interviju vadlīnijas

2.1.pielikums. Intervijas vadlīnijas ar MĪK pārstāvjiem

1. Mežsaimniecības pakalpojumu kooperatīvās sabiedrības “xx” dibināšanas, veidošanas un attīstības pieredze.

1.1. Iesākumā, lūdzu, pastāstiet nedaudz par MPKS “Mežsaimnieks”. Kurā gadā tika dibināta kooperatīvā sabiedrība? Kā tas sākās?

Par darbības mērogu {atsaucoties uz minēto mājaslapā: mazi, kas koncentrējas tikai un vienīgi uz koksnes tirdzniecību}

1.2. Kāda ir kooperatīva organizatoriskā struktūra un skaits – biedri (meža īpašnieki?), iegūst konkrētu kontaktpersonu – speciālistu; +vadītāji(?), veidotāji(?)

1.3. Par piedāvājumu meža īpašniekiem. {atsaucoties uz minēto mājaslapā: “labākā līdz šim izdomātā uzņēmējdarbības forma nelielo meža īpašnieku ekonomisko resursu efektīvai apvienošanai pašu meža īpašnieku interesēs” daudzu iemeslu dēļ}

Vai un kā tas mainījies, kā tas veidojis (no vienas puses) vai ietekmējis (no otras puses) biedrības / kooperatīva attīstības plānus un sekojošos darbības plānus to sasniegšanai? (pats/kooperatīvs; kontaktpersonas; tirgus plūsmas pārstrādātājiem; prognozējama sadarbība; starpnieku izslēgšana; mežizstrādes, apsaimniekošanas, koksnes loģistikas izmaksu optimizācija; godīga uzmērīšana; profesionāli un tehnoloģijas; ieņēmumu palielināšana ilgtermiņā; ilgtspējīga mežsaimniecība; sertifikācija un videi draudzīgāka apsaimniekošana; meža īpašnieku intereses vs. valsts; mežu nepārdošana; politiskā ietekme)?

1.4. Kāda bija līdzšinējā organizācijas darbības forma – biedrības veidā? Kādas izmaiņas kooperatīvā veidojusi juridiskā pāreja no biedrības statusa uz kooperatīva statusu?

2. Par jaunu biedru piesaisti

2.1. Cik daudz dalībnieku pašlaik ir MPKS? Kā tiek piesaistīti jauni biedri? Vai un kā tas ir mainījies laika gaitā?

2.2. Kādā veidā jūs pārliecināt – ar praktiskiem piemēriem, ar noteiktu argumentāciju, ar formālu uzticamību – sakārtotu juridisko, administratīvo procedūru norādīšanu, ar neformālu uzticēšanos?

2.2.a par argumentāciju - kuri no argumentācijas pārliecina, kas ir svarīgi meža īpašniekiem? Jeb kādus galvenos ieguvumus saskata kooperatīva biedri – (varbūt jautāt pašiem meža īpašniekiem)?

2.3. Kāda, Jūsaprāt, ir formālo un neformālo faktoru nozīmība šajā procesā?

3. Par sadarbību un pieredzi ikdienas darbā kooperatīvā un ar citām iesaistītajām pusēm

3.1. Ar kādām citām iesaistītajām pusēm – institūcijām, organizācijām, cilvēkiem (piemēram, apsaimniekošanas speciālistiem, profesionāļiem (uzmērītāji, sertificētāji u.c.),

mežizstrādātājiem, transporta uzņēmumiem, koksnes pārstrādātājiem; citām meža īpašnieku meža apsaimniekošanas organizācijām; vietējo pašvaldību, vietējo sabiedrību, valsts institūcijām, valsts politikas veidotājiem un realizētājiem) saistīta kooperatīva ikdienas darbība? Kādā veidā izpaužas sadarbība ar dažādām iesaistītajām pusēm – cik tā ir intensīva, kādā līmenī, cik regulāra, kāda tematiski?

Vai un kā tas ir mainījies laika gaitā?

Vai un kādi sadarbības tīkli ir veidojušies laika gaitā?

4. Par administratīvo un organizatorisko pieredzi

4.1. Atgriezoties pie “augstāka līmeņa” – kā Jūs vērtējat normatīvo un formālo regulējumu meža īpašnieku kooperatīvu darbībai?

Vai un kā laika gaitā bijis nepieciešams pārskatīt, mainīt, izvērtēt organizācijas darbības plānus, mērķus un līdzekļus to sasniegšanai?

Kā arī vai un kā laika gaitā bijis nepieciešams saskaņot ikdienas darbības attiecībā pret iepriekšminēto?

[add: Vai un kā atšķiras sadarbība ar dažādām citām institūcijām kooperatīva darbības stratēģiskas plānošanas un ikdienas darbību realizēšanā? Piemēram, viens ir plānot organizācijas darbības principus, otrs ir realizēt tos ikdienas darbībā un ikdienas prakses var rosināt pārskatīt darbības principus?]

4.2. Kādas ir kooperatīva dalībnieku lomas un atbildība (pats/kooperatīvs; kontaktpersonas)?

Kāds ir dažādu kooperatīva dalībnieku ieguldījums (stratēģiskā, ikdienas-darbību līmenī)?

Kādā veidā tiek organizēta kooperatīva ikdienas darbība?

4.3. Kādā veidā tiek norobežoti starpnieki? Vai un ja jā, tad kādā veidā tiek norobežoti citi labuma guvēji no kooperatīva biedru īpašumiem? Ja ir tādas situācijas, kas tiek darīts – kādas kontroles, pārraudzīšanas (monitorēšanas), sankciju metodes tiek izmantotas? Kāpēc jā? Ja netiek, kāpēc?

4.4. Turpinot ar ikdienas darbībām. Kādā veidā Jūsu apvienībā / kooperatīvā tiek galā ar “darīšanu pa savam”, ar to domājot gan formālas, gan neformālas lietas? Vai un ja jā, tad kādi gadījumi ir bijuši, kas par to liecina.

4.5. Kā ir apgūtas zināšanas par tirgus procesiem laika gaitā? Par likumdošanas un administratīvi birokrātisko pusi? Par organizatorisko pusi – kā sadalīt pienākumus un atbildību starp iesaistītajām pusēm organizācijā gan stratēģiski, gan ikdienas darbību līmenī?

Vai un kādā veidā Jūs dalāties savās zināšanās un pieredzē – organizācijā, ārpus tās saistībā ar organizācijas darbību?

Vai un kādas zināšanas Jums vai jūsu organizācijas biedriem trūkst?

5. Par veiksmīgām darbības praksēm un arī par grūtībām, problēmām, konfliktiem un to risināšanas praksēm.

5.1. Kādi ir galvenie veiksmīgu prakšu piemēri laika gaitā, kas liecina, ka “labākā līdz šim izdomātā uzņēmējdarbības forma nelielo meža īpašnieku ekonomisko resursu efektīvai apvienošanai pašu meža īpašnieku interesēs”?

5.2. Ar kādām grūtībām, problēmām nākas saskarties? Vai un kā tas mainījies laika gaitā?

5.3. Vai un kādi ir bijuši konflikti gan organizācijas iekšienē, gan sadarbībā ar dažāda līmeņa iesaistītajām pusēm – (piemēram, apsaimniekošanas speciālistiem, profesionāļiem (uzmērītāji, sertificētāji u.c.), mežizstrādātājiem, transporta uzņēmumiem, koksnes pārstrādātājiem; citām meža īpašnieku meža apsaimniekošanas organizācijām; vietējo pašvaldību, vietējo sabiedrību, valsts institūcijām, valsts politikas veidotājiem un realizētājiem)?

5.4. Kādi izaicinājumi paredzami tuvākā, tālākā nākotnē?

5.5. Kādā veidā kooperatīvs tiek galā gan ar ilgtspējīgas saimniekošanas izaicinājumiem, gan ar rezultātu sasniegšanu ilgtermiņā?

2.2.pielikums. Atkārtotas intervijas ar meža īpašnieku organizāciju pārstāvjiem

Atkārtotas, regulāras intervijas CATI, CAWI.

Par kooperatīvu statusiem.

2.3.pielikums. Interviju vadlīnijas ar MĪB

1. Apvienības “xx” dibināšanas, veidošanas un attīstības pieredze.

1.1. Iesākumā, lūdzu, pastāstiet nedaudz par “XX”. Kurā gadā tika dibināta apvienība? Kā tas sākās?

Par darbības mērogu { }

1.2. Kāda ir apvienības organizatoriskā struktūra un skaits – biedri (meža īpašnieki?), iegūst konkrētu kontaktpersonu – speciālistu; +vadītāji(?), veidotāji(?)

1.3. Par piedāvājumu meža īpašniekiem. {atsaucoties uz minēto mājaslapā: “labākā līdz šim izdomātā uzņēmējdarbības forma nelielo meža īpašnieku ekonomisko resursu efektīvai apvienošanai pašu meža īpašnieku interesēs” daudzu iemeslu dēļ}

Vai un kā tas mainījies, kā tas veidojis (no vienas puses) vai ietekmējis (no otras puses) biedrības / kooperatīva attīstības plānus un sekojošos darbības plānus to sasniegšanai? (apvienība; kontaktpersonas; tirgus plūsmas pārstrādātājiem; prognozējama sadarbība; starpnieku izslēgšana; mežizstrādes, apsaimniekošanas, koksnes loģistikas izmaksu optimizācija; godīga uzmērīšana; profesionāli un tehnoloģijas; ieņēmumu palielināšana ilgtermiņā; ilgtspējīga mežsaimniecība; sertifikācija un videi draudzīgāka apsaimniekošana; meža īpašnieku intereses vs. valsts; mežu nepārdošana; politiskā ietekme)?

1.4. Vai un ja jā, tad kādi ir bijuši plāni par pāreju no biedrības statusa uz kooperatīva statusu? Ja jā, kas to noteica? Vai idejas par to laika gaitā mainījušās? Kādi aspekti lika mainīt domas tajā vai citā virzienā? Ja nē, kāpēc, kas to noteica?

2. Par jaunu biedru piesaisti

2.1. Cik daudz dalībnieku pašlaik ir apvienībā? Kā tiek piesaistīti jauni biedri? Vai un kā tas ir mainījies laika gaitā?

2.2. Kādā veidā jūs pārliecināt – ar praktiskiem piemēriem, ar noteiktu argumentāciju, ar formālu uzticamību – sakārtotu juridisko, administratīvo procedūru norādīšanu, ar neformālu uzticēšanos?

2.2.a par argumentāciju - kuri no argumentācijas pārliecina, kas ir svarīgi meža īpašniekiem? Jeb kādus galvenos ieguvumus saskata apvienības biedri – (varbūt jautāt pašiem meža īpašniekiem)?

2.3. Kāda, Jūsaprāt, ir formālo un neformālo faktoru nozīmība šajā procesā?

3. Par sadarbību un pieredzi ikdienas darbā kooperatīvā un ar citām iesaistītajām pusēm

3.1. Ar kādām citām iesaistītajām pusēm – institūcijām, organizācijām, cilvēkiem (piemēram, apsaimniekošanas speciālistiem, profesionāļiem (uzmērītāji, sertificētāji u.c.), mežizstrādātājiem, transporta uzņēmumiem, koksnes pārstrādātājiem; citām meža īpašnieku meža apsaimniekošanas organizācijām; vietējo pašvaldību, vietējo sabiedrību, valsts

institūcijām, valsts politikas veidotājiem un realizētājiem) saistīta kooperatīva ikdienas darbība? Kādā veidā izpaužas sadarbība ar dažādām iesaistītajām pusēm – cik tā ir intensīva, kādā līmenī, cik regulāra, kāda tematiski?

Vai un kā tas ir mainījies laika gaitā?

3.2. Vai un kādi sadarbības tīkli ir veidojušies laika gaitā? Kādas aktivitātes, darbības utt. tajos veiktas?

4. Par administratīvo un organizatorisko pieredzi

4.1.1. (atgriežoties pie “augstāka līmeņa”) kā Jūs vērtējat normatīvo un formālo regulējumu mežu apsaimniekošanas jomā, mežu īpašnieku apvienību, kooperatīvu u.c. organizāciju darbībai šajā jomā? Kādi, Jūsaprāt, ir ieguvumi un trūkumi pašreizējam regulējumam?

4.1.2. Vai un kā laika gaitā bijis nepieciešams pārskatīt, mainīt, izvērtēt organizācijas darbības plānus, mērķus un līdzekļus to sasniegšanai?

Kā arī vai un kā laika gaitā bijis nepieciešams saskaņot ikdienas darbības attiecībā pret iepriekšminēto?

[add: Vai un kā atšķiras sadarbība ar dažādām citām institūcijām apvienības darbības stratēģiskas plānošanas un ikdienas darbību realizēšanā? Piemēram, viens ir plānot organizācijas darbības principus, otrs ir realizēt tos ikdienas darbībā un ikdienas prakses var rosināt pārskatīt darbības principus?]

4.2. Kādas ir apvienības dalībnieku lomas un atbildība? Kāds ir dažādu apvienības dalībnieku ieguldījums (stratēģiskā, ikdienas-darbību līmenī)? Kādā veidā tiek organizēta kooperatīva ikdienas darbība?

4.3. Kādā veidā tiek norobežoti starpnieki? Vai un ja jā, tad kādā veidā tiek norobežoti citi labuma guvēji no apvienības biedru īpašumiem? Ja ir tādas situācijas, kas tiek darīts – kādas kontroles, pārraudzīšanas (monitorēšanas), sankciju metodes tiek izmantotas? Kāpēc jā? Ja netiek, kāpēc?

4.4. Turpinot ar ikdienas darbībām. Kādā veidā Jūsu apvienībā / kooperatīvā tiek galā ar “darīšanu pa savam”, ar to domājot gan formālas, gan neformālas lietas? Vai un ja jā, tad kādi gadījumi ir bijuši, kas par to liecina.

4.5. Kā ir apgūtas zināšanas par tirgus procesiem laika gaitā? Par likumdošanas un administratīvi birokrātisko pusi? Par organizatorisko pusi – kā sadalīt pienākumus un atbildību starp iesaistītajām pusēm organizācijā gan stratēģiski, gan ikdienas darbību līmenī?

Vai un kādā veidā Jūs dalāties savās zināšanās un pieredzē – organizācijā, ārpus tās saistībā ar organizācijas darbību?

Vai un kādas zināšanas Jums vai jūsu organizācijas biedriem trūkst?

5. Par veiksmīgām darbības praksēm un arī par grūtībām, problēmām, konfliktiem un to risināšanas praksēm.

5.0. Kā Jūs komentētu apgalvojumu, ka kooperatīvi mežsaimniecības nozarē ir “labākā līdz šim izdomātā uzņēmējdarbības forma nelielo meža īpašnieku ekonomisko resursu efektīvai apvienošanai pašu meža īpašnieku interesēs”?

5.1. Kādi ir apvienības galvenie veiksmīgu prakšu piemēri laika gaitā? Kas, Jūsaprāt, liecina par to, ka tie bijuši veiksmīgi? Un kādā ziņā tie bijuši veiksmīgi? Vai un ja jā, tad kādas sekas šie piemēri veidojuši?

5.2. Ar kādām grūtībām, problēmām nākas saskarties apvienības organizēšanas darbā? Vai un kā tas mainījies laika gaitā?

5.3. Vai un kādi ir bijuši domstarpības, nesapratne vai pat konflikti vai konfliktsituācijas gan organizācijas iekšienē, gan sadarbībā ar dažāda līmeņa iesaistītajām pusēm – (piemēram, apsaimniekošanas speciālistiem, profesionāļiem (uzmērītāji, sertificētāji u.c.), mežizstrādātājiem, transporta uzņēmumiem, koksnes pārstrādātājiem; citām meža īpašnieku meža apsaimniekošanas organizācijām; vietējo pašvaldību, vietējo sabiedrību, valsts institūcijām, valsts politikas veidotājiem un realizētājiem)?

5.4.1. Kādi izaicinājumi paredzami apvienības darbā tuvākā, tālākā nākotnē?

5.4.2. Kā organizācijas veidošana par kooperatīvu izaicinājumus risinātu, kādas būtu priekšrocības, kādi būtu trūkumi?

5.5.1. Kādā veidā apvienība tiek galā ar ilgtspējīgas saimniekošanas izaicinājumiem?

5.5.2. Kā Jūs komentētu diskusijas par cirsmu kvotām un to uzskatīšanu par a) apjomu, pēc kura tiek ties b) apjomu, kas ir maksimāli pieļaujama?

5.6. Kādā veidā apvienība tiek galā ar rezultātu sasniegšanu ilgtermiņā?

2.4.pielikums. Interviju vadlīnijas ar MKPC pārstāvjiem

1. MKPC dibināšanas, veidošanās un attīstības pieredze

1.1. Iesākumā, lūdzu, pastāstiet nedaudz par MKPC veidošanās sākumu – dibināšanu. Kā tas sākās?

Par darbības mērogu { }

1.2. Mājaslapā redzēju struktūrvienību sadalījumu. Lūdzu, pastāstiet sīkāk kāda ir MKPC organizatoriskā struktūra un atbildību, pienākumu sadalījums? Citiem vārdiem, kas ko kad dara?

4.2. Kādas ir organizācijas darbinieku lomas un atbildība? Kāds ir organizācijas darbinieku ieguldījums (stratēģiskā, ikdienas-darbību līmenī)? Kādā veidā tiek organizēta organizācijas ikdienas darbība?

1.3. Par piedāvājumu meža īpašniekiem. Ko piedāvājat un kā to realizējat?

Vai un kā tas mainījies, kā piedāvājuma realizēšana veidojusi (no vienas puses) vai ietekmējusi (no otras puses) MKPC attīstību.

3. Par sadarbību un pieredzi ikdienas darbā ar meža īpašniekiem un citām iesaistītajām pusēm

3.1. Ar kādām citām iesaistītajām pusēm – institūcijām, organizācijām, cilvēkiem saistīta kooperatīva ikdienas darbība? Kādā veidā izpaužas sadarbība ar dažādām iesaistītajām pusēm – cik tā ir intensīva, kādā līmenī, cik regulāra, kāda tematiski?

jautāt par tiem, kas nav pieminēti:

- meža īpašnieki
- meža īpašnieku kopīpašumu formas
- meža īpašnieku nevalstiskās organizācijas
- apsaimniekošanas speciālisti, profesionāļi (uzmērītāji, sertificētāji u.c.)
- mežizstrādātāji
- transporta uzņēmumi
- koksnes pārstrādātāji
- valsts institūcijas – politikas veidotāji un izpildvara
- vietējās pašvaldības
- vietējā sabiedrība

Vai un kā tas ir mainījies laika gaitā?

3.2. Vai un kādi sadarbības tīkli ir veidojušies laika gaitā? Kādas aktivitātes, darbības utt. tajos veiktas?

Par sadarbību un pieredzi ikdienas darbā

ar meža īpašniekiem

meža pakalpojumu sniedzējiem

4. Par administratīvo un organizatorisko pieredzi

4.1.1. (atgriežoties pie “augstāka līmeņa”) Kā Jūs vērtējat normatīvo / tiesisko regulējumu mežu apsaimniekošanas jomā, kas skar jūsu organizācijas darbību? Kādi, Jūsaprāt, ir ieguvumi un trūkumi pašreizējam regulējumam?

4.1.2. Vai un kā laika gaitā bijis nepieciešams pārskatīt, mainīt, izvērtēt organizācijas darbības plānus, mērķus un līdzekļus to sasniegšanai?

Kā arī vai un kā laika gaitā bijis nepieciešams saskaņot ikdienas darbības attiecībā pret iepriekšminēto?

[add: Kā saskan organizācijas darbības stratēģiskā plānošana un ikdienas darbību realizēšana? Piemēram, viens ir plānot organizācijas darbības principus, otrs ir realizēt tos ikdienas darbībā un ikdienas prakses var rosināt pārskatīt darbības principus?]

4.2. TIKAI REGIONĀLAJIEM BIROJIEM: Kāda ir jūsu loma un atbildība? Kāds ir jūsu ieguldījums (stratēģiskā, ikdienas-darbību līmenī)? Kādā veidā tiek organizēta organizācijas ikdienas darbība birojā?

ŠIS IR CENTRĒTS UZ MEŽA ĪPAŠNIEKIEM (KĀ KOPĪPAŠUMU BIEDRIEM) 4.4.

Turpinot ar ikdienas darbībām. Kādā veidā Jūsu apvienībā / kooperatīvā tiek galā ar “darīšanu pa savam”, ar to domājot gan formālas, gan neformālas lietas? Vai un ja jā, tad kādi gadījumi ir bijuši, kas par to liecina.

4.5. Kā ir apgūtas zināšanas par tirgus procesiem laika gaitā? Par likumdošanas un administratīvi birokrātisko pusi? Par organizatorisko pusi – kā sadalīt pienākumus un atbildību starp iesaistītajām pusēm organizācijā gan stratēģiski, gan ikdienas darbību līmenī?

Vai un kādā veidā Jūs dalāties savās zināšanās un pieredzē – organizācijā, ārpus tās saistībā ar organizācijas darbību?

Vai un kādas zināšanas trūkst meža īpašniekiem?

Vai un kādas zināšanas Jums vai jūsu organizācijas biedriem trūkst?

Par veiksmīgām darbības praksēm un par grūtībām, problēmām, konfliktiem un to risināšanas praksēm

5.0. Kā Jūs komentētu apgalvojumu, ka kooperatīvi mežsaimniecības nozarē ir “labākā līdz šim izdomātā uzņēmējdarbības forma nelielo meža īpašnieku ekonomisko resursu efektīvai apvienošanai pašu meža īpašnieku interesēs”?

5.1. Kādi ir organizācijas galvenie veiksmīgu prakšu piemēri laika gaitā? Kas, Jūsaprāt, liecina par to, ka tie bijuši veiksmīgi? Un kādā ziņā tie bijuši veiksmīgi? Vai un ja jā, tad kādas sekas šie piemēri veidojuši?

5.2. Ar kādām grūtībām, problēmām nākas saskarties organizācijas darbā? Vai un kā tas mainījies laika gaitā?

5.3. Vai un kādi ir bijuši domstarpības, nesapratne vai pat konflikti vai konfliktsituācijas gan organizācijas iekšienē, gan sadarbībā ar meža īpašniekiem vai to apsaimniekotājiem, ar meža īpašnieku kopīpašuma formām (SKAT.SARAKSTU AUGSTĀK)?

5.4. Kādi izaicinājumi paredzami organizācijas darbā tuvākā, tālākā nākotnē?

5.5.1. Kādā veidā apvienība tiek galā ar ilgtspējīgas saimniekošanas izaicinājumiem?

5.5.2. Kā Jūs komentētu diskusijas par cirsmu kvotām un to uzskatīšanu par a) apjomu, pēc kura tiekties b) apjomu, kas ir maksimāli pieļaujama?

5.6. Kādā veidā organizācija tiek galā ar rezultātu sasniegšanu ilgtermiņā?

2.5.pielikums. Interviju vadlīnijas ar multifunkcionālajiem aģentiem

Pielāgotas no tēmām, kas uzdotas 2.1.-2.4. pielikumos.

3.pielikums. Pētījuma kvantitatīvo datu analīzē izmantotie materiāli

3.1. pielikums. Pētījuma kvantitatīvo datu analīzē izmantotie jautājumi

Pētījuma datu analīzē izmantoti zemāk norādītie jautājumi no SUSTINNO reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas valsts pētījumu programmas “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” ietvaros (SUSTINNO, 2017). Promocijas darba autors bija daļa no instrumentārija veidotāju komandas.

VV Domājot par cilvēkiem un dzīvi Jūsu tuvākajā apkaimē (ciemā, mikrorajonā), vai Jūs piekrītat vai nepiekrītat šādiem apgalvojumiem? RĀDĪT KARTĪTI VV. VIENA ATBILDE KATRĀ RINDĀ.

	Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnībā nepiekrītu	Grūti pateikt/ NA	Neat- tiecas
1. Es pazīstu vairākus savu kaimiņu	1	2	3	4	5	99	
2. Es palīdzu saviem kaimiņiem ikdienas problēmu risināšanā	1	2	3	4	5	99	
3. Pēdējā gada laikā es esmu piedalījies apkārtnes (piemēram, koplietošanas telpu) sakārtošanā, labiekārtošanā	1	2	3	4	5	99	
4. Es apmeklēju publiskos svētkus, pasākumus savā apkaimē	1	2	3	4	5	99	
5. Pēdējā gada laikā esmu mēģinājis ietekmēt savas pašvaldības lēmumus (piem., piedalījies apspriešanās, rakstijis vēstules u.tml.)	1	2	3	4	5	99	
6. Es vienmēr piedalos pašvaldības vēlēšanās	1	2	3	4	5	99	98
7. Kopumā jūtos informēts par sabiedriskajiem notikumiem pašvaldībā	1	2	3	4	5	99	

JN 1.1. Kopumā ņemot, vai Jūs uzskatāt, ka lielākai daļai cilvēku var uzticēties vai arī piesardzības nekad nevar būt par daudz? Lūdzu, novērtējiet šajā skalā, kur 0 nozīmē, ka piesardzības nekad nevar būt par daudz un 10 nozīmē, ka lielākajai daļai cilvēku var uzticēties. RĀDĪT KARTĪTI JN 1.1. ATZĪMĒT VIENU ATBILDI.

Piesardzības nekad nevar būt par daudz						Lielākajai daļai cilvēku var uzticēties					Grūti pateikt
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

JN 2.1. Izmantojot šīs kartītes skalu, kā Jums šķiet, vai lielākā daļa cilvēku Jūs mēģinātu izmantot, krāpt, ja viņiem būtu šāda iespēja, vai arī viņi censtos būt godīgi? RĀDĪT KARTĪTI JN 2.1. VIENA ATBILDE.

Lielākā daļa cilvēku mēģinātu mani izmantot, krāpt					Lielākā daļa cilvēku censtos būt godīgi						Grūti pateikt/ NA
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

JN 3.1. Kā Jums šķiet, vai lielākoties cilvēki mēģina būt izpalīdzīgi vai arī viņi lielākoties rūpējas tikai par sevi? Lūdzu, lietojiet šo kartīti. RĀDĪT KARTĪTI JN 3.1. VIENA ATBILDE.

Cilvēki pārsvarā rūpējas tikai par sevi					Cilvēki lielākoties mēģina būt izpalīdzīgi						Grūti pateikt/ NA
0	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	99

RES3. Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?

RĀDĪT KARTĪTI RES3. VIENA ATBILDE KATRĀ RINDĀ.

		Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu	Grūti pateikt/ NA
1	Mēs pārāk daudz uztraucamies par apkārtējās vides nākotni un nepietiekoši - par cenām un darbvietām šodien	1	2	3	4	5	99
2	Gandrīz viss, ko mēs darām mūsdienās, kaitē videi	1	2	3	4	5	99
3	Cilvēki pārāk daudz uztraucas par to, ka cilvēces progress kaitē videi	1	2	3	4	5	99

RES4. Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?

RĀDĪT KARTĪTI RES4. VIENA ATBILDE KATRĀ RINDĀ.

		Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu	Grūti pateikt/ NA
1	Lai aizsargātu vidi, Latvijai jāattīsta ekonomika	1	2	3	4	5	99
2	Ekonomikas attīstība vienmēr kaitē videi	1	2	3	4	5	99
3	Es rīkojos tā, kā ir labāk videi, pat ja tas maksā dārgāk vai prasa vairāk laika	1	2	3	4	5	99
4	Man ir grūti pateikt, vai mans dzīves veids palīdz vai kaitē videi	1	2	3	4	5	99

RES6. Cik lielā mērā Jūs piekrītat vai nepiekrītat katram no šiem apgalvojumiem?

RĀDĪT KARTĪTI RES6. VIENA ATBILDE KATRĀ RINDĀ.

		Pilnīgi piekrītu	Drīzāk piekrītu	Ne piekrītu, ne nepiekrītu	Drīzāk nepiekrītu	Pilnīgi nepiekrītu	Grūti pateikt/ NA
1	Bioloģiskā daudzveidība ir nepieciešama, lai turpmāk nodrošinātu pārtikas, degvielas un medicīnas preces	1	2	3	4	5	99
2	Daba pati spēj neitralizēt industriālo valstu radīto piesāņojumu	1	2	3	4	5	99
3	Lai aizsargātu dabas vērtības, Latvijā būtu jāveido jaunas aizsargājamās dabas teritorijas	1	2	3	4	5	99
4	Mūsu veselība un labsajūta ir atkarīga no dabas un bioloģiskās daudzveidības	1	2	3	4	5	99

RES8. Kurš no šiem apgalvojumiem ir tuvāks Jūsu viedoklim?

⊕ RĀDĪT KARTĪTI RES8. VIENA ATBILDE.

Valdībai būtu jāļauj <u>vienkāršajiem cilvēkiem</u> pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi	1
Valdībai būtu jāpieņem likumi, lai liktu <u>vienkāršajiem cilvēkiem</u> aizsargāt vidi, pat ja tas ir pretrunā ar cilvēku tiesībām pašiem pieņemt lēmumus	2
<i>Nevar izvēlēties/ NA (NELASĪT)</i>	98

RES9. Un kurš no šiem apgalvojumiem ir tuvāks Jūsu viedoklim?

RĀDĪT KARTĪTI RES9. VIENA ATBILDE.

Valdībai būtu jāļauj <u>uzņēmumiem</u> pašiem izlemt, kā viņiem aizsargāt vidi, pat ja tas nozīmē, ka viņi ne vienmēr visu dara pareizi	1
Valdībai būtu jāpieņem likumi, lai liktu <u>uzņēmumiem</u> aizsargāt vidi, pat ja tas ir pretrunā ar uzņēmumu tiesībām pašiem pieņemt lēmumus	2
<i>Nevar izvēlēties/ NA (NELASĪT)</i>	98

RES10. Kurš no šiem apgalvojumiem ir tuvāks Jūsu viedoklim par noteikumiem un likumiem mežu, upju, ezeru un citu dabas resursu apsaimniekošanās jomās?

RĀDĪT KARTĪTI RES10. VIENA ATBILDE.

Noteikumu un likumu ieviešanu jāuzrauga un jākontrolē <u>tikai</u> atbildīgajām valsts institūcijām un to pārstāvjiem (piemēram, mežziņi, zvejas inspektori utt.)	1
Noteikumu un likumu ieviešanu jāuzrauga un kontrolē <u>arī</u> šo noteikumu ievērotāji (piemēram, mežsaimnieki, makšķernieki, mednieki utt.)	2
<i>Nevar izvēlēties/ NA (NELASĪT)</i>	98

RES13. RĀDĪT KARTĪTI RES13. Kuras no šīm vietām Jums ir pieejamas? (dzīvošanai, saimniekošanai, atpūtai utt.).

„LIETOŠANĀ” - ar to tiek saprasts vai nu īrēts/nomāts īpašums vai īpašuma lietošana bez atbildības (piemēram, pieder mātei, bet dzīvo tajā). IESPĒJAMAS VAIRĀKAS ATBILDES VIENĀ RINDĀ.

	Īpašumā	Lietošanā (īre/noma)	Nav pieejams	Grūti pateikt	Nevēlos atbildēt
Dzīvoklis pilsētā	1	2	4	98	99
Māja pilsētā	1	2	4	98	99
Mazdārziņš	1	2	4	98	99
Lauku īpašums vasarām/atvaļinājumiem	1	2	4	98	99
Dzīvoklis daudzdzīvokļu ēkā laukos	1	2	4	98	99
Lauku īpašums (dzīvoju pastāvīgi)	1	2	4	98	99
Meža īpašums	1	2	4	98	99

RES14. Vai Jūs veicat tālāk uzskaitītās darbības dabā? RĀDĪT KARTĪTI RES14. VIENA ATBILDE PAR KATRU IZTEIKUMU.

RES15. Vai Jūs no tā gūstiet papildus ienākumus, vai arī to darāt tikai prieka pēc? VIENA ATBILDE KATRĀ RINDĀ PAR IZTEIKUMIEM, KURIEM SNIEGTA ATBILDE “BIEŽI” VAI “RETI” (RES14 KODS 1 VAI 2).

Darbība	RES14			RES15		
	Bieži	Reti	Nekad	Gūstu papildus ienākumus	Daru prieka pēc	Grūti pateikt/NA
Sēņoju	1	2	3	4	5	99
Ogoju	1	2	3	4	5	99
Makšķerēju	1	2	3	4	5	99
Dodos medībās	1	2	3	4	5	99
Vācu ārstniecības augus	1	2	3	4	5	99
Ievācu citus dabas materiālus (klūdziņas, floristika, tāsīs, čiekurus)	1	2	3	4	5	99
Cits (precizēt): _____	1	2	3	4	5	99

3.2. pielikums. Ekonomiski vai ekoloģiski orientētas attieksmes

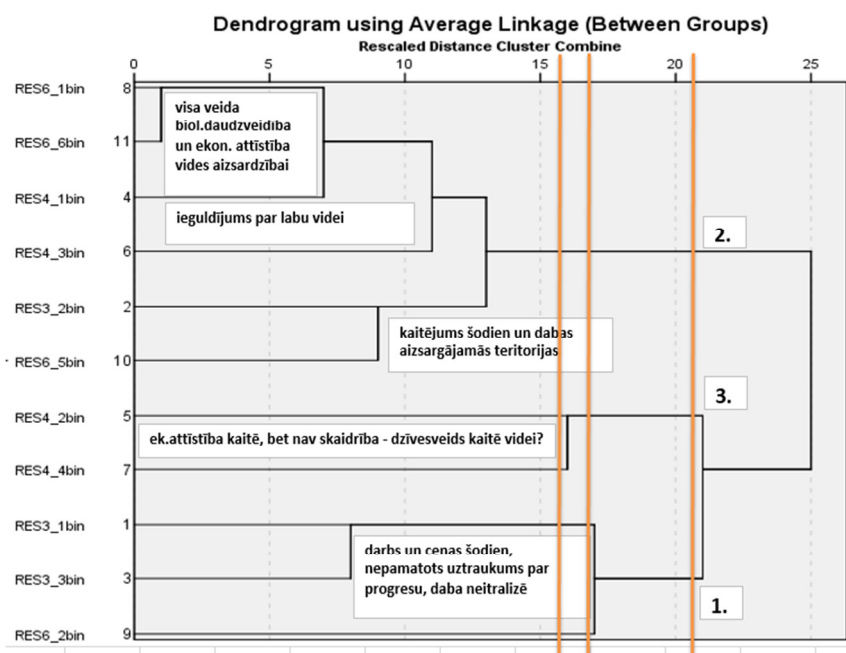
Aptaujas jautājumi par ekonomiski vai ekoloģiski orientētām attieksmēm Latvijas iedzīvotāju aptaujā valsts pētījumu programmā “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” (SUSTINNO, 2017) raksturoti P1. tabulā.

P1. tabula

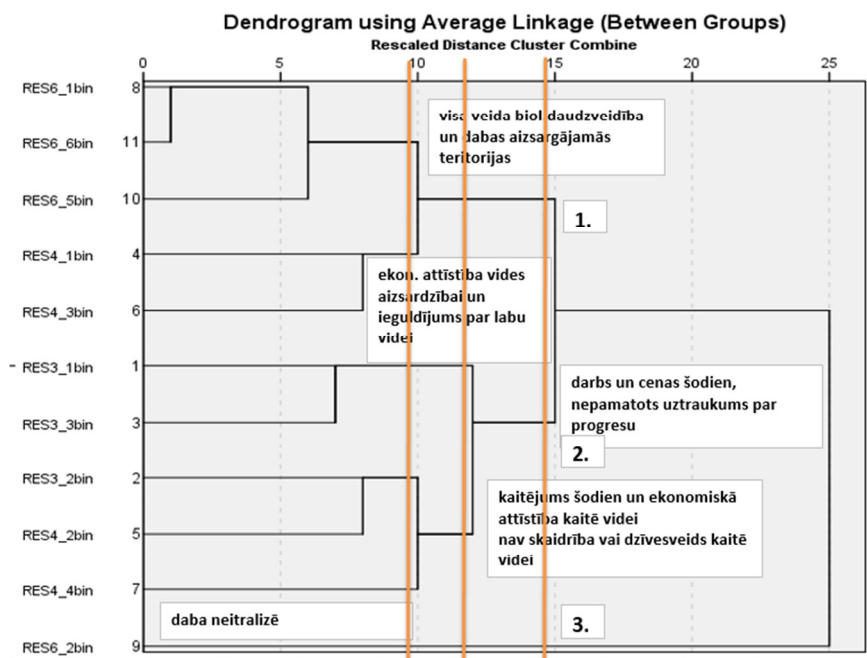
Aptaujas jautājumi par ekonomiski vai ekoloģiski orientētām attieksmēm (SUSTINNO, 2017)

Mainīgā kods	Jautājuma apzīmējums	Jautājuma formulējums
RES3_1	CENAS ŠODIEN	Mēs pārāk daudz uztraucamies par apkārtējās vides nākotni un nepietiekoši par cenām un darbavietām šodien
RES3_2	KAITĒJUMS VIDEI ŠODIEN	Gandrīz viss, ko mēs darām mūsdienās, kaitē videi
RES3_3	NEPAMATOTS UZTRAUKUMS PAR PROGRESU	Cilvēki pārāk daudz uztraucas par to, ka cilvēces progress kaitē videi
RES4_1	E. ATTĪSTĪBA V. AIZSARDZĪBAI	Lai aizsargātu vidi, Latvijai jāattīsta ekonomika
RES4_2	E. ATTĪSTĪBA KAITĒ V.	Ekonomikas attīstība vienmēr kaitē videi
RES4_3	IEGULDĪJUMS PAR LABU VIDEI	Es rīkojos tā, kā ir labāk videi, pat ja tas maksā dārgāk vai prasa vairāk laika
RES4_4	SKAIDRĪBA PAR DZĪVESVEIDA IETEKMI	Man ir grūti pateikt, vai mans dzīves veids palīdz vai kaitē videi
RES6_1	BIOLOĢISKĀS DAUDZVEIDĪBA NODROŠINĀJUMAM	Bioloģiskā daudzveidība ir nepieciešama, lai turpmāk nodrošinātu pārtikas, degvielas un medicīnas preces
RES6_2	DABA NEITRALIZĒ	Daba pati spēj neitralizēt industriālo valstu radīto piesārņojumu
RES6_5	JAUNAS AIZSARGĀJAMĀS DABAS TERITORIJAS	Lai aizsargātu dabas vērtības, Latvijā būtu jāveido jaunas aizsargājamās dabas teritorijas
RES6_6	BIOLOĢISKĀ DAUDZVEIDĪBA VESELĪBAI	Mūsu veselība un labsajūta ir atkarīga no dabas un bioloģiskās daudzveidības

Ekonomiski vai ekoloģiski orientētu attieksmju klasteri Latvijas iedzīvotāju vidū un meža īpašnieku vidū no reprezentatīvas Latvijas iedzīvotāju aptaujas dati valsts pētījumu programmas “Inovācija un ilgtspējīga attīstība: Latvijas pēckrīzes procesi globālā kontekstā (SUSTINNO)” ietvaros (SUSTINNO, 2017) datiem.

P1. att. Ekonomiski vai ekoloģiski orientētu attieksmju klasteri meža īpašnieku vidū (SUSTINNO, 2017)

P2. att. Ekonomiski vai ekoloģiski orientētu attieksmju klasteri Latvijas iedzīvotāju vidū (SUSTINNO, 2017)